

Holland=
Falsters
historiske
Samfunds

ÅRBOG

for

M D M X X V I

Lolland-Falsters
historiske Samfund

Aarbog XIV
1926

Register
Aarbog I—X

Indhold.

	Side
Frk. <i>Karen Toxværd</i> , Frk. <i>Helene Strange</i> , Museumsinspektør Frk. <i>Elna Mygdal</i> : Den falsterske Dragt, særlig Kvindedragten.....	1
Fhv. Overgartner <i>Chr. Jørgensen</i> : Hardenberg Slotshave II	27
Kand. <i>Olaf Carlsen</i> : Stemninger og Tilstande blandt Lolland-Falsters Bønder omkring 1840	37
Dr. phil. <i>Vilh. Lorenzen</i> : Fra Oluf Holgersen Ulfstands ældre Dage	57
Museumsinspektør <i>Hugo Matthiessen</i> : Lollands Købstæder II	63
Fhv. Gaardejer <i>Jens C. J. Stub</i> : Falsters Navneskik	71
Førstelærer <i>Svend Jørgensen</i> : Af Aagebys Historie. Aalstrup II	84
Fhv. Lærer <i>H. M. J. K. Henningsen</i> : Minder fra Langø og Albuen	103
Fhv. Sognefoged <i>J. H. Jacobsen</i> : Lidt om Nebbelunde i ældre Tid	108
Lærer <i>Henrik Pedersen</i> : Degnelyrik.....	112
<i>Smaastykker</i> : „Aale-Stoffer“, ved <i>Karen Toxværd</i>	119
Gamle Sagn om Provst Nyrop, ved <i>Helene Strange</i>	121
Spøgeriet paa Aalstrup m. v., ved Førstelærer <i>Sv. Jørgensen</i>	123
En Skolemuktssag paa Fejø, ved Lærer <i>Niels Larsen</i> ...	124
Sagn fra Ryde Mølle m. v., ved <i>Karen Christiansen</i>	126
Ud paa Landet, ved <i>Karen Toxværd</i>	128
Provincialmedicus Hahn's Kalenderudtog, ved <i>A. Hk.</i> ...	130
<i>A. Hk.</i> : Fra Bogverdenen (Arup: Danmarks Historie. — A. P. Andersen: Bogøs Historie. — Tholle: Bonde- og Landsbyhaver. — Chr. Heilskov: Mindeblade om G. Faye. — R. Ussing: En gammel Landsbypræsts Ungdomsminder. — Zangenberg: Danske Bøndergaarde. — Helene Strange: Jomfru Mossin o. a. m.)	134
Aarsberetning	142
Bibliotekar <i>K. Hansen</i> : Person- og Stedregister for I—X Aarborg	I—XXXVI

Fig. 1. Sydfalsterske Dragter. „Falsters Minder“.

Den falsterske Dragt, særlig Kvinde- dragten.

Ved *Karen Toxværd, Helene Strange og Elna Mygdal.*

I. Sydfalsterske Dragter.

Karen Toxværd.

Den *sort og hvide Dragt* til højre paa Billedet (Fig. 1) er ikke alene *Altergangsdragt*, men brugtes ogsaa ved *Begravelser*. Foldekjolen er af fint sort Klæde, med en flettet Snor af sort Uldgarn i Nederkanten, og et bredt, glat, sort Silkebaand umiddelbart der ovenover som Pynt. Det hvide Forklæde er af klart Stof med Kædestingsbroderi i en bred Bort for neden og Tunger hele Vejen udenom, samt enkelte Blomster af samme Broderi strøet over hele Bunden. Forklædet er saa bredt, at der foroven kun ses to Folder ved hver Side af Midten, hvor Kjolen er hægtet fast i Underforet af Trøjen. Denne er ogsaa af sort Klæde og med Ærmer af samme Stof; et lille Skød dækker Forklædelinningen og danner bagpaa et Par smaa runde Vinger, som er presset glat ud

til hver sin Side. Desuden er der paasyet sorte, blomstermønstrede Silkebaand uden om Ærmegabene og Brystaabningen, som fremkommer ved, at Trøjen kun hægtes sammen ved en Hægte og Malle foroven og en forneden (dog oven for Trøjens Skød).

Paa Ærmerne ude ved Haanden er syet et rød blomstret Silkebaand, og Brystaabningen er dækket af en Brystdug af groft Lærred beklædt med rødbrunt Silketøj; den er stukket ind under Trøjen, saa Hægterne holder den paa Plads. Det „hvide Tørklæde“ er af samme Stof som Forklædet, og med Kædesting er broderet en stor Blomst i den Snip, som fæstes paa Ryggen helt ned til Skødets Overkant, og enkelte Blomster ud over Bunden. Tørklædet lægges i Læg oppe ved Halsen og fæstes sammen foran med en Knappenaal; saa lægges der et Læg paa langs inde paa hver Skulder, at det ikke skal gaa ud paa Ærmerne, og dette Læg fortsættes om foran, hvor de falder ud over og dækker Hægterne, hvorunder de yderste Spidser af Tørklædet er hængt ned, saa der kun ses en lille trekantet Snip til hver Side over Brystdugen.

Haaret er flettet i to Piske, som er gjort stive ved iflettede-tynde Reb (som i Skelby Sogn kaldtes „et Flettelad“, men i Væggerløse Sogn „Flettebaand“), mens Haarbaandet er en Klædelist, som er flettet i Enden af Piskene, der lægges paa Kant i en Krans op bag i Nakken og fastgøres ved Hjælp af Haarbaandene.

Lærredshatten er af fint „Kramlærred“, stivet og blankstrøget især den forreste Kant, som lægges glat om Panden til Overkanten af Øjenbrynene, ned over Midten af Ørene, og fæstes sammen under Flettenakken med en Naal; Bagsiden af Hatten trækkes sammen med Løbebaand, der bindes op omkring Nakken. Og der ovenpaa sættes nu „den sorte Hue“ af Fløjl med en Besætning af to Rader sorte Kniplinger op midt over Hovedet fra Panden til det nederste af Nakken, samt en Knipling i den forreste Kant. Den sorte Hue fastgøres ganske paa samme Maade som Hatten, hvoraf der kun ses den Strimmel over Øjenbrynene, som skinner igennem den sorte Knipling. Et Overbindsbaand af

sorte blomstrede Silkebaand lægges op om Nakken og bindes under den i en stor Sløjfe.

Paa *Konebilledet til venstre* kan Kjolen ikke ses neden for Forklædet, hvad den ellers burde kunne. Den er af mørkeblaat Klæde med en flettet rød Uldsnor i den nederste Kant — uden Silkebaand ovenfor. Forklædet er Hvergarn, sort i Bunden med røde Striber paa langs, Forklædebaandene hjemmevævede, med Fugle og andre Figurer i Mønstreret. Trøjen er syet paa samme Maade som den sorte, men Stoffet er rødt Klæde, Besætningsbaandene er lysegrønne Silkebaand og Ærmerne mørkegrønne strikkede i Mønstre af Halvmaaner, Ruder og Timeglas over det hele. Brystdugen er af lyst Stof med nogle paasyede Figurer.

Solhandskerne er af gult Dyreskind og Blomster syet med Silke oven paa Haanden; de naar fra Knoerne til midt paa Underarmen.

Det „hvide Tørklæde“ er af Hørlærred med brede Hulsømme omkring og med en stor og smukt broderet Blomst i det Hjørne, som fæstes paa Ryggen. Tørklæde og Brystdug fæstes ganske paa samme Maade som paa den sorte Dragt, og Hatten ligesaa; men Huen har en anden Form, den naar kun frem til Issen og bindes under Hagen med en stor Sløjfe. Huen er af mørkt blomstret Silketøj, og brede Silkebaand i mørkegrønne og violette Farver er syet paa den fra Nakken til den forreste Kant ved begge Sider samt op over Hovedet. Overbindsbaandet er af samme Slags som dem paa Huen; det lægges ikke, som paa „den sorte Hue“ op om Nakken alene, men fra den forreste Kant af Huen frem over Panden ned midt over Ørene og bindes under Nakken i en stor smuk Sløjfe.

Paa *Bararmsdragten* er Foldekjolen ogsaa mørkeblaat Klæde med en rød flettet Uldsnor i Nederkanten; Forklædet Hvergarn med mørkeblaa, grønne og røde Striber og hjemmevævede Forklædebaand. Livstykket (som kaldtes et *Ly*) er af mørkegrønt Klæde besat med lysegrønne Silkebaand paa samme Maade som den røde og den sorte Trøje; det er uden Ærmer, saa det er *Oplødsærmerne*, med den brede, broderede Søm ved Haanden, man ser paa Billedet.

(„Oplød“ er den øverste Del af Særken). I Lyets Brystaabning er syet en Række Sølvringe, hvori er snøret en Søvlænke krydsvis fra nedentil og bundet foroven i en Sløjfe, mens Naalene i begge Lænkens Ender er sat fast i den øverste Krydsning. Brystdugen er af rødbrunt Silketøj, og „Tørklædet“, som hører til Bararmsdragten, et rødbrunt Silketørklæde med lange Frynser om, men sættes ellers ganske som de „hvide Tørklæder“, maaske lidt højere oppe paa Ryggen. Foldekjolen hægtes uden paa Lyet, saa Forklædebaand og Linning ikke dækkes af Trøjeskød, men derimod af et Livbaand, hvortil hører et Spænde. Haaret er flettet paa samme Maade som de andre; men at der i Stedet for Hat og Hue kun er en „Borde“ op over Flettenakken, paa samme Maade som Overbindsbaandet paa den sorte Hue, viser at det er en Pige dragt. „Borden“ er af sorte og røde Baand med Sølvtakker over, til op om Nakken, og Sløjfer af sorte Baand med Sølvtakker (Sølvblonder) paa tværs af Baandene under Nakken, og den bares af Piger ved de festligste Lejligheder. Sidste Gang bares den paa Bryllupsdagen, og hen paa Natten ved Bryllupsgildet blev den ombyttet med den sorte Hue, hvorefter Bruden blev „danset ind i Konernes Lag“.

Et Ly hørte ellers til enhver Dragt og bares under den sorte og den røde Trøje, men det var ikke altid et Ringely (altsaa med Sølvringe i Brystaabningen); til Hverdag og jævnt Helligdag brugtes ingen Snørelænke; denne kunde ogsaa være et smalt Silkebaand med en Sølvnaal i hver Ende. For Resten hørte den røde Trøje og det hvide Tørklæde lige saa vel til Pige dragten som til Kone dragten. Det var kun til Gilder og lignende Lejligheder, at de lod Trøjen blive hjemme, ligesom Konerne da heller ikke til daglig ved Arbejdet gik med „det hvide Tørklæde“, eller beholdt Trøjen paa, naar de blev varme af Arbejde.

Om Vinteren brugte de fleste til Hverdag en Kjole af sortfarvede Faareskind med Ulden indad; den kaldtes en *Skindvumbe* og var syet som Foldekjolerne; men Folderne var ikke presset skarpe, og der var en kvarterbred Kant af mørkegrønt Vadmél forneden. Som Undertøj brugtes, for-

uden en Underkjole som den yderste, en Vumbe af et blødt grønt Stof, vistnok et Slags Baj eller lignende.

Omkring ved Midten af det 19. Aarhundrede gik *Borderne* af Brug, idet Pigerne fra den Tid lod deres Kjoler sy paa Købstadmaner og lod Haaret ligge løst i spidsnakkede Huer med blaa eller røde Baand. Disse Huer var dog kun i Mode i en halv Snes Aar. Ved samme Tid som *Borderne* gik ogsaa de røde Trøjer og hvide Tørklæder af Mode som Fest- og Helligdagsdragt for Konerne; de afløstes af sorte eller blaa Klædes Spenser, som holdt sig til henimod Aarhundredets Slutning. Hattene og Huerne med de grønne Baand samt de sorte Huer holdt sig ligeledes; de gamle Koner blev endogsaa begravede med Hat og sort Hue.

Til Hverdag brugtes de røde Trøjer op i Halvfjerdserne; de var saa bekvemme at arbejde i; paa en Tid, først i Spensetiden, var der kommet nogle Tetrøjer i Brug; men de blev ikke almindelige; de havde Bælte med Fløjlsbesætning og et Sølvhægtespænde foran, hvor Spensen har en lille Spids, og de havde posede Ærmer, mens Spensens Ærmer havde samme Form som de gamle sorte Trøjer.

Mandsdragten er saa lige til; lange hvide Hoser med Ruder og Taarne strikket paa begge Sider af Læggen. *Spidsbukser* knappede under Knæet uden om Hoserne, og der ovenpaa *Stormbukser*, altid af hvidt Lærred; Spidsbukserne kunde til Vintebrug være af hvidt Vadmél. Stormbukserne var med en stor Metalknap knappet uden paa *Brystdugen*, som var en stor ærmeløs Trøje af mørkegrønt Vadmél og gik langt ned over Maven. Den havde to Rader Knapper, i Reglen blanke Metalknapper. *Vamsen* var en stor lang Frakke, som naaede til den nederste Kant af Stormbukserne. Til daglig brugtes mest en *Stumptrøje* af Lærred eller mørkeblaat Vadmél, den dækkede kun lige Bukselinningen. Om Vinteren brugtes ogsaa en Skindpels af sortfarvede Faareskind med Ulden indad; Møllernes Pelse var af hvide Skind.

Paa Hovedet en hjemmestrikket *Tophue*, mørkeblaa eller graa, med rød flosset Kant og Kvast i Toppen. Til Tider

brugtes en stor *Kabuds*, købt hos en Buntmager; den havde Hundeskindsopslag om en Klædes Pul, som tit var syet med mange Læg og Rynker og med et stort Læderskygge; til andre Tider brugtes en bred lavpullet Filthat. Baade Tophue og Stormbukser brugtes af enkelte til hen mod 1870.

II. Den gamle nordfalsterske Kvinde-Nationaldragt.

Helene Strange.

Indtil sidst i Treserne gik alle, baade unge og gamle, rige og fattige Kvinder af Bondestanden i Nationaldragt. I Snit og Tilvirkning var Dragterne ens, men Udstyrelsen var der ofte stor Forskel paa, idet Gaardmandskonerne og Døtrene havde megen Pynt, som Husmandskonerne og Tjenestepigerne gerne manglede. Saaledes havde de bedrestillede f. Eks. mange Silketørklæder og Baand, Kniplinger, Søvlænker, Spænder og Naale at smykke Dragterne med for derved at give dem et rigt og straalende Udseende.

Fig. 2. Nordfalstersk Pigedragt.

Til at begynde med gik det kun smaat med at lægge Nationaldragten; men Tid efter anden strakte først den ene og saa den anden Gevær over for Moden, og til sidst gik det med rivende Fart bort fra det gamle og over til det ny. De unge og mest „villeste“ Gaardmandsdøtre var de første, der førte an med Bydragten, men i Begyndelsen havde de kun en ganske enkelt „Staas-

kjoel“, som blev benyttet ved særlige Lejligheder, som „Brølper, Kærga/sjiller aa aare store Jiller“. Til daglig gik de saa med „Skørt“, som Nationaldragten almindeligvis benævnedes. „Jæ laae Skördé aa feg Kjoel“, hed det gerne, naar der var skiftet Dragt.

De yngre Gaardmandskoner, som nok kunde lide at være lidt moderne, fulgte forholdsvis hurtig i de unge Pigers Kølvand m. H. t. at indføre Bydragten. Derefter kom Tjenestepigerne, særlig „di dæ kæ/de i finre Høvse“, f. Eks. Stuepiger hos Præster, Proprietærer o. l.

I Midten af Halvfjerdserne havde Kjolen saa godt som helt fortrængt Skørtet hos de unge, og kun nogle ganske enkelte samt de ældre Koner holdt endnu fast ved deres gamle Dragt. Som Helhed var Husmandskonerne de allersidste til at lægge Skørtet, idet de af økonomiske Grunde blev ved at gaa med det engang anskaffede. I Firserne var det ret almindeligt at se „Skørdekunner“, men i de sidste 20—30 Aar har det selvfølgelig tyndet stærkt ud i deres Rækker. Her paa Nordfalster levede dog endnu (1918) ca. en Snes meget gamle Koner, som gik med Skørt. For alle disse, som for flere af de andre, der i deres yngre Aar har baaret Nationaldragten, gælder det, at de finder deres Ungdomspynt langt kønnere end den nuværende.

„Aa saa vaa dé noæne dæ døvde, aa æne saa noæne Flyeskit, som di haar naa“.

Dragten var jo tilvirket af Vadmél og Hvergarn, Hør og Blaarlærred, og saa godt som det hele havde de selv forarbejdet, dels ved at karte og spinde, dels ved at strikke og sy, saa de havde igennem Arbejdet ligesom lagt hele deres Sjæl ind i Tøjet og haft det kært fra dets første Tilblivelse. Hørren, der groede paa Marken, og Ulden, der voksede paa Faarene, betragtedes med kærlige Blikke, og mange Forhaabninger knyttedes til disse Ting, hvoraf de skulde have deres nødvendige Klædningsstykker og deres Pynt.

Fra inderst til yderst „vaa de hémjort Tøj, di hae, aa mæ godt Hæ aa Faasón kuye dé holle i maane Aar“.

Det allerinderste Stykke var „Særgin“. Til den blev der sagt „han“ i Modsætning til en Skjorte, der tituleredes „hun“.

Særken var syet i 2 Stykker „Oplø aa Jere“. I den nyere Tid sagdes der mest „Nederdel“ i Stedet for „Jere“. „Opløi“ var af finere Lærred end „Jeri“. Mange brugte saaledes at lave Hørlærred for oven og Blaarlærred for neden. „Opløi“ naaede til midt paa Livet, hvor den var kastet sammen med „Jeri“, der var meget lang og vid.

Ærmerne naaede til Albuerne og havde en bred Søm. Paa „Staassærgenes“ Ærmer blev der syet Hulsøm „aa Møvsætøjer øve i Kaanden“. Desuden forsynedes Sømmen ofte med en eller anden Slags Udsyning, som alt sammen tog sig godt ud, naar Kvinderne „om Somri“ jeg mæ baare Særgærmer“. Foroven var Særken udklippet med et rundt „Halshul“ og havde en „Spridde“ halvvejs ned paa Brystet. Halsømmen var smal, laa vrang ud og var prydet med en Stikning.

Oven paa Særken havde de „jen eller to Klogger lisom de vaa kaalt tæ“.

Benklæder kendtes ikke, og skønt Kvinderne i de Tider var særdeles haardføre, døjede de dog af ovennævnte Grund megen Kulde om Vinteren. Ligeledes kunde det være meget generende om Foraaret, naar Vinden var skarp og gennemtrængende. De blev da ikke sjældent „kerrede“ højt op ad Benene, og mange Underlivssygdomme og Forkølelser tilskrives de ældre altid Mangelen af omtalte Beklædningsgenstand, selv om de ellers fremhæver alt det gamle paa det nyes Bekostning.

Underskørterne var enten af Vadmæl eller Hvergarn og i tidligere Tider altid aflagte Yderskørter. Senere fik de Vatskørter og Uldklokker.

Paa Overkroppen havde de først en „Længtrøje“. Som Reglen var den grøn og kunstfærdig (lænket) strikket med Stjerner og Ruder. Omkring 1800 havde Pigerne baade røde Trøjer og Skørter, men ingen af de nulevende, der har baaret Nationaldragt, har haft andet end grønne Trøjer — strikket af hvidt Uldgarn og senere farvet.

Trøjebullen naaede til Livet, Ærmerne til Albuen, og hele Trøjen maatte krænges over Hovedet, naar den skulde

af og paa, da „hun“ var lukket baade for og bag, d. v. s. strikket i to Stykker og syet sammen i Siderne.

Over Lænketrøjen havde de en *Bul*. „Hans“ Facon var nærmest som et Underliv med lange Skulderbaand. Bullene var af Vadmel, Hvergarn eller „*Tubin*støj“. Hægter, Maller eller Knapper brugtes ikke til at lukke Bullene med, „di ble fæste aær Brøsté mæ en tre—fire Baalnaale“. Disse var paa Længden som en almindelig Stoppenaal og forsynet med et stort gult Hoved. I det hele spillede Naale en vigtig Rolle ved Paaklædningen, da der var flere forskellige Smaadele, som blev sat fast ved Hjælp af en Knappenaal.

„Naa ma sku rejdi i Staasi, sku ma mæsen bru e helt Bræv Naale“.

Iblandt de løse Smaating, der skulde fastsættes, var der *Bryst- og Ærmekantninger* — smalle glatte Stykker Silketøj med „pivé“ Silkebaand om, det hele ofte meget „Hæskt“. Som yderligere Pynt brugtes ogsaa „Silgetærklæer“, der for det meste var grønne, men ogsaa godt kunde være i andre Kulører. Tørklædet lagdes i en „Tresnip“ over Skuldrene og sattes med Naale fast paa Ryg og Bryst. Hvide Tørklæder gerne med et kulørt Blomster-Broderi paa Rygsnippen brugtes tillige med hvide Forklæder til Altergang og Sommergilder i Treserne. Ærmekantninger sattes stramt omkring Armen oven for Albuen, og for at de kunde sidde glat og ikke springe op maatte der 4—5 Naale i hver.

Fra Albu og til Haandled dækkedes Armen af et Par *Mammelukker*, der var syet som Halværmer med en Lining ved Haanden og en Løbegang med en smal Bændel i til at trække sammen og binde foroven. Stoffet var mest uldent Tøj, undertiden ogsaa Silke. Alle Farver og Mønstre kunde her bruges, og derfor var der baade enskulørte, stribe, tærnede og blomstrede Mammelukker. En Mammeluk var en „ha“, et Par „di eller dom“. Bryst- og Ærmekantning „dæ“, Tørklæde „dé“, Naal „hu“.

I Høsten brugtes Lærredsmammelukker eller Bindeærmer.

Til Hænderne havde de om Vinteren lange hvide Uldvanter og hvide Handsker af fint Købelærred om Sommeren. Vanterne var strikkede med forskellige Mønstre oven paa Haanden, og Handskerne var prydede med smaa Broderier. „Han“ til Vanter og Handsker.

Yderskørtet („dé“) var enten af Vadmel eller Hvergarn. Farven grøn, blaa eller sort. Der brugtes altid sorte Skørter til Altergang. Skørterne var meget vide og lagt i en Mængde „Faaler“ bag paa. For at holde Folderne i god Orden var det Skik efter endt Bagning at lægge de varme Brød paa Skørterne, som derved „blé bue dampé aa presé“. Hen over Folderne var Skørterne pyntede med to Rækker blomstrede Silkebaand, meget brede og meget kostbare efter de Tidens Forhold. Til daglig anvendtes ofte uldent Tøj i Stedet for Silkebaand, og fattige Kvinder havde slet ingen Pynt. Forbredden var af „Smetlært“, hvori der var anbragt en dyb Lomme.

Over Skørtet havde de et *Forklæde*, som i ældre Tid „een vaa aa Lært eller strivé Værgaarn aa syt lie op aa né“. I Halvtredserne begyndte der at komme Smæk og Skulderbaand paa Forklæderne, der nu ogsaa var af finere Stof. I Treserne syedes de med en stor Garnering, og i Mod-sætning til de ældre Forklæder, der kun dækkede Forbredden og lod hele Bagbredden fri for at Folder og Baand kunde komme til deres Ret, blev de ny stadig større og større og gik til sidst tæt sammen bagpaa, saa det næsten dækkede Skørtet og halvvejs lignede en Kjole. Fint uldent Tøj eller Silke blev anvendt til disse Forklæder, som derved og grundet paa deres Størrelse blev ret kostbare. Kuløren var der ingen fastsat Bestemmelse for og heller ikke for Mønstrene, saa det gik her som med Mammelukkerne, at der fandtes baade blomstrede, enskulørte, sribede og tærnede Eksemplarer.

Til de gammeldags Forklæder sammen med Bryst- og Ærmekantninger o. s. v. hørte ogsaa et Livbaand, naar Dragten skulde være komplet. Baandene var af Silke, og til at sammenholde dem brugtes Sølvspænder eller Naale.

I sidste Halvdel af Treserne begyndte Silketørklæder,

Ærme- og Brystkantninger, Lænketrøje og Mammelukker at gaa af Mode, og i Stedet for kom „*Polkatrøjerne*“ frem. Disse var almindelige Skødetrøjer af Hvergarn, uldent Tøj eller Silke. De lukkedes for det meste (og naturligvis foran) med indvendig siddende Hægter og Maller, men blev prydet med en Række „Staasknappe“. Om Skødet var et Skraalæg af uldent Tøj, Fløjl, Silke, Blonder eller Kniplinger, alt rettende sig efter Trøjens Stof og Finhed.

For Pigerne Vedkommende afløstes Polkatrøjerne af de smaa fikse Livtrøjer, der sluttede tæt om Figuren, og ved at udstyres rigelig med Fiskeben kunde de sidde særdeles glat og stramt. Livtrøjer blev dog kun brugt af de yngre. De ældre holdt derimod fast ved Polkatrøjerne, og alle de gamle Koner, som endnu har Skørt, bruger stadig denne Slags Trøjer dertil.

Paa Hovedet havde de Kniplingslin, som i mange Aar har været Kvindernes bedste Hovedpynt. Et *Lin* var et glat og ret smalt Stykke fint hvidt Lærred, hvortil hørte en helst bred og fin Knipling. Det hele stivedes saa stivt det paa nogen Maade kunde lade sig gøre og blev ved Hjælp af Knappenaale sat sammen i en Spids, hvorpaa sattes en lille *Nakkehue* — naturligvis helst af Silke — med en stor „Sløffe“ og lange Baand, der hang ned ad Ryggen. At faa „stelé Høvetøjé“ var altid det vanskeligste Punkt ved hele Pynten, og mange Taarer er der fældet og mange arrige Udbrud har der lydt, fordi Lin og Hue ikke vilde sidde, som de skulde. Et Kniplingslin var ellers ikke nogen billig Historie, men der var dog mange Gaardmandskoner, der havde en 20—30 Stykker.

Kniplingerne købtes for det meste af de omløbende sønderjydske Kniplingskræmmere, og særlig var det jo de ægte Tønderske Kniplinger, som kostede mest og derfor ogsaa var finest at møde op med. Til Hverdag brugtes naturligvis de mere tarvelige Lin, og der var mange Husmandskoner og Tjenestepiger, som kun havde eet eller højest to Kniplingslin og derfor som Regel kun gik med et simpelt Lærredslin og med en ligeledes simpel Hue af uldent eller linned Tøj. Om Huerne gjaldt det, at Pigerne kunde bruge

baade røde og grønne og hvilke andre Kulører de ønskede, men Konerne maatte holde sig til de sorte. Ved Bryllupper var det altid Skik, at Bruden pyntedes med sin kulørte Pigehue og blev viet med den paa; men om Aftenen, naar Pigerne havde danset hende ud af Laget, maatte hun ind i Konernes Rækker og fik der den sorte Konehue paa. Med Kniplingslin var det ikke heldigt at færdes ude, naar Duggen faldt, eller naar det var Taage for ikke at tale om Regnvejr, idet Stivelsen saa gik af Kniplingerne, og de klaskede ind i Ansigtet paa deres Bærerinde. Til Beskyttelse for Linene havde de en *Linhætte*, et rundbøjet Stykke Pap, der var overtrukket med uldent Tøj eller Silke og havde et stort Slag af samme Slags Tøj med Blonder om. I ældre Tid havde de kun et Stykke stivt Papir eller Pap, hvorover de bandt et Tørklæde.

Omtrent samtidig med Polkatrøjerne kom *Polkahuerne*. der var langt lettere at komme til rette med end Linene og derfor ogsaa lidt efter lidt satte dem helt ud af Spillet. Polkahuerne var smaa glatte Huer, der passede til Baghovedet og var enten af uldent Tøj eller Silke. Ligesom *Linhætterne* eller Skørtehætterne, som de ogsaa kaldtes, havde Polkahuerne et Skæg med Blonder om og brede Silkebaand til at binde i en Sløjfe under Hagen. Med disse Huer gik det som med alt andet, der var baade fine og simple Ting. Almindeligvis var de enten sorte eller brune, somme Tider dog med lidt Blomster i, men aldrig sprag-

Fig. 3. Nordfalsters Udedragt.

lede eller særlig stærke i Farven som f. Eks. Bryst- og Ærmekantninger.

Der var ogsaa „*Bahovshøver*“. Faconen var den samme som til Polkahuerne, men Skægget manglede. Ældre Koner plejede at have dem under deres Lin eller Tørklæder, og som Regel laa de med dem om Natten. („Hun“ til en Hue og en Sløjfe, „dæj“ til en Hætte, „dé“ til et Lin „hav“ til en Knipling).

Den allerfineste Hovedprydelse var „Guldnakken“ eller „Pælletoj“, som det blev kaldt paa Østfalster og en Del ogsaa paa Nordfalster, men dette var det ikke Hvermands Sag at eje, og ingen af de nulevende Skørtekoner har nogen Sinde baaret det.

Til at holde Haaret stramt og glat inde under Huen hørte „e Stryebaaj“, en smal Filt- eller Klædesstrimmel, som blev sat rundt om Hovedet og fæstedes sammen i Nakken med en Naal.

Af *Overtøj* brugtes ikke meget. I vore Oldeforældres Tid kendtes saa godt som hverken Kaaber eller Sjaler. Naar Kvinderne om Vinteren skulde ud at køre, tog de blot et Skørt mere paa, og det yderste slog de saa op om Hovedet, „saa vaa de lisom di sa ije i en Kalæsie“. Noget af det første Overtøj var „Trøgsjaler“ (Vadmelsjaler), „dæ vaa trøgé Blomster aa“. Senere kom der et Slags Hvergarnssjaler med store Ruder i flere livlige Kulører.

De første Kaaber var „Slavkaaver“ af grønt Vadmel, siden blev de af mørkeblaat eller sort. Der var en umaadelig Masse Tøj i dem, og de var svære at bære, men Kuldene kunde næsten ikke trænge igennem dem, saa de var ikke at foragte paa en kold Vinterdag. Den egentlige Kaabe var som et mægtigt stort Slag, der naaede omtrent ned til Fødderne og var foret med Vat og Hvergarn. Oven over var der et andet Slag, der naaede til Livet og over dette igen et tredie lille Slag, der var som en Slags Krave og laa ud paa Skuldrene. De to yderste Slag var ikke forede, men prydede med en Række Frynser.

Tilbage er saa kun Fødderne. Herpaa havde de „sorde eller panséblaa Huser“. „Om Somri/ jek di jærne barbené“.

Til at holde Strømperne oppe med „brude di hémvævé eller hémlærde Husbaa“, dæ ble vøvt nun Gange om Bené paa Husbaa/sstæé lie ujer Knæé aa Haasen“.

Paa selve Fødderne havde de „æ Pa Trætræsko mæ blange *Blægjore* om“. Senere kom Trætøfler stærkt i Brug. Ved højtidelige Lejligheder havde de flade Sko med store Tunger, men Læderfodtøjet blev der altid sparet paa, og saadan et Par solide haandsyede Sko kunde derfor ligesom hele den øvrige Dragt holde i flere Aar.

(„Dæ“ til en Kaabe, „dé“ til et Slag, „hun“ til en Strømpe, „ha“ til en Sko, Tøffel og Træsko).

I det hele kendetegnedes den gamle Dragt af en Holdbarhed, som den nuværende maa savne, og kostede det end Møje og Besvær at faa den tilvirket og samlet, saa fik de dog deres Arbejde rigelig betalt i de stærke, næsten uopslidelige Ting, som mange Gange uskadt kunde vandre i Arv fra Moder og til Datter.

Intet Under derfor, at de gamle Nordfalstringer elskede deres Nationaldragt og holdt den højt i Ære.

III. Lidt mere om den falsterske Dragt. Linned-Udstyr.

Elna Mygdal.

Til ovenstaaende fortræffelige Beskrivelse af *Nordlænderdragten* skal føjes nogle yderligere Oplysninger:

En Meddeler (Vaalse) beretter, at i 1820'erne havde man til Fest rød Lænetrøje og rødt Skørt, Pigerne røde og Konerne sorte Huer. Naar en Pige skulde *pyntes til Brud*, hed det, hun skulde „*opsys*“, d. v. s. hun fik puttet en Hørtot i Haarfletningen og Haaret blev prydet med Baand og Perler. I 1830'erne fik man „*Haartøj*“, ellers ogsaa kaldet *Guldnakke* eller *Perletøj*.

Dette bestod af en stor Hue med Nakke og Forstykke. Nakken var som Regel beklædt med Sølvkniplinger, hvorover Roser og andre kunstige Blomster samt Perler var anbragt. Midt hen over Forstykket var et rødt Silkebaand med indvævede kulørte Blomster; paa Siderne af dette, saavel frem mod Ansigtet som tilbage mod Nakken, sad en

rød Silkebaandspibe. Oprindelig sad i Nakken to Sløjfer, med lange Ender, over hinanden. Den ene skulde være grøn, den anden rød, de kunde godt være brogetblomstrede; derimod sagde Meddeleeren (Aastrup), at Hagebaandene skulde være glatte, grønne. Af de nu bevarede Perletøjer findes Eksemplarer baade med een og med to Nakkesløjfer, ligesom der er forskellige blomstrede Hagebaand i dem. Perletøj brugtes ogsaa af ugifte, kvindelige Bryllupsgæster, selv af Smaapiger. I Midten af 1860'erne havde saaledes en lille 9 aarig Pige til et Bryllup Perletøj, hvis Silkebaand var sorte, lillakantede og blomstrede med to Farver, lilla og grønt. Over Forstykket laa spredte kunstige Blomster. Ugifte Mødre maatte ikke bære Perletøj, og da ugifte kun kunde møde til Bryllup med Perletøj, betød det altsaa, at ugifte Mødre overhovedet ikke kunde være Bryllupsgæster. De maatte ej heller bære Kniplingslin, men kun slet Lin. De skulde have anden Farve Baand paa Huerne. Blev en saadan Kvinde gift, sagdes der ved Lysningen ikke „Pigen N. N.“ men „Fruentimret“.

I 1830'erne bestod Brudedragt for øvrigt af rødt Vadmels-skørt, foldet paa samme Maade som de senere Skørter, nemlig med symmetrisk mod Midten tilbage gaaende Læg. Af to mig bekendte røde Skørter havde det ene ingen Silkebaand for neden, det andet et ret smalt grønt Taftbaand uden Mønstre. Over den røde Lænketrøje brugtes en Bul af Silke med broget Mønster, hvidt tambureret Skuldertørklæde og Forklæde samt Perletøj.

Senere brugtes sort Vadmels- el. Klædesskørt og Bul af samme Slags med samme Baandbesætning paa Bul og Skørt som paa Brudedragten paa Eskildstrup-Eggen i Stiftsmuseet i Maribo. Man fik kulørte Silketørklæder og Forklæder og grøn Lænketrøje. Srøring af Bullen med Sølvlænke og Naale gennem glatte tynde Sølvringe kunde forekomme, foruden et Bæltebaand af mønstret Silke, prydet med Hægte-spænder af Sølv med røde Sten (Glas). Bag paa Bæltebaandet kunde sidde to flade cirkelformede Sølvspænder, i hvis Midte en seksbladet Blomst i gennembrudt Bund. Foroven over Cirklerne var en Krone (jfr. Fig. 6).

Bruden blev efter Vielsen og Middagen klædt om og dansede i sin allerbedste Dragt; ved Midnatstid fik hun Konehue paa og en noget ringere Dragt. Jo tiere man blev klædt om, des finere var det. Endnu i 1870'erne blev ved et Bryllup Bruden omklædt ved Midnatstid og ud paa Morgenstunden. Den sidste Dragt var ogsaa her lidt tarveligere.

Foruden de af Frk. Strange nævnte Skørter brugtes ogsaa sribede Hvergarnskørter. De fineste var af Hamborghvergarn, saaledes kaldet fordi det kulørte Garn til *Pletstriberne* kom fra Hamborg. De kunde være meget smukke i Farverne; sædvanligt var Bundstriberne 2 à 3 Gange saa brede som Pletstriberne, hvoraf ofte tre, forskellige i Mønster og Farve, veksler. Var Striberne fra Landsbyvæverens Side ordnet med Smag, saa forstod man ogsaa at vise Smag ved Valget af Silkebaand til Skørtet, idet disse sædvanligt svarede godt til Tøjets Farve, kun saa meget højere i Tonen som Besætning gerne skal være for at sætte Prikken over i'et. Oprindeligt skulde Skørt og Bul være af samme Stof

og med samme Baandbesætning, men denne Regel blev i alt Fald ikke altid overholdt; lige saa lidt som man altid have samme Slags Baand til Bryst- og Ærmekantninger. Brystkantningen var med Læg paa begge Sider formet, saa den rundede lidt. Efter nogles Mening skulde den konvekse Side vende opad, efter andres nedad. Et meget omhyggeligt Maleri fra 1850'erne viser den konvekse Side med Piberne nedad.

Fig. 4. Nordlænderdragt fra Beg. af 1850'erne. (Efter Maleri, tilh. Frk. Rasmussen, Radbjerg Skov, Væggerløse).

Dette maa vel saa anses for det rigtige, da man næppe havde godkendt, at Brystkantningen virkelig sad forkert eller var malet forkert (jfr. Fig. 4). De ældste Ærmebaand havde ikke Piber; senere fik de Silkebaandspiber paa den opadvendte Side; Tyllspiber paa den nedadvendte, til sidst Silkebaandspiber paa begge Sider af Midbaandet, til hvis Farver de var afstemt. Piberne lavedes i en Slags Ramme f. Eks. af Pap, hvori der var et rektangulært Hul. Rør, af den Art som

Fig. 5. Kvindedragt fra N. Kirkeby. Stiftsmuseet i Maribo.

bruges til Vævning, anvendtes nu saaledes, at hvert andet blev lagt over Pappet og under Baandet, hvert andet under Pappet og over Baandet. Naar Rørene var lagt, holdtes Rammen med Baandet over Damp og tørredes ved Varme. Saadanne Piber var meget holdbare.

De ældste *Buller*, som paatræffes, er *Flaskebuller*, det vil sige, de havde en Skød, som var flasket (kløvet, spaltet) til Bæltestedet, en Mode, som kom frem før Midten af det 17. Aarh. Den holdt sig i forskellige Folkedragter til henimod Midten af det 19. Aarh. Paa Falsterbullerne forsvandt efterhaanden Skødet saaledes at kun Rygstykkerne havde Forlængelse i to smaa vifteformede Vedhæng, de s. k. *Bulsnipper*. Til sidst blev Skørtet sat over disse.

De røde *Lænketrøjer* blev farvede i København, og Farven kaldtes Københavnsrødt. De, der blev farvede i Stubbe-købing, blev kun brunrøde. De grønne Trøjer var meget

Fig. 6. Kvindedragter fra Væggerløse og N. Kirkeby (jfr. Fig. 5). Stiftsmuseet i Maribo.

mørke; kun sjældent finder man nu den lidt lysere grønne Farve, som siges at være ældre end den mørke. De var gennemgaaende meget smukt lækede d.e. strikkede, idet Møn-stret fremtræder i langt kraftigere Relief end det sædvanligt gør paa de fra mange andre Steder i Landet kendte vrang- og retstrikkede Trøjer.

Ikke helt sjældent støder man paa *Huer* med ret bred Nakke, hvor fra neden to Læg paa hver sin Side gaar symmetrisk opad og udad mod Nakkens

Kant. Senere blev Nakken smallere, og til sidst blev kun tilbage Stykket mellem Læggene, lidt bredere foroven tilspidsende nedad. Det er sædvanligt af kulørt blomstret Silke. I øvrigt var samme Slags Baand brugt til Huens Forstykke, Nakke- og Hagesløjfe. Kun Konernes Altergangs- og Begravelses-Hue havde hel sort Nakke. Til Alters brugte de Kniplings-Lin, medens de til Begravelse havde slet Lin. Man brugte dertil sort Skørt og Bul med sorte Baand, sorte Ærmekantninger, men grøn Lænketrøje, oprindelig hvidt Forklæde og Tørklæde til Alters, senere sort Forklæde til Alters og Begravelse.

Sydfalsterdragten er saa godt og udførlig beskrevet af Frk. Toxværd, at der kun er lidt at tilføje; dog er maaske nogle faa Oplysninger paa sin Plads her. De stammer fra Gedesby.

Til Brudedragt brugtes en *Hanke*- eller *Løddesærk* og en *Op-lød*, derover en *Bulvumbe* af svært Stof og med Skruebaand om forneden. Bulvumben var et Underskjørt, hvortil en *Bul* var syet. Derover en grøn *Kjole* (Skjørt) med et blaat Silkebaand om, et Stykke fra Kanten; derover et sort Klædesskjørt med et mørkegrønt Silkebaand ca. 2 Tommer bredt og ca. 1 Tomme fra Kanten, desuden et grønt *Ly* og en sort *Trøje*, *Sølvsnørekæder* og *Ringe* og en kulørt *Brysilap*.

Dertil hvidt *Tørklæde* og *Forklæde*, sædvanligt med et tambureret *Mønster*, der ser ud som *Kædesting*, og paa *Hovedet* en *Bord*.

Undertiden brugte man i Stedet for *Sølvsnørekæde* et *Snørebaand* af *Fløjel* med indvævede *Silkeblomster*. Dansk Folkemuseum ejer et *virket* (flettet) *Baand* med *Sølvsnøre-naale*. Det stammer fra *Gedesby*.

Forførte *Kvincer* maatte ikke bære hvid *Hat*. De havde et kulørt *Tørklæde* bunden om *Panden* og et ned om *Hagen* og derover *Huen* uden *Overbindsbaand*.

* * *

Vender man sig fra det kulørte *Udstyr* til det *hvide Linned*, finder man her adskilligt af Interesse. Ser man den *nordfalsterske Særk* lidt nøjere efter, vil man finde, at *Jeren* bestaar af fire *Bredder* *Blaarlærred*, som hver har

Fig. 7. Kvindedragt fra Væggerløse (jfr. Fig. 6) og Mandsdragt fra Hasselø. Stiftsmuseet i Maribo.

en lige og en skraa Side. De er syet sammen, saa en lige Side stadig er syet til en skraa. Bredden af Tøjet danner Længden af Jeren. Af to Rektangler er de fire Bredder klippede, saaledes at et Snit paa skraa fra Egg til Egg deler hver i to vistnok som oftest lige store Dele. Opløden er kastet til Eggen foroven. Da den skraa Kant er lidt længere end den lige, maa der klippes af Hjørnerne forneden ved de skraa Sider, hvorfor Jeren er sømmet. Opløden var sædvanligt uden Udsmykning, men af Hørlærred. Man havde løse Oplød med Udsyning paa Ærmerne. Saadanne tog man over Særken, naar man ønskede at gaa med bare Særkeærmer.

Dette er en ældgammel Form paa Særk; den forekommer ogsaa andre Steder i Landet, baade i Københavns Amt og Frederiksborg Amt, og har sikkert ogsaa eksisteret paa Steder, hvor man nu ikke længere husker den. Det nordfalsterske Navn *Jere* tyder paa dens Alder. Da G foran svage Vokaler udtales J, hedder Ordet oprindelig *Gere*; som saadan forekommer det endnu f. Eks. i Skovshoved, hvor man den Dag i Dag kan høre Skovserne tale om Skørtegere d. v. s. den nederste Del af Skørtet.

I den første danske Bibeloversættelse 1550 bruges Gere i Betydning af den Del af en Klædning, der gaar om Hofterne. Selve Ordet er en Efterkommer af det oldnordiske *Gejri*, der betyder kileformet Tøjstykke. (Stammeordet er rimeligvis *Gejrr* d. e. Spydspids) *). Fra det kileformede Tøjstykke er Navnet gaet over til det af saadanne Tøjstykker sammensyede Klædningsstykke.

Ikke alene i det nuværende Danmark kendtes denne Form for Særk; ogsaa fra Skaane, hvor den var saa lang, at den gik ned for Skørterne, er den kendt. I Ingelstad Herred kunde Kvinderne i Høsttiden optræde alene i en saadan Særk med *Opplød* og *Nerdel* med et Forklæde og et broget Baand om Livet. **) En saadan Særk var i Virkeligheden med sine hel eller trekvart lange Ærmer og kun en lille Halsudringning en hel Underklædning. Det er

*) Se Rietz: „Svenkst Dialektlexicon“.

**) P. G. Wistrand: „Svenska Folkdräkter“.

sandsynligvis en saadan, Folkevisen omtaler, naar den siger, at Stolt Mettelil gaar af sin Faders Gaard „aabhoved og barefod i Silkesærk alene“. Det vil sige, hun gaar i sin Underklædning uden at give sig Tid til at tage Overklædningen paa. Har denne Underklædning som Ingelstadsærken været lang med lange Ærmer, giver det god Mening. Kort og nedringet, kun med smaa Skulderstykker som paa et Folkevisemaleri fra moderne Tid, har den i alt Fald ikke været.

Til *Sydfalsterdragten* hørte en *Lødde* eller *Hankesærk* og løse Oplød. Løddesærk hed den, fordi „der var fire Lødder i den“. Det vil sige Dele (af Lod = Del), ganske som i den nordfalsterske Gere. Overdelen var klippet af en Rektangel. Eggen dannede Kanten, der blev syet til Nederdelen, saavel foran som bagpaa. Halshullet var en Firkant, ikke midt i Stykket, men saaledes, at Stykket var højere paa Ryggen end foran. I Siderne var sat en lav Firkant, hvis øverste Rand var fri, i øvrigt var den syet til Oplødden og Nederdelen. Der var ikke meget Tøj i en saadan Overdel, dens vigtigste Bestemmelse var da heller ikke at varme, men ved Hjælp af Skulderremmene eller Hankene at bære Særkens Nederdel. Senere blev Over- og Underdelen af Særken skaaret i eet, og Vidden forneden opnaaedes ved at skraa Siderne udad og indsætte Kiler af det, man klippede af. Selv i denne Form er Hankene den væsentligste Bestændsdel af Særkens øverste Part. Derover sattes saa Oplødden, hvis Ærmer til Stads var broderede.

Medens *Broderi med Mønster*, talt efter Traad, var almindeligt paa Nordfalster og kan forekomme paa Sydfalster paa Oplødsærmer, er paa sidstnævnte Sted *Fladsyning* med Grunde, som ligger oven paa Lærredet, det almindeligste. Det samme Forhold gør sig gældende paa Skjorterne, som har Broderi paa Skulderstykker og Haandlinninger, men ikke, som Hedeboskjorterne, paa Halslinningerne. De paa Sydfalster forekommende hvide Lærredstørklæder slutter sig ligesom Lagener og Sengestykker for Broderiets Vedkommende til samme Gruppe som Skjorter og Oplød. De fra 1820'erne udførte Arbejder kan have nogen Lighed med Hedebosyninger ned tætte Grunde og Kædesting iblandet

med Fladsyning og syet med Hørtraad. De kan ogsaa have en lignende Blanding af Planteornamentik og geometriske Former. Senere blev stiliserede Blomster og Blomsterornamenter eneraadende, og Bomuldsgarnet fortrængte Traaden undtagen i Grundene. Man tegnede selv sine Mønstre, som

Fig. 8. Sydfalstersk Tørklæde syet paa helt Lærred.
Dansk Folkemuseum.

fik et mere selvstændigt Præg i anden Kvart af 19'de Aarh. Om en meget dygtig og meget ivrig Syerske fortaltes, at hun hentede sine Motiver alle Vegne fra, hun havde et Blyant med sig, og Mangletræer, Kobbersager, samt andet større eller mindre Bohave kunde give hende Ideer og Motiver til Syningen. Meget ofte blev Blomsterne klippet ud af Papir, og om Papiret tegnedes paa Tøjet med et Blyant eller en spids Pind dyppet i Blaanelse. Stilkene, der har et snoreagtigt

Udseende, syedes med *Forstingene*; det kaldtes at *snore Tøjet**). Bladene syedes med Fladsyning. Blomsterkonturene markeredes ofte ved en Række Knuder. Grundene, som ligger oven paa Tøjet og kun hænger fast i Kanterne, er direkte Efterkommere af Barokkens utallige fine Grunde, som forekommer baade i hvidt og kulørt, ja selv i Metalbroderier. Arbejdet som Helhed kaldtes at *sy paa helt Lærred* (jfr. Fig. 8), da alt er tæt, undtagen de smaa Huller, som var boret ud med en Pren.

*) Se Nanna Ring: Dansk Hvidsøm. Vort Hjem. III Bind, 1. Afsnit, Side 21.

Foruden denne Art Syning havde man ogsaa en gennembrudt Syning, der ser ud omtrent som Sjællændernes Dragværk. Traadene er med visse Mellemrum trukket ud paa begge Leder af Tøjjet, f. Eks. 2 udtrukne og 2 i Tøjjet sidende Traade el. 3 og 3. Over de tilbageblevne Traade

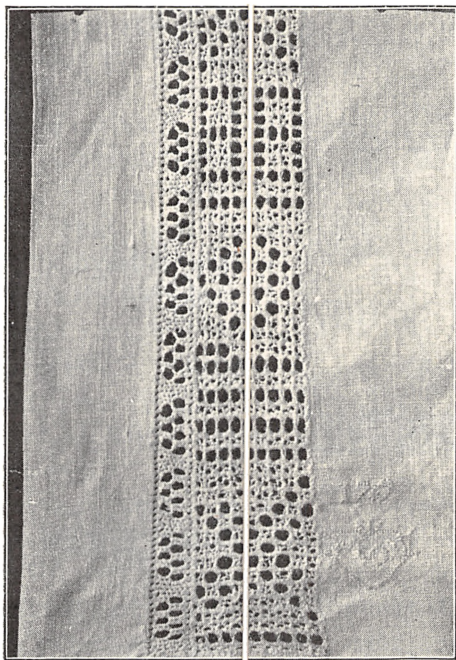

Fig. 9. Lagen fra 1765, lunden i helt Lærred.
Dansk Folkenuseum.

kastedes først paa den ene Led, saa paa den anden Led, og der stoppedes Mønstreret, der dog i Rigdom og Skønhed staar noget tilbage for Sjællændernes. Det kunde gøres med *Vævestopping*, som efterlignede en toskaftet Vævning, eller med Udsyning, 4 Sting i hver Rude. Navnet paa denne Art Syning er nu næsten glemt. Kun en enkelt Kvinde kaldte det *at binde i Lærred*. Det ældste hidtil paatrufne Arbejde af den Art er et Lagen med Aarstal 1765, nu i Dansk Folke-

museum (Fig. 9). De har et geometrisk Mønster, noget uregelmæssigt og med forskellige Motiver efter hinanden i samme Bort, hvad der muligvis er en Reminiscens af Middelalderens Dekorationsmaade at inddele en Bort i Partier. Ogsaa smalle udtrukne Borter forekommer. Som paa Lyø stoppedes de ikke frem og tilbage over flere Partier af Traade. Man tog kun et nyt Traadparti hver Gang sammen med det tidligere oversyede, og idet Traaden gik tilbage, lagdes den paa skraa over det først tagne Sting. En Ejendommelighed ved Lagenborterne, saavel de som er syet paa helt Lærred, som de der er burden i Lærred eller af bunden Knipling,

Fig. 10. Lagen med bunden Knipling i Mellemværk og Blonder. Dansk Folkemuseum.

udsmykkede Lagener var i egenligste Forstand til Stads og ikke til Brug (se Fig. 10).

To Puder med Mellemværk skulde ligge paa Sengen mellem Sengeomhængene. Under dem hang ofte et *Sengestykke* ned. Det kunde være af kulørt Sirts eller Katun, men det kunde ogsaa være hvidt og udstyret som Lagener med en Bort og en Hjørnebuket. Ogsaa *udsyede Haandklæder* findes. De fleste Beretninger gaar ud paa, at et saadant hang ved Kakkellovnen, men Beretninger forekommer ogsaa om, at Haanklædet hang paa Sengeomhængene eller indtog Sengestykkets Plads. Hvilket der er det rigtige er ikke nemt at sige. At de har været brugt er derimod sikkert nok, da de forefindes i ikke ubetydelig Antal.

De var dels bundne i Lærred, dels smykkede med bundne Kniplinger. At *binde Kniplinger* er et Arbejde, som ligner Filering. Ser man nøjere til, vil man dog ofte finde, at Kvadraterne paa enkelte Steder er noget fladtrykte, og

er, at de hyppigst er beregnet til at ses af en Beskuer, der stod ud for Sengens Langside. Mønstreret var lodret, medens Lagemborter ellers sædvanligvis skal ses af den, der ligger i Sengen, som en vandret Bort. I anden Fjerdedel af 19. Aarh. syedes foruden hvid Bort paa Lagener et Navn og en Blomsterdekoration af kulørt Uldgarn i Korssting eller Fladsyning, en Mode, der var meget upraktisk, da Uldgarnet ikke taalte Vask. De saaledes

at Uregelmæssigheden enten gaar i lodrette eller vandrette Rækker. Det vilde være umuligt ved en Filering, hvor Filerpinden altid holdes paa skraa af Kvadraterne. Arbejdet er da ogsaa udført paa en helt anden Maade, nemlig i en rektangulær Ramme, langs hvis Sider smaa cylindriske Pinde er sat i Fulder med Mellemrum som Pindens Tykkelse. Til en Pind paa den ene Side af Rammen svarer et Mellemrum paa den anden. Med Hørtraad

Fig. 11. Falstersk Haandklæde.
Stiftsmuseet i Maribo.

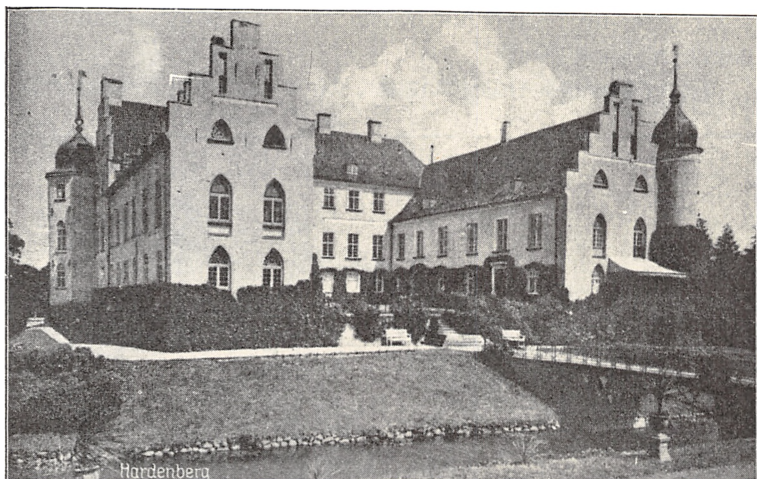
snøredes frem og tilbage mellem Pindene paa den korte Led af Rammen. Derefter begyndte man at binde med Naal og Traad paa den lange Led af Rammen ved at sy et fast Slyngesting om hver af Tværtraadene og derved danne Kvadrater, Række for Række. Rammerne kunde undertiden forskydes, saa de blev bredere eller smallere. Men alt for lange kunde de ikke være. De bundne Kniplinger fandt da ogsaa deres største Anvendelse som Pudevaars Mellemværk eller til Haandklæder. Mønstre kunde stoppes med almindelig Stopning paa een Led eller *Vævestopning*. Det ældste kendte Arbejde af denne Art er fra 1772. Senere forekommer almindelig Filering i Stedet for bunden Knipling. Ofte er mellem Bortene paa Haandklæder syet Navn og anden Dekoration, som Blomster, Træer eller lignende, med blaa Korssting. Udturgede bundne Kniplinger kan danne Afslutning forneden paa Lagner og Haandklæder, men disse kunde ogsaa afslutte med hvide eller blaa og hvide *Træd*, det er flettede Borter med Frynser af Rendegarnet. Ogsaa

Duge, der oftest var afstribet paa tværs med tykkere Traade, kunde være prydede med Træd paa den ene Tværside. Duge lagdes paa Bordenden ved Husbondens Plads med Træden ned over Bordenden.

En meget grov, uregelmæssig syet Knipling forekommer af og til, dels som Mellemværk, dels som Blondeafslutning paa Haandklæder. Den har mest runde rosetagtige aabne Blomster og runde Huller i syet, temmelig tæt Bund. Den gaar formodentlig ret langt tilbage i Tiden. „Falsters Minder“ i Nykøbing ejer et saadant Stykke fra ca. Midten af 18. Aarh

I 1830'erne syede man paa Haandklæder en kulørt Uldgarnssyning, som i nogen Grad ligner den for en halv Snes Aar siden saa almindelige Millefleurssyning. Den gamle falsterske Syning var dog som Regel kraftigere og havde nok saa god Tegning. Mellemværk og Afslutning forneden bestod sædvanligvis hertil af Tyll med trukket Mønster af Uldgarn.

Alt i alt frembyder den falsterske Syning saaledes meget af Interesse. Glanspunktet er vel nok de Arbejder, der er *syet paa helt Lærred*. Her er det Sydfalster, der bærer Prisen. De andre Arbejder forekommer, saa vidt jeg har kunnet se, over hele Øen. Sammenholder man disse Syninger med de pletstribede Hvergarnskørter og Forklæder samt de mønstrede hjemmævavede Forklædebaand og Lænketrøjerne, indtager Øens Frembringelse sin særegne men gode Plads mellem Landets Folketekstiler.

Slottet set fra Sydvest.

Hardenberg Slotshave*).

Af Chr. Jørgensen.

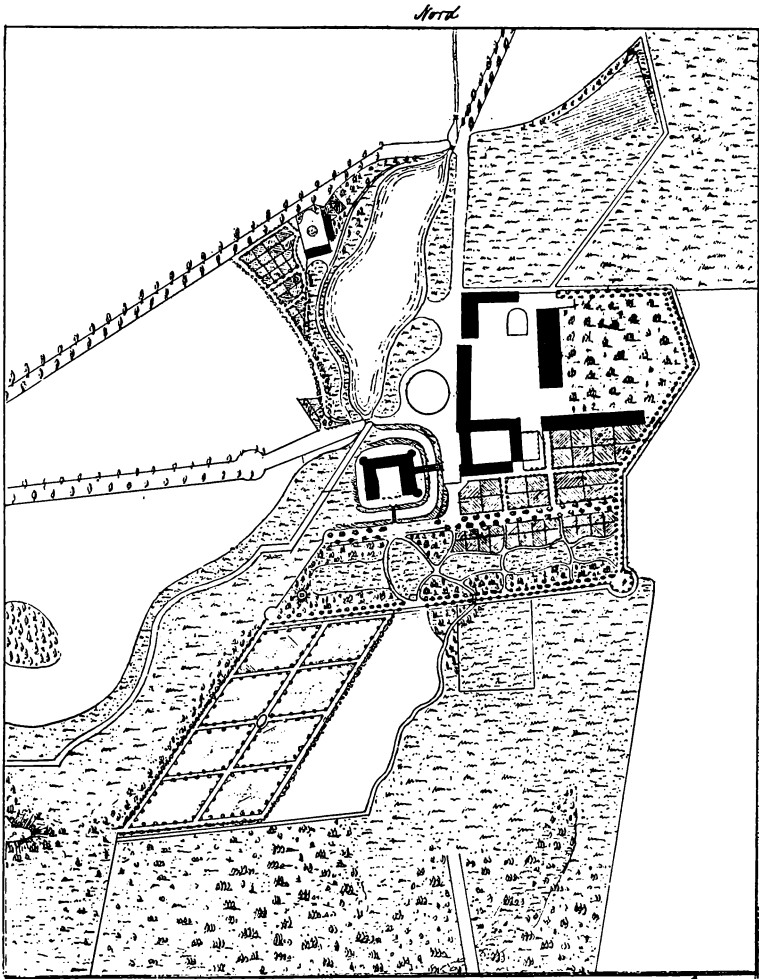
II.

Det i forrige Artikel*) omtalte Kort af 1817 (se næste Side) giver en Forestilling om, hvorledes Haven saa ud i Begyndelsen af forrige Aarhundrede. Bortset fra den ved Avlsgaardens Flytning forårsagede Formindskelse, for hvilken der dog, som tidligere nævnt, var opnaaet Erstatning ved Anlæg af en ny Frugthave uden for den gamle Haves Grænser, var Havens Omraade uforandret, og den var ogsaa vedblivende paa de to Sider afgrænset ved en træbeplantet Vold med foran liggende Grav, der dog nu, med de to Broer, der fører over den, tydeligt fremtræder som en Aa eller Grøft. Sandsynligvis har man samtidig med at udgrave Søen Nord for Slottet for frit at kunne stemme Vandet op i denne givet Aæn, der løb Vest for Gaarden, et nyt Afløb uden om Haven; dog fremgaar det ikke klart af Kortet af 1817, hvor-

*) Se Aarbog 1920.

ledes dette nye Afløb har været sat i Forbindelse med den gamle Aa mod Nord.

Hvad Havens Anlæg angaar, var disse i 1817 undergaaet

Kort over Haven 1817.

ikke faa Forandringer. Midterpartiet af den store Lindeallé ud for Slottet saavel som den fra den vestlige Ende udgaaende Fortsættelse mod Syd var borttaget og ligeledes det ud for Slottet liggende Stykke af den sydlige Grænsevold. Inddelingen af Haven er langt mindre regelmæssig end i det

18. Aarhundrede; Vejene er ikke som tidligere snorlige, men slynger sig i Bugtninger gennem Terrainet, hvad der i Forbindelse med de markerede Beplantninger med Træer og Buske viser, at den siden henimod Aarhundredskiftet fremtrængende engelske Havestil var begyndt at sætte sit Præg paa Haven. Af de i Synsforretningen af 1776 omtalte Lysthuse var i hvert Fald det ene (det store grundmurede Lysthus), hvis Fundamenter i nyere Tid er fundet i Planen Vest for det nuværende Blomsterhus, forsvundet. Hvor det andet (Harehuset) laa, vides ikke; om det er det, der er angivet paa begge Kort i Havens vestligste Udkant, er usikkert. Uden for den egentlige Have er der Grund til at henlede Opmærksomheden paa det i forrige Artikel omtalte Anlæg omkring det nordre Sø samt den ny endnu eksisterende Vej, der forbinder Slottet med Jægerboligen. Ogsaa den nye Vej til Rølsted er angivet paa Kortet. Den var oprindelig ligesom Vejen langs Holmeskoven til Saksøbing—Nysted-Landevejen beplantet med italienske Popler, der først er forsvundne i Slutningen af forrige Aarhundrede.

Hvilke af ovennævnte Forandringer der stammer fra C. A. Hardenbergs Tid og hvilke fra hans Søns, vides kun til Dels. Sønnen *Christian Heinrich August Hardenberg-Reventlow* («Ekscellencen»), der arvede Godset ved sin Moders Død 1793 og efter at have udvidet det betydeligt 1815 fik det ophøjet til Lensgrevskab, besad det i en lang Aarrække (indtil 1840), men i hele sidste Halvdel af denne Periode var Godsets økonomiske Forhold meget daarlige, og om at ofre noget paa Haven har der derfor vanskelig kunnet være Tale. Fast ansatte Gartnere var der dog vistnok hele Tiden; der nævnes saaledes en Gartner Danckert 1826 og en Gartner Lijke 1839—40. Først i Greve Hardenbergs allersidste Aar omtales igen enkelte Nyanlæg af Betydning for Haven, saaledes i Godsregnskabet for 1838 Opførelse af et Drivhus (maaske det ældre Vinhus) og i Regnskabet for 1840 Opførelsen af den ene af de to Pavilloner i Haveskoven, den østlige, sædvanlig kaldt »Kapellet« (se Fig. S. 30).

Da denne laa ret langt fra Grænsen af den daværende Hæve, har der maaske allerede paa dette Tidspunkt været

Kapellet.

Planer fremme om en Udvidelse af denne mod Syd, og i hvert Fald forudsætter Opførelsen af „Kapellet“ visse nye Vej-anlæg, der dog kan være noget ældre,

idet det vides, at Greven, efter at han 1822 havde arvet sin Faders holstenske Godser, for at lette Udveksling af forskellige Landbrugsprodukter etablerede en Paketfart mellem Nysted og Heiligenhafen og i den Anledning satte Kartoffe i Forbindelse med Hardenberg ved en Vej, den nuværende *Kartoftevej*, og opførte den ligeledes eksisterende *Kartofteport*, hvor Vejen over Aaen passerer ind i Haveskoven. Denne Vej maa i sit videre Forløb have passeret den Mose, der paa denne Tid skilte Haven fra Haveskoven (i Begyndelsen af Halvfjerdserne var der en daarlig Vej over Mosen), og kan da ogsaa have tjent til at forbinde „Kapellet“ med Haven. Hvorledes det nu end har forholdt sig med mulige Planer om en Udvidelse af Haven inden 1840, fandt en saadan Udvidelse i hvert Fald Sted ikke længe efter.

Ved Grev Hardenberg-Reventlows Død 1840 gik Grevskabet over til hans Datter Grevinde *Ida Holck Hardenberg-Reventlow*, der Aaret efter indgik Ægteskab med Grev *Chr. Gersdorff*, som var en ivrig Haveven og i de faa Aar han raadede (han døde allerede 1846) skaffede Haven en kortvarig Opgangsperiode. Han nyanlagde den ældre Del af Haven, hvorved Anlæggene i mange Henseender fik deres nuværende Form, og udvidede den derhos betydeligt imod Syd, nemlig mod det Terrain, der nu ligger nærmest Øst for Frugthaven. Det Monument, som Grevinden her efter hans Død lod rejse for ham, minder ved sin Indskrift

om hans Fortjeneste af de omkring liggende Anlæg. Af Hensyn til disse blev det tidligere omtalte Afløb for Aaen langs den gamle Haves Sydside indtil Sydøsthjørnet igen tilløstet og erstattet med det nuværende Løb langs Have-skovens Østside, hvilket fortsættes mod Nord, til det traf nævnte Hjørne. Om ogsaa den lige Vest for Slottet liggende Del af den vestre Sø er udgravet i Forbindelse med Grev Gersdorffs Nyanlæg er ikke helt sikkert, men sandsynligt. I min tidligere Artikel er det vel forudsat, at den allerede stammer fra Slutningen af det 18. Aarhundrede, men det er heved overset, at den ikke findes angivet paa Kortet af 1877, og Oplysninger i Regnskaberne fra Grev Gersdorffs Tid tyder paa, at det er ham, der har ladet den udgrave. Den eksisterede i hvert Fald i 1862.

Foruden den fast ansatte Gartner Jensen (1841—1859) benyttedes ved de nye Anlæg een eller maaske to forskellige Anlægsgartnere, i Aarene 1842—45 saaledes en Gartner Krüger. Paa sine Rejser i Udlandet besøgte Greven selv flere store Planteskoler og Handelsgartnerier, hvor han gjorde rigelige Indkøb af Træer, Buske og Blomsterplanter. Fra den Tid skriver sig mange af de smukke Trægrupper og fritstaaende Eksemplarer af baade Løvtræer og Naaletræer, hvoriblandt flere Sjældenheder, som endnu danner Havens ældre Træbestand. Ogsaa Frugthaven nød godt af Grev Gersdorffs Interesse, idet den blev forsynet med den endnu eksisterende Espaliermur og til Dels nybeplantet.

En udførlig Omtale af Haven, som den saa ud efter ovennævnte Forandringer og Udvidelser, findes ved Bentzien i „Dansk Havetidende“ for 1862. Artiklen roser Anlæggene stærkt, men fremhæver samtidig den forsømte Tilstand, i hvilken de da befandt sig. Denne skyldtes dels, at den ovenfor nævnte Gartner Jensen næppe var sin Stilling fuldt voksen, dels at Lensgrevinden efter Grev Gersdorffs Død mest opholdt sig i Udlandet og i det højeste plejede at tilbringe et Par Sommermaaneder paa Hardenberg.

Da Bentzien 1862 besøgte Haven, havde den dog kort forud (1861) faaet en ny og dygtig Gartner, *H. Harries* (senere i en Aarrække Handelsgartner i Maribo), og takket

være hans Arbejde kunde der allerede noteres væsentlige Forbedringer, særlig ved Tilvejebringelse af smukke Blomster og Bladgrupper i Haven og ved Anskaffelse af en betydelig Samling af nyere Potteplanter. I naturlig Forbindelse

Hardenberg-Egen 1910.

hermed stod det, at Harries var ivrig for at faa de forhaandenværende Væksthuse, der i Artiklen fra 1862 omtales som gamle og af en saa forældet Konstruktion og saa daarligere, at de umuliggjorde al god Kultur, erstattede med nye af mere tidssvarende Art. Det lykkedes ham da ogsaa at sætte igennem, at der under Ledelse af en Arkitekt Schier-

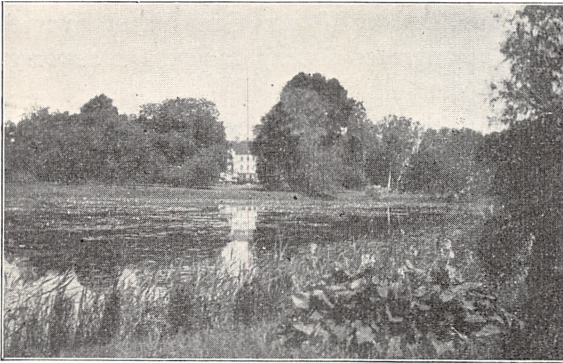
litz fra Hamborg blev opført et nyt Væksthus, det endnu eksisterende store Blomsterhus, der i sin Tid med Rette vakte megen Opmærksomhed og i „Dansk Havetidende“, Jan. 1865, omtales som Landets største og eleganteste Væksthus af denne Art, jfr. ogsaa sammesteds Marts 1865. Allerede inden det nye Hus stod færdigt, var Harries dog 1863 igen fratraadt som Gartner og blevet afløst af *E. Løwe*.

Ved Grevinde Idas Død 1867 gik Grevskabet over til hendes eneste Søn Lensgreve *Rudolf Holck Hardenberg-Resventlow*, der besad det indtil 1885.

Takket være de gunstige Konjunkturer, hvorunder Landbruget paa den Tid virkede, raadede Grev Holck over store Midler, og disse, som han i vid Udstrækning anvendte til Bedste for Godset, kom ogsaa i høj Grad Haven, for hvilken han nærede en levende Interesse, til gode. Haven, paa hvilken han, foruden hvad der medgik til den regelmæssige Drift, overordentligt anvendte ca. 200,000 Kr., blev i hans Besiddetid en af Landets største og bedst udstyrede Herregaardshaver, og det er væsentlig til hans Navn, at Haven i dens nuværende Skikkelse er knyttet.

Af de forskellige Forandringer og Nyanlæg som fandt Sted under Grev Holck, tilhører enkelte allerede Gartner Løwes Tid (1863—1872). Dette gælder saaledes Opførelsen af den smukke store Jernport ved Slottet, der danner Hovedindgangen til Haven (1867), Opførelsen af den nuværende Gartnerbolig for Enden af Lindealleen paa den anden Side af Aaen (1868), begge efter Tegning af Professor O. Petersen, Anlæg af en stor ny Køkkenhave paa den østlige Side af Aaen, bag ved og Syd for Gartnerboligen, Udgravningen af den sydlige Ende af den vestre Sø, Anlægget af Buebroen over den og Opførelsen af Pavillonon ved den sydlige Ende, den sidste ligeledes efter Tegning af Professor O. Petersen. Hverken Køkkenhaven eller Udgravningen med de tilhørende Anlæg, hvilke begge paabegyndtes 1869, var dog fuldendte, da Gartner Løwe fratraadte og afløstes af Forfatteren af denne Artikel, i hvis Lod det faldt at faa overdraget Ledelsen af de mange andre store Arbejder i Haven, som udførtes i Grev Holcks Tid. Blandt disse maa

nævnes Opførelsen af en Række nye Væksthuse (Vinhus 1873, Ananashus og Formeringshus 1875), Omordning af Driverihaven, Nyanlæg og Beplantning af Frugthaven og fremfor alt Udgravningen af den sydøstre Sø og den Kanal Syd for Frugthaven, som forbinder den med den vestre Sø med de forskellige dertil hørende Anlæg (1877—79). Det

Slottet og Sønder Sø.

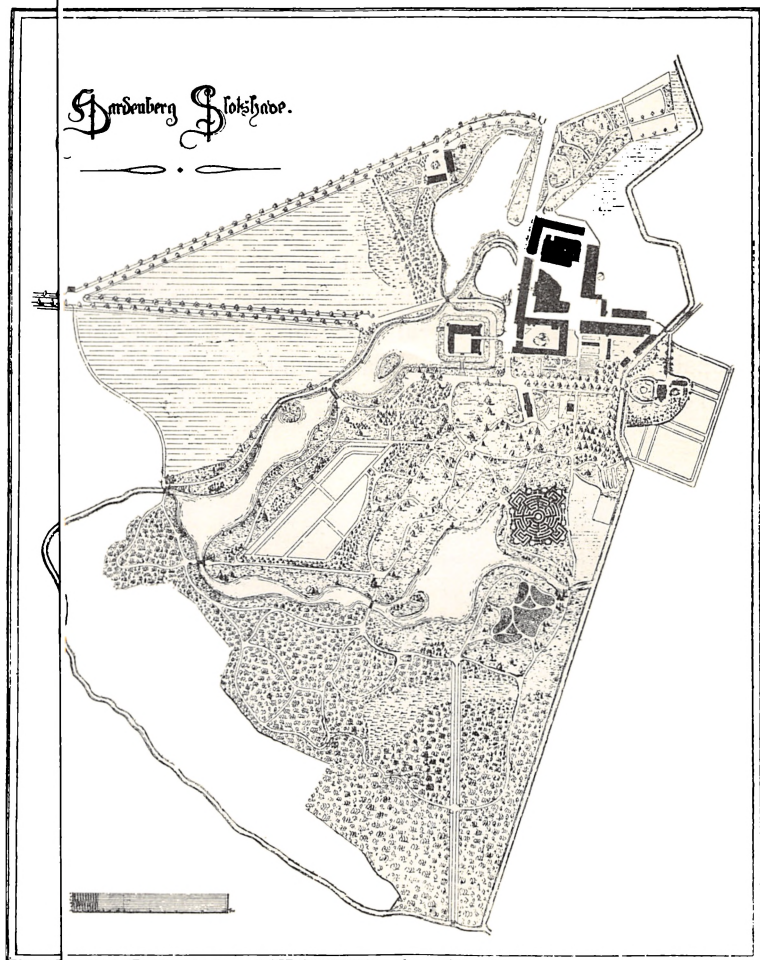
var den tidligere omtalte Mose Syd fordengamle Have, som ved denne Lejlighed forsvandt og inddroges i Haven. Den udgravede Jord anvendtes til Fyld i det omlig-

gende lave Terrain, paa hvilket bl. a. anlagdes det nuværende store Stenparti og en for kort Tid siden atter fjernet Labyrinth (se Kortet). Det var i Anledning af Udførelsen af disse store Arbejder, at det Side 35 gengivne Kort over Haven blev tegnet 1877. Ogsaa Engen bag ved Haveskoven blev omtrent ved denne Tid reguleret og omdannet og dermed landskabeligt knyttet sammen med Haven.

Som en Ejendommelighed ved denne i Grev Holcks Tid kan nævnes, at den takket være Grevens og Grevindens levende Interesse for Dyr paa Steder næsten havde Karakteren af en zoologisk Have, idet der baade fandtes en Indhegning med Daadyr og en Række Bure og Volierer med Grævlinger, Egern, forskellige Rovfugle, Ravne m. m. for ikke at tale om den store Mængde fritgaaende Paafugle, Perlehøns, Svaner, Gæs, Ænder og andet Slags Fjerkræ. Alt dette bidrog ikke til at lette Pasningen af Haven og i mange Tilfælde heller ikke til dens Forskønnelse, hvad navnlig gælder om det store Fugle- og Hønsehuse, som

opførtes 1879 for 13,000 Kr. paa Sydsiden af Lindealleen, hvor nu Tennispladsen findes.

Ved Grev Holcks Død 1885 gik Grevskabet over til Lensgrevinde Lucie Haugwitz-Hardenberg-Reventlow, der

Kopi af Kort 1877 ved Arkitekt R. Lose.

1903 efterfulgtes af sin Søn Lensgreve *Heinrich Haugwitz-Hardenberg-Reventlow*, hvis Nevø af samme Navn nu (side 1921) besidder Godset. Den nye Slægt, som saaledes kom i Besiddelse af Hardenberg, var ikke mindre interessere i Haven, end Grev Holck havde været, og opretholdt

dens Drift i samme Omfang som tidligere. Om Udvidelser og større Nyanlæg har der derimod efter alt hvad der tidligere var udrettet ganske naturligt ikke været Tale (nævnes skal blot en Udvidelse af Køkkenhaven i 1886 og Omordning af Driverihaven med tilhørende Væksthuse og forskellige andre Bygninger efter Avlsgaardens Brand i 1890), men Haven har dog i de senere Aar i visse Henseender skiftet Karakter som Følge af en paa mange Steder forandret Beplantning. Plantebestanden blev igennem en Række Aar aarlig forøget med mange Sjældenheder og Nyheder, saa at Hardenberg Have nu regnes med blandt Landets Parkarboreter. Der findes store Samlinger af baade Løv- og Naaletræer, som ofte besøges af Kendere og Videnskabsmænd. Et planlagt Besøg af det store tyske dendrologiske Selskab i 1914 maatte dog paa Grund af Krigen udsættes indtil videre.

Jernbroen og Hardenberg-Egen.

Stemninger og Tilstande blandt Lolland-Falsters Bønder omkring 1840.

Lektor ved Sorø Akademis Skole, Dr. phil. *Henrik Ussing*,
— min uforglemmelige Historielærer — tilegnet.

Af *Olaf Carlsen*.

Da Frederik VI i 1784 som Kronprins satte sig i Spidsen for Landets Styrelse og dermed begyndte sin mere end halvhundredaarig lange Regeringsperiode, blev den indledt paa en Maade, der for stedse gjorde hans Navn elsket og æret hos den store, menige Befolkning, for hvilken Frederik VI og de store Landboreformer var og blev uløseligt knyttet til hinanden. Hans Folkegunst blev fra første Færd saa solidt underbygget, at den overlevede alle de Ulykker, hans Regering siden hen førte over Landet, da ikke blot Reformerne standsede, men selve hans Regering følte som en Hindring for Landets økonomiske og politiske Udvikling.

Det var endnu saare langt fra, at »Bondens Frigørelse« kunne kaldes et tilbagelagt Stadium. Ikke blot fandtes der mange Fæstebønder, men de var endog de allerfleste Steder endnu hoveriøpligtige; ved de store Landboreformer i Slutningen af det 18. Aarhundrede var Hoveriet kun blevet lovbestemt, men langt fra afskaffet. Og som en Klasse under Gaardfæsterne levede de talrige, som oftest jordløse Husmænd eller Ugedagsmændene, som de ogsaa kaldtes, fordi de som Vederlag for Husly maatte yde visse Dages ugentligt Arbejde paa Herregaarden; disse Husmænd tjente dog ogsaa lidt ved at arbejde for Gaardfæsterne, der jo ikke kunde passe deres Jord de Dage, de var paa Hovarbejde. Over for Husmændene udøvede Godsejerne endnu den gamle Revselsesret, og det, skønt denne ikke havde Lovhjemmel, saaledes som det oplystes i 1831 paa en derom fremsat Førespørgsel; men Kancelliet røbede ikke denne sin Viden, og der blev ikke fra Regeringens Side skredet ind mod Godsejernes Overgreb¹);

og hvad Bønderne selv angik, saa rejste heller ikke de nogen Modstand; de rettede sig efter det gamle Ordsprog:

»Hvem tør pukke?

Hellere tie, sukke

og for Retten bukke.«²)

I Frederik VI's sidste Regeringsaar kom der atter lidt Gang i Landboreformerne; men det skete ikke ved et bestemt Paabud fra Statsstyrelsens Side; hvad der fandt Sted af Reformen i Slutningen af Trediveerne og i Begyndelsen af Fyrreerne, det skyldtes først og fremmest Stændernes Kritik af de bestaaende Forhold, og det var Stænderne, der fremkaldte Regeringens Kundgørelse af 9. Marts 1838, hvorved man søgte at opmuntre Godsejerne til at fremme Naturalhøveriets Ophævelse, d. v. s., at Gaardfæsteren mod en aarlig Penge- eller Kornafgift — eller ogsaa begge Dele — blev fritaget for det personlige Arbejde paa Herregaardens Jorder. Kongen udtalte det her som sit »landsfaderlige Ønske«, at Naturalhøveriet kunde ophæves »til fælles Gavn for Godsejere og Fæstere«; han synes imidlertid at have næret nogen Tvivl om, at hans blotte Ønske vilde være en hellig Lov for Godsejerne, siden han troede, at han maatte byde dem noget til Gengæld, saa de ligefrem fristedes til at foretage den ønskelige Hoveriafløsning. Iflg. Plakaten af 9. Marts fik Rentekammeret da ogsaa Bemyndigelse til »at medlægge allerunderdanigst Forestilling om, at de Hovedgaardsejere, der aldeles og uigenkaldeligen afskaffer Høveriet, maa forundes Tilladelse til at indtage et i Forhold til de særegne Omstændigheder passende Kvantum Bondejord under Hovedgaarden«. Dette kunde ogsaa bevilges, hvor kun den væsentligste Del af Høveriet afskaffedes. Man gav saaledes med den ene Haand og tog med den anden, og det var ikke store Fordele, Høveri-loven bragte Bønderne; men det var dog altid et Fremskridt, om det end skete »med den største Varsomhed over for bestaaende Herligheder«.

Den, der gennemgaar Lolland-Falsters Aviser fra Aarene omkring 1840, vil atter og atter træffe paa Meddelelser om, at nu har der fundet *Hoveriafløsning* Sted, snart paa et Gods og snart paa et andet. Denne Afløsning synes at have huseret

paa disse Øer i et Par Aar ligesom en Epidemi; — Eksemplet smittede, og nu og da kunde den lidt feberagtige Ivrighed fremkalde stærke Sammenstød mellem de to Parter.

Blandt de Godsejere, der i 1839 havde »aabnet Øerne saavel for Regeringens som for deres Bønders Ønsker⁴⁾«, var Grev Knuth til Knuthenborg, Besidderen af Baroniet Juellinge, Justitsraad Friis til Gedsergaard og Kammerraad Grandjean til Vennerlund. Foregangsmanden var selvfølgelig Grev Reventlow paa Christianssæde, der som Godsejer saa værdigt traadte i sin berømte Faders Fodspor. Han havde »løsnet Baandet« tidligere end nogen anden. Hertil kom nu Kammerherre Wichfeld til Engestofte, Kammerraad Wilhjelm til Øllingsøgaard og flere af Stiftets Forpagtere. Da Dr. phil. Greve Chr. Raben paa Aalholm i 1841 ogsaa foretog Hoveriafløsning paa Egholm og Bramslykke og bebudede, at det samme vilde ske paa Aalholm, saa snart Forpagtningsskontrakten tillod det, saa var dermed Gaardfæsternes Naturalhoverti paa Lolland-Falster saa godt som afskaffet; i hvert Fald var det nu kun et Tidsspørgsmaal.

Det er ikke saa mærkeligt, at man følte sig foranlediget til at udbyde i Forundring over de stærke Fremskridt i Hoverifriheden, der fandt Sted paa disse sydlige Øer, hvor »Vornedskabet og dets Staldbroder, Hoveritjenesten, i Aarhundreder havde rodfæstet sig mere end noget andet Sted i Riget og holdt Bondestanden i Undertrykkelse⁵⁾«. I Landets andre Blade var slige officielle Meddelelser om Hoveriafløsning meget sjældnere; — hvad der ikke er ensbetydende med, at dette ikke fandt Sted i de øvrige Dele af Landet. Det meget Aviskriveri om den lolland-falsterske Afløsning gjorde ogsaa paa Samtiden Indtryk af, at det hele skete »med stort Bram«.

Vanskelighederne laa naturligt i den forskellige Maade, hvorpaa Godsejerne og Bønderne takserede Hoveriet; men Stiftamtmanden, Kammerherre v. Jessen, der var en ivrig Tilhænger af Afløsningen, arbejdede i Reglen med Held som den store Mægler, og ved den Interesse, han viste »for at fremme Bondestandens Vel i Almindelighed, har han sikret sig en varig Plads i den lolland-falsterske Bondestands taknemmelige Erindring⁶⁾«.

Taksationen for Afløsning af Naturalhoveriet laa mellem 5—7 Rbd. pr. Tønde Hartkorn, hvortil der som oftest kom flere Ydelser; saa man kan ikke kalde det, der indførtes, for fuldstændig Hoverifrihed. Paa Øllingsøgaard maatte Fæstebønderne saaledes stadig forpligte sig til at køre Gødningen ud paa Markerne, aarlig at »udskibe 15 Tdr. Korn til nærmeste Købstad og hjemkøre enten 1 Læs eller $\frac{1}{3}$ Favn Brænde?»«. Paa Skjørringe Gods blev den aarlige Afgift sat til 6 Rbd. pr. Tønde Hartkorn, desuden skulde Bønderne ogsaa her besørge »Møgagningen« — baade paa Skjørringe-gaard og paa Dalbygaard, samt »forrette aarlig 9 Kornægter til Nykøbing og Stubbekøbing eller Steder af lige Længde« og besørge de dem hidtil paahvilende Arbejdsdage »til Vandsteders Rensning?»«.

Selv om Naturalhoveriets Afskaffelse saaledes ikke var absolut, saa var denne Nyordning dog uden Tvivl til Fordel for Fæstebonden, der fik bedre Tid til at passe sin Gaard, hvorved Godsejeren jo heller ikke kunde tabe noget, og det Vederlag, denne fik, har sikkert været stort nok til, at han kunde købe den nødvendige Arbejdskraft til Hovedgaardens Drift andensteds, — hos Husmændene; og hos dem var den, som vi siden skal se, til at faa for en billig Penge. Begge Parter har set deres Fordel ved et saadant Arrangement, ellers var det heller ikke sket saa villigt.

En af de for Bønderne tilsyneladende mest gunstige Afløsninger fandt Sted paa Hovedgaarden Knuthenlund under Grevskabet Knuthenborg; her ophævedes Hoveriet in natura fra 1. Maj 1840 mod en aarlig Afgift af 20 Rdb. Sølv af hver Gaard; — fra 1. Maj 1848 skulde dette Beløb nedsættes til 18 Rbd. Af andre Pligter forbeholdt Grevskabet sig kun den, at Bønderne uden Godtgørelse skulde forrette den Kørsel, der maatte blive nødvendig til Hovedgaardens Genopbygelse i Tilfælde af hel eller delvis Tilintetgørelse ved Ildbrand?»).

Man maa imidlertid ved Bedømmelsen af disse forskellige Afløsningsvilkkaar erindre, at Naturalhoveriets Størrelse var højst forskelligt paa de forskellige Godser, og derefter maatte Prisen jo ogsaa variere.

Et af de Steder, hvor der opstod den bitreste Strid om Hoveriafløsningen, var paa *Ourupgaard*. Ejerens, Baron *Selbys*, Fordringer vakte stor Harm og blev offentligt stemplet som »ublu«, da det var tre Gange saa meget som det, der endnu var forlangt af nogen Godsejer, eller som det hed, — for at oplyse ukyndige — han forlangte »mere i Hoveripenge, end han har i Forpagningsafgift af sin Hovedgaard med fuldt Hoveri¹⁰)«. Senere klagedes der ogsaa over, at Baron Selby i nogle nye Fæstebreve havde indført Bestemmelser, der var meget trykkende for Fæsterne, og hvis Lovlighed sikkert ogsaa var mere end tvivlsom¹¹).

Bønderne under *Ourupgaard* indgav derfor gennem Stiftamtmanden en Klage til Rentekammeret¹²). Denne Klage var forfattet af Prokurator Tidemand i Nykøbing, der som Redaktør af Stiftstidende var en ivrig Forkæmper for Bondestandens Frihed, og rimeligvis har det ogsaa været ham, der har tilskyndet Bønderne til at foretage dette Skridt. Over et halvt Hundrede Bønder kradsede deres Navne ned paa det højtidelige Dokument; nogle af dem var ikke stive i Skrivekunsten, og deres Underskrift maatte derfor ske »med paa-holten Pen«.

Man klagede over, at Baron Selbys Fæstebreve ikke blot var i Strid med Landets Love, men ogsaa med de Grundsaetninger, hvorefter Regeringen stræbte »at ordne Forholdet mellem Jorddrot og Fæster«. Det kunde ikke undgaas — hed det — at denne Optraeden fra Godsejernes Side vanskeliggjorde det gode Forhold mellem Herskabet og Fæsterne, og for at hæve denne Misfornøjelse og Mistillid havde Bønderne nu anset det for en Pligt, saavel mod Herskabet som mod sig selv — »i Stedet for straks at betræde Rettens længere og betydelige Vej — at søge Vejledning og Oplysning hos Fæstebøndens beskikkede Forsvar«, nemlig »det højkongelige Rentekammer«.

For ret at dokumentere Klagens Berettigelse vedlagde man fire originale Fæstebreve, hvoraf det første var udstedt i 1799 af *Ourupgaards* daværende Ejerinde, Fru Justitsraadinde *Hinicheldey*. Ved at sammenholde dette med de tre følgende, der var udstedt af Baron Selby i Aarene 1823, 1832 og 1835,

vilde Rentekammeret kunne se, »hvilket af disse der afgiver den tryggeste Grundvold for borgerlig Frihed og Sikkerhed«. Dernæst gik man over til at drøfte de enkelte Punkter i de nyeste Fæstebreve; det maa indrømmes, at Klagens Forfatter forstod det vigtige i at gaa historisk til Værks.

Rentekammeret kunde jo ikke tage Stilling til Sagen uden først at have hørt, hvad Modparten havde at fremføre til sit Forsvar. Sagen gik derfor tilbage til Stiftamtmanden, for at han, efter at have indhentet de nødvendige Erklæringer, kunde afgive sin Betænkning. Han tilskrev derfor Forvalter Ferrall, der atter satte sig i Forbindelse med Baron Selby, der som dansk Gesandt opholdt sig i Haag. Denne fandt Bøndernes Klage ganske ubegrundet, og den bragte ham i ligefrem Ophidselse. Han skrev fra Haag et meget udførligt Forsvarsskrift, i hvis Indledning han ordentlig gav sin Harmes Luft. Han betragtede det hele som sat i Scene af ondsindede Mennesker; Klagen var »et nyt Bevis for, at ingen kan have Fred længere end hans Nabo vil«. Nu havde han lige været hjemme paa et 15 Maaneders langt Ophold, saa Klagens Fremkomst nu kunde kun være Tegn paa et underfundigt Overfald. Han vilde ikke »stemple den med sin rette Benævnelse«, det turde han trygt overlade til dens Læsere — og dens Forfatter, »hvis han kan og vil høre sin Samvittigheds Stemme«. Det var Baron Selbys »faste Overbevisning«, at Ourupgaards Fæstere kun ved »interesserede Raadgivere« havde »ladet sig forlede til at føre nærværende Klage, omendskønt den indre Stemme tilhvisker de fleste af dem, at de handler uret, og uagtet de ej venter noget gunstigt Udfald; men dog maaske smigrer sig med den dem bibragte Forestilling, at jeg, for at genvinde Fred, skulde krybe til Korset og ophæve Hoveriet mod Spotpris«. Nej, det skulde ikke ske; han følte sig i sin gode Ret og kunde derfor aldeles ikke indrømme, at der skulde være noget ulovligt i de af ham forfattede Fæstebreve, ligesom han selvfølgelig ogsaa vilde forbeholde sig sin »lovlige Ret i alle optænkelige Maader«.

Baron Selbys unægteligt velskrevne Indlæg blev af Forvalter Ferrall kommenteret og forsynet med de nødvendige Bilag og derpaa indsendt til Stiftamtmanden. Denne baade

med Hensyn til Indhold og Omfang vægtige Samling Papirer virkede stærkt overbevisende paa Kammerherre v. Jessen, der i sin Betænkning til Rentekammeret sluttede sig til den angrebne Part, idet ogsaa han maatte anse Klagen »for aldeles uberettiget«; men han ønskede dog ikke at se Følgerne af en konsekvent Gennemførelse af denne Opfattelse; Stiftamtmanden var jo Kompromisets Mand, den store Mægler, og han bad derfor om, at Kammeret »vilde meddele den attraaede Besvarelse af de forelagte Spørgsmaal, hvorved denne Sags videre Forfølgelse ved en lidet ønskelig Proces mellem Fæstebønderne og Godsejerne formentlig vil kunne undgaa«.

Rentekammeret følte sig imidlertid ikke saa overbevist om, at Baron Selby havde Ret i eet og alt; bedst var det derfor at høre, hvad Herren i Danske Kancelli maatte mene, og man anmodede da om deres Betænkning, »førend videre herfra ved denne Sag foretages«. Dette skete i Juli Maaned, men i Oktober havde Rentekammeret endnu ikke modtaget noget Svar og følte sig derfor foranlediget til at minde Kancelliet derom. Svaret kom i Skrivelse af 5. December 1840, — og Kancelliet gav i de fleste Stridspunkter Bønderne Medhold. Ikke blot gjaldt det om nogle af Fæstebrevenes Bestemmelser, at de ikke kunde »anses for stemmende med det i Lovgivningen udtalte Princip, at Fæstebonden bør beskyttes mod Godsejerens Vilkaarlighed«, og at han »ikke bør underkastes nye Indskrænkninger i Henseende til Raadighed over hans Arbejdskraft«, men om flere af dem blev det ligefrem fastslaaet, at de var ulovlige; kun mod nogle enkelte var der intet at indvende.

Imidlertid havde denne Afgørelse, da den omsider indtraf, mistet sin aktuelle Interesse, idet Baron Selby i Slutningen af Sommeren havde solgt Ourupgaard til Etatsraad *Tesdorpf* fra Hamborg; og glad har sikkert Stiftamtmand v. Jessen været, at Konflikten saaledes var blevet bilagt. Skulde han mon have haft en Finger med i Spillet? Det er almindeligt kendt, at Baron Selby ikke nærrede nogen særlig Tilbøjelighed til Stillingen som Godsejer og var »meget glad« ved at sælge sine Jorder paa Falster¹³); denne Strid med Bønderne har uden Tvivl ogsaa ærgret ham og fremskyndet Salget.

Den ny Ejer blev snart enig med Godsets Fæstere, og det paa saadanne Vilkaar, at »samtlige hoverifri Fæstebønder under Ourupgaard's Gods« fandt sig foranlediget til offentligt at bevidne Godsejer Tesdorpf »deres uskrømte Tale for den Beredvillighed og Moderation, hvormed han er imødekommert deres længe nærrede Ønske om Frihed«¹⁴). Tesdorpf havde saaledes — som Stiftstidende skrev — »paa en smuk og værdig Maade introduceret sig som Godsejer og som Danmarks adopterede Søn«¹⁵).

Hvor Herremanden ikke vilde foretage de indledende Skridt til Hoveriafløsningen, dér var Bønderne ikke bange for selv at tage Initiativet. Da Bønderne under Hovedgaardens Nielstrup saaledes forgæves havde søgt at faa Grev *Hardenberg-Reventlow* i Tale, saa tabte de til sidst Taalmodigheden og sendte en Skrivelse ind til Rentekammeret¹⁶), i hvilken de beklagede sig over Grevens Optræden.

I denne karakteristiske Klage hedder det: »Ansporede af Overbevisningen om det for Herremand og Bonde især gavnlige i Hs. Majestæts landsfaderlige Ønske i snart at se Naturalhoveriet afløst ved en aarlig passende Afgift, har vi personlig indstillet os paa Excellencens Herresæde for underdanigst at anholde om en Samtale; men denne er saa lidet blevet os tilstaaet, at selv gentagne Forsøg paa at tale med vor Herremand har været aldeles forgæves«.

Derefter havde Bønderne grebet Pennen og skrevet til Grev *Hardenberg-Reventlow*; men heller ikke paa denne Skrivelse havde de modtaget noget Svar.

De kunde ikke forstaa, »hvorfor Hs. Excellence forholder sig saa tavs, især da han driver sine Grunde for egen Regning, følgelig ikke har Forpagtere, som kan lægge Hindringer i Vejen for at se Hs. Majestæts Ønske opfyldt«. Bønderne holdt altid meget stærkt paa, at deres Ønske var ogsaa Kongens Ønske, og at Herremanden ikke burde sidde det overhørig; der laa heri en Advarsel til Godsejeren, at han let kunde paadrage sig den kongelige Unaade.

Bønderne forstod imidlertid godt, at »intet Svar er ogsaa Svar«. Meningen skulde jo være den, at alt skulde »blive ved det ældgamle«; men dette indirekte Svar tilfreds-

stillede dem ikke, — »det synes ikke stemmende med den Tid, vi lever i, saa lidt som med den Plads, Bondestanden nu har indtaget i Statssamfundet«. Deres Selvfølelse var unægtelig i stærk Stigen. Bøndernes Hensigt med Klagen var den, at Rentekammeret nu gennem Amtmanden skulde gøre Grev Hardenberg-Reventlow bekendt med deres Ønske, — »da tør vi vist vente et naadigt Svar fra vor Herremand«.

De fik ogsaa et Svar, men det kan just ikke kaldes naadigt. Greven synes at have benyttet dette ham aftvungne Svar som en kærkommen Lejlighed til at udøse sin Vrede over Tidens nedbrydende Tendenser.

Greven nægtede for det første, at det skulde være rigtigt, at man ikke kunde faa ham i Tale; tværtimod, hans »Værelse stod aabent for enhver af dem, som har et passende Foredrag eller Ønske, grundet paa Billighed«. Bøndernes Ønske maa altsaa have forekommet ham højst »upassende«. Dernæst var det rigtigt nok, at han havde modtaget en Skrivelse fra Nielstrups Bønder; men det var ham ogsaa bekendt, at de havde »raadført sig med flere Købstads-Indvaanere«, hvoraf Grev Hardenberg-Reventlow sluttede, at Skrivelsen ikke indeholdt noget udpræget Bøndeønske. Han bemærkede ogsaa ganske vittigt, at man jo nok kunde se, det var formet af Mænd, der ikke havde haft megen Forstand paa Landboforhold; thi han kunde jo aldeles ikke føle sig fristet af det Tilbud, de havde gjort ham. Der var nemlig al mulig Grund til i alle Henseender at udvise »den største Forsigtighed ved Naturalhaveriets Ophævelse paa en Tid, hvor Husmændene ikke mindre attraar Frihed for Pligtarbejde . . . , og hvor den frie Præse tillige forkaster alt Baand paa Pligtarbejde af Husmænd, som forretter Dage ifølge Lejekontrakt med Opsigelse«. Grev Hardenberg-Reventlow nærrede de alvorligste Bekymringer over Tidens Ryggeløshed, der ikke mindre end »truede alle større Landejendomme med en Omvæltning og Udstykning«. — Saa længe han havde det Indtryk, at det ikke var Bøndernes Hensigt at skadesløsholde ham efter den virkelige Værdi af det Naturalhaveri, som de forrettede, saa længe var det hans Agt at udsætte Naturalhaveriets Ophævelse.

Grev Hardenberg-Reventlow var trods disse skarpe Protester ingen principiel Modstander af Hoveriets Ophævelse; han havde saaledes afskaffet det paa Hovedgaarden Hardenberg; men han vilde naturligvis ikke — som ogsaa Stiftamtmand v. Jessen skrev — lade sig tvinge ved Bøndernes »offentlige Begæringer eller lignende Andragender, hvortil de som oftest opægges af andre«.

Greven var jo ogsaa i sin lovlige Ret til i denne Sag at handle, som han vilde, hvorfor Rentekammeret da ogsaa lod Stiftamtmanden meddele »Supplicanterne«, at man ikke kunde indblande sig i dette Anliggende, der kun kunde afgøres ved Overenskomst mellem Godsejerne og Bønderne.

En særlig Interesse knytter sig til Hoveriafløsningen paa Baroniet *Sønderkarle*, fordi vi her for første Gang træffer paa et Navn, som senere skulde blive meget kendt i det politiske Liv. Allerede i 1836 havde Bønderne her indgivet et Andragende til Stænderne om det ønskelige i, at Hoveriet in natura blev ophævet; slige Petitioner var nu i øvrigt ikke saa sjældne; Stænderforsamlingen modtog i det nævnte Aar et meget stort Antal¹⁷). Baroniets Administration havde nu tilbudt Hoverifrihed, men paa Betingelser, som Bønderne var utilbøjelige til at acceptere. En Notits i et Blad¹⁸) beklagede denne Bøndernes Adfærd, da man mente, det absolut var moderate Vilkaar, der blev budt dem, og deres Holdning blev derfor karakteriseret som selvmodsigende.

Dette gav Anledning til, at den kun 24-aarige Gaardfæster i Sædinge, *Hans Olesen*, rykkede ud med et længere Indlæg¹⁹). Det var det første, og det skulde ikke blive det sidste. Denne Debut blev Indledningen til en snart meget omfattende politisk Virksomhed, hvortil Grunden lagdes inden for den snævre Ramme, der dannes af Sognets Grænser, og herfra udstrakte han efterhaanden sin Indflydelse til videre og videre Kredse. Fra den meniges Sæde i Forstanderskabet rykkede han snart op paa Formandspladsen, derfra førtes han gennem Amtsraadet ind i den grundlovgivende Rigsforsamling, hvorefter han i et Par Aar blev Folketingsmand²⁰). I de mellemliggende Aar, op gennem Fyrreerne, havde han udført et betydningsfuldt Arbejde som Leder af den politiske

Bondevækkelse paa Lolland. Han havde saaledes stiftet de mindre Landejendomsbesidderes Brandassuranceselskab, da disse meldte sig ud af det ældre Selskab, hvor Godsejerne regerede for enevældigt²¹). Men vigtigst af alt var dog Stiftelsen af den lollandske Landboforening, der blev et politisk Agitationscentrum, og som dennes Formand optraadte han med uførtrodt Mod i Anledning af det berømte — eller berygtede Bondecirkulære af 8. November 1845²²).

Efter denne lille Oversigt over Hans Olesens politiske Gerning vender vi tilbage til Udgangspunktet i 1839.

Grunden til, at han skrev det ovenfor omtalte Indlæg, var den, at han frygtede for, at Folk skulde tro om Bønderne, at de skulde være sunket »saa dybt i fæisk LigeGYldighed, at de ikke mere indser deres eget Tarv, men vil vedblive at gøre Hoværi in natura og saaledes følge den gamle Slendrian«. — En saadan Beskyldning kunde de ikke have siddende paa sig, og det blev derfor nødvendigt for Hans Olesen, at han forsvarede sit »eget Rygte saavel som flere agtværdige Bønders«, selv om han skulde komme til at støde an mod den gode Tone; i saa Fald maatte det tjene til hans Undskyldning, at han ikke var vant til saadan at bruge Pennen, men dog alligevel »selv havde nedskrevet dette«.

Aarsagen til Bøndernes Vægring — skrev han — laa i, at der fra Administrationens Side krævedes alt for meget af dem, idet Hoveriets Ophævelse skulde betales dels i Korn efter Kapitelstakst og dels i Penge, saa det for en Gaard paa 8 Tdr. 2 Fdkr. og 2 Alb. Hartkorn vilde blive et Beløb paa omtrent 41 Rbd. — »siger en og fyrretyve Rigsbankdaler« —; hvortil saa kom forskellige Kørsler og Tjenester. Et saadant Forslag vilde ikke bevirke, at Bonden fik formindsket sit Hestehold og forøget sin Kvægbestand, og det var dog det, »hvori Bonden først maatte søge Fordelen ved Hoveriets Ophævelse«. Dette var for Hans Olesen ikke et blot finansielt, men ogsaa et landøkonomisk Spørgsmaal. Trods Stridigheder blev man i Løbet af et Par Aar ogsaa her enig om Afløsningsvilkårene.

I ingen af de hidtil nævnte Tilfælde blev Striden dog saa bitter som paa det *Classenske* Fideicommiss' falsterske Godser

Carlsfeld og Korselitze, hvor Gaardfæsternes Naturalhoveri ogsaa holdt sig længst. Bestyrelsen her var meget lidt stemt for Afløsning, og dette forekom Befolkningen saa meget mærkeligere, som Fideicommissets Stifter, Generalmajor Classen, i sit Testamente udtrykkelig skulde have tilkendegivet det som sin »Hensigt og Vilje, at Stiftelsens Fæstebønder, *netop hvad Hoveriet angaar*, skulde behandles mildere end andre deres Lige«²³). Bestyrelsen blev derfor beskyldt for at tilsidesætte Fundatsens Bestemmelser, og dette var dobbelt uforsvarligt, eftersom Bønderne havde tilbudt en Godtgørelse af 6 Rbd. pr. Tønde Hartkorn: »en Erstatning, som vel næppe er contraheret højere i Lolland-Falsters Stift«^{23*}).« Ved denne sidste Paastand turde man nok sætte et Spørgsmaalstegn.

Harmen mod Bestyrelsen var saa stor, at man truede med at ville skandalisere den ved at lade Meddelelsen om dette Misforhold mellem Fideicommissets og de private Godsejeres Bønder indrykke i alle Landets Blade, »paa det at den berørte Kendsgerning kan opnaa den Publicitet, den fortjener«²⁴).« Særlig gik det ud over den fungerende Direktør, Kammerjunker Classen, hvem en anonym Forfatter ved et aabent Brev lovede at ville give Underretning om enhver Hoveriafløsning, der fandt Sted, siden Kammerjunkeren syntes at gøre sig saa stor Umage »for at overse de Artikler i offentlige Blade, som Tid efter anden antyder de Skridt, patriotiske, for Kongens Ønske og den offentlige Stemme opmærksomme Godsejere gør for at fremme et Anliggende, enhver Fædrelandsven maa ønske jo før jo hellere ordnet over hele Riget«²⁵).« Meningen var ikke til at misforstaa, Kammerjunker Classen var en meget daarlig Fædrelandsven.

Bestyrelsen maatte naturligvis ud med et Svar paa alle disse Angreb. Bønderne kunde maaske nok faa Afløsning, men de maatte ikke vente, at det vilde ske paa saa billige Vilkaar, som det andre Steder havde været Tilfældet, idet Styrelsen jo ikke, »saaledes som private Godsejere, havde det i sin Magt at forhøje Indfæstning og Jordebogsafgifter ved Fæsteforandringer«²⁶).« Herved kunde Godsejerne indvinde, hvad de muligvis havde tabt ved Hoveriafløsningen, og det er ogsaa en Kendsgerning, at baade Indfæstningssummen og Landgildeafgiften i disse Aar var i en meget stærk Stigen,

hvad der dog ikke maa opfattes, som om Godsejerne udplyndrede Fæsterne, men det havde sin naturlige Aarsag i, at Landbruget var inde i en stærk Opgangsperiode²⁷). Kammerjunker Classens Standpunkt var ikke dikteret af Had til alt, hvad der hed Bondereformer, men han har sikkert som Forvalter af offentlige Midler følt det som sin Pligt ikke at træffe Dispositioner, der efter hans Mening vilde forringe Fideicommissets Kapital; paa den anden Side er det ogsaa forstaaeligt, at Bønderne følte sig højlig forurettet over, at de altsaa ved forøget Hoveriafgift skulde betale for den Moderation i Indfæstning og Landgilde, som hidrørte fra Testators Vilje og en tidligere Bestyrelses humane Styre.

Afløsningen kom gradvis, og for nogle af Bøndernes Vedkommende fortsattes Striden endnu et Aars Tid; men — som en Bonde skrev — Afløsning maatte der til; thi det var dog en »i vor Tid nedværdigende Tanke, at fri Mænd, som mulig en Dag sidder ved Siden af Godsbesidderen i Stændersalen, nogle Dage derefter skulde lade sig kommandere af hans Ladefoged eller maaske af en ung Dreng i hans Tjeneste²⁸)«.

En Forandring, der her i Aarene omkring 1840 fandt Sted for Gaardfæsternes Vedkommende, betød en Tilbagegang, hvad *Husmændene* angaar. Det var Medaljens Revers. Hoveriet blev nemlig ganske simpelt flyttet fra Gaardmændene over paa Husmændene, — »idet man lod dem vide, at de enten maatte flytte eller underkaste sig det forlangte Arbejde²⁹)«.

Og Husmændene var nødt til at adlyde; thi paa Grund af den voksende Folkemængde var det uhyre let for Godsejerne at faa de som oftest jordløse Huse lejet ud.

Hvad denne Reform betød for de Husmænd, der havde Jord faar vi et ganske interessant Indtryk af ved at læse en Ansøgning, som de indgav til den nye Ejer af Sæbyholm³⁰). Gaardmændenes Fritagelse for Hoveri — skrev de — vilde bevirke, at disse ikke længere behøvede den Hjælp af Godssets Husmænd, som de tidligere havde haft, og hvorved Husmændene der manglede Heste og Redskaber, til Vederlag havde faaet deres Jord pløjet og dyrket. Herefter vilde de blive nødt til at tilkøbe sig dette Arbejde.

Kort sagt, de Goder, Gaardmændene vandt, var vundet

paa Husmændenes Bekostning, — og disse sidstes Kaar var usle nok i Forvejen; men der var ingen af dem, der havde Magt og Indflydelse i Staten, der interesserede sig for dette Bondeproletariat. Paa Baggrund af det her anførte skal det derfor særlig fremhæves, at det var Gaardmændene — saavel Selvejerne som Fæsterne —, der paa Lolland-Falster gjorde sig til Talsmænd »for den saa haardt trykkede, i alle Henseender tilsidesatte og intetsteds repræsenterede Husmandsklasse, i Forhold til hvilken Gaardmændene kun alt for let er udsatte for den Fristelse at blive Aristokrater³¹⁾«.

Nu maa man ganske vist huske, at dette skete samtidig med, at Bønderne begyndte at sætte Fæsteforholdet under Debat, og at de jo nok kendte det gamle Ord om, at Enighed gør stærk; og Husmænd og Gaardmænd kunde mødes i den fælles Interesse modsætning til Godsejerklassen.

Mens disse Reformers fuldførtes, havde den gamle Landsfader, træt af Dage, lukket sine Øjne. Hans Regering afsluttedes, som den begyndte, — med Landboreformer; men der var Forskel paa Rækkevidden af dem, som den unge, virkelystne, utaalmodige Kronprinsregent, belært af dygtige Ministre og Raadgivere, havde *villet*, og dem, som den gamle, konservative Monark ud fra sin egen Alvidenhed havde *ønsket*. Og Grunden var ikke den, at der ikke var stort mere at udrette; tværtimod, der var — som vist i det foregaaende — endnu en rig Arbejdsmark for den, der kunde og vilde se og forstaa.

Alligevel gik Frederik VI til sine Fædre, fulgt af Folkets Taknemmelighed, lovprist som Bondestandens store Velgører, saaledes som Poeten udtrykte det, da han skrev:

»Med Glæde Bonden nævner
Den Ejegodes Navn,
Der løste Trællebaandet,
Som båndt ham til hans Stavn³²⁾.«

Ja, den ejegode Konge var endog gaaet saa vidt i sine Indrømmelser til sit kære Folk — og til Tidens mindre kære politiske Krav, at han havde indført de raadgivende Stænderforsamlinger, hvorfor den ovenfor citerede Poet aflagde sin

skyldige Tak og Hyldest til den afdødes Minde i følgende, sikkert velmente Strofe:

»Men Kronen paa hans Virken
 Var dog hans sidste Daad,
 Da Mænd af Folkets Midte
 Han samlede til Raad.«

Den politisk vakte Del af Befolkningen, især Akademikerne og en Del af Borgerskabet, følte dog denne Institution som meget utilfredsstillende; men de forstod, at af Frederik VI kunde man sikkert ikke forlange mere; derimod satte man de største Forventninger til den nye Konge, Kristian VIII. Det strømede derfor ind med *Adresser* til denne i Anledning af hans Tronbestigelse, og i denne Adressebevægelse deltog ogsaa *Byerne paa Lolland-Falster* med stor Ivrighed. Uden i øvrigt at komme ind paa en nærmere Omtale af disse, da det vilde falde uden for denne Opgaves Rammer, skal det blot understreges, at det var Borgerstanden, der heri udtalte sine Ønsker om, at Kongen, der havde givet Norge »den herlige Konstitution« af 1814, nu ogsaa vilde skænke sit »trofaste danske Folk et lignende Klenodie³³⁾«. Dette var det stadige Omkvæd.

Ind i hele dette Kor blandede der sig kun enkelte Røster fra Bondestanden. Bønderne sværmede ikke saa meget for »Konstitutionen«, da det laa lidt ud over deres Horisont; de var mere realistiske, tænkte mere paa de sociale end paa de politiske Reformere; men de var ikke saa opsat paa at frembære deres Ønsker for Kongen; de stoledes paa, at han som en Fader nok vilde sørge for sine Børn. »Det havde han i sin Tid gjort saa godt, det gjorde han nok igen³⁴⁾«.

Disse enkelte *Bondeadresser* udgik især fra *Lolland*. Der indkom saaledes en, der var underskrevet af 145 »Proprietairer og Selvejere i Lollands *Nørre-Herred*³⁵⁾«; dog var Beboerne i Sandby Sogn ikke med, da de ikke rigtig sympatiserede med den Form, denne Adresse havde faaet, og de foretrak derfor at indgive en for sig selv. En tredje Adresse indkom fra Fæstere paa Højbygaards og Lungholms Godser under Baroniet Sønderkarle.

Adressen fra »Proprietairerne og Selvejerne«, Bondestands Aristokrati, kan maaske ikke i egentlig Forstand kaldes en Bondeadresse; dens Indhold adskiller sig ogsaa i væsentlig Grad fra de to andres; den sluttede sig ganske til dem, der udgik fra Byerne. Under Henvisning til Kongens »klare Bedømmelse af Verdensbegivenhederne« udtalte man Forvisningen om, at Danmark nu vilde faa »en Forfatning i samme Aand, som det af Deres Majestæt engang til vort daværende Broderfolk givne Mesterværk«.

Det var en helt anden Tone, der gik gennem den Adresse, der var undertegnet af »samtliche Beboere« i *Sandby* Sogn. De havde som tidligere omtalt ikke villet underskrive Herredadressen, fordi »man ikke klart fattede det Ønske, deri udtaltes«. De følte sig fuldt ud tilfredse med alt, hvad højsalig Frederik VI havde udrettet til Folkets Gavn, og de lagde med det »gladeste Haab« deres Vé og Vel i Kongens Haand³⁶).

Saadan var den virkelige Bondestands Følelser over for den enevældige Kongemagt, og at Kristian VIII i Løbet af faa Aar kunde forspilde denne Bondestands Tillid, det viser bedst det forfejlede i hans Politik.

Titlen paa den tredje Adresse: »Fra Fæstere paa *Højbygaards* og *Lungholms* Godser under Baroniet Sønderkarle« vækker straks særlig Interesse, fordi den henleder Tanken paa Hans Olesen; og ganske rigtigt, under Adressen staar der: »Skrevet i Sæddinge«, Hans Olesens Hjemstavn; og sandsynligvis er den forfattet af ham, der ogsaa staar som den første af de nogle og halvtreds Underskrivere. Man udtalte i denne Adresse, at ligesom Frederik VI »ved saa mange gavnlige Foretagender til Landbostandens Vel« havde bragt »denne Stand paa et højere Trin af Lykke og Dannelse end tilforn«, saaledes var det nu ogsaa Bøndernes »Haab og Forventning«, at Kristian VIII vilde tage sig af Landbostandens Vel, — »hvilket vist Landbostanden i Særdeleshed trænger til, saalænge Naturalhøvet ikke overalt er afskaffet paa billige Vilkaar«, hvad Kongen dog sikkert snart ved sin »Visdom« vilde forandre, ligesom han ogsaa »ved andre gavnlige Foretagender« nok vilde sørge for »saa vidt muligt at bringe Landbostanden paa et saadant Punkt af Velstand og Dan-

nelse, at den med Hæder kan hævde sin Plads blandt Danmarks øvrige Stænder³⁷)«.

Denne Adresse er, hvad jeg vilde kalde en typisk Bondeadresse. Den indeholder intet Krav om en »Konstitution«, men udtaler det som Bondestandens »Haab og Forventning«, at Kongen vil føre de paabegyndte Landboreformer videre.

Disse Adresser fik ogsaa en til deres Indhold svarende forskellig Modtagelse.

I Begyndelsen havde Kongen vist sig meget naadig; men efterhaanden følte han sig mere og mere irriteret over de stadig gentagne Konstitutionsønsker, og til sidst vilde han derfor ikke mere modtage dem, og man maatte nøjes med at aflevere dem til Kabinetssekretæren, Etatsraad Adler.

Adressen fra Nørre-Herred, der ikke bragte noget nyt, kom til at lide samme Skæbne som saa mange andre; og et Svar fik Deputationen fra Nørre-Herred vist aldrig. Svaret blev af Underskriverne efterlyst et Par Gange³⁸); men det eneste, Deputationen kunde meddele, var, at man havde faaet en Skrivelse fra Etatsraad Adler; den indeholdt imidlertid ikke noget Svar fra Kongen, men lovede kun et saadant³⁹).

Ganske anderledes skinnede Naadens Sol paa Deputationen fra Sandby. Den Tone, hvori denne Adresse var holdt, kunde kun være Majestæten behagelig. Deputationens Formand, Sognefoged Peder Hansen, fik Lov til selv at læse Adressen op for Kongen, og denne bevidnede sin store Glæde over at »tale med Mænd af den egentlige Bondestand⁴⁰)«.

Antagelig har Adressen fra Fæsterne under Baroniet Sønderkarle, der skulde overrækkes Kongen af »en Deputeret⁴¹)«, sandsynligvis Hans Olesen, faaet en lignende Modtagelse som den fra Sandby.

Da *Orla Lehmann* under Forhandlingerne paa det Møde i Nykøbing i 1841, hvor han holdt sin berømte Tale⁴²), den, der kom til at koste ham et tre Maaneders Fængselsophold, lovpriiste Bondestanden paa disse vore sydlige Øer, fordi den var længere fremme i politisk Oplysning end Standsfællerne i det øvrige Land, saa fremhævede han netop som et Bevis herpaa, at der fra hele Landets Bondestand kun var fremkommet een Adresse i Anledning af Tronskiftet, nemlig den fra

Lolland-Falsters Stift, og det var endda »den djærveste og mest frisindede af dem alle⁴³).«

Dette er jo, efter hvad der ovenfor er paavist, en ganske mærkelig Paastand; interessant vilde det nu være, om man kunde vise, hvad det er for en af de lollandske Bondeadresser, der i den Grad har glædet Orla Lehmann, at den helt har taget Glansen fra de øvrige. Givet er det, at han ikke har tænkt paa den fra Sandby Sogn; den har været ham alt for moderat og underdanig. Den fra Fæsterne under Baroniet Sønderkarle kan heller ikke siges at have været efter de liberale Akademikers Opskrift. Derimod er Adressen fra Nørre-Herred uden Tvivl faldet mest i Traad med Orla Lehmanns hele politiske Tankegang paa det daværende Tidspunkt. Og at det er denne, Lehmann har hentydet til, bekræftes ogsaa af hans Udtalelser om, at den overbragtes af en Deputation paa 4 Mand, hvad der netop var Tilfældet med sidstnævnte Adresse, og tillige at den »mødte højst uventede Hindringer«; det kan jo ikke nægtes, at dette kan siges med Rette, da Deputationen ikke blev modtaget af Kongen.

Vi har da i denne Lehmannske Udtalelse et interessant Bævis paa Afstanden mellem Bøndernes og de liberale Akademikers politiske Idealer; disse sidste manglede virkelig Forstaaelse af det, der først og fremmest laa Bønderne paa Hjerterte; — selv for en lidt senere Slægt faldt dette vanskeligt, saaledes som Vilhelm Rode saa karakteristisk har sagt: »Der var et Fæstespørgsmaal, vi vidste ærlig talt ikke, hvad det drejede sig om; men vi var ganske paa det rene med, at det burde løses⁴⁴).«

Vort Indtryk af den lolland-falsterske Bondestand omkring 1840, i vor politiske Friheds Morgengry, er da, at den er ved at vaagne til Bevidsthed om, at den udgør »den Stand, hvorpaa Statens Vel beror«, saaledes som »en Bonde« selv udtrykte det⁴⁵). I Skæret af den opgaende Frihedssol øjner den sit Maal, men i Dæmringens blege Lys søger den famlende efter Midlet; dette skulde dog snart blive fundet, og kunde Bønderne ikke selv finde Vejen, saa skulde »de fule Folkeforførelere« nok anvisé den.

Maalet, den personlige Frihed, Fæstejordens Overgang

til Arvefæste eller Selveje, kunde kun naas, naar man ogsaa vilde Midlet, den frie Forfatning; dette blev Løsenet for Fyrrens stærke Bonderøre, der jo, som en Historiker saa rigtigt har sagt, er »Udgangspunktet for den mægtige Indsats, Landbostanden senere har gjort i vort offentlige Liv⁴⁶⁾«.

Noter.

- 1) C. Th. Zahle: Den danske Husmand. 2. Udg. S. 57 f.
- 2) Lolland-Falsters Stiftstidende ³⁰/₃ 1841.
- 3) Plakaten af 9. Marts 1838 er trykt i Collegial-Tidende 1838, S. 306 f.; jfr. Marcus Rubin: Frederik VI's Tid. S. 399.
- 4) Stiftstid. ²¹/₇ 1839.
- 5) Stiftstid. ²⁵/₁₀ 1839.
- 6) Stiftstid. ¹²/₃ 1841.
- 7) Stiftstid. ⁶/₆ 1839.
- 8) Stiftstid. ⁶/₆ og ¹⁵/₆ 1839.
- 9) Stiftstid. ²⁵/₁₀ 1839.
- 10) Stiftstid. ³⁰/₈ 1839.
- 11) Stiftstid. ⁶/₃ 1840.
- 12) Rentekammerets jydsk Landvæsenskontor 1840. Journalnr. 2449.
- 13) Biogr. Lex. XV, S. 538.
- 14) Stiftstid. ⁴/₈ 1840.
- 15) Stiftstid. ¹/₁₁ 1840.
- 16) Rentekammerets jydsk Landvæsenskontor 1840. Journalnr. 723.
- 17) Østifternes Stændertid. 1836, Sp. 2186—87.
- 18) Lollands-Posten ¹⁸/₈ 1839.
- 19) Lollands-Posten ²⁷/₈ 1839.
- 20) Hans Rasmussen: De første Rigsdagsvalg i Maribo Amt. Vor Fremtid. 5. Aarg. 1911—12, S. 213—34.
- 21) Laurits Jørgensen (Søllestedgaard): Mine Erindringer. S. 250.
- 22) Hans Jensen: Bondecirkulæret af 8. November 1845. Hist. Tidsskr. 9 R. II, S. 209 f.
- 23) Se herom Astrid Paludan-Müller: »Generalmajor Classen« (Kbhvn. 1923, S. 295) samt min Anmeldelse i L.-F. Folketid., 7. Nov. s. A.
- 23*) Stiftstid. ¹/₁₁ 1840 og Lol.-Post. ⁵/₁₁ s. A.
- 24) Se foregaaende Henv.
- 25) Stiftstid. ²⁷/₁₁ 1840.
- 26) Stiftstid. ⁸/₁ 1841.

27) I den Petition, som Bondestanden paa Falster i 1842 indgav til Stænderforsamlingen i Roskilde, hed det sig, at Indfæstningssummen i de senere Aar var steget fra 1 à 200 Rbd. til 5 à 800, og at Landgildeafgiften i den samme Tid havde fordoblet sig. Stiftstid. ²⁸/₇ 1842. — Laurits Jørgensens anf. Skr. S. 247 omtaler ogsaa de nye, høje Indfæstninger.

28) Stiftstid. ²⁵/₁₁ 1841.

29) Lol.-Post. ¹¹/₈ 1840.

30) Lol.-Post. ²⁴/₁₁ 1840.

31) Stiftstid. ²⁸/₇ 1842.

32) Digt, kaldet »Danmarks Sorg«, i Lol.-Post. ¹²/₁₂ 1839.

33) Nakskov-Adressen, Lol.-Post. ¹⁵/₁₂ 1839.

34) P. Munch: Det danske Folks politiske og nationale Gennembrud, S. 61.

35) Lol.-Post. ²²/₁₂ 1839.

36) Lol.-Post. ³/₅ 1840.

37) Adressen findes i Rigsarkivet.

38) Lol.-Post. ¹⁰/₃ og ²¹/₄ 1840.

39) Lol.-Post. ¹⁰/₅ 1840.

40) Lol.-Post. ³/₅ 1840.

41) Lol.-Post. ⁵/₁ 1840.

42) Erik Henriksen, »Mændene fra 48«, S. 21.

43) Stiftstid. ⁹/₂ 1841.

44) Høther Ploug: Carl Ploug I, S. 84.

45) Stiftstid. ¹⁰/₁ 1840.

46) Hans Jensen: Bondecirkulæret af 8. November 1845. Hist. Tidsskr. 9. R. II, S. 131.

NB. Manuskriptet til denne Afhandling er afsluttet 1923.

Forf.

Fra Oluf Holgersen Ulfstands ældre Dage.

Af Vilh. Lorenzen.

Den ærlige og velbyrdige Oluf Holgersen til Bønned begyndte at blive gammel, Alderen trykkede ham og han var svært skrøbelig. Naar han tænkte alvorligt over sit tidligere Liv og dets brogede, mangelunde Hændelser, maatte han forfærdes og gribes af Uro. Fra sin Ungdom af havde han som Hovedsmand paa Kongens faste Slotte og i Kong Hans's Krige været ude for adskilligt, det ikke var godt at mindes. Og nu var der paa hans ældre Alder — da han foruden sin gamle Bestilling som Lensmand paa Nykøbing Slot (1484—1517), skønt stadig kun Væbner, tillige var bleven Hovedsmand paa Kong Hans's stærke Fæstning Engelsborg ved Nakskov (1510—14) — yderligere hændet ham det, at han var bleven uens med sin Biskop, Jens Andersen Beldenak, der ogsaa var en af Tidens haarde Halse. En bispelig Bandlysning svævede ham truende over Hovedet, og 1514 ramte den ham, fordi hans Svende efter deres Herres Befaling havde dræbt en Mand. Ærligt talt — hans belemrede Samvittighed kunde meget vanskelig taale en Bandstraale — selv om det kun var fra en Bisp. Ængstelse for Døden og Dommen tog Magten fra ham og — som god Katolik — gik han til Kirkens Øverste og bad i sin store Hjertekvide om Hjælp — den Hjælp kun Kirken kunde bringe ham! Han forfattede et Bønsskrift til Paven. Men om han selv har gjort den lange Rejse til Rom og personligt overbragt det er uvist.

I sit Bønsskrift lagde Oluf Holgersen ikke Skjul paa, at han var en stor Synder og at hans Sjælefred stod paa Spil. Han opregner, hvad han har paa Samvittigheden

— for øvrigt vel ikke mere, end hvad enhver af Datidens krigerske Stormænd ogsaa kunde bekende sig skyldig i. I de 32 Aar han havde været i Kongen af Danmarks Tjeneste, havde han været med i mange Kampe og Krige, med Drab og Lemlæstelse af mangfoldige Mennesker, med Plyndring af Byer og Egne, med Mord og Brand og alskens Rædsler. Han hverken tør eller vil fragaa, at overordentlig mange Drab, ikke blot i Fejde, men ogsaa i Fred, har han selv forøvet eller dog givet Befaling til. At dette er sket i Kongens Tjeneste fortrøster han sig noget til, men aabenbart har han mere bygget sit Haab paa den Omstændighed, at han aldrig har ført Krig med den hellige Kirke.

Oluf Holgersen bekendte aabenhjertig sine Synder, og Pave Leo X vendte ikke det døve Øre til hans Bønner; »af særdeles Naade« og for hans »inderlige Angers Skyld« tilstaar han ham alt, hvad han ønsker. Svarkri-velsen blev opsat i Hans Helligheds Nærværelse af Sekretæren Johns. Boncianus d. 9de Juli 1514. At Oluf Holgersen har følt sig glad og trøstet ved Modtagelsen kan man forstaa, og om han paa en eller anden Maade har villet vise Kirken sin Paaskønnelse, vilde det have været ganske i Tidens Aand. Staar hans Taknemmelighed mod Pave Leo muligvis i Forbindelse med, at denne Paves Vaaben — den berømte florentinske Medici-Slægts — er malet i Koret i Stubbekøbing Kirke? Man aner en vis Sammenhæng mellem dette Vaaben i den Bønned nærliggende By-Kirke og Pavens saa kærkomne Skrivelse til den faldsterske Herremand.

Thi taknemmelig maatte Bønnedmanden være for den tredobbelte Begunstigelse, han havde bedt om og virkelig opnaaet.

Hvad et ængstet katolsk Sind som Oluf Holgersens allerede maatte føle som en stor Beroligelse, var Tilladelsen til selv at vælge en Skriftefader, enten en almindelig Præst eller en præsteviet Munk af en eller anden Orden, der fik Myndighed til at give ham Absolution for begangne Synder og Misgerninger. I Opregningen af, hvad Absolutionen gaar ud paa, faar man indirekte Rede paa, hvad det egentlig var,

der pinte ham. Og unægtelig — hans Synderegister maa have været forfærdende!

Absolutionen gjaldt for det første enhver Bandlysning og andre kirkelige Paalæg, Domme og Straffe, der var fældede og icømte for (kirkelige) Domstol eller af hvilken som helst Enkeltmand ved given Lejlighed, samt Overtrædelse af alskens Løfter og kirkelige Paabud. Desuden gjaldt Absolutionen Mened og Manddrab, der var begaaet tidligere og med Overlæg, og Søgemaal i den Anledning, vel at mærke først, naar der var opnaaet Fred med de afdødes Arvinger. Og fremdeles Voldshandlinger begaaede mod kirkelige Personer — dog ikke Prælater — samt — hvad der for en Katoik dengang var en ikke ringe Brøde — Ulydighed mod Kirken ved helt eller delvis at have undladt at overholde Fastetider, de kanoniske Tider, Gudstjenester og paa lagte Bodsøvelser. Absolutionen skulde — og heri laa unægtelig en meget omfattende Begunstigelse, idet den praktisk talt tog næsten alt med — overhovedet gælde alle Bønredmandens Synder og Forseelser, hvor tunge og alvorlige de end var; men den udtrykkelige Forudsætning var rigtig nok den gode og sunde, at han først skulde have anget i sit Hjerte og bekendt med sin Mund. Gjorde han disse to Ting, saa gjaldt Absolutionen endogsaa saa frygtelige Ting, som man ellers maatte gaa direkte til den hellige Stol med. Løfter om Pilegrimsrejser til fjerne Steder, f. Eks. til St. Jacob i Compostella, kunde ændres til andre fromme Foretagender — undtagne var dog Løfter om at føre et ret kristeligt og ærbart Levned; alle svorne Eder, der ikke skadøde anden Mands Ret, kunde han fritages for.

I Sandhed — forudsat Oluf Holgersen opfyldte den etiske Betingelse — Anger og Bekendelse — kunde han virkelig fra den Dag, han modtog Pavens Brev, føle sig som et nyt og bedre Menneske, befriet for et umaadeligt Tryk. Og ogsaa for Fremtiden kunde han være rolig.

Thi to store yderligere Begunstigelser var tilstaaet ham. Een Gang inden Døden og desuden i selve Dødsøjeblikket kunde han modtage Plenaraflad — den fuldstændige Aflad og Tilgivelse for alle sine Synder.

Den hellige Stol garanterede ham det alt sammen paa sin Autoritet.

Saa meget er vist, at Oluf Holgersen med Frejdighed har kunnet fortsætte Livet og tage, hvad det bød en Mand i hans Stilling af Magt og Ære. Denne Verdens Gods synes han ikke at have lidt Mangel paa, heller ikke i sine ældre Dage. At han var en holden Mand viser selve den statelige Gaard, hvor han holdt Dug og Disk; *Bønned* var en Efterligning i Mursten af hans berømte Broder Jens Holgersens Glimmingehus i Skaane. Den nye Kong Kristian II var ham gunstig, benyttede ham i vanskelige Situationer og hædrede ham med Ridderslaget ikke længe efter hans Sag med Paven; 1523 blev han Rigsraad. Med Frederik I stod han aabenbart paa en meget god Fod, og ogsaa under denne Konge nød han gode Forleninger. Hans Helbred synes at have bedret sig forbavsende; overfor

Paven havde han stærkt understreget sin Alderdomsskrøbelighed — han var vel dengang i Begyndelsen af 50'erne. Den gode Samvittighed efter 1514 har givet ham fornyet Livskraft, og først 1529 dør han — op imod 70 Aar gammel. Nogen Tid i Forvejen havde han mistet sin Hustru, Anna Johansdatter Fikkelsen fra Broholm i Fyn.

Oluf Holgersen blev begravet i Horbelev Kirke — hans rette Sognekirke — og en stærkt medtaget Sten, der har ligget over hans Grav i Koret foran Alteret, er nu indsat udvendig i Taarnets Syd-

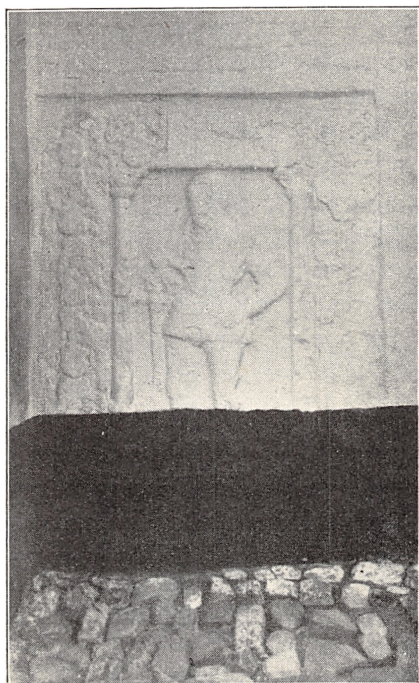

Fig. 1. Oluf Holgersen Ulfstands Gravsten.
Horbelev Kirke.

væg. Men den er først anbragt mange Aar efter — 1572. Det var Hr. Olufs Broderdatter, Sidsel Ulfstand til Bønned, der lagde Stenen over sin Færbroders Grav. Han og hans Hustru havde ingen Børn haft, og Fru Sidsel har ment, at hendes for længst afdøde Slægning fortjente et standsmæssigt Gravmæle — maaske har hun haft en personlig Grund til at mindes ham med Tak; maaske var det kun Tidens almindelige Stands- og Æresfølelse, der fik hende til at lade Stenen hugges. I begge Tilfælde gør hun sin berømte Samtidige paa Voergaard, Fru Ingeborg Skeels pessimistiske Ord om Efterslægts Utaknemmelighed til Skamme — at, »naar Udarvinger tager Gods og Penge, varer Mindet om den Døde ikke længe«.

Stenen, der i sin Tid blev aftegnet af Arkivtegner Abildgaard (se Fig. 2) og paa et Tidspunkt, da den endnu, fra regnet Ahnerækken til venstre, var nogenlunde i Behold — er holdt i Tidens almindelige Monumentalstil for Gravsten over Adelsmænd. En Mand i Panser og Plader staar oprejst i en portalagtig Indramning, flankeret af Ahnevaaben. Han staar barhovedet, med venstre Haand i Siden og med den anden støttende sig til et drabeligt Tohaandssværd. Hjælmen har han lagt fra sig; den er anbragt ved hans Fødder.

Om noget Portræt er der næppe Tale — men helt udelukket er det dog ikke, at Ansigtet har Træk, der virkelig kan have været salig Oluf Holgersens. Et Maleri af ham kan jo tænkes at have været overladt Stenhuggeren.

Fig. 2. Oluf Holgersen Ulfstands Gravsten. Abildgaards Tegning (Nationalmuseet).

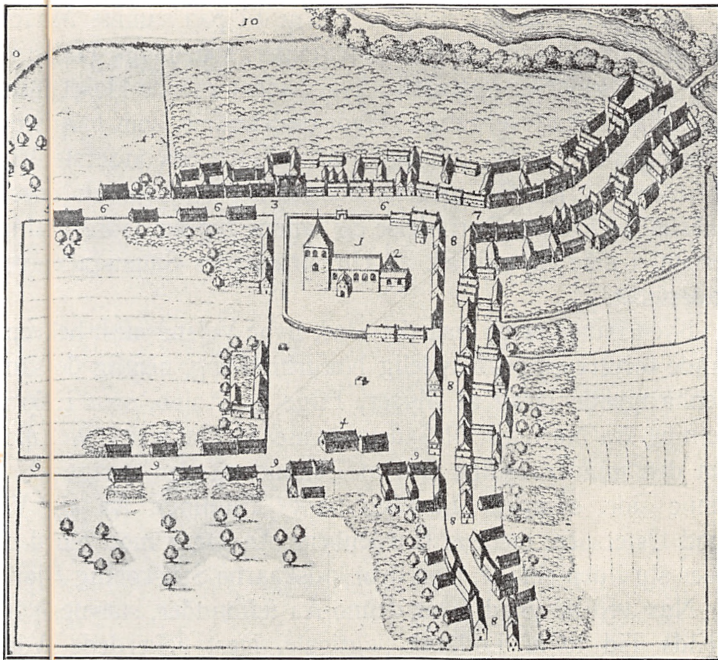
Fru Sidsel har forsøgt sig paa Vers i Stenens Indskrift. Helt heldig har hun ikke været — men Meningen er god!

»her Oluff holgersøn Ridder Kallis Ulftand
til Bønid en herre erlig og velbyrdig vor hād.
En kongelig höffuitzmand paa Nykøbig hād vaar
Opriktig oc from, udi tretten oc tiffue Aar.
Der mand MDXXIX efter Christi fødtzel skreff,
hellig trefoldighedz løffverdaag død hād bleff.

Under dēne Sten liger hans legeme here,
hos Gud Almectigste haffuer sielen glede oc Ære«.

At det er Fru Sidsel, der har opstillet Stenen, er hun beskeden nok til ikke at nævne direkte. I Portaloverliggeren staar kun: 1572 bleff dēne sten udhoggen.

Den gamle katolske Politiker, Kriger, Embedsmand og Godsejer kender vi ellers kun i hans rent verdslige Forhold. Fremdragelsen af Pavebrevet fra 1514 i Vatikanets Arkiv har pludseligt og skarpt kastet Lys over ham som Menneske i Forhold til det kirkelige. Men Oluf Holgersen er kun een af mange. I ham skimter vi Typen — Datidens herskende Overklassemenneske, som han kunde være, naar Samvittighedens Røst talte til ham i Lønkamret. Man forstaar ligesom bedre disse haarde Sinds intime og ofte saa offervillige Alliance med den ene saliggørende Kirke i Kato-licismens sidste Dage herhjemme.

Saxkjøbing. Efter Resens Plan.

Lollands Købstæder.

Studier over deres Grundplan.

Af *Hugo Matthiessen.*

II.

Vender man sig fra Nakskov — Lollands ældste og interessanteste Købstad — til Øens andre Byer, møder man i ingen af disse en Plan, som er præget af samme karakterfulde Fasthed, men ogsaa her er Gadenettets Linier dog i al Beskedenhed i Stand til at yde et lille Bidrag til Forstaaelsen af Byens Fortid og Skæbne gennem Tiderne, og særlig gælder dette den næstældste Købstad i Rækken.

Saxkjøbing skylder et Vadested sin Oprindelse, opblomstret som den er paa det Sted, hvor Lollands gamle, alfare Veje satte hinanden Stævne for i Fællesskab at passere Hardenberg Aa.

Mange af Landets Byer er blevne til paa samme Maade, særlig en Række af Jyllands Købstæder, som langs Halvøens Vest- og Østkyst er opstaaede, hvor Vejene gjorde Holdt foran betydeligere Aa-Overgange. Hvor de Vandløb, som paa tværs gennemfører Landet, mundede ud i Fjordenes inderste Vig, aflejredes By for By, medens Saksjøbing er Lollands eneste Købstad af samme Oprindelse og samme typiske Udformning, bestemt i sine Hovedtræk af Hærstrædernes Sammenløb ved Vadestedet.

Byen fødtes netop paa det Sted, hvor Vejene mest bekvemt kunde forcere en ret betydelig Naturhindring, nemlig de sammenhængende Drag af Moser, Enge og Aaløb, som i skraa Retning fra Nordvest til Sydøst danner et mærkbart Skel mellem den mindre østlige Del af Lolland og den øvrige Ø. I denne side, sumpede Lavning baner Flintinge Aa sig Vej imod Østersøen, medens Hardenberg Aa søger mod Nord og taber sig i den smalle, men dybt indskaarne Saksjøbing Fjord.

Nær ved det Sted, hvor denne Aa udmunder, stævnede fra Arilds Tid to af Lollands vigtigste, mest befærdede Adelveje sammen, nemlig Vejen fra de vestlige Dele af Øen over Østofte og Vaabensted og Vejen fra Sydøstlolland fra Musse Herredsby over Fjelde¹), — og i Vinkelen, hvor disse Hærstræder mødtes, byggedes Saksjøbing over de to Vejlinier, *Vestergade* og *Søndergade*, som — forenede i *Brogade* — ad det jævnt skraanende Terrain førtes ud over Aaen.

Som rimeligt var, havde der i meget gammel Tid lejret sig et Bondesamfund ved dette vigtige Vejknudepunkt, Landsbyen *Sakstorp*, der nævnes i Lollandsliden i Kong Valdemars Jordebog, men som allerede i Bylisten findes fremmet til Købstad under Navnet *Saksjøbing*.

Det fremgaar heraf, at Bondebyen tæt efter Kong Valdemar Sejrs Dage, uden Tvivl allerede i hans Efterfølger, Erik Plovpenning's Regeringstid, har skiftet Karakter, saaledes at det tidligere Bondesamfund, udstyret med Købstad- og Torveret, under nye Former gik Fremtiden i Møde²).

Ogsaa i Stadens ydre Struktur satte denne Udvikling naturligtvis Spor; thi stort og dominerende, lagt tæt Side om Side med den til Sct. Peder og Sct. Povl indviede Bykirke kom

Torvepladsen til at brede sig i Vinkelen mellem de 2 Hærstræder — som et synligt Tegn paa, hvor betydningsfuld Retten til Købmandskab og Torvehandel maatte agtes³).

Fra det store Bagland fanges saa at sige hele Vejtrafikken ind her, alt synes lagt til Rette for en opblomstrende By, og Torvepladsens uforholdsmæssige Storhed turde vidne om, at Byen fra første Færd var tænkt som noget større, end den

Visse andre Forhold peger i samme Retning. Saksøbing synes saaledes tidlig at have været et Møntsted, idet allerede det af Kristoffer (II) 1306 udstedte Brev omtaler Vragere og Møntere — monetarii — og 1328 overgik Møntretten til Grev Johan den Milde, som tog Lolland i Pant⁴).

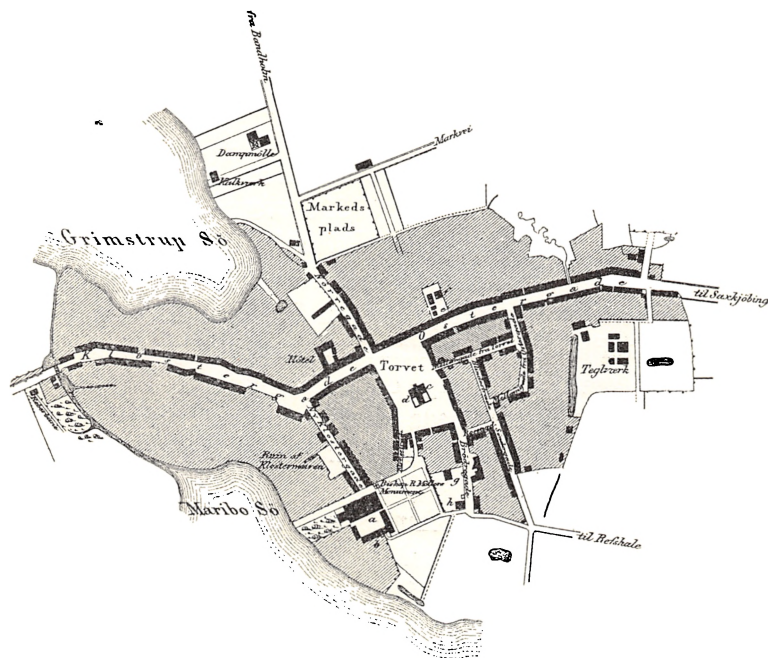
Naar Byen til Trods derfor kun kom til at føre en ret beskedn Tilværelse, laa det vel for en Del i, at Besejlingsforholdene paa Fjorden var vanskelige, samt at Nykøbing drog en Del af Næringen til sig, og i den følgende Tid, da de andre lollandske Byer groede op, blev der saa mange om de Muligheder, Øen kunde byde, at ingen af dem voksede ud over Smaastads-Maalet.

Til Trods for det ejendommelige i Anslaget, Hærstrædernes tæste Linier langs det anselige Torv, fik Saksøbing Præg af en Bondeby, ja for godt 100 Aar siden skrev Mollbech om den, at — »Byen selv kunde man ogsaa vel tage for en Landsby, men jeg hørte Byfogden nævnes og saae, at man reiste Markedsboder; altsaa maatte jeg troe paa dens Kiøbstads Existens«⁵).

Som Skel mellem Stadens Jorder og Herregaardenes og Bondebyernes udenom var fra gammel Tid anbragt Stene, hvor Byvaabnet — 2 Ulfsakse — stod indhugget⁶); inden for den Jordvold, som i hvert Tilfælde mod Nord omsluttede Staden, og hvoraf Rester endnu delvis var i Behold i sidste Halvdel af 17. Aarhundrede, synes der at have været Plads for Vænger og Marker⁷), og mod Syd bag nuværende Juniorgades Husrad staar Havernes Gærde den Dag i Dag i sluttet Gelede, afgrænsende Bebyggelsen fra selve Agerjorderne udenfor.

Saaledes som Byens Gaarde her slutter op paa Linie bag Stakitværker, tegnede vore gamle Købstæder i Aarhundreder

deres faste Kontur — i Modsætning til Nutidens Bybillede, som flyder ud til alle Sider i spredte Smaahuse og Nybyggergader; thi i Virkeligheden er det nu kun meget faa Byer, der — som Saksjøbing bag Juniorgade — giver et lille Begreb

Maribo. Grundplan 1859.

om, hvor skarpt Havegærderne i ældre Tid omsluttede Stadens Prospekt.

I det hele taget kunde man fristes til at søge Beliggenheden af den oprindelige Landsby omkring Vester- og Juniorgade, og Gaasetorvet, der kiler sig saa tilfældigt ind i Byplanen, er maaske her som andensteds et sidste Minde om det tidligere Gadeværk.

Paa samme Maade som i Naksjøbing er der ogsaa i Saksjøbing i Skellet mellem Kirkegaard og Torveplads groet en Rad af Boder op, som i Tidernes Løb er stivnet i en sammenhængende Husrække, og den dominerende, fordringsfulde Stilling, Torvet hævder i Midten af Bebyggelsen, møder man

atter i Nabobyen *Maribo*, der ligeledes fra først af havde en Bondeby i Ryggen, men udrustet med Torv og Privilegier pludselig traadte ind i Købstædernes Række.

Som bekendt grundlagdes det navnkundige Birgittinerkloster i Begyndelsen af det 15. Aarhundrede umiddelbart ved den ældre Landsby *Skeminge*, der kom til at danne Stammen i det Købstad- og Torveanlæg, som — i Kraft af Erik af Pommerns Brev af 27. September 1416 — udformedes under Klosterets Overhøjhed tæt Nord for dets indhegnede Omraade.

I dette Brev gav Kongen nemlig det unge Kloster Tilslutning til i *Skeminge* at maatte bygge en Købstad, der fik Løfte om Privilegier og Frihed til borgerlig Næring i Lighed med Lollands øvrige Byer.

Vi har med andre Ord her et sikkert Vidnesbyrd om, at *Maribo* skyldes et *Anlæg*, og Kernen i dette var naturligvis først og fremmest selve *Torvepladsen*, som rummelig og stor udlagdes paa Terrainet mellem Klosterets Hegn og det store Adelstrøg gennem Staden, nuværende Øster- og Vestergade.

Ved denne sidste maa det gamle *Skeminge* have haft Plads nær ved Hjørnet af *Nørregade*; thi bag den nordlige Husrække laa den oprindelige Landsbykirke, som indtil Reformationstiden benyttedes af Borgerskabet, og hvis Mure endnu 1596 delvis var i Behold⁸).

Det aflange, regelmæssige, firsidede Torv, som udfylder Mellemrummet mellem det i Øst—Vest gennemløbende Hærstræde og Klosterets gamle Omraade, er uden Tvivl et *gotisk Plananlæg* fra Købstadens Grundlæggelse; her munder alle Landevejsgaderne ud i Hjørnerne efter god middelalderlig Skik, og parallelt med dets Vægge har et System af mindre Stræder efterhaanden naturligt aflejret sig.

Noget lignende gælder om *Nysted*, som — i Ly af *Borgen Aalholm* — groede op mellem denne og Graabrødreklosteret ved den lille Fjord, som sikkert fra gammel Tid har været af Vigtighed som Landingssted: — et ringe, ubetydeligt Byfund, som knuget af Slottet længe førte en Skyggetilværelse, og hvis Indbyggere først 1409 udfriedes af deres Afhængighedsforhold.

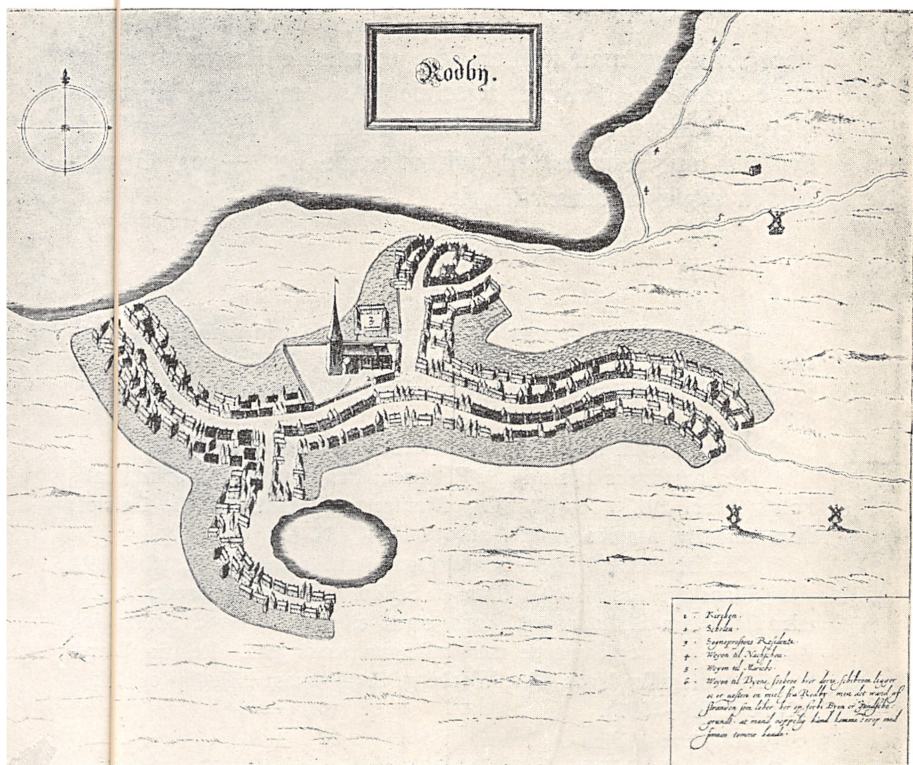
Liggende ret højt paa Østbredden af den lille Fjord fulgte Bebyggelsen paa Bakkens Rand det lange, skraanende Hærstræde — Adelgade — fra Nord mod Syd. Sønden for Kirken, hvor Terrainet falder kendeligt, er »*Gammeltorv*« anlagt som et synligt Udtryk for Byens Købstadværdighed, og — paa tilsvarende Maade som i Maribo — er Gader og Smaastræder afsat i dets Hjørner, medens to Skibbrostræder, nuværende Strand- og Nybrostræde, aabnede direkte Adgang til Havnen.

Trods sine smaa Forhold og Adelgadens uforholdsmæssige Længde har den venlige, lille By formaaet at indordne Bebyggelsen i en vis købstadpræget Plan, medens den anden Fjordstad paa Lollands Sydkyst, *Rødby*, egentlig aldrig rigtig er naaet ud over den primitive Langbys simple Skema.

Gadenettet her savner i udpræget Grad et samlende Midtpunkt; thi senere indføjet og tilfældigt placeret betyder Torvet intet for Byplanen, der udelukkende er betinget af Landevejenes Linier, særlig den gamle Hovedvej. Kommende fra Nord bøjer denne fra Nørregade i en Bue uden om Kirkepladsen og fortsættes videre ud ad Vestergade og ned ad Søndergade, medens Østergade for en stor Del skyldes senere Tidens Udvikling.

Skønt *Rødby* det meste af Middelalderen var en ren Bondeby, spillede den dog i Kraft af sin Beliggenhed ved den forud langt aneligere Fjord en vis Rolle som det nærmeste Færgested til Femern, og 1506 erhvervede dens Indbyggere af Kong Hans Retten til at drive Handel som Købstadmænd. De ugunstige Besejlingsforhold paa den grundede Fjord bevirkede dog, at Byen ikke direkte var i Stand til at udnytte Forbindelsen med Havet. Færgefarten gik mere og mere ud fra de skiftende Fjordgab, først Dragsminde, senere Kramnitze — i vore Dage er Havnen som bekendt blevet til som et Nyanlæg ude ved Kysten — og Strømmen af rejsende gik gennem Byen videre ud mod disse Udhavne^o).

Rødby førte et Skib i sit Vaaben; over de lave, hyppig oversvømmede Enge, hvor Taagerne drev ind fra Havet, flagrede de skrigende Søfugle i Tusindvis, men Søstadi i egentlig Forstand blev den ingen Sinds. Medens Nakskov saaledes —

Rødby 1677. Efter Resens Plan.

som foran omtalt — saa at sige er bygget op over Kyst- og Havnelinien, har Bebyggelsen i Rødby aldrig paa Grund af de særlige Forhold formaaet at tage fast Form paa lignende Maade.

Da en Storbrand 1551 lagde dens Huse i Aske, ønskede Kristian den Tredie at flytte den længere ud mod Kysten for at skabe den bedre Betingelser, men Rødby blev, hvor den laa; thi som et gammelt Mundheld lød i Byen: — »Verden er stor, men Rødby Fæland er større«.

Først i nyere Tid er Længselen mod Havet og dets Muligheder vaagnet paa ny, medens Avlsbruget og de rige Græsgange, som snart øgedes, snart mindskedes efter Østersøens Luser, i Aarhundreder havde været Byens egentlige Rigdom.

»Paa Gaden ligge endeel Møddinger, som oprødes af store Svin, og man træffer flere umælende Creature der at drive omkring«, skrev en rejsende 1806 om den¹⁰⁾; thi trods Havets Nærhed og Færgefartens Betydning var og blev Rødby først og fremmest en avlsbrugende By, — og Grundplanen afspejler dens Historie.

Noter.

¹⁾ I T. Lundbye: Vejenes Udviklingshistorie paa Lolland og Falster; Lolland-Falsters hist. Samfunds Aarbog, 1920, 1—16.

²⁾ Johs. Steenstrup: Studier over Kong Valdemars Jordebog, 115, 453 f.

³⁾ Hugo Matthiessen Torv og Hærstræde, 1922 St., 60 f.

⁴⁾ Jfr. om Byens Historie P. Petersen: Fra Saxejøbing Fortid, Loll.-Falst. Aarb. 1917, 74—81. Om Møntret og Møntfund, G. Galster: Møntfund fra Maribo Amt, Aarbog, 1924, 112 f.

⁵⁾ Chr. Molbech: Ungdomsvandringer i mit Fødeland, II, 1815, 299.

⁶⁾ Danske Atlas VI 491. Paa en Seddel (i Nationalmuseets Arkiv) uden Tvivl fra Slutn. af 18. Aarh. staar skrevet: — »ved Saxejøbing j Laaland ere nogle steene med udhugne saxer paa. Relatio Wardbergii« (antagelig Hans Chr. Warberg, Sognepræst i Rødby og Ringsebølle 1790—1801).

⁷⁾ Jfr. Resens Plan af Byen.

⁸⁾ Hugo Matthiessen anf. St., 66.

⁹⁾ Om Rødbys Historie, P. Petersen: Byen med de tre Havne, Aarbog 1915; jfr. K. Carøe: København—Rødby—Hamburg. »Fra Arkiv og Museum«, 2. R., I, 290—98.

¹⁰⁾ Wedels Indenlandske Rejse, III H., II B., 1806, 181.

Falsters Navneskik.

Af *Jens C. J. Stub.*

Den Skik at betegne en Person ved et Tilnavn er en gammel og udbredt Skik. Hele Norden har været Hjemsted for disse Tilnavne, og her i Landet har de været almindelige i alle Landsdele; men næppe i nogen anden Landsdel har Navneskikken været saa livskraftig som paa Lolland og Falster og da navnlig paa sidstnævnte Sted.

Her paa Falster har den gamle Navneskik ikke alene trodset Tidernes Modgang, saa den ikke er bukket under for den som andre Steder i vort Land; men den har været saa livskraftig, saa at den ikke alene har bevaret de gamle Tilnavne, men har føjet nye til, Lag efter Lag, for at tilfredsstille det praktiske Livs Krav, det Krav, at et Navn skal betegne en Person saaledes, at han ikke kan tages for en anden.

Det er en ikke ringe Ulempe, naar to eller flere Personer i een By har det samme Navn. Ved Opførelse paa Valgsteder, ved Omdeling af Post og ved mange andre Lejligheder sker der da Forvekslinger, som kan være ubehagelige for dem, der er Genstand for disse. Disse Navneligheder findes i Tusindvis her i Landet. De fleste Efternavne er jo dannede ved at føje »sen« til et almindeligt Fornavn. De almindeligste Fornavne for 60—70 Aar siden var bibelske Navne, særlig et Par fra det gamle Testamente og en fem—seks fra det ny samt ligeledes en fem—seks Helgennavne.

Allerede i Rigsdagssamlingen 1874—75 blev der ved de daværende Folketingsmænd N. Albertsen og N. J. Terman- sen indbragt to Andragender, som var underskrevet af 476 Mænd fra forskellige Sogne i Jylland angaaende disse Ulemper ved Navneligheder, flere Gange senere ved Navnesagen paa Tale i Rigsdagen, og sluttelig vedtog Folketinget

i Samlingen 1897—98 en Dagsorden, som opfordrede Regeringen til at nedsætte en Kommission til Navnelovens Udarbejdelse.

Kommissionen kom til at bestaa af Professorerne Dr. theol. Fr. Nielsen, Dr. jur. J. C. H. R. Steenstrup og Docent, Dr. phil. Axel Olrik.

Den afsluttede sin Betænkning den 18. Februar 1899, og denne blev i Løbet af dette Aar udgivet i Bogform under Titlen »Dansk Navneskik«. Allerede i 1898 havde *A. Olrik* udgivet et lille Hæfte under Titlen »Falsterske Tilnavne fra Idestrup Sogn«. Efter Opfordring af A. Olrik havde nu afdøde Viceinspektør ved Nykøbing F. Borger-skole *P. Petersen* udarbejdet en *Lolland-Falsters Navnesamling* med dertil knyttede oplysende Vedtegninger. Denne Samling afleverede P. Petersen som Gave til det »Store kongelige Bibliotek« i København. Samlingens fuldstændige Titel er »Lolland-Falsters Navneværk, omfattende de arvelige eller stedbundne Tilnavne inden for den falsterske Bondestand«. I dette Værk har Forfatteren efter de forhaandenværende Kilder, der omfatter Tiden fra 1569 til 1900, fulgt de lolland-falsterske Tilnavne fra Sted til Sted igennem over 300 Aar.

Senere udgav P. Petersen et Udtog af Haandskriftet med Titel »Lolland-Falsters Navnebog«, hvori han opfører Tilnavnene, og hvor deres Udtale er angivet i Lydskrift, men uden Haandskriftets mere vidtløftige Fremstilling af Navnernes Vandring fra Gaard til Gaard, kun med Angivelse af Aarene for deres Forekomst i de forskellige Byer.

Ved Hjælp af de her nævnte Skrifter og ud fra mit Kendskab til Navneskikken her paa Falster er det Maalet for denne Afhandling at give et Omrids af Navneskikkens Historie og Tilnavnenes Udvikling gennem Tiderne.

Fra Oldtiden og Middelalderen kendes f. Eks. Navnene: Regner Lodbrog, Bjørn Jernside, Ivar Benløs, Gorm den Gamle, Svend Tveskæg, Thorkild den Høje, Sigurd Kappe, Bue den Digre o. fl. a.

Det er Tilnavne, som blev tillagt den Tids Konger og Høvdinger; men ogsaa Bønderne i de fjerne Tider har sikkert ofte haft deres Tilnavne. I Valdemar Sejrs Jordebog fra om-

kring; 1241 findes flere Tilnavne paa Falsters Selvejerbønder¹⁾, og de er selvfølgelig nedarvede fra en tidligere Tid.

Som det ogsaa ses af de ovennævnte Tilnavne fra Oldtiden, hentes de fra mange forskellige Kilder. Af disse 8 Navne er 2 givet efter vedkommendes Klædning: Lodbrog og Kappe, 1 efter Rustning: Jernside, 1 efter Legemsfejl: Benløs, 1 efter Alder: den Gamle og 3 efter Udseende: Tveskæg, den Høje og den Digre.

Det samme er Tilfældet med de falsterske Tilnavne, og dette giver dem det Fortrin, at de undgaar den Ensartethed, der gør sen-Navnene saa upraktiske.

Det er en Misforstaaelse at mene, at Tilnavnene, som det ofte siges, er fremkommet for at nedsætte eller haane en Person. Der kan være Tilnavne, som er givet i denne Hensigt; men det er indlysende, at saadanne som Regel ikke vil blive overført paa Efterkommerne. Ingen vil nævne et saadant Navn i vedkommendes Paahør, og det vil endnu mindre blive brugt af vedkommende selv.

Tilnavnene her paa Falster har stedse været brugt af deres Bærere. Karakteristisk for Brugen af Tilnavnene er Navnene paa Ravnse Bys Beboere i de Dokumenter, som omhandler Byens Udskiftning: Naar Bønderne underskriver Dokumenter, underskriver de sig uden Tilnavnet; men hvor de i et Dokument nævner sig selv, der nævner de sig ved deres Tilnavn (se Aarbogen for 1924). Grunden hertil er rimeligvis, at de ikke mener sig berettiget til at bruge Tilnavnet, som de ikke har faaet ved Daaben, som Underskrift under et Dokument.

Naar man i andre Egne af vort Land gerne bruger at hjælpe sig ud over Navneligheden ved at føje en Betegnelse til vedkommendes Navn, enten ved at sætte denne foran eller bag efter Navnet, og en Betegnelse, som man ikke tør bruge, naar Manden selv hører det, saa har den lolland-falsterske Navneskik det Fortrin, at den nævner Personerne ved et Navn, som de selv vedkender sig og sætter en Ære i at bære. Er der f. Eks. i andre Egne to Mænd, som begge hedder Peter Petersen, saa kalder man den ene f. Eks. Store Peter og den anden Lille Peter, eller hvis den ene bor ved en Banke,

kalder man ham Banke Petersen og den anden, som maaske bor ved en Grusgrav, for Grav Petersen. Eller i Købstæderne f. Eks.: Hvis der er to Mænd, som hedder Hansen, og den ene er Isenkræmmer og den anden handler med Kolonialvarer, saa kalder man den ene for Jern Hansen og den anden for Kaffe Hansen, vel at mærke naar de ikke hører det.

Paa Lolland og Falster har man derimod brugt Tilnavnene for at hjælpe sig ud over Navneligheden.

Her i Nørre Alslev var f. Eks. for henved 50 Aar siden fem bosiddende Mænd, som alle hed Hans Rasmussen; men de blev aldrig kaldt uden ved deres Tilnavn: Hans Kjep, Hans Stub, Hans Pilt, Hans Troelsen og Hans Lollænder; her var to Mænd, Gaardejere, som begge hed Kristian Larsen; men hvis nogen havde spurgt efter dem efter dette Navn, saa kunde det hænde sig, at man ikke vidste, hvem det var og heller ikke hvem af dem der mentes; den ene kaldte sig Kristian Sander og den anden Kristian Bennedsen. Ligeledes var her to Husmænd, som begge hed Jens Pedersen; men ingen kendte dem under dette Navn; de hed Jens Stub og Jens Povlsen.

Allerede de her nævnte Tilnavne viser, at de stammer fra forskellige Tider og mange Kilder. Der er Navne fra Oldtiden og Navne fra Nutiden som Tilnavne. Der er Dyr- og Plantenavne, Navne efter Legemsbygning, Udseende og Klædedragt, gamle Fornavne, som er gaaet af Brug som saadanne, Stednavne, Navne efter middelalderlige Bestillinger, Aarstider, Verdenshjørner og Nutidens Haandværk og som det yngste Lag Nutidsnavne med Endelsen »sen«. Foruden disse større Grupper af Navne er der f. Eks. Landsbynavne, der er blevet Tilnavne, men saadanne er kun til Stede i ringe Antal. Tilnavnenes ældste Lag er Dyrenavne som Buk, Høg, Ræv, Hjort, Krag, Puge, og flere. Navne af denne Art findes allerede i den norsk-islandske Oldtidslitteratur og kan findes som Tilnavne i de islandske Sagaer²). Endvidere de Tilnavne, hvis Ordbetydning man slet ikke kender nu til Dags, eller som for mange Navnes Vedkommende er dunkel, f. Eks. Krøll, Keis, Slente, Grikke, samt de Navne, der stammer fra Udseende, Klædedragt m. v., saaledes:

Brur, Stang, Stub o. fl. Navnet Kappe, som var Tilnavn for en af Jomsvikingerne, findes i vore Dage som Tilnavn for Beboerne af en Gaard i Sørup, Eskildstrup Sogn.

Det næste Lag er det, som stammer fra Middelalderen. Det er væsentlig Navne paa den Tids Livsstillinger og Beskæftigelser, f. Eks. Bryde, Pilt, Kaader, Hugge, Hovmand, Hovdreng, Badsker, Skinder, Degn og Lejre.

Den Mand, som i Middelalderen var Bestyrer eller Forvalter paa andens Gods og Gaard, kaldtes Bryde (senere kom Bryde til at betegne Fæstebonde). Hovmand var den Mand, som ndtog den samme Stilling paa selve Hovedgaarden, og Hovdreng var Karlen paa denne Gaard. Kaader var Middelalderens Indsidder. Pilt er Drengen, og Hugger er Tømmermanden. Skinder er det samme som Garver. Badsker er den Mand, som havde Opsyn med Badstuen og tillige var Barber og Saarlæge. Lejre er det samme som Spillemand; disse kaldtes nemlig Legere, jfr. Folkevisen: »lege paa Harpe«.

Endvidere er Oldtidens og Middelalderens Personnavne gaaet over til at blive Tilnavne, efterhaanden som de gik af Brug som Fornavne, f. Eks. Kaare, Plov, Gaard, Palle, Køl, Svan, Otte og mange flere. Andre Tilnavne er givet efter det Sted, hvorfra en Mand er kommet til Egnen, f. Eks. Jyde, Fynbo, Lollike eller Lollænder (i ældre Tid Lolle), Møen og Møenbo, Ærbo og Øbo. Efter de gamle danske Landsdele Skaane, Halland og Bleking har vi Tilnavnene Skaaning, Halling og Blegind.

Af Tilnavne, som betegner Folk som indkomne Udlændinge, har vi bl. a. Rysse, Ungermænd og Tysk.

Sjældent er Landsbynavne anvendte som Tilnavne; men vi har dog f. Eks. Kjørup, Taarup og Holmstrup. Navnet Lerbæk, som har været Tilnavn her paa Falster, er ikke efter en By af dette Navn, men efter en Bæk eller et Vandløb i Kippinge.

Aarstidernes og Verdenshjørnernes Navne er ogsaa benyttet som Tilnavne, f. Eks.: Høst, Sommer, Vinter, Frost og Vest, Vesten, Øst, Øster, Østen samt Nord; Syd eller Sønden synes aldrig at have været Tilnavn uden i sammensatte

Navne som Sønderup og Søndergaard; men disse er vistnok indvandrede fra andre Egne.

Næstyingste Lag i Navnedannelsen er Nutidens Navne paa Haandværk som Smed, Væver, Skræder, Bødker, Hjulmand o. s. v. Disse synes der at have været nogen Tilbøjelighed til at gaa bort fra; men flere af dem, f. Eks. Bødker og Hjulmand, er dog overgaaet til at være Slægtsnavne.

Det yngste Lag af Tilnavne er de mere almindelige Fornavne med Endelsen »sen«. Man har f. Eks. Tilnavnene Klavsen, Knudsen, Mathisen, Madsen, Mortensen, ja endog-saa Sørensen. Det viser sig her, at et Navn har Betingelse for at blive Tilnavn, naar der kun er een i Byen, som bærer det, og det alltsaa kendetegner en Mand saaledes, at ingen kan tage fejl af, hvem der menes. At dette er Hensigten med Tilnavnet synes ogsaa at fremgaa deraf, at hvor en Mand kan kendes fra de andre Bymænd uden Tilnavn, der faar han ikke et saadant.

Et Eksempel herpaa findes i Ravnse By. Ved Byjordens Udskiftning i 1807 (se Aarvog for 1924) fandtes følgende Tilnavne i Byen: Sværke, Knudsen, Skræder, Hovmand, Kjørup, Krøl, Stigel, Væver, Kusk, Post og Smed. Kun paa Gaarden imellem Sværkes og Knudsens havde Manden ikke noget Tilnavn. Man kunde nemlig kende hans Navn fra de andres alligevel. Han hed dengang Rasmus Larsen, og hans Søn, som fik Gaarden efter ham, hed Anders Rasmussen. Det var ligegyldigt, hvad hans Navn var; der var kun een Mand i Byen, hvis Tilnavn endte paa »sen«, nemlig Niels Knudsen, og kun hvis der paa den omtalte Gaard var kommet en Mand, som ogsaa hed Knudsen, saa var det nødvendigt, at han fik et Tilnavn, og et saadant var ham ogsaa vis i dette Tilfælde; men ellers var det unødvendigt, og derfor var der ikke noget Tilnavn paa den Gaard.

Var der flere i Byen, som havde samme Tilnavn, saa blev undertiden Fornavnet til et Tilnavn; ligeledes hvis Tilnavnet var et almindeligt Navn paa »sen«, men Fornavnet mere sjældent, saa kunde dette blive Tilnavnet.

F. Eks. var der for ca. hundrede Aar siden tre Gaarde i Nørre Alslev, hvor Tilnavnet var Stub. Paa den ene Gaard

hed Manden imidlertid Simon Stub. Saa kom det til at hedde »til Semnes« (Simons) i Stedet for til Stubs eller Stubbens. Et andet Sted hed Manden Otte Hansen, men blev kaldt Otte Madsen; da Otte var et sjældent Navn paa Egnen, saa kom det ti. at hedde »til Ottes« og ikke »til Madsens«; Otte blev det fremtidige Tilnavn ved Gaarden.

Undertiden kan man høre Folk, der er fremmede her paa Lolland og Falster, falde i Forundring over, at naar en Mand bliver gift med en Enke, som har en Gaard, saa faar han sin Kones Navn. Denne Opfattelse er imidlertid ikke rigtig. Det er nemlig ikke Kvindens Tilnavn, han faar; det er Stedets. Havde han købt Gaarden uden at have giftet sig med Enken, saa havde han faaet Tilnavnet alligevel, fordi det var det Tilnavn, som fulgte med Stedet.

Heller ikke er det rigtigt, som der ogsaa undertiden siges, at det er Stedet, som Tilnavnet kommer fra, saaledes at en Mand f. Eks. kommer til at hedde Rase, fordi han har Rasegaarden, eller Pil, fordi han har Pilgaarden.

Ganske vist faar den, som bliver Mand paa Rasegaarden, i Almindelighed Tilnavnet Rase, og den, som bliver Mand paa Pilgaarden, Navnet Pil; men det kan ogsaa ske, at en Mand giver Stedet sit Navn. Er han nemlig en Mand, der i flere Aar har været kendt under et Tilnavn, saa vil han beholde dette, og efter nogle Aars Forløb vil det være hæftet til Stedet. Derfor ses det ogsaa, at Tilnavne kan flytte fra Sted til Sted og efterhaanden giver det tilflyttede Tilnavn Gaarden Navn. Dette er der Eksempel paa i de fleste Sogne. I Axel Olriks: »Falsterske Tilnavne fra Idestrup Sogn« findes flere Eksempler paa en saadan Omflytning.

Hvis man i nogen Grad var stedkendt, saa vidste man af Tilnavnet, hvor Manden boede, selv om man ellers ikke kendte noget til ham; men Tilnavnet brugtes ikke alene til Manden selv, men ogsaa til Hustru, Børn og Tjenestefolk, og man kunde af Navnets Form erfare, hvilken Stilling vedkommende indtog i Familien.

Hustruen fik nemlig Mandens Tilnavn føjet til sit Fornavn, men i Ejeform f. Eks. Karen Skyttens, Ane Pils eller undertiden en ældre Form som Maren Klokke. Børn og Tje-

nestefolk fik ogsaa Tilnavnet i Ejeform, men sat foran Fornavnet, f. Eks. Skyttens Peder, Pills Ane o. s. v.; men denne Foransætning af Navnet bruges kun, saa længe Børnene er ugifte. Er en Søn gift, saa faar han Tilnavnet bag efter Fornavnet, enten han holder sin Faders Tilnavn eller faar et andet, naar han flytter til et Sted, hvor der er et Tilnavn. Tilnavnet følger ikke Tjenestefolkene, naar de flytter.

Der er en anden Foranstilling af Tilnavnet, som bruges om ugifte enlige Personer, f. Eks. Otte Niels, Bille Rasmus, Ulv Pejer, Pilte Kirsten, Fynbo Trine o. s. v.; men da denne Form for Tilnavnet tillige altid blev brugt til mindre ansete Personer, saa vil den næsten altid blive opfattet som en Haan og bruges derfor aldrig i vedkommendes Paahør. Jeg har saaledes hørt en Mand sige: »Jeg har ikke noget imod, at man kalder mig Hans Lise; men hvis nogen kalder mig for Lise Hans, saa faar han paa Torsken«.

For 60 Aar siden kendte Skolebørn ogsaa denne Maade at haane en Modstander paa. Kom man i Totterne paa en Kammerat, kunde man være sikker paa, at han satte ens Slægtsnavn foran Fornavnet. At Kvindenavn kunde gaa over til at blive Tilnavn er sjældent, men det synes dog at have fundet Sted. I Skerne var for et halvt Hundredaar siden en Mand med Tilnavnet Viveke. Dette synes at være det gamle Kvindenavn Vibeke, der er blevet Tilnavn, og dette maa da være sket derved, at en Enke har heddet Vibeke, og naar man saa har sagt »hen til Vibeke«, saa er dette vokset fast som Tilnavn, selv om der kom en Mand til Stedet, og da man har glemt Oprindelsen til Tilnavnet, der efterhaanden fik Formen »Vivke«, saa er det ikke blevet opfattet som en Fornærmelse, da man ikke anede, at det havde sin Oprindelse fra et Kvindenavn.

Som allerede paaapeget, anvendte man i tidligere Tid ikke sit Tilnavn, naar man underskrev et Dokument eller ved andre mere officielle Lejligheder; men ellers kaldte man sig ved det. I en senere Tid tog man Tilnavnet op saaledes, at man underskrev sig med det. For at nævne et Eksempel: Afdøde Amtsraadsmedlem, mangeaarig Sognefoged og Sogneraads-

formand i Gunslev, Lars Mortensen, underskrev sig altid med Tilnavnet Mortensen, skønt hans Døbenavn var Lars Hansen; men var en fremmed kommet til Gunslev og havde spurgt efter Lars Hansen, saa kunde det godt hænde, at en Del af dem, han traf paa, slet ikke vidste, hvem Lars Hansen var. Og saaledes var det mange andre Steder. Man kendte en Mand under hans Tilnavn, Døbenavnet kendte næsten ingen.

Som allerede nævnt har man ogsaa andre Steder i Landet haft Tilnavne af samme Oprindelse som de lolland-falsterske; men kun paa de mere afsides Steder har Tilnavnene holdt sig. De gamle Tilnavne har ikke kunnet holde sig overfor de forskellige Angreb og den Modgang, som de undertiden har været Genstand for.

Paa Lolland-Falster har de modstaaet Tidernes Ugunst, skønt de ogsaa her har været ude for den samme Medfart som andre Steder.

Det første Angreb kom fra Lovgivningsmagten eller rettere fra Misforstaaelse af dennes Bestemmelser. I Forordningen af 16. Maj 1828 »om adskilligt, som i Henseende til Daalen bliver at iagttage«, siges i § 18 sidste Punktum næsten som i Forbigaaende: »Iøvrigt bør hvert Barn ved Daalen benævnes ej alene med Fornavn, men og med det Familie- eller Stamnavn, som det for Fremtiden bør bære«.

Denne Bestemmelse blev forstaaet og praktiseret af Præsterne paa mange forskellige Maader, og det maa da ogsaa siges, at dette Lovbud var meget uklart. Hvad var det for et Familie- eller Stamnavn, som Barnet i Fremtiden burde bære? Af mange, baade af Præster og Lægfolk, blev dette forstaaet saaledes, at Faderens Efternavn for Fremtiden skulde være Familienavnet eller som Lægfolk i Almindelighed sagde, at nu skulde Børnene have Farfaderens Navn og ikke Faderens. Hed Farfaderen f. Eks. Peder Hansen, saa vilde Børnenes Efternavn efter gammel Skik blive Pedersen og Sønnen Niels altsaa komme til at hedde Niels Pedersen; men nu maatte hans Børn igen ikke hedde Nielsen, men skulde hedde Pedersen, og dette Navn skulde saa for Fremtiden være Familienavnet.

Andre forstod det saaledes, at naar man blot lod Barnets Efternavn være dannet af Faderens Efternavn, saa kunde man give det Tilnavnet bag efter dette.

Der var dog ogsaa adskillige, som forstod Forordningen paa den Maade, at man havde Lov til at vælge det Efternavn, som for Fremtiden skulde være Familienavnet.

Denne Forstaaelse af Lovbudet var den rigtige; men selv om en Del af Præsterne praktiserede Bestemmelsen efter denne Opfattelse, saa forstod Befolkningen den næsten overalt paa den førstnævnte Maade, og som Følge heraf blev det nedarvede Tilnavn ikke antaget som Stammaavn, men Faderens Navn, der næsten altid endte paa »sen«.

Den gamle Navneskik blev dog ikke i nogen væsentlig Grad paavirket af denne Omstændighed. Tilnavnene blev brugt paa samme Maade og i samme Udstrækning som hidtil.

Af og til kunde der træffes Folk, som paa Grund af, at de mente, at der skjulte sig en Haan eller en Sigtelse for en mindre ærlig Handling under Tilnavnet, eller at det i aldt Fald kunde af andre blive udlagt paa denne Maade, ikke kunde lide at blive nævnt ved dette.

Et Eksempel herpaa var den Lars Høj i Egelev, om hvem den bekendte Fabrikant af kirurgiske Instrumenter Camillus Nyrop, der var en Præstesøn fra Riserup, fortæller i sin Selvbiografi, at han lærte Nyrop at dreje^a). Lars Høj vilde kaldes ved sit Døbenavn Lars Frederiksen, for han vilde ikke have Skyld for at have stjaalet Høns. Her blev altsaa Tilnavnet opfattet som en Sigtelse, hvad det jo ikke var. Det er for øvrigt tvivlsomt, om »Høj« er Fugtenavnet Høg eller en Høj.

Dog denne Mistænksomhed over for Tilnavnet var ikke meget udbredt, og der er for øvrigt heller ikke ret mange af Tilnavne, som kunde udlægges saaledes.

Der kunde ogsaa træffes dem, som tog det paa en anden Maade. En gammel Bonde, som havde Tilnavnet Ræv — et Tilnavn, som allerede findes som Navn paa en Jordegodsejer paa Falster i det 13. Aarhundrede —, blev spurgt, hvorfor han dog ikke fralagde sig dette Tilnavn. Hans Svar var, at

dette Navn havde hans Fader og Farfader baaret med Ære, og derfor behøvede han heller ikke at skamme sig ved det.

Henimod Midten af det 19. Aarhundrede mærkedes ogsaa den Bevægelse bort fra Tilmavnene, som andre Steder omtrent gjorde det fuldstændig af med dem. Man vilde nemlig ligno: Købstadbefolkningen, og der var de almindelige Navne Hansen, Petersen, Nielsen, Jensen o. s. v. Man mente, at det var finere at efterligne Købstadskikken, og saa vilde man heller kaldes ved sit Efternavn paa »sen« end ved sit Tilmavn.

Denne Mening, at man for at hævde sin Ligestilling med andre Samfundsklasser maatte fralægge sig sit Tilmavn, er det vistnok, som i andre Landsdele har været Aarsag til, at den gamle Navneskik er gaaet til Grunde. Den lolland-falsterske Befolkning har holdt fast ved sine Tilmavne, og der er ikke faa Eksempler paa, at en Mand har holdt fast ved sit Tilmavn, selv efter at han er flyttet til Købstaden.

En morsom Indvending mod Navneskikken har man undertiden kunnet høre af dem, som er kommet andre Steder fra, naar man fortæller dem, at Brødre har forskelligt Tilmavn, fordi de har antaget Tilmavnene efter deres Formænd paa deres Gaarde. Nævner man f. Eks. Navnene paa fem Brødre her paa Nordfalster, som har forskelligt Tilmavn, saa siger de: Ja, men saa kan man jo ikke af deres Tilmavn vide, at de er Brødre.

Dette er selvfølgelig rigtigt; men den samme Indvending kan man med lige saa stor Ret gøre mod deres Døbenavn. Det er nemlig Hansen, og selv om de brugte dette Navn alle fem, saa kunde man alligevel ikke deraf slutte, at de var i Slægt med hverandre.

Netop ved at Tilmavne har forplantet sig paa to sideordnede Maader: fra Fader til Søn og fra Sted til Sted, hvad enten dette har været Hus eller Gaard, er de blevet bevaret fra de ældste Tider. Var de nemlig kun blevet forplantet fra Fader til Søn, vilde de fleste af de gamle Tilmavne være uddøde

ikke saaledes at forstaa, at Slægten dør ud; men lægger man Mærke til en Slægts Familieforhold, vil man ikke faa Sted for se, at der i Slægten er — man kunde vel kalde det et

Kønsskifte. I en Slægt, hvor der er mange Børn, vil man ikke sjældent se, at i Sønnernes Ægteskaber bliver der født næsten alene Pigebørn og i Døtrenes Drengbørn, og følger man Slægten et Par eller flere Slægtled frem, saa ser man atter, at de enkelte Børn, som er født i Sønnesønnernes Ægteskaber, bliver Pigebørn, og lidt efter lidt dør Slægten ud paa Mandssiden; men Navnet har saa holdt sig ved Stederne og har levet videre hos Døtrenes Efterkommere.

Nu er Navneforholdene ordnede ved Lov af 22. Marts 1904 og et Tillæg til denne af 1. April 1905, og Tilnavnene er herefter for den største Del gaaet over til at være faste Slægtsnavne.

Den lolland-falsterske Navneskik tilhører nu Fortiden. Endnu skal kun anføres nogle Udtalelser om Tilnavnene her paa Lolland-Falster af de Videnskabsmænd, som har beskæftiget sig med disse.

I den fornævnte Navnekommissions Betænkning hedder det om Tilnavnene: »Aarhundred paa Aarhundred har aflejret sine Sproglevninger deri; hvad der i Vikingetiden var en rindende og blinkende Strøm af Navne, har krystalliseret sig hos Middelalderens Herremænd og Bønder, ligesom mangt et bevægeligt Haandværks- eller Standsnavn fra denne Tid nu staar naglet til Gaarde og Slægter som fast Tilnavn«.

I et Forord til den ligeledes foran nævnte »Lolland-Falsters Navnebog« af Viceinspektør P. Petersen skriver Docent A. Olrik:

»Bondestanden blev Gemmested for alle de middelalderlige, til Dels oldtidsfødte Navne, og har bevaret dem til vore Dage med stor Trofasthed og med Sans for det praktisk nyttige i deres korte, klangfulde Former«, og i sit lille Skrift »Falsterske Tilnavne« skriver samme Forfatter blandt andet:

»For den enkelte, der bærer disse Navne, er det en varm Tilknytning ikke blot til Slægt, men ogsaa til Hjemsted. Set som Helhed er denne Navnedannelse et historisk Minde af ganske ejendommelig Art. Oldtidens Navne og Middelalderens Kultur har ydet saa rige og saa iøjnefaldende Bidrag til den, som intet andet Sted. Dens Navnestof og dens Regler for Navnearv er umiddelbart fornede af en Egns historiske

Udvikling. Som Afhjælper af vort Folks Navnenød byder den en forbavsende Mængde Navnestof, let kendeligt og dog ganske simpelt og let haandterligt i sin lydlige Form. Som Vejviser til fremtidig Udvikling har det Værdi, ikke blot fordi det er saa mangfoldigt, men ogsaa fordi det er saa dansk som ingen anden Samfundsklasses«.

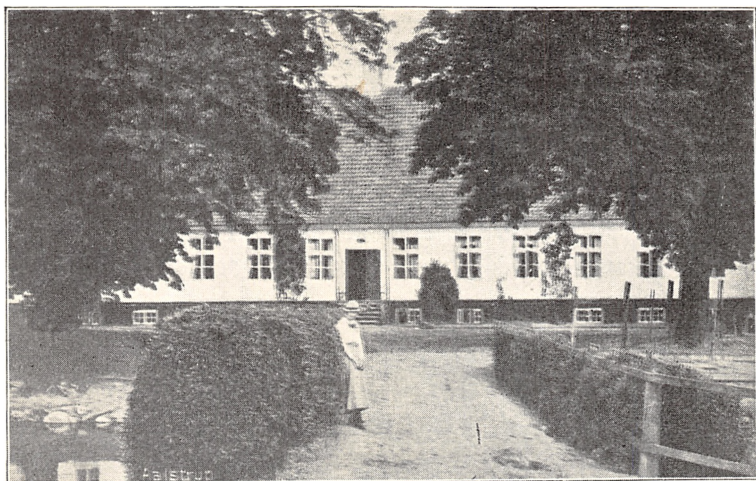
Det er et Skudsmaal, som de gamle Tilnavne kan være bekendt at tage med sig, naar de nu er gaaet over til at blive faste Slægtsnavne.

Noter.

1) De Tilnavne, som findes i Valdemar Sejrs Jordebog, er følgende: Bonde, Byr, Dræmb, Falster, Gamæl, Hosæ, Kiæc, Rand, Ref, Rugh, Scak Scatæ, Sluffv, Sluffæ, Slæntæ og Trafnoel. Af disse findes de 6 endnu som Tilnavne eller Slægtsnavne paa Falster, nemlig: Bonde, Gammel, Keis, Ræv, Skæde og Slente.

2) Navnekommissionens Betænkning Side 104.

3) Aarvog 1913.

Aalstrup.

Af Aageby Sogns Historie.

Aalstrup II*).

Af *Svend Jørgensen*.

Det vides ikke bestemt, hvornaar Erich Grubbe og Anne Vasspyd kom til Aalstrup. I Pontoppidan: »Danske Atlas« meddeles, at Gaarden ifølge en Gravskrift i Maribo Kirke skal have tilhørt *Laurits Urne* († 1553) og *Christen Urne* († 1571). Pontoppidan omtaler ligeledes en Ligsten i Birket Kirke, der meddeler, at Aalstrup 1585 ejedes af Fru *Maria Vasspyd*, hvis Fader var Lavrids Vasspyd.

Hvorledes dette hænger sammen, kan man vel nu kun ved et lykkeligt Tilfælde komme efter; men det sandsynligste er, at de en Tid har været Medejere af Gaarden og som saadan skrevet sig »til Aalstrup«.

Erich Grubbe har vistnok først ejet Gammelgaard, eller rettere Holmegaard, eftersom det først var hans Søn Laurids, der oprettede Gammelgaard. Paa en Kisteplade over denne Laurids Grubbe, der døde $2\frac{2}{4}$ 1639 og er begravet i Ryde Kirke, findes følgende Indskrift: »Her under hviler erlig og

*) Se Aarvog 1925, S. 103 ff.

velbiurdig Mand Lavrids Grube til Gamelgaard, som vor erlig oc velbiurdig Mand Erich Grube til Gamelgaard oc erlig oc velbiurdig Frue Anna Vadsbiurd til Aalstrup deris Søn oc vær fød paa sin møderne Gaard Alstrup, Anno 1560 Sancti Martini Aften«.

Erich Grubbe skrives her til Gammelgaard og ikke til Holmegaard, hvilket maa forklares ud fra den Omstændighed, at Kistepladen først er bleven til adskillige Aar efter, at Holmegaard var sunket i Grus. Endvidere oplyses det, at hans Søn Lavrids 1560 saa Dagens Lys paa Aalstrup.

Man maa da med nogenlunde Sikkerhed kunne fastslaa, at Erich Grubbe og Anne Vasspyd 1560 har ejet og beboet Gaarden. Om Erich Grubbe vides i øvrigt, at han 1563 var »Proviantmester i Smaalandene«, det vil sige havde den Opgave at skaffe Proviant til Kongen, Hæren og Flaaden fra Fyn og de sydlige Øer. 1564 var han »Hovedsmand for Udbudsknægtene i Aalholm Len«, og 1571—78 var han forlenet med Hoby Birk i Gloslunde Sogn. Han døde 1585.

Erich Grubbes to Sønner er *Peder Grubbe*, der arver Aalstrup, og den førnævnte Lavrids Grubbe, Opretteren af det nuværende Gammelgaard og Stamfader til Grubberne paa Gammelgaard.

Peder Grubbe er uden Tvivl Ættens stouteste Mand. Et Maleri (se S. 86) af ham i Landet Kirke viser os en statelig Mand med regelmæssige, næsten smukke Ansigtstræk. Over den hele Skikkelse er udbredt et Præg af Myndighed og Handlekraft, der giver Beskueren et levende Indtryk af, at det ikke var raadeligt at vække hans Vrede.

Peder Grubbe modtog samme Uddannelse som Datidens andre unge Adelsmænd og opholdt sig ogsaa en Tid ved Hoffet som Hofjunker.

Efter Faderens Død 1585 arvede han Aalstrup, og Søndag før St. Mortensdag (d. v. s. den 6. November) 1586 ægtede han den 26-aarige *Karen Rud* (se S. 86), Datter af Jørgen Rud til Vedby og Otterslevgaard (Winthersborg).

Det var i ældre Tider meget brugt at indføre alle større Familiebegivenheder foran eller bag i Salmebøger, Bønnebøger, Bibles el. lign. Fra en saadan Bønnebog²⁾ ved vi god Besked

Peder Grubbe¹⁾.

om dette Bryllup, der fejredes med Pomp og Pragt paa Aalstrup, og ved hvilken Lejlighed Blomsten af Lolland-Falsters Adel var til Stede. Peder Grubbe optegnede med synlig Stolthed ikke mindre end 29 Adelsmænd, der tillige med deres Hustruer og Døtre var til Stede ved denne Fest paa det gamle Aalstrup.

Optegnelsen lyder³⁾:

»1586 den Søndag før St. Mortensdag stod mit Bryllup med ærlig og velbaarne Jomfru Carine

Rudt her paa Aalstrup, som var den 6. November, og var disse efterskrevne til vort Bryllup: Henning Gøe og Morten Venstermand, sad hos mig paa Brudebænk, Oluf Daa til Ravnstrup, Frederik Hobe til Nielstrup, Lawe Venstermand til Pederstrup, Erik Venstermand til Londe, Knud Venstermand til Finstrup, Rudbeck Pors til Øllingsø, Claus Jacobsen til Gammelbye, Hans Steensen til Steensgaard, Knud Rudt til Vedby, Knud Rudt til Sandholt, Eyler Rudt til Ottersløf, Johan Rudt til Møgelkær, Per Rudt til Fuglsang, Eiler Qvitzow til Qvitzowholm, Hans von Mellen til Lundtz-

Karen Rudt¹⁾.

gaard, Anders Green til Sunzby, Henning Sparre til Tolkestrup, Henrik Gøe til Skørringe, Peder Basse til Sørup, Eske Krausse til Assendrop, Christopher Krausse til Egholm, Hans W. til Gunderup, Lave Lykke til Klinstrup, Knud Urne, Niels Friis, Borkar von Pappenheim og Jens Falster«.

Iven Foss' Aalstrup blev snart Peder Grubbe for gammelt og for ringe. Saa rev han de gamle Bygninger ned og opførte (1605) en flerfløjet Gaard omgivet af dobbelte Grave. Af disse Bygninger og Grave er — som tidligere nævnt — nu kun de hvælvede Kældere under Hovedbygningen og de inderste Grave tilbage.

Peder Grubbe befandt sig saa vel paa sin nyopførte Gaard, at han stadig blev boende her, skønt han Tid efter anden fik Len andre Steder (bl. a. Torkildstrup paa Falster ²²/₅ 1595).

Det ser ikke ud til, at han har tragtet efter offentlige Bestillinger, som ellers i rigt Maal kunde blive en Adelsmand til Del. I hvert Fald har han ingen opnaaet. Han sad roligt paa sin Gaard, passede sin Bedrift og pugede Rigdomme sammen — ikke altid paa uangribelig Vis.

Adskillige af Datidens Herremænd har faaet Betegnelsen »Bøndeplager« hæftet ved sig. Der er sikkert ikke Tvivl om, at Peder Grubbe har været blandt de værste. Et lille Træk fra 1601 fortæller os, at han ikke veg tilbage, naar det gjaldt om at hævde Haands- og Halsretten, som hin Tids Jorddrotter sad inde med. For en Gangs Skyld havde han dog forløbet sig, idet han uden videre havde ladet nogle Fribyttere henrette. Peder Grubbe maa 20. Febr. 1601 skrive til sin Svoger Knud Rud og bede ham lægge et godt Ord ind for ham hos Kongen, der var blevet opbragt over denne Tagen sig selv til Rette.

Man skulde tro, at denne Historie havde tæmmet lidt paa den iltre og hensynsløse Adelsmand; men at Naturen alligevel kunde gaa over Optugtelsen, viser den langvarige Trætte mellem Grubberne og Sparrerne paa den nærliggende Ojagergaard om deres Skovparter — en Trætte, der den Døg i Dag lever i Egnens Sagn.

Det drejer sig om Ejendomsretten til Dele af en Skov, der kaldes Magleskov eller Slummerskov (begge disse Navne

1584
 Denne Bog hør meg Karenn Rudt till meth Rette och hade hunn
 verett minn kiere Moder fru Karenn Krafses.
 Thenn Søndag for S. Morthenzdag Anno 1586 som vor den 6 Dag
 November daa stodt vortt brølup her paa Alstrup. Gudt und vos der
 thill løycke och glede baadhe thill sel och lifff. Amen.
 Karenn Rudt
 med Egenn Hand.

Første Side af Karen Ruds Bønnebog (naturlig Størrelse).

1584.

Denne Bog hør meg Karenn Rudt till meth Rette och hade hunn verett minn kiere Moder fru Karenn Krafses.

Thenn Søndag for S. Morthenzdag Anno 1586 som vor den 6 Dag November daa stodt vortt brølup her paa Alstrup. Gudt und vos der thill løycke och glede baadhe thill sel och lifff. Amen.

Karenn Rudt
med Egenn Hand.

er nu ukendte; derimod kaldes en Skov paa Grænsen mellem Landlet, Ryde og Vejleby Sogne *Trætteskoven*). Trætterne mellem de for øvrigt beslægtede Slægter føres 1608—13 for Landsting og Kongens Retterting⁴). 1608 fremlægger Fru Helrad Sparre, gift med Gabriel Knudsen Akeleye til Nordskov og Medejer af Opagergaard, paa egne og Søskenes Vegte det tidligere omtalte Tingsvidne fra 1475, der viste, at der ved »Oldingegang« var sat Skel mellem Opagergaards, Aalsrups og Maribo Klosters Skovparter. Da dette Brev synes at skulle afgøre Sagen til Sparrernes Fordel, faar Peder Grubbe sin Broder Lavrids Grubbe, der er Landsdommer, til at erklære, at det intet betyder, da det er »sammenklikket og ulovligt kommet til Byes«, med andre Ord falskt. Lavrids Grubbe begrundet denne Kendelse i den Omstændighed, at der i Brevet omtales 13 Oldinge, medens kun 12 har underskrevet det. I Tillid til denne Doms Holdbarhed vedbliver Peder Grubbe ganske roligt at betragte Skoven og de ryddede Stykker som sin Ejendom. Men Sparrerne er naturligvis ikke til Sinds at finde sig heri. Sagen føres videre for Kongens Retterting. De beviser, at de Opagermænd i over 133 Aar har haft »Uddrift uden Last og Trætte udi Magleskov«, og at der heri ogsaa ligger Bevis for Opagergaards Ejendomsret til Skoven. Kongens Retterting giver dem Ret. Alligevel indgrøfter Peder Grubbe ganske roligt 1608 Helrad Sparres Part af Skoven, og nogle Aar efter gaar det ud over Søsteren Karen Sparres Part, som han har ladet »afhugge og rydde, pløje, saa og høste«. Peder Grubbe bliver hver Gang dømt til at fortrække; men at han nødig lyster Kongebudet, viser endnu en Dom fra disse Aar. Drillepinden havde nemlig opsat et Gærde mellem Aalsrup Skov og Magleskov, saa at Sparrernes Fæstebønder fra Opager ikke kunde komme til deres Skov, uden at de skulde drage den lange Vej om ad Vejleby. Peder Grubbe faar derfor Besked om, at Gærdet skal forsvinde. Ridemænd sendes ud for at se, om Dommen efterkommes. Gærdet er ogsaa fjernet; men saa snart Ridemændene er borte, sætter Peder Grubbe det ganske roligt op igen. Først da han paa ny indstævnes og paalægges at fjerne Gærdet, synes det, at han er opført med Drilleriet.

Den hele Sag, der staar paa i ikke mindre end 5 Aar, tjener saavel Peder Grubbe som Broderen til liden Ære.

Den førømtalte Bønnebog beretter 1612:

»1612 den 18. Marts kaldede Gud min hjertekære, salige Hustru Karen Rud af denne sorgfulde Verden. Gud give hende en glædelig Opstandelse med alle tro Kristne paa den yderste Dommedag. Og blev hun nedsat udi Mariebo Klosterkirke den 31. Marts og fik jeg samme Dag Tidende, at Dronning Anna Cathrine var død den 28. Marts paa Københavns Slot. Gud give dem begge en glædelig Opstandelse«.

Selv døde Peder Grubbe mæt af Dage d. 24. Feb. 1614. Datteren Anne Grubbe skriver i den gamle Bønnebog:

»1614 den 24. Februar kaldede Gud min hjertenskæreste Fader, Peder Grubbe til Aalstrup udi Lolland, og stod hans Begravelse udi Mariebo, og er han begravet udi hans Sognekirke Lande. Gud give hannem en ærefuld Opstandelse«.

Hans og hans Hustrus Kister flyttedes senere — som ogsaa Anne Grubbe fortæller — fra Mariebo til Landet Kirke, hvor Slægten havde ladet indrette en Gravhøveling, der senere kom til at rumme ogsaa Jesper Grubbes og hans Hustrus Kister.

— — —

Efter Peder Grubbes Død arvede *Jesper Grubbe*, f. $\frac{8}{3}$ 1588, Aalstrup. Han var den ældste af de 5 Børn, der saa Lyset i Adelshjemmet paa Aalstrup. Søsteren *Anne*, der fortsatte Optegnelserne i Bønnebogen, er allerede nævnt, en anden Søster hed *Karen*. Jespers to yngre Brødre hed *Jørgen* og *Erik*. Underligt er det at følge Grubbeslægtens Skæbne igennem de skiftende Slægtled; man maa uvilkaarligt mindes de gammeltestamentlige Ord: Fædrenes Misgerninger skulle hjem søges paa Børnene. Usæl Skæbne fulgte Grubberne paa Gammelgaard, og deres Frænder paa Aalstrup deler deres Lod i saa Henseende.

Skønt der altsaa er 5 Børn i Peder Grubbes Ægteskab, uddør dog denne Gren af Slægten med disse. Anne Grubbe forblev ugift; Søsteren Karen var to Gange gift, men begge

Ægteskaber var barnløse. Jørgen Grubbe var vel den af Slægten, som man knyttede de største Forhaabninger til. 1618 indgik han Ægteskab med *Kirsten Venstermand* af det rige og ansete Slægt, der ejede Pederstrup, men allerede Aaret efter fik hun en ynkelig Død under dramatiske Omstændigheder.

Den 21. Nov. 1619 kom hun agende i sin Karm ind i Naskov, hvor hun blev modtaget af nogle af sine Frænder, der paa ridderlig Vis hilste hende med dragen Kaarde. Idet Fruen saa sprang af Vognen, var hun saa uheldig at snuble og falde lige i en af de halvt sænkede Kaarder, der saarede hende saa alvorligt i Underlivet, at hun døde kort efter. Jørgen Grubbe selv faldt i Slaget ved Luther am Barenberg 1625 og begravedes i Kirken der. I Ægteskabet var ingen Børn.

Broderen Erik Grubbes Liv er ikke mindre rigt paa dramatiske Optrin. En Tid har han ejet Gods i Skaane, tjente derefter som Kaptajn i Fodfolket og drog saa 1618 som Chef for nogle Hundrede Mand Landtropper med Ove Gædde til Ostindien for efter Kristian d. 4.'s Ønske at skaffe Danmark Kolonier i det rige Østen.

Efter Kongens Befaling maatte ingen Kvinder medtages om Bord paa »den ostindiske Flaade«. Alligevel forsøgte Erik Grubbe at medtage paa Togtet en borgerlig Pige *Ingeborg Hansdatter*, som han havde indledet Forbindelse med i København. Det lykkedes hende ogsaa — forklædt som Matros — at komme om Bord paa samme Skib som Erik Grubbe; men allerede medens Skibet laa for Anker ud for Helsingør, opdagedes Bedrageriet, og Erik Grubbe fik af den unge, strikse Admiral (han var kun 22 Aar) Vilget imellem at lade sig vie til Pigen eller at se hende landsat i Helsingør.

Det tjener til Erik Grubbes Ære, at han straks valgte det første. Det unge, lykkelige Par fortsatte saa sammen den lange, fleraarige Rejse ud til Morgenlandene. Men Lykken varede kun kort! Usæl Skæbne fulgte Grubberne, hvor de færdedes i Verden!

Lad Bønebogens gribende Optegnelser berette herom:

»1618 den 18. Nov. drog min Broder Erik Grubbe til

Jesper Grubbe!).

Ostindien og blev be-
draget af en Jomfru Inge-
borg Hansdatter, som
drog med ham og blev
viet til hende paa Skibet
i Helsingør. 1619 den
28. Juni fik hun en Søn
med ham og døde deraf,
og hun er begravet den 22.
Juli paa et Land, der
hedder Kape dei bone
Sperandze«.

Barnet blev kaldt *Cap
di Bone Grubbe*; men
dette, der er Aalstrup-
slægtens eneste Ætling,
døde kort efter Fødselen.

Det synes, som om
al Fred har forladt Erik Grubbe efter denne Hændelse.
Han er med at erhverve Kolonien Trankebar, udsteder de
første dansk-ostindiske Mønter med Overskriften: »Don Erich
Grubbe«, kommer hjem 1622 og drager atter 3 Aar senere
til Ostindien, hvor han dør 1631. Hans underlige Skæbne
har naturligt nok været Genstand for digterisk Behandling,
bl. a. af Børge Janssen i Romanen »Don Erich«.

Det ovenanførte Citat fra Bønnenbogen viser, at Grub-
bernes Hovmod og Slægtsstolthed dog aldrig fornægter sig.
Anne Grubbe lægger uden Betænkning Skylden over paa
den ulykkelige Ingeborg Hansdatter!

Som alt nævnt, var Jesper Grubbe den ældste af Sø-
skendeflokken og den, der arvede Aalstrup. Han er egent-
lig den af de fem Søskende, der er mindst at berette om.
Kort efter Faderens Død ægtede han 1614 i Nakskov den
rige *Anne Wittrup*, født 1588. 1616 arvede han efter sin
Onkel Lavrids Grubbe paa Gammelgaard Hvervet som
Landsdommer paa Lolland og hermed Lenet Hovgaard i
Nørre Herred, som han dog styrede fra Aalstrup. Allerede
1622 døde han paa Aalstrup.

Maleriet (S. 92) i Landet Kirke, hvor ogsaa Malerier af hans Hustru og Forældre findes, kunde som Døds-aarsag synes at vise: Umaadelighed med Hensyn til Mad og Drikke. Man faar Indtrykket af, at han som man jævnt og ligetil udtrykker det, har »ædt og drukket sig ihjel«.

Anne Grubbe skriver i Bønnebogen:

1622 den 25. August kaldede Gud min salige Brøder Jesper Grubbe paa Aalstrup, og stod

Begravelsen paa Gaarden, og hans Lig er begravet udi Lande-Kirke. Gud give hannem en ærefuld Opstandelse«.

Jesper Grubbe efterlod sig, som alt nævnt, ingen Børn.

Anne Wittrup arvede sammen med Jørgen Grubbe Godset. Efter dennes Død blev hun Eneejer. Sagnet paa Egnen fortæller, at af alle Grubberne var hun den værste! Herdes Billede kunde næsten tyde derpaa. Medens der over Karen Rud er et mildt, moderligt, matroneagtigt Præg, er Anne Wittrups Skikkelse ikke sympatetisk. Hun ser ud til nok at have kunnet styre Gaard og Gods i Peder og Jesper Grubbes Aand!

Det er formodentlig hende, der har ladet indrette Gravhvælvingen i Landet Kirke og flyttet Peder Grubbe og hans Hustrus Kister fra Maribo hertil.

Gravhvælvingen, der er beliggende lige foran Alteret, aabnedes i Foraaret 1924. Den er ca. 4 Alen paa hver Led og med Portal ud mod Kirkerummet. Naar et Lig skulde nedsættes i Hvælvingen, har man gravet en jævnt skrånende Gang fra Midtergangen i Kirken ned til Portalen, der efter Kistens Indsættelse atter lukkedes med Kampesten.

Anne Wittrup¹⁾.

Grunden til Hvælvingens Aabning var, at man ønskede den overliggende meget smukke Ligsten optaget og bevaret for Ødelæggelse.

Denne Ligsten (S. 95), der er en af Danmarks største og smukkeste, er udhugget af Ølandskalksten og ca. 5 × 3 Alen. Den bærer 4 legemsstore Billeder af de to Adelsfamilier og følgende Indskrifter:

Over Peder Grubbes og Karen Ruds Billeder:

»Her ligger begravet ærlig og velbyrdig Mand Peder Grubbe til Aalstrup, som døde 1614 den 24. Februar med hans kære Frue, ærlig og velbyrdig Karen Rudt, som døde Anno 1612 den 17. Marts. Gud give dem en glædelig Opstandelse«.

Under Jesper Grubbes og Anne Wittrups Billeder:

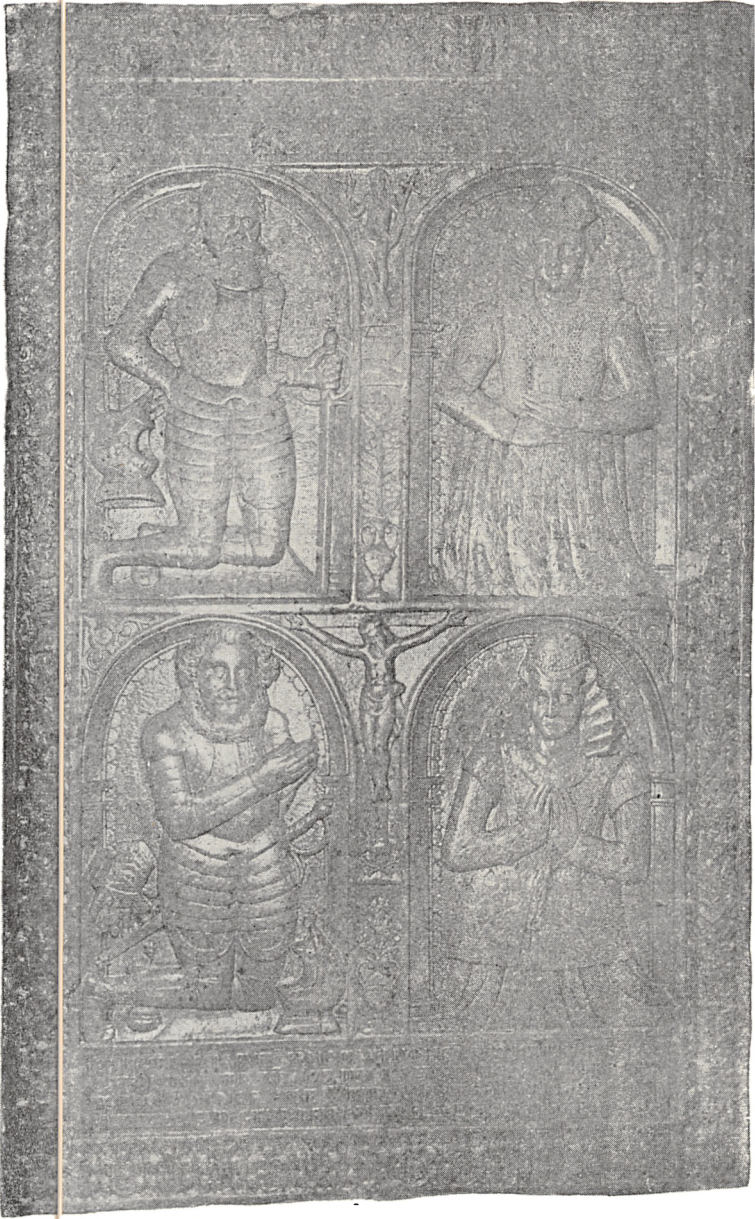
»Her ligger begravet ærlig og velbyrdig Mand Jesper Grubbe til Aalstrup, som døde Anno 1622 den 25. August, med hans kære Frue, ærlig og velbyrdig Anne Wittrup, som døde 16. den Gud give dennem en glædelig Opstandelse«.

Stenen, der tidligere halvvejs dækkedes af Alterskranken er nu paa Menighedsraadets Foranstaltning optaget og indsat i Vaabenhusets nordre Væg.

Samtidig med at dette skete, blev ogsaa de tidligere omtalte fire Malerier ophængt i Vaabenhuset paa den søndre Væg. Indtil Kirken i 1828 restaureredes, var Prædikestolen anbragt over Korbuen; paa Siderne af denne hang da de 4 Malerier. Præsteindberetningen fra 1755 fortæller: »Paa begge Sider af Prædickestoelen staar Jesper Grubbes og Anna Wittrups Waabener, ligesom de i Choret begravene forbemte 4 adelige Personers Portraits og Skilderier ere hæftede paa væggene ved siderne af prædickestoelen«.

Et Sagn paa Egnen fortæller, at Malerierne oprindelig opbevaredes paa Aalstrup; men da det altid spøgede saa slemt i de Stuer, hvor Malerierne anbragtes, flyttede man dem — for at faa Fred — ned i Landet Kirke.

Malerierne er ret tarveligt udført, og dette i Forbindelse med de afbildedes bryske Udseende har forstaaeligt nok

Fot.: N. M. Nielsen, Maribo.

Ligsten over Peder Grubbe og Karen Rud, Jesper Grubbe og
Anne Wittrup i Landet Kirke.

kunnet faa en ældre Beskrivelse af Kirken til at betegne dem som »skræksomme af Udseende«.

— — —

Efter Anne Wittrups Død (omkring 1635) arvede hendes Søster *Barbara Wittrup* den gamle Gaard, der nu kommer i den bekendte Adelslægt Friis' Eje, idet *Barbara Wittrup* var gift med Kansleren *Kristian Friis*.

Denne Slægt ejede kun i ca. 25 Aar Aalstrup, og den har ikke til Stadighed boet her. *Christian Friis* døde 1639, og Gaarden gik da i Arv til Sønnen *Gregers Friis*, der da kun var 15 Aar gammel, hvorfor Fru *Barbara* overtog Styret i sin Søns Navn. Hun døde 1653. Hendes Navn er bl. a. bevaret i Tingbøgerne i Forbindelse med en af de evindelige Skovtrætter, denne Gang med selve Kronen om nogle Svins Olden i Taareby og Ryde Skove (1648).

Gregers Friis døde Aaret efter *Moderen* (1654), kun 30 Aar gammel. Som Datidens rige Adelsmænd havde han faaet en udmærket Uddannelse. Efter Faderens Død kom han i Huset hos Biskop *Jesper Brockmann*, var saa Hofjunker og rejste derefter i en Aarrække i Holland, England og Frankrig. Efter Hjemkomsten blev han 1652 Lensmand paa Brunlaug i Norge.

Der kommer nu nogle omskiftelige Aar for Aalstrup og dermed for Tostrup (Christianssæde), som Grubberne ogsaa havde ejet. De to Gaarde hører fra nu af sammen, som de gør det den Dag i Dag; men som Tiden gaar, glider Værdigheden som Hovedsædet mere og mere over til Tostrup.

Ifølge Pontoppidan ejedes Gaardene en kort Tid af Rigens Admiral *Bjelke*, men allerede 1661 solgtes de til Righovmester *Joachim Gersdorff*. Denne døde kort Tid efter ($\frac{19}{4}$ 1661), og Sønnerne Major *Henrik Gersdorff* og Etatsraad *Frederik Gersdorff* († 1691) solgte 1669 begge Gaardene til Admiralitetsraad *Poul Klingenberg*.

Det er ikke for meget sagt, at *Gersdorff*'erne hørte til Tidens mest bekendte og mest indflydelsesrige Adelsmænd. En stor Del af Ansvaret for Krigen med Sverige 1657 falder saaledes paa *Joachim Gersdorff*. Det var ogsaa ham, der

sammen med Christian Skel i Februar 1658 maatte forhandle med Carl Gustaf (og Corfitz Ulfeld) om den ydmygende Roskildefred. Det var atter ham, om hvem det fortælles, at han, da han skulde underskrive Traktaten, skal have sagt med Kejser Nero: »Gid jeg ikke kunde skrive!« En god Del af Datilens Adelshovmod og Overmod har Joachim Gersdorff vel besiddet, men feyg var han ikke. Under Stormen paa København var han stadig paa Voldene og tog virksom Del i Forsvaret.

Medens Forberedelserne til Statsomvæltningen 1660 fandt Sted laa Gersdorff syg og dødsmærket i sit Hjem paa Hjørnet af Østergade og Kongens Nytorv, og her samlede de overløstede og raadløse Rigsraader til Raadslagning. Efter Enevældens Indførelse overdroges det genoprettede Embedesom Rigens Drost til Joachim Gersdorff, men faa Maaneder efter døde han.

Som før nævnt købte *Poul Klingenberg* 1669 Aalstrup og Tostrup. I Rogerts Manuskriptsamling i det kgl. Bibliotek findes bl. a. en Udskrift af Lollands Landstings Pantebog, af hvilken det fremgaar, at Aalstrup endnu var et betydeligt Gods. Tillige giver den adskillige Oplysninger om Egnen:

»14. April 1669 blev læst et Skøde fra velbyrdige Henrich Gersdorff, Soelearkegaard, til højjædle Poul Klingenberg og hans Arvinger paa Aalstrup Hovedgaard, liggende i Fuglse Herred i Ageby Sogn med Grund, Ejendom, Bygning og tilliggende Skove, takseret for 60 Tdr. Hartkorn, saavel som og dens Tilliggende Bøndergods nemlig: 2 Gaarde i Kørterup, 1 i Tygestrup, 3 i Ageby, 9 Gaarde og 2 Huse i Opager, 10 Gaarde i Skodsebølle, 12 i Nybølle, 5 i Taareby, 4 Gaarde og 4 Gadehuse i Vejleby, 1 Gaard og 1 Hus i Nørre, 1 Gaard i Nørre Højreby, 1 i Bursø og 1 øde Gaard i Tirsted. Af Husmænd: 9 i Opager og 3 i Taareby. Desuden af Klapperis Mølle i Ageby Sogn aarlig 4 Pund Mel, af Landemølle 4 Pund og af Skodsebølle Mølle 2 Pund. De 10 Gaarde i Skodsebølle har Lod og Part i de tvende Skove Tranemose og Gandeskov, og de 12 Gaarde i Nybølle har Par: i Bjerreskov, hver med et Svins Olden«.

Købesummen var 14.519 Rdl. i Form af et af Kongen til Klingenberg udstedt Pantebrev paa Sønder og Nørre Uhleland i Aggershus Len i Norge.

Poul Klingenberg var en tysk Eventyrer, der omkring Midten af det 17. Aarh. kom til Danmark, hvor han snart kom til at spille en betydelig Rolle. Han var udgaaet fra et borgerligt Hjem i Hamborg. 16 Aar gammel kom han i Lære hos Albert Berns i Hamborg, et af Datidens største Handelshuse. 3 Aar senere blev han Bogholder, og efter at han havde ægtet Berns' Datter optagen i Handelshuset som Kompagnon.

1652 kom han i Handelsøjemed til Danmark, og derved opnaaede han at komme i Forbindelse med Frederik d. 3. For ham udviklede han nu en Plan om en Omændring af det i 1624 oprettede Postvæsen, som imidlertid var kommet i en elendig Orden. Kongen syntes godt om Klingebergs Plan og overgav ham Ledelsen af hele det danske Postvæsen, hvis første egentlige Organisator han nu blev. Klingenberg forpligtede sig til at etablere kørende og ridende Poster mellem København og Hamborg samt kørende og gaaende Poster paa de andre Hovedruter og endelig holde Heste ved alle Posthuse til de rejsendes Befordring. Til Gengæld fik han Bestalling som Generalpostmester for et Tidsrum af 30 Aar med Ret til samtlig Porto og Befordringstakst samt Skattefrihed og 1000 Tdr. Havre aarlig.

Under hans Ledelse førtes det danske Postvæsen frem til at blive et af Samtidens bedste. Intet Under derfor, at Nutiden ærer ham som vort Postvæsens Grundlægger. Ogsaa Frederik d. 3. forstod at værdsætte hans Dygtighed og Organisationstalent. 1669 adledes han, 1671 blev han Etatsraad med Sæde i Statsraadet, 1679 udnævntes han til Kommerceraad med Sæde i Kommercekollegiet, og endelig udnævntes han til Admiralitetsraad og fik dermed den Op-gave at deltage i Fornyelsen af vor Flaade.

Alligevel døde Poul Klingenberg som en fattig og for-glemmt Mand. Griffenfelds Fald havde nær draget ham med, og selv om han ikke fik dennes Skæbne, fik han dog snart at mærke, at hans Stjerne var begyndt at dale. Lidt efter lidt fik hans Uvenner og Misundere ham puffet bort fra Hoffet. Han udvikledes i den ene Proces efter den anden

om Fordringer, af hvilke flere egentlig ikke vedkom ham, men som fra hans Slægtninge overførtes til ham, og lidt efter lidt smuldrede hans store Formue hen. Sine Gaarde: Højris paa Mors, Hanerau i Holsten, Aalstrup og Tostrup maatte han afhænde een efter een, de to sidste 1686 til Baron *Jens Juul*, paa Grund af Fordringer fra dennes Hustru *Regitze Sophie Vind* (Enke efter Baron Vilhelm Gyldencrone † 1683).

Poul Klingenberg døde 1690 paa Højris, som Sønnen havde faaet tilskødet, inden det for Alvor begyndte at gaa ned ad Bakke for Faderen. Hans Levned er skildret af Fr. Olsen i »Det danske Postvæsen«. I samme Bog findes et udmærket Billede af ham efter et Maleri paa Højris, nu i Museet paa Kronborg.

Poul Klingenberg boede ikke paa Aalstrup og havde derfor forpagtet den ud, bl. a. til *Dorthe Skov*, der vil være Aarbogens Læsere bekendt fra Poul Hansens interessante Artikler om hende⁵). *Dorthe Skov* var Enke efter Lave Beck paa Hauløkkegaard og boede efter hans Død paa Aalstrup, hvor ogsaa den komiske Ægteskabshistorie, som berettes i Aarbogen for 1916, udspilledes. *Dorthe Skov* døde i Tiden omkring Aarhundredskiftet og blev begravet i Jomfrukoret i Muribo Kirke.

Jens Juul døde 1700, og *Vilhelm Frederik Gyldencrone* af *Regitze Sophie Vinds* første Ægteskab arvede da Aalstrup og Tostrup, hvor *Jens Juul* havde erstattet den gamle Hovedbygning med den nuværende. Efter *Gyldencrones* Død bragte hans Enke ved nyt Giftermaal Gaardene til Konferensraad *Hans Rantzau* til *Segalendorff*, der kort Tid efter (1728) solgte dem til Grev *Christian Ditlev Reventlow* for en Sum af 120.000 Rdl. Godset havde da Hovedgaardstakst 129, Skovskuld 11, Bøndergods 1096, Tiender 112 Tdr. Hartkorn.

I ca. 100 Aar, fra 1635—1728, har Aalstrup haft en meget omskiftelig Tilværelse. Ikke mindre end 10 forskellige Ejere har den i disse Aar haft, hvad selvsagt ikke altid har været til Gavn for Gaarden. Til Gengæld følger nu under *Reventlowernes* Styre en mere stadig Periode, der altsaa

snart har været i 200 Aar. Men med de rolige Tider mister Aalstrup Æren af at være Herskabshus; siden Grubbernes Dage har ingen af dens mange skiftende Herskaber haft fast Ophold her.

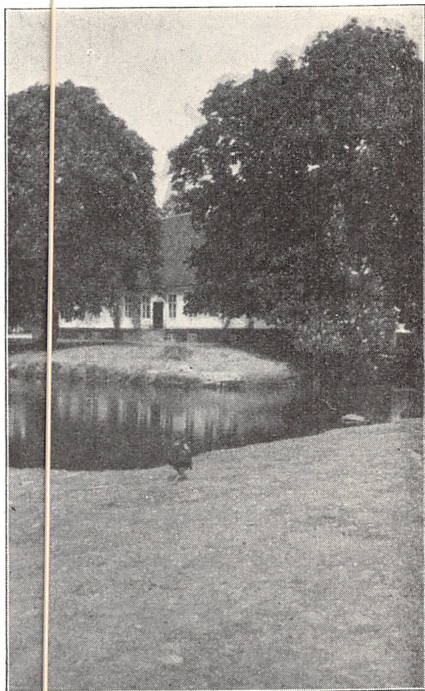
1729 den 25. Juli oprettede C. D. Reventlow af Tostrup og Aalstrup samt sine øvrige Ejendomme paa Lolland (Pederstrup, Lungholm, Skelstofte) et Grevskab med i alt 2741 Tdr. Hartkorn af alle Slags. Det fik efter Stifteren Navnet *Christiansborg*, hvilket Navn 1741 forandredes til *Christianssæde*, paa Grund af at det nyopførte kongelige Slot i København ogsaa fik Navnet Christiansborg.

Det er ikke Meningen her at skildre dette Grevskabs Historie, men for en Fuldstændigheds Skyld skal dog nævnes dets — og dermed Aalstrups — Ejere i de forløbne 200 Aar: 1728—1738: Grev C. D. Reventlow. 1738—1775: Gehejmerraad, Grev C. D. Reventlow. 1775—1827: Statsminister, Grev C. D. F. Reventlow. 1827—1851: Kammerherre, Grev C. D. Reventlow. 1851—1875: Gehejmekonferensraad, Grev F. C. O. Reventlow. 1875—1893: Grevinde Benedicte Christiane Reventlow. 1893: Grev C. E. F. L. E. Reventlow.

Naar det ovenfor er nævnt, at ingen af disse har boet paa Aalstrup, er det dog ikke ganske korrekt. Den mest bekendte af Slægten, Statsministeren, boede som nygift paa Aalstrup, der da blev grundigt restaureret fra øverst til nederst; men det var ganske vist, før han overtog Grevskabet. Ogsaa andre af Slægten har for kortere Tid boet paa Gaarden.

Den øvrige Tid af de 300 Aar, der er hengaaet siden Grubbernes Dage, har Aalstrup været styret og beboet af Forpagtere, og som Forpagterbolig er den gamle Gaard med de gamle Voldgrave og Livet inden for dens Mure skildret i vor Litteratur af P. E. Benzon i en lille Fortælling »Dorothea« (i »Fra Kejserdømmet Jylland med Bilande«), medens den gamle Adelsgaard og dens Beboere endnu venter paa sin Skildrer (se dog den føromtalte »Don Erich« af Børge Ianssen).

Tiderne skifter. Henved 500 Aar er nu gaaet hen over det gamle Herresæde. Mure er sunket i Grus, nye har rejst sig paa de gamles Tomter; enkelte af Gravene er fyldt,

Aalstrup.

men endnu ligger der paa den gamle Borgpladsen ærværdig, hyggelig Bygning og spejler sig i de stille Grave.

Lyse og mørke Dage har den gamle Gaard set, og dens Beboere med den. Der er elsket og hadet, smilet og grædt inden for dens Mure; Barnegraad og Dødssuk har de hørt. Mangfoldige mærkelige Menneskeskæbner har været knyttet til den lille Holm mellem de ældgamle Grave.

Den gamle Bondeby — Olafstorp — forsvandt, Opagergaard forsvandt, Byen Tygestrup⁶⁾ forsvandt, Klapperismøllen og Klapperishuset forsvandt, Aalstrup opslugte

det alt sammen, og stort og mægtigt blev Godset.

Men al Historie er som en evig Bølgegang, »har man toppet, maa man dale«, siger Digteren, og Aalstrup har faaet det at mærke. Siden Grubbernes Dage er det gaaet tilbage, og det værste synes nu forestaaende. Grevskabet har udset Aalstrup til at være det Offer, der skal bringes paa Udstykningsens Alter; 1928 vil bringe 40 nye Husmandsbrug paa de Marker, hvor tidligere Egnens Bønder trælledede i Hove-riens Dage. Hvad der da vil blive af den smukke, gamle Hovedbygning, er det for tidligt at udtale sig om paa dette Tidspunkt.

Aalstrups Historie synes altsaa at blive et Kredsløb: Landsby, Adelsgaard, Herresæde, Forpagtergaard, Landsby.

Det maa haabes, at man, naar den Tid kommer, erindrer sig Aalstrups Oprindelse og giver de nye Bydele, der skal vokse op paa dens Marker, de gamle Navne Olstorp (Olafstorp) og Tygestrup eller et enkelt af dem.

Noter.

- 1) Gengivelserne af de fire Portrætter: Peder Grubbe—Karen Rud, Jesper Grubbe—Anne Wittrup fra Landet Kirke er velvilligt stillede til Raadighed af Redaktør Haugner efter C. C. Haugner's „Lolland Sønder Herred“ (S. 174—175). Red.
 - 2) Nu i Karen Brahes Bibliotek, Landsarkivet, Odense.
 - 3) Vedel Simonsen: Familie-Efterretninger om de danske Ruders for 200 Aar siden uddøde Adelsslægt II 159—160, Odense 1845.
 - 4) Se Secher: Kongens Rettertings Domme II, 1605—1614.
 - 5) Se Aarbog 1916 og 1919, jfr. 1917.
 - 6) Paa Videnskabernes Selskabs Kort og af Pontoppidan kaldet Tinstrup (eller Tiustrup).
-

Minder fra Langø og Albuen.

Af H. M. J. K. Henningsen.

Kast et Øje paa Kortet over Lolland-Falster. Med en Smule Fantasi toner Øerne sig som et Havudyre, der pløjer gennem Kodans Bølge (Østersøen) og spiler Gabet op ud imod Langeland. Et Sølvbælte (Guldborgsund) snor sig paa tværs af Uhyret og drager Skel mellem Kropp og Hale, og medens den mægtige Overkæbe (Lollands Nørreherred) lokker Tanken hen mod Grønlandshvalen, stikker en lang Tand (Albuen) frem fra Underkæben (Lollands Sønderherred), og man gisner i samme Niv paa den eventyrlige Enhjørning.

Nok — inde i Gabet (Nakskov Fjord) ligger som bekendt en Flok Øer spredt rundt omkring, hvem Formen til Dels (eftér den mere populære Fortolkning, der jo ikke altid stemmer overens med den videnskabelige) synes at have navnfæstet. Saaledes Langø — Ydø eller Yø (minder om et Y) — Vejlb (Langvejlen paa en Høstvogn) — Enehøje. Deres nære Omgivelser — Albu'en — Lodske (små Lodder, tilhørende Gaarde i Sognet) — Vesternæs — Jordbjærg — Sjunkeby — støtter samme Tankegang.

Den største af disse Øer hedder *Langø*, hvis Beboere for største Delen er Fiskere og som fra umindelige Tider af har forsynet Nakskov med Fisk. Øen hæver sig jævnt op af Havet til Midten — Øens højeste Punkt —, og herfra har man et frit Rundskue af hele Omegnen. Mod Vest stikker Lolland sin Albue med Lodshuse og Fyrtaarn frem og ligesom moderlig favner og skærmer de fagre Børn, der ligger gemt inden for Armhulen, og bag Bæltet i det fjerne toner Langeland sig som blaa Skove, der stundom hæver sig højt op i Himmelrummet og giver sig Udslag af den prægtigste Lufspejling.

Imod Øst fryder Øjet sig ved Synet af Nakskov Taarne og Pragtbygninger, omkranset af grønne Skove, der dukker frem rundt omkring paa Kysten.

Nu til Dags er Øen landfast med Kappel Sogn, hvortil den hører, har sin egen lille Kirke og Skole, ja endog en Havn, hvor Skuderne ligger trygt i Læ for Storm og Uvejr, naar de losses og lader. Men i gamle Dage var det anderledes.

Da var Øen omflydt af Havets stride Strømme paa alle Sider og ejede hverken Skole eller Kirke endsige nogen Havn. Fiskerfolket maatte sejle til Kirke, naar de smaa Børn skulde døbes, og Skolebørnene jollede til Kappel Skole for at faa Undervisning. Desaaarsag stod det smaat til med Kirkegang og Skolegang. Vejr og Vind samt den primitive Landingsbro i Jordbjærg, — en Række store Sten, hvor man maa hoppe fra den ene til den anden for at naa Land —, lagde tit uoverstigelige Hindringer i Vejen for Besøget, saa naar Forældrene ikke saa sig i Stand til selv at undervise deres Børn, stod den unge Konfirmant paa Kirkegulvet med tarvelige Kundskaber.

Men styre en Jolle og stange Aal med Lyster og Aalejern, deri var den unge Langø'er en Mester, og han krøb ikke i Musehul, naar Vind og Vejr tumlede med Skuden, som var den en Æggeskall. Tidlig om Morgenen, før Solen stod op, var han paa Stikkerne og ude paa Stranden for at hjælpe Far eller Morfar med at røgte Garn, og efter endt Morgensyssel fik han travlt med at ordne Fangsten, medens hans »Gamle« sad ved Hytten og bødede Garn, der havde lidt Overlast. Livet paa Søen brunede hans Kinder og hærkede hans Natur, saa han senere hen i Livet kunde tælles iblandt de Gutter om Bord, der turde se Faren i Øjnene uden at blinke.

En Del af Fangsten gik i Røg. Her var Fiskerkonen Mesteren. Hun nyttede til denne Sysse! Emnet fra Tangvoldene, som dengang omgærdede mangen Fiskerhytte og gav denne et ret ejendommeligt Præg. Og hvem af vore gamle Fædre mindes ikke de ualmindelig lækre, røgede Flyndre, som Langøfiskerne bragte til Tortvs. Nu kendes de ikke mere.

Fisk var i ringe Pris dengang, og henad Sommeren saa man helle Marker oversaaet med Torsk, Sild, Skrubber o. lign., der kastedes ud og tjente som Gødning. Desuagtet klarede Fiskeren sig stout, og ung og gammel følte sig som en »frifødt Mand«, over hvem ingen havde noget at sige.

Hvert Matr. Nr. havde sin Strandpart, hvorfra man hentede Tang, der ofte drev op i mægtige Dynger, og i Strandskyllet glimrede det hvide Sand, der fyldte Sandkisterne. Alle disse Havets Gaver forstod han at nytte og gøre i Penge, og op ad Dag hejste han Sejlene paa Jollen og styrede ad Byen til.

Følger man nu Vejen gennem Langø By ud ad Vesterodde til, sænker Jordsimonnet sig jævnt, og før Stormflodens Dage (13. Novbr. 1872) søppede man nogle Hundrede Meter i Fladvand til Ydø. Her snor Vejen sig i Ormegange over Øen til de fem Boellssteder, Ydø omfatter, og atter plaskede man i Lavvand til Knæene, inden man naaede *Lodske*, hvorfra Albu'en springer frem som en lang, smal Tange. Lige siden Udskeifningens Dage ligger denne hen som Fælleseje — som Fællesgræsning —, tilhørende Albu Lødschuse og en Del af Sognets Gaarde. Skæret — et smalt Bælte, hvortil der til Tider kan være 3 Alen Vand, til andre Tider tørt —, tegner Skellet imellem Albu og Lodske.

Han skal til Yde (Ydø)
og æde Skarnyde!
Nej — han skal til Lodske
og bide To'ske!«

Saaledes lød to gamle Ræmser fra svundne Dage.

Igenom Skæmtten fortæller de, at Ydø (som nu er saare frugtbar) Aarhundreder tilbage laa hen lig et uopdyrket Vildnis, lidet ænset, ligesom det dengang lige saa upaaagtede Lodskes Enemærker kun indbød fattige nærboende til at søge et farvelligt Udkomme ved Fiskeri.

Albu har fra gammel Tid af staaet med en Glorie om Pænden og øvet et Trylleri paa Strømmen af Turister, som senere Tiders Valfartssteder ikke har magtet at afblege.

Det friske Pust fra Søen med Sejlere fra alle Verdens Kanter, tonende Flag, Strandskyllets brogede Frugteliv, iblandt Strofer af Vibens klagende Toner og Maagens Skrig, den klaprende Lyd af trækkende Vildænder, — alt i Forening har med Sukket fra Vraget derude paa Trillerne bidraget sit til at hilse denne Strimmel Lolland som Eventyrets Land og lokket unge og gamle fra nær og fjern til at søge død, — ikke skyende Umagen af at ase i Sand til op over Anklærne, — inden man naaede Skæret.

Men midt i Billedet inden for denne Ramme træder den gamle Allburøgter med samit sin fuile Tanghytte levende frem, trindt omgivet af sin Stab af brølende Hoveder, kaade Lam og viilte Kalve. Som hans Hyrdestav bød Lydighed og Orden inden for Rækkerne af den firbenede Lejr, saaledes tvang hans Ansvarsfølelse ham til at være paa Færde ogsaa om Natten og holde Nattevagt over sin Hjord.

Om Vinteren laa han i Hi i Kappel Fattighus; først naar »*Povls Ugle*« (Musvittens Navn paa Allbu) — ved Foraars-tide bankede med Næbbet paa Ruden og vækkede ham af Dvalen, snørede »gamle Jens« sin Bylt og stavrede med den paa Nakken ad Allbu til. Han vidste, de umælenide brølte efter ham.

Her kan passende indskydes en gammel mundtlig Overlevering:

For firs til hundrede Aar tilbage levede der i *Kappel* Skole en gammel Degn, som gæstede Allbu saa flittigt, det var ham muligt. Thi Allbu'erne var et saare gæstmildt Folkefænd, og den gamle Degn holdt af godt Selskab. Under Gudstjenesten om Søndagen gik han op og ned ad Kirkegulvet og sang sine Salmer.

Da hændte det en Søndag, at en Pisk knaldede uden for Kirkedøren. Degnen forstod Varslet og vandrede ud i Vaabenhuset — stadig syngende. Udenfor holdt »Jens Peder-sen« med Heste og Vogn og skulde til Allbu. Degnen aabnede da Vaabenhusdøren og raabte ud: »Tøv lidt, Jens, vi er lige even færdige og synger paa det sidste Vers!« Dermed gik han atter ind i Kirken og fortsatte Salmesangen.

Lidt efter sad Degnen ved Siden af Jens Pedersen og kørte til Albu.

Naar hertil føjes, at Albu fostrer en djærv Slægt af Lodser, hvis smukke, men tit brydsomme Opgave det er at føre Skuderne fri og frelst i Havn, saa forstaar man, at den lange Tand i Uhyrets Kæbe ogsaa har sin Mission at udøve, og at Albufyret ikke forgæves spreder sit Lys ud over det sortladne Hav. Thi Lodserne staar parat.

Lidt om Nebbelunde i ældre Tid.

Af Johan Henrik Jacobsen.

Nebbelunde By ligger knap 2 km Nord for Rødby og har altid indtil for godt 60 Aar siden været adskilt fra Rødby ved Rødby Fjord. Færdselen til Byen skete da altid ved Kørsel over Vandet eller ved Sejlads.

For ca. 100 Aar siden var her i Byen 9 Gaarde, lige saa mange Huse med Jord, og flere Huse uden Jord, saa Præstegaard, Skole, en Stubmølle, som eksisterede til 1924, og en Smedie. Hvad min Fader har fortalt mig fra sin Barndom*) og i sin Levetid om Forholdene her i Byen, skal jeg herved fremstille efter bedste Evne. Helle Byen, Gaarde og Huse, var Fæstejord under Baroniet *Sønderkarle* og maatte som Følge deraf gøre Høveriarbejde til *Højbygaard*; det var jo for Beboerne strenge Forhold, den lange Vej og saa tilfælde at køre over Vandet.

Min Fader, som blev født i Nebbelunde 29. Aug. 1796, fik sin Gaard i Fæste 1824, den Gaard, jeg endnu bebor, og da laa alle Byens Jorder i Fællesskab med Driften, og det gav mange Gange Anledning til Ufred. Naar der skulde begyndes paa Arbejdet i Marken om Foraaret, om Høsten, om Efteraaret, maatte Oldertmanden tude i Hornet for at samle Bymændene og blive enige om, naar der skulde begyndes, og det var ikke altid saa let; min Fader fortalte, at naar Oldertmanden bare var fornuftig og satte en Flaske Brændevin og Øl paa Bordet, saa blev der ofte lidt hurtigere Enighed om Sagerne. Byens Jorder var, og er jo endnu, meget lavtliggende; der var 3 Øer, Nødholm, Storeholm og Kastø. Halvdelen af Byens Jorder blev ikke pløjet, men benyttedes udelukkende til Græsning, da Saltvandet altid kunde

*) Selv er Forf. over de seks og firs.

oversvømme dem; naar her saa havde været Højvande, fik man travlt med at fiske; Vandet kom jo altid meget hurtigt, det kom ind fra Østersøen gennem Krammitze og Dragsmindegab; naar det saa gik bort igen, kunde Fiiskene ikke komme med tilbage saa hurtigt, ja, jeg har som Dreng fisket Siild, Hornfisk for ikke at tale om Aal her, i Grøfter og Bække, helt her oppe i Byen. Fiskeriet her i Byen var for Arbejderne en god Biindtægt.

Da min Fader fik Gaarden i Fæste, var alle Gaardene her i Byen og Husene ogsaa meget daarligere og tarvelige Beboelser. Mine Forældre fik Gaarden i Fæste efter en Enke Ka Eriks (Karen Eriksdatter); hende skulde de svare Aftægt til, og hun boede hos dem. Saa om Foraaret var Fader en Dag paa Loftet for at feje sammen paa lidt Korn; det gjaldt jo om at faa alting med. Da han saa gik paa Loftet, gik der et Bræt itu, saa han stak det ene Ben ned i Stuen til Ka Eriks, der blev vred og skældte ud: at en saadan Dreng skulde komme og træde Loftet ned, nu havde hun boet her i 60 Aar, og det var aldrig sket for hende! Ja, hun var en mandhaftig Kone; hun sagde om sin Mand, at en saadan Mand kunde hun (Drokkeren kom efter) hugge ud af et gammelt Pilletræ med en daarlig Økse. Der var ikke Loft over Gangen i Forstuen, men naar hun gik paa Loftet med et Tællelys i den ene Haand og Halm under den anden Arm, og mine Forældre syntes, det var for galt, saa svarede hun: »Vorherre har ikke betroet mig mere Iid, end jeg kan slukke med mit Forklæde«.

Her var jo enkelte Originaler, kloge Koner og Mænd; nogle kunde maale og signe og skrive for den lollandske Koldfeber; dem saa vi Børn jo op til som noget lidt mere end andre.

Hoveriarbejdet til Højbygaard af Beboerne var som ligesindede Hoveriarbejde under andre Godser, det gav jo Anledning til et stort Hestehold; min Fader fik 6 Heste ved Fæstet, den bedste var vurderet til 20 Rdl. og den ringeste til 12 Rdl., en Vogn til 20 Rdl., en Plov til 4 Mark og saa frendeles. Fællesskabet med Jorderne var en Plage, og det var ogsaa en Plage med den Nærhed, Gaardene og Husene

laa i; der var Gaarde, der laa saa nær, at det ene Hus af Gaarden var Skellet mellem den andens Gaard. 1827 eller 1828 brændte her i Byen 7 Huse paa een Gang, og det gav nok Anledning til, at Byen blev udskiftet 1831 eller 1832; de fire Gaarde blev lagt ud paa Markerne; det gav noget bedre Forhold, og der blev ogsaa lidt mere Velstand, men Højvandet fra Østersøen mødte jo endnu paa Jorderne.

1851 og 1852 tilbød Baromet Gaardene og Fæstehusene til Salg til fri Ejendom paa meget billige Vilkaar. Folk forstod det ikke rigtig straks; men vi havde dengang en Præst her i Sognet, Pastor Julius *Schæde* (Ære være hans Minde!), han forstod det. Folk vidste jo ikke rigtig, hvordan der kunde skaffes Penge, noget skulde der da udbetales, men det blev ordnet alt sammen, og 1854 var Byen gaaet over til at være fri Ejendom, med Undtagelse af et Hus. Nu kom Virkelysten over Forholdene, der blev dannet et Interessentskab med Formaalet at inddæmme Jorderne, saaledes at Højvandet ikke kunde komme over Jorden, og der blev opført en Dæmning fra Rødby Jorder til Tirsted Jorder og indvundet et Areal af 1100 Tdr. Land.

Mine Forældre (Fader var som sagt født 1796, Moder 1799) talte ofte om den engelske Flaade. Den laa ude i Østersøen lige her Syd for Øen; der var dengang de store, mægtige Orlogsskibe med de store Master og Sejl, det var som en hel Skov. Her var jo langs Kysten sat Kystvagt og rejst Master med Tjæretønder paa; naar saa Engelsen gik i Land for at tage sig et Kreatur eller anden Proviant, som han naturligvis ikke spurgte om, saa blev Tjæretønden tændt i Brand; Landeværnet maatte da af Sted med Høtyve, Spyd og gamle Geværer; men naar de kom til Kysten, havde Englænderne taget det, de vilde, og var væk, saa det gik meget fredeligt til for Landeværnet.

Det værste for Lolland var at komme af med sine Produkter og faa Varer igen. 1810 eller 11 kørte min Farfar og en anden Gaardmand her fra Byen til København med Hvede; min Fader var Kusk paa den ene Vogn; den Tur omtalte han ofte. Naar de kom til Guldborg, maatte de bære Kornet paa Færgen og skille Vognene for at faa Plads; naar

de kom over, saa samle dem igen, og naar de kom til Gaabense, var det det samme igen. Fader fortalte, at da de kom til København, tog de ind paa Hotel »Tre Hjorte« paa Vestergade; Frue Kirkes Taarn var jo skudt ned og laa paa en stor Plads uden om Kirken, hvor der groede alle Slags Ukrudtsplanter. Da de rejste hjem igen, havde de i Fragt Jern, Salt, Smedekul og en halv Tønde Brændevin.

Skønt det ligger noget nærmere op til Nutiden, vil jeg dog anføre lidt om *Stormfloden 1872*. Jeg var bleven Sognefoged samme Aar, saa jeg fik meget at varetage. Stormfloden kom over Byen ved Middagstid; den kom saa pludseligt, at Folk knap fik Tid til at redde sig selv; alle Gaardenes og Husenes Beboere maatte flygte op paa Loftene. Her druknede ingen Folk; men der druknede 92 Kreaturer, Kvæg, Faar og Svin; 14 Skorstene maatte falde for Vandet; i et Hus var Manden død, og der var kun Enken og en ældre Kone i Huset; der var langt til Naboerne. De fik i en Hast bundet Liget til en Stolpe inde i Huset, da det ellers var gaaet med Vandet. Ja her var en bedrøvelig Tilstand, men her var ogsaa en Villighed til Hjælp til de vandlidte, saa man maa undre sig derover.

Degnelyrik.

Af Henrik Pedersen.

Blandt de Egenskaber, Degnene helst skulde besidde, var Digterevne; havde de den ikke, lod de i det mindste, som om de havde den, og gik frejdigt løs med deres Verse-mageri, som vel har været dem et Middel til over for deres Omgivelser at tilkendegive deres højere Dannelse.

Til Tumlleplads for deres Talent — eller Mangel paa Talent — havde de de saakaldte Gravskrifter eller Ligvers, Mindedigte over afdøde, bestemte til at oplæses ved Begravelsen, siden lægges paa Kisten og endelig opbevares — maaske i Glas og Ramme — af de efterlevende.

En anden Tumlleplads for Degne-Digterne var Kirkebøgerne, hvor disse af magelige Præster overlodes til Degnenes Forvaltning, og her kunde Degnen saa befri sin Sjæl ved Vers, der hentydede til Begivenheder, der i det givne Øjeblik satte Sindene i Bevægelse.

Nu maa disse Rimerier vel nærmest henføres under Betegnelsen Snurrepibrier, Smagen er høinet i den forløbne Tid og Kritiken skærpet over for den Slags Frembringelser; men Samtiden, og vel navnlig Forfatterne selv, har sagtens taget dem for gode Varer, ellers var de vel ikke blevet saa gængse.

Ogsaa uden for disse Omraader ses Degnene at have øvet Digtekunst.

I Provst P. Rhodes Samlinger til Lollands Historie fortælles S. 598, hvor der tales om Askø: »Her var en Degn paa Øen, N. Andersen, som ved sin Afrejse 1721 digtede en Sang, af hvilken Provst Holm heldigvis har opbevaret følgende Vers:

Far, Askø! Farvel!

Jeg kædes nu længer at være Din Træl;
Nu vil Du dog slippe Din Fange engang,
Som her var omringet af Havenes Vand.
I ti Aar saa haver jeg tjent Dig med Skel, —
Det mindes Du vel.

Far, Chor, o Farvel!

I Dig jeg saa ofte har kvæget min Sjæl.
Naar jeg havde bedet og sunget: »Vi tro«,
I Kirken da stod næppe mere end to;
I Bønnen jeg »Kyrrie« raabte paa Stand, —
Der kom ej en Mand.

Far, Præst, o Farvel!

Det var Dig bestændig i Kødet en Pæl,
At Kaldets Indtægter ej bedre forslaar,
Hvad Uld kan der klippes af klippede Faar?
Apostilenes Antal de Bymænd just har,
Naar Judas med var.

Far, Gaardmænd, Farvel!

Og havde I noget, beholdt I det selv,
Jeg derfor nu gerne kan flytte mig bort;
Min Indkomst var lille — kom dog ej til kort;
Som Job kom jeg fattig, som Job gaar jeg hen:
Gud være min Ven!

Successor, Farvel!

Da herfra jeg flytted, Du fæsted Bopæl.
Hvoledes man her under Hede og Kuld
Ved liden Knapnæring dog kan have Huld
(Men bli'er Du ej salig, Du bliver ej rig)
Det ved jeg af mig.

Far, Alle, Farvel!

Gud Eder bevare paa Liv og paa Sjæl!

I ere saa mange i Tallet for sand,
 Som Israel, der drøg til Ægypternes Land;
 Men bli'er I saa mange, som da de hjemkom, —
 Hvor skal I faa Rum?*)

Nutiden har maaske lidt svært ved at dele Provst Rhodes Glæde over Visens Redning fra Fortabelse; de lidt barnlige Morsomheder, der øjensynlig har tiltalt Samtiden saa stærkt, gør vel ikke i vor Tid den tiltænkte Lykke. Derimod har vi nu mere Lyst til af de gamle Meddelelser og deres udsmykkede Tilsætninger at fremdrage lidt Kendskab til Tidens virkelige Forhold.

Nu var der ganske vist ved denne Tid en Degn paa Askø, som hed *Niels Andersen*; men om ham vides der intet, der kunde berettigge ham til at forlade Øen med en saadan Afskedshilsen; derimod kunde dette bedre passe paa hans Eftermand, *Niels Blichfeldt*, og Forvekslingen har jo let kunnet finde Sted, da de har baaret samme Fornavn.

Om Niels Blichfeldt fortæller Provst Rhode — uden dog at nævne hans Navn — et Par Sider længere fremme, hvor Øens Præster omtales: »Hr. Carsten Dreier, 1714—31. Det fortælles, at Hr. Dreier, som var lige saa stor og stærk, som hans Degn var lille og spinkel, tog denne paa Nakken, for at han fra dette høje Stæde kunde udpege de reneste Steder for den kortsynede Præst, naar de om Aftenen skulde fra et Bondegilde. Siden blev de uenige i den Grad, at Degnen maatte flygte til Fejø, hvor han forblev, til Hr. Dreier var død, trods Biskoppens og Provstens Befalinger til at vende tilbage — saa bange var han for Hr. Dreiers Næver.«

Paa Niels Blichfeldt passer flere af Enkeltighederne i den lystige Historie, saasom Striden med Præsten og Flugten til Fejø, hvad der fremgaar af Udtalelser i Kirkebogen, der her kortelig skal gengives.

Paa Fejø levede ved Aar 1730 Karen Mortensdatter, Enke efter Birkedommer Jens Madsen. Hun blev nævnte Aar giift

*) Skønt dette Digt har været trykt før, hos Rhode, har man dog — undtagelsesvis — optrykt det her, da det ikke turde være almindelig bekendt og nok vil interessere. Red.

med Degn Blichfeldt, men Ægteskabet blev saare ulykkeligt og skildres i Kirkebogen saaledes: »De haver straks begyndt et forargeligt, uskikkeligt og uforligeligt Ægteskab, som nok synes at ville continuere.«

Rent galt blev det, da Degnekvinden Aaret efter fik en Søn, til hvem Degnen ikke vilde vedkende sig Faderskabet. Med stor Staahej bliver Barnet »i mange Folks Nærværelse« døbt med Navnet Jens, og Degnens Faderværdighed bliver, trods hans Modsigelse, af Degnekonen fastholdt »med mange Eder«. Under al denne Forvirring siges Degnen at være flygtet til Fejø, hvor han vist havde sit Hjem. »Hvorledes denne forvirrede Sag vil afløbe, vil Tiden lære«, sukker Præsten.

Med en anden Haandskrift, maaske Provstens, er tilføjet: »Årsagen, at han opholdt sig i Fæøe Præstegaard var, Hr. Carsten havde taget sig en selvgiort Myndighed paa uden Provstens Vidende at afsætte ham.«

Lang Tid fik den bortflygtede Degn ikke at kæmpe med sine ægteskabelige Bekymringer; i Fejø Sogns Kirkebog staar at læse: »1734, Dend 21 Decbr. blev Monsieur Niels Thomæson Blichfeldt, forrige Degn paa Askø, her i Kirken begravet.«

Det er vel nok ret sjældent, at Gravskrifter er bevarede, og især at de naar til os gennem Optegnelser i Kirkebøgerne. Det er da ogsaa kun paa Grund af særlige Omstændigheder, at en Gravskrift blev optegnet i Kirkebogen for Vesterbong og Birket som den, jeg anførte i »Degneforhold i Birket« (Aarbog 1923 S. 106), i Anledning af, at Berider paa Pedestrup Hans Henrich Eckhorst 19. Januar 1770 fandtes druknet i Søen ved Gaarden under mærkelige og mistænkelige Forhold, som den senere Retssag ikke bragte Klarhed over.

Degnen i Birket, Sv. *Froms* Gravskrift over »den højst beklagelige Berider« (»sidst i hans Liv til Forsmædelse lased, — ja, til Fortvivlelse antasted — dog ej af Gud forkasted«) slutter betegnende med et Citat fra 1. Krønikerens Bog: »Lad mig dog ej falde i Menneskens Hænder«.

I *Købeløv* blev i Aaret 1779 en ny Kirkebog taget i Brug; Degnen Peder *Hedensted*, som har ført Kirkebogen, har stræbt at gøre denne saa smuk som muligt, bl. a. ved at give Indledningen et festligt Udseende. Paa første Blad har han skrevet et Vers, der indeholder nogle fromme Tanker og meget passende og ret vel formet hentyder til Bogens Bestemmelse; men dermed er Versets Betydning ingenlunde udtømt, det rigtig fine ved det er det Fiif, at Verselinierne Begyndelsesbogstaver tilsammen danne Forfatterens Navn. Dertil kommer yderligere, at det hele er prentet med en overordentlig smuk og klar Skrift og især kunstfærdigt tegnede Begyndelsesbogstaver, der i Forbindelse med Datidens udmærkede sorte Blæk og faste, stærke Papir endnu den Dag i Dag bereder en en Øjenlyst, naar man aabner den gamle Bog.

»Pagtens Børn her bli'r indførte
 Ere jo ved Daabens Vand
 Dine blevne, de forførte
 Ere satt' i Naade-Stand.
 Riget, Jesus har forhvervet,
 Hører disse Døbte til,
 Ere vi ved Synd fordærved',
 Du i Daaben to os vil.
 Er end Djævelen vor Fjende,
 Naade har os Jesus tjent:
 Satan skal ej overvinde,
 Thi hans Magt er bleven skjendt:
 Ewig ved Dit Blod Du købte
 De, som tro og blive døbte«.

Degn Hedensted døde lige først i Aaret 1800, og hans Efterfølger var Henrich *Høvingshoff*, allerede en aldrende Mand, omtrent 60 Aar gammel.

Han har vist været i Besiddelse af en god Del Ærgerrighed og har ikke villet staa tilbage for sin Forgænger i Henseende til Digterevne og Kunstfærdighed. Naar man nemlig vender Blad i den gamle Protokol, træffer man et Vers, der tydeligt nok er en Efterligning af det paa foregaaende Side.

Med Hensyn til Udstyrelse lader det ikke noget tilbage at ønske: Bogstaverne er tegnet med endnu større Kunst end Eegn Hedensteds, og til Overflod er Begyndelsesbogstaverne malet med flere Farver, og det hele udgør et overordentlig smukt Stykke Kalligrafi. Med Indholdet har Degnen derimod ikke været nær saa heldig som sin Forgænger, hverken i Henseende til Mening, Versemaal eller Tegnsætning; den sidste er i den Grad urimelig og meningsforstyrrende, at den her er afløst af en Tegnsætning efter vor Tids almindelige Regler; derimod har han omhyggeligt sørget for, at ogsaa hans Vers har kunnet bevare sin Digtets Navn for Eftertiden, og dette har maaske for ham staaet som det ypperste ved hele Værket.

»Hold altid et vaagent Øje,
 Enhver Ting bli'r tegnet nøje,
 Naar, hvad Dato alt er skeed,
 Rigtig paa hver Tid og Sted. —
 Intet maa forglemmet blive,
 Christnes Navne at indskrive,
 Hver som fødes, Døde med,
 Her i Sognet, fra hvert Sted.
 Øvrigt alt skal her indføres:
 Vielser, og naar de gøres,
 Ia endog Tillysninger,
 Naar Introduceringer.
 Gud hjælp, at de, heri tegnes,
 Hisset blandt Guds Børn maa regnes!
 O, Gud hjælp, vi Dig ret tjen',
 For at faa en salig End'!

Ao 1800 Dom. Mis. Cord.«

Begge Degne har inde i Bogen, imellem de sædvanlige Kirkebogsoptegnelser, indflettet Lejlighedsvers. Ogsaa her viser Degn Hedensted sig sin Eftermand ganske overlegen, hvad angaar Versenes indre Værdi.

»1797 — 23. July -- blev velærværdige og høj lærde Hr. Feder Thonboe indsat som residerende Capellan for Købeløv og Vindeby Menigheder.

Ære, Lykke, Held og Hæder
 Følge denne unge Mand!
 Bliv blandt os en trofast Peder,
 Ja en Ziir for Præste-Stand!
 I Din Broders Fodspor træde,
 Vær for ham en Støttstav!
 Det vil Gud og Folket glæde,
 Lev og løs ham sildig af!

P: H.«

»1801 — 20 October visiterede Hr. Provsten i Købeløv Kirke. Samme Dag blev velærværdige og høj lærde Hr. Jens Henrik Larsen indsat som residerende Capellan for Købeløv og Vindeby Menigheder.

Vær velkommen, gode Lærer,
 Her til Sognet Købeløv!
 Hæder, Lykke, De vist, Lærer
 Tilk De sildig vorder Støv.
 Bliv Der' svage Broders Støtte,
 Lys i Deres vigtig' Fag;
 Herren selv skal Dem beskytte
 Mod alt ondt til sidste Dag.

Høvinghof D: d. 21de Obr Ao 1«

»1801 — d. 21 Decbr. copuleredes velædle Hr. Gregers Sørensen, Forvalter paa Sæbyholm, og velædle og dydziirede Jomfrue Ingeborre Mantinette Hahn, Salig Hr. Hahns sidste Datter i Købeløv Præstegaard.

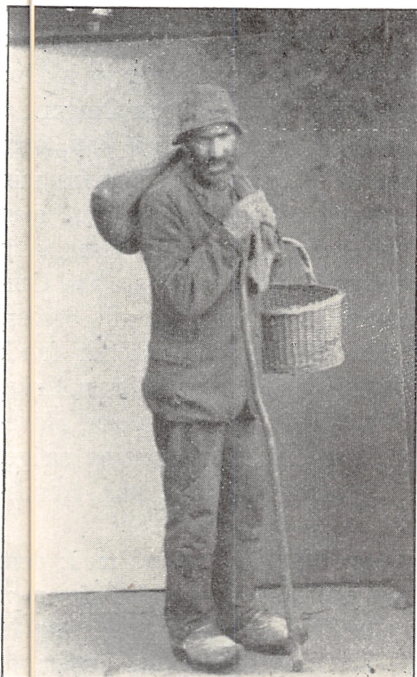
Herre, giv dem Held og Lykke,
 Her i Livet Fryd og Fred!
 Dyden: Godhed dennem smykke,
 Giv dem hisset Salighed!

Saaledes ønsker af Hjertet Købelev Degn Høvinghof.«

Smaastykker.

»Aale Stoffer«.

En af Egnens Originaler.

»Aale Stoffer«.

Nej, lad mig kalde ham Kaare Stoffer, for det var hans Navn. Hans Farfader var Skolelærer paa Hasselø, og der findes endnu i Hasselø Skole en Slags Dagbog eller Journal, skrevet af ham med en ulastelig Skønskrift. Af den ser man bl. a., hvor trangt og smaat det har været for den Tids Skolelærere og hvor besværligt at faa lavet en Smule Udhus til den uundværlige Ko. Stoffers Fader hed Rasmus Kaare og var en fattig Husmand paa Hasselø; han havde i sine unge Dage »faret til Ka-

pers«, tjent mange Penge og brugt dem igen. Det var jo, efter at Englænderne havde røvet vor Flaade, at der blev udstedt Kaperbreve, saa hvem, der vilde og kunde udruste Kaperbaade, maatte gøre den engelske Handel al den Skade, de kunde; altsaa en fuldstændig Anvisning paa Sørøveri, som blev fulgt med Iver og Interesse. Mange fik skrabet en Mængde Penge og Luksusgenstande sammen, men de fleste

gik det som Rasmus Kaare: »hvad let kommer, det let gaar«, og dertil blev de uvant med ærligt, strengt Arbejde.

Rasmus Kaare havde en stor Krop, og i sit Ægteskab fik han en Flok Børn, som ogsaa var storvokste, saa der var Trang til megen Mad, som det blev besværligt at skaffe. De fleste af Børnene kom naturligvis ud at tjene, saa snart nogen vilde have dem; men Stoffer var svagsynet og gik i min Barndom under Navnet Blinde Stoffer og var altsaa ubrydelig henvist til Fattigvæsenets Forsorg. Om der var gjort Forsøg paa ved Lægehjælp at skaffe ham et bedre Syn ved jeg ikke ret, men jeg husker da, at der var Tale derom. Helt blind var han ikke, saa han kunde jo hjælpe til med et og andet i de Gaarde, hvor han »gik paa Omgang«, det vil sige, fik Føden flere eller færre Dage i Rad, som Gaardenes Hartkorn var stort til. Jeg mindes ham fra min Barndom som en stor, godmodig, ubehjælpssom Fyr, men med en smuk Sangstemme og et Fond af gamle Viser, som jeg i senere Aar fik opskrevet en Del af. At gaa paa Omgang er ikke morsomt; de har det ikke lige godt alle Steder, hvor de kommer, er heller ikke velkomne; og Stoffer fandt ud, at naar han boede hos sin Moder, som var bleven Enke, kunde han tjene en Del af sit Ophold ved at opkøbe Havesager hjemme paa Hasselø og gaa om i Omegnen og sælge, for han kunde godt regne og manglede intet paa Aands-evnerne.

Alf og til fik han jo ogsaa en Pose Aal at gaa med; dem gik Fiskerne eller deres Koner ellers selv om og solgte; men det var altsaa Aalene, som gav Stoffer hans sidste Tilmavn, ellers tror jeg nok, han solgte flest Havesager, især Peberrod, som blev brugt en hel Del at give Hestene, særlig i Efteraarstiden. Tid efter anden udstraktes hans Vandringer til de omliggende Sogne, og især efter at hans Moder var død, og han havde faaet et lille Kammer hos en gift Søster, blev han flere Dage borte ad Gangen og overnattede, hvor det kunde træffe sig. Somme Tider fik han et Stykke Brød, hvor han kom, og somme Tider en Skefuld Mad; tiest fik han en Snaps og en Taar Øl — det er saa rart nemt at opvarte med, men ikke altid saa heldigt for dem, som faar for meget af den

Slags. Mer og mer forfalden blev han, og til sidst kom der Bød til Sogneraadet, at de skulde hente ham hjem. Det gjorde de, og da var han saa fuld af Snavs og Utøj, at de ikke vilde være bekendt at sætte nogen til at rense ham, hvorfor de lod varme en Bryggerkedel fuld af Vand, kom ham i et Kar og selv gav sig til at skruppe og rense paa ham. Harme var de jo ved den Bestilling og tog ikke blødt paa ham, saa han sagde: »Det gør rigtig ondt, men jeg kan godt begribe, at det er heller ikke morsomt for Jer«. Saa blev han da paa Fattiggaarden, fik sin gode Kost og Renlighed, var god og taknemmelig, og disse sidste Aar var sikkert de lykkeligste i hele hans Liv.

Der er jo intet i denne Skildring om hans Drukkenskabs Bedrifter, for dem kender jeg ikke. Min Moder havde sagt til ham: »Du maa komme her og faa Mad og Kaffe, saa tit du vil; men Brændevin faar du ikke, og du maa ikke komme her, naar du er fuld«. Han gjorde det ikke heller; og den samme Regel gjaldt senere i mit og mine andre Søskenes Hjem. Men ellers tror jeg nok, han kunde være »løs«, hvor han troede, det kunde gavne ham; han havde jo en stor Krop og gode Kræfter. I øvrigt har jeg aldrig hørt ham beklage sig eller tale ilde om Folk; derimod kunde han tale med stor Glæde om de enkelte, som havde været gode mod ham, mens han »gik paa Omgang«, særlig om en havde givet ham en Sølvfirskilling — hvad der jo ogsaa nok var en Sjældenhed; de sad ikke saa løse dengang.

Karen Toxværd.

Gamle Sagn om Provst Nyrop.

Om Provst Nyrop, der var Sognepræst for Nr. Vedby og Nr. Ailslev Menigheder fra 1804 til 1831, fortælles der endnu af enkelte gamle Folk flere Træk om, at han kunde mere end sit »Fadervor«, hvilket fremgaar af de tre følgende Snaahistorier.

»Pandekagerne«.

En Dag, da Provsten og Fruen skulde køre til Stubbe-

købing, gav Fruen Pigerne forskellige Ordre om Arbejdet, de skulde udføre, mens hun var borte. Pigerne lovede det, og Herskabet kørte. Da de var kommen til »Røde Led«, sagde Provsten: »Hvad tror du egentlig, at Pigerne bestiller nu?«

»Naturligvis det, de har faaet Besked om«, svarede Fruen.

»Nej, min Ven«, sagde Provsten, »de bager Pandekager.«

Fruen vilde straks ikke tro det, men lod dog alligevel Vognen vende og kørte hjem igen. Kusken fik Ordre til at holde ude paa Landevejen, og Fruen gik saa igennem Haven ind i Køkkenet, hvor hun, ganske som Præsten havde sagt, traf Pigerne midt i Bagningen af et stort Fad Pandekager.

»Asketræerne«.

I Riserup Præstegaardshave stod der i Provst Nyrops Tid en hel Del smukke Asketræer, som kunde ses fra Vejen. En Bonde fra Vaalse havde nu faaet Lyst til at faa et af dem til Pjejelstræer, og en Aften, da han kom kørende der forbi, kunde han ikke styre Lysten længere, men bandt sine Heste ved Vognen og sprang ind i Haven for at fælde et af Træerne. Sit lange uldne Halstørklæde bandt han forsigtig om Stammen for at dæmpe Lyden af Økseslagene og strakte saa Haanden ud for at gribe Øksen, men han kunde ikke faa den tilbage igen, og saaledes maatte han staa, indtil Provsten om Morgenens kom og »løste« ham af hans troldbundne Stilling. »Nu kan mine Træer vel herefter faa Lov at være i Fred for dig«, sagde Provsten, og Bonden vovede heller ikke oftere at give sig i Lag med dem.

»Beden«.

En Aften kom Præstegaardens Røgter og fortalte Provsten, at den største og bedste Bede i hele Faareflokken var blevet borte.

»Vær kun rolig«, sagde Provsten, »den kommer nok igen.«

Næste Morgen blev Røgteren kaldt ind i Studereværelset.

»Nu kan du gaa ned hos (nævnte Navnet paa en Mand) i Saltbæk«, sagde Provsten, »han staar fast med en Kniv i Haanden og vil til at stikke Beden, men du tager den ganske rolig fra ham og trækker den her hjem til Præstegaarden.«

Røgteren gik som der var ham paalagt og traf baade Manden og Beden, og Manden stod ganske rigtigt med Kniven i Haanden, hvilket han havde gjort den hele Nat. Røgteren tog derpaa Beden, og Manden fik »Lov« at slippe Kniven.

Helene Strange.

Spøgeriet paa Aalstrup.

For mange Aar siden ejedes Herregaarden Aalstrup i Landet Sogn af den bekendte Adelslægt Grubbe, der var berømt for sin Grusomhed mod Bønderne. Det er blevet mig fortalt, at der i sin Tid i en Sal paa Aalstrup var ophængt fire Malerier af *Peder Grubbe* og *Jesper Grubbe* med deres Hustruer. Ved Nattetid var det »ikke rigtig fat« i denne Sal. Først da man tog Malerierne ned og hængte dem op i Slægtens Gravkapel i Landet Kirke (det nuværende Sakristi), blev man fri for Spøgeriet. Malerierne hænger endnu den Dag i Dag i Kirken.

Sv. Jørgensen.

Skovlænge og Gurreby Kirker.

Skovlænge og Gurreby Kirker ligger meget nær hinanden. Om Aarsagen hertil melder de gamle: To velhavende Søstre havde bygget Skovlænge Kirke, men kunde nu ikke blive enige om, hvem af dem der skulde sidde øverst i Herskabsstolen. Den yngste byggede da i Gurreby en ny Kirke, for at de hver især kunde faa Lov til at nyde den eftertragtede Ære. (Meddelt mig 1918 af Tømrer Poulsen, Nøbbølle).

Sv. Jørgensen.

»Svenskergraven«.

Lige Nord for Gammelgaards Have er en Mergelgrav, der bærer Navnet »Svenskergraven«. Navnet har dog ikke, som man kunde være tilbøjelig til at tro, noget med Svenske-

krigen at gøre, men kommer af, at en Svensker for en Del Aar siden druknede sig i Graven. Forud for dette Selvmord var gaaet en hel Familietragedie, idet den svenske Husmand *Anders Pehrson* i Nøbbølle paa Grund af Skinsyge 30. April 1866 dræbte sin Hustru *Ane Marie Jensen* og dennes Elsker *Hans Nielsen* (kaldet »Bøssemageren«)*). 8. Maj s. A. druknede han sig i den nævnte Mergelgrav. Han er den sidste, der begravedes *uden for Kirkegardshegnet*.

Sv. Jørgensen.

Den tykke Provst i Landet.

Om *Mathias Lærcke*, der døde 1659 som Præst i Landet og Provst i Sønder Herred fortælles det, at han var saa høj, at en almindelig velvoksen Mand kunde staa under hans udstrakte Arm. Tillige var han saa tyk, at han over Maven maalte 3 Alen.

I hans Præstetid faldt den berygtede Svenskekrig; men i denne gik det ikke Landet og Ryde Sogne saa ilde som flere af de omliggende Sogne, og det kunde man takke Hr. Mathias for, han var nemlig sammen med Grubberne paa Gammelgaard de svenske Officerers Solidebroder og fik dem derfor til at fare med Lempe paa Eggen her.

Da han døde, viste det sig, at Kisten ikke kunde komme igennem den hidtil brugte Indgang paa Skibets Sydside. Man maatte saa i Hast bryde Hul i den vestre Side af Taarnet og sætte en ny og bredere Dør ind her.

Sv. Jørgensen.

En Skolemulkssag (en »Værgeraadssag«) paa Fejø for 100 Aar siden.

Ifølge Forordning af 25. Marts 1791 om løsgaaende Personer skriver Sognepræsten paa Fejø Boje følgende Indberetning (26. Nov. 1822):

*) Denne Begivenhed har givet den lollandske Forfatter Em. Henningsen Ideen til hans Fortælling: »Bøssemageren«.

Fejõe Sogn findes pro tempore (d. v. s.: for Tiden) ingen, som regnes til Løsgængere, undtagen Albreth Hansen og Kone, som tillige med 4 Børn leve af Tiggeri og have ingen fast Bopæl og ville ei heller tage imod den Lejlighed, Fattigkommissionen har tilbudt dem i Fattighuset. Disse Ægtefællers Genstridighed med Hensyn til deres Børns Skolegang, har jeg alt under 14. f. M. anmeldt for den høje Amtsdirektion.

Et sit Svar, først den 19. April 1823, melder Direktionen, at dersom A. Hansen fremdeles vedbliver at afholde Børnene fra den anordnede Skolegang, skal Kommissionen i Overensstemmelse med 17 § i Anordning for Almueskolevæsenet paa Landet vedblive at mulkttere ham, samt gøre Indberetning om Mulkternes Beløb, dersom disse ikke kan erholdes ved Udgantning, paa det Amtsdirektionen derefter kan foranstalte det forandret til Afsoning.

Den 11. Juni skriver Boje igen til Amtsdirektionen: Albreth Hansen vedbliver endnu med samme Genstridighed med hans 3 skolepligtige Børn, og jeg vover derfor at forvente, at Direktionen foranstalter ham afstraffet paa Kroppen i Overensstemmelse med Anord. af 29. Juli 1814 § 17, saasom man uden saadan Straf aldrig faar hans Børn til at søge Skolen, hvilke tværtimod opdrages til Lediggang og Tiggeri.

Paa Direktionens Opfordring sender Pastor Boje 9. Juli Pantelisten med Birkedommerens Paategning om, at Albreth Hansen intet ejer (Mulkten for Maj Maaned er 9 rbd. 8 s., Juni Maaned 9 rbd. 72 s., Juli 7 rbd. 48 s.).

Den 23. Aug. paalægger Stiftamtet Birkedommeren at foranstalte Albreth Hansen straffet med Vand og Brød for de idømte Mulfter. Hansen sendes derpaa til Nakskov og sættes i Fængsel. Men det hjalp endda ikke. Børnene kom ikke i Skole. Mulkten for September Maaned er 6 rbd. 78 s. — Den 17. Nov. indberetter Boje til Stiftamtmanden, at man er lige vidt; Hensigten med Mulfterne opnaas ikke ved, at Faderen udstaar Vand- og Brødstraf; thi uagtet han har været lang Tid borte for at lide den ham tilsagte Straf, vedbliver Moderen fremdeles at holde sine Børn fra Skolen,

og — fortsætter Præsten — »da nu Faderen lider tredje Gang Vand og Brød-Straf, uden at nogen god Hensigt opnaas, vover jeg at foreslaa, at Manden i Overensstemmelse med Anord. af 29. Juli § 17 maa vorde sagsøgt til Tvangs-Arbejds Undgåeldelse, efter anførte § 3die Stykke, samt at Konen, som i Mandens Fraværelse alene har Børnene under sit Værgemaal, maa blive anført med Straf for sin Genstridighed«.

Mulkten fordobles til 24 s. for hver forsømt Dag, og Albreth Hansen hensættes for 4. Gang i Nakskov Arrest — men Børnene holdes stadig fra Skolen.

Omsider, efter gentagne Henvendelser, resolverede det kongelig danske Kancelli 3. Juli 1824, at Skolekommissionen maatte tage Børnene fra Forældrene for at anbringe dem hos skikkelige Folk paa Øen, for at de kunde unddrages Forældrenes Myndighed og nyde fornøden Skolegang, samt at Forældrene burde paalægges et med deres Evne passende Bidrag til dette Øjemed.

Og hermed synes endelig Sagen sluttet. I hvert Fald findes der næppe flere Skrivelser angaaende den genstridige Albreth Hansen.

Niels Larsen.

Sagn fra Ryde Mølle.

I gamle Dage var der en Møller paa Ryde Mølle, som ofte hørte Jæmren og Klage langs Hækken, som skiller Bondemarken fra Gammelgaards-Marken. En Aften var det særlig slemt. Mølleren vidste ikke sine levende Raad for at blive det kvit. I sin Fortvivlelse raabte han ud i Natten: »Vorherre give dig Fred«. I næste Øjeblik svaredes der, som kom det fra Møllens Undergrund: »Det er de Ord jeg har gaaet om i de mange Aar«. Saa blev der stille, og det hørtes aldrig siden.

(Fortalt mig som Barn af min Fader; han havde som Barn hørt det fortælle).

Karen Christiansen.

En gammel Sang, som Far har lært af sin Far:

O Kærlighed hvor er du sød,
 hvor er du elskelig.
 Mildt varmer i hver Barm din Glød
 paa hele Jorderig.
 Ja overalt din Magt er stor,
 og ved dit Alter Glæden bor.
 For dig jeg synger denne Gang.
 ;: O lytter til min Sang. ;:

Lad andre prise hvad de vil,
 jeg priser Kærlighed;
 den er en Herrens Gave mild,
 som selv er Kærlighed.
 Alt i sit Billed skabte han
 Mandinden for sin elskte Mand
 ved Kærlighed han sørger for
 ;: at Verden ej forgaar. ;:

Naar Vinteren indfinder sig,
 og Solen daler bort,
 da varmer Kærlighedens Ild,
 og Tiden vorder kort.
 Snart bryder atter Vaaren ud,
 og Himlens Fugle priser Gud.
 Nyt Liv lovsynger Skaberens;
 ;: thi Gud er Støvet's Ven. ;:

Naar Alderdoms og Svagheds Aar
 bepryder Livets Vej,
 som under Dydens Blomster staar,
 Gud da os svigter ej.
 O gode Gud, blev du mig tro
 saa længe som jeg her skal bo.
 Og du min elskte smil til mig,
 ;: saa er jeg lykkelig. ;:

Ja, hvad var Livets hele Væld?
 Hvad Glæde nød jeg her?
 Og hvad var Livets hele Held,
 naar ingen har mig kær?
 Vi vandrer til et Liv paa ny,
 hvor Kærlighed skal finde Ly;
 der møder os med evig Fred
 ;: En evig Kærlighed. ;:

Karen Christiansen.

Ud paa Landet.

Det undrede mig en Del i Aargang 1925 at se en Indsenders Forargelse over min Meddelelse i 1919, at *Florender* var Italiener og politisk Flygtning; det kan dog være lige saa hæderligt at være italiensk Flygtning som fransk Emigrant. Men er Florender i Kirkebogen indført som født i Nykøbing, saa er han jo indfødt; Skade, at der ikke »har været Lejlighed til at undersøge Slægtleddene tilbage«; thi det kan jo være, at de gamle mente Faderen, naar de nævnte Blikkenslager Florender Italiener. Napoleonstiden har sikkert haft mange politiske Flygtninge. At Broderens Efterkommere ingen Overlevering har, er intet Bevis; han døde i fremmed Havn, og Enken giftede sig igen, mens Datteren var Barn, og denne giftede sig ganske ung med den Lærer, hun havde gaaet i Skole hos. Hvad Navnet angaar, da er de bibelske Navne: David, Johannes, Andreas, Josef, Peter o. s. v. ikke udelukkende danske, men bruges i en eller anden Form rundt i kristne Lande; og skal der gættes om Efternavnets Oprindelse, ligger det nærmere at søge den i Florents end i Sverige, da det har været ret almindeligt at tage Navne efter sin Hjemby eller -egn. Florenders Ydre, som fhv. Overlærer Hansen skildrer fuldstændig rigtigt: Hudfarve som Bronze, Haar og Øjenbryn kulsorte, Øjnene sorte og funklende, lignede fuldstændig den Sværm af unge Italiener, som ved Sommermarkedstider i 60erne sang og dansede og

drøjede paa deres mærkelige Strenginstrumenter i Nykøbing og hele Omegnen.

Florender var dog ikke Nykøbings eneste Forbindelse med Landet; andre Haandværksmestre kunde sende en halvvoisen Søn, naar de havde Ærinde til en Kunde paa Landet. Disse pæne, velklædte Drengene løb ikke, men gik en rask March, som fortode godt, og de havde ikke noget imod disse Ture; ja, der er dem, som paa deres gamle Dage med Glæde tænkte paa, hvor nøje de kendte Egnen i flere Miles Omkreds, og — hvor rigeligt de blev beværtede af de venlige Bønderkoner, som saa mildt til disse høflige Købstadtrengene, af hvem mange var opdragne efter Reglen: ren og pæn i Klæder og Væsen; Hovedet højt, om saa Maven er halvtom.

Om Efteraaret kunde det ske, at en Købmand sendte sin betroede Bodsvend ud for at gøre Køb paa Bøndernes Korn. Ganske vist havde hver Bonde sin Købmand, hos hvem han plejede at køre ind, sælge sit Korn og købe sine Varer; men det var kommet nogle Ærøskippere, som laa til Ankens i Guldborgsund, gik i Land og købte Korn, som blev kørt ned til Stranden og i Baade sejlet ud til Skibet; og disse Konkurrenter gjaldt det om at komme i Forkøbet. Ellers havde som sagt hver Bonde sin Købmand, og Samhandelen havde maaske varet i flere Slægtled; Bonden satte sine Heste i Købmandens Stald og gav Gaardskarlen 8 Skilling i Drikkepenge; bar han Korn op paa Løftet, fik han 1 Mark. Der var de Bønder, som selv »bar op« og sparede 8-Skillingen, men de blev regnede for nærige. Saa gik Bonden ind, købte sine Varer og spiste sin medbragte Mad i Skænkestuen, hvor der var Øl og Snaps til fri Afbenyttelse. Var Bondekønnen med, kunde hun have en Flaske Fløde i Lommen og kom saa ind i Stuen til Madammen, hvor der vankede en Kopp Kaffe, som kunde gøre godt efter den lange og langsomme Køre tur paa de tunge Grusveje.

Mange bad deres Købmand og hans Familie med til Byllup og lignende store Gilder, samt laante af ham Kopper og Glas, Knive og Tallerkener til Brug ved disse Lejligheder. Det kunde ogsaa træffe en smuk Sommersøndag, at Købman-

den kørte en Tur med sin Familie langt ud paa Landet; saa kunde han tage ind hos en af sine Bønder, bede med Hestene og selv faa et Maaltid Mad.

Fæstebønderne under Hospitalet bad ogsaa under Tiden Hospitalsforstanderen med til deres store Gilder; ved en Lejlighed, da en saadan Bonde indbød Hospitalsforstanderen, takkede denne, men tilføjede: »Nu skulde (Hans Nielsen) have bygget sig en ny Gaard; man kan jo ikke danse i de Hul han har!« hvortil Bonden svarede med et dybt Buk: »Kan Hr. Forstanderen ikke danse i de Hul vi har, saa kan han Fanden tordne mig la være«.

Og det kunde ske en Sommerdag i smukt Vejr, at en gammel Fyr, som var sejlet agter ud, uden dog at komme paa Fattigvæsenet, listede langt ud paa Landet at gæste gamle Kendinge; han blev ogsaa »sat til Bords« med mange gode Sager. Saa kunde han sige: Nu kan jeg ikke spise fler Klejner, men her har jeg et Tørklæde, maa jeg tage de øvrige i det? Det fik han Lov til, og saa trissede han hjem, mæt og glad, mens han nynnede: Ud paa Lannet! ud paa Lannet! i den stille By-y-y! For dengang kunde alle gaa; et Par Mil var ingenting at snakke om, hverken for Børn eller gamle.

Karen Toxværd.

Fra Provinsialmedikus Hahns »Udtag af mine Kalendere«¹).

(Fra 1769 — 1770 mangler — bestaar Optegnelserne for en meget stor Del, alt efter som Hahn's Børn bliver gift, af ganske smaa Familienotiser om Bryllup, Fødsel, gensidige Smaabesøg o. s. v.; de fleste af disse vil blive udeladte).

Mariibo 1769. 16. Marts havde Provst Wulff²) Bryllup med min Datter. De var bleven forlovet af 16. Nov. 1768 og haft Ja-Ord af 24. 18. Martii var deres Kirkegang, 20. rejste de til Westerborg.

20. April var Velkomst ibd. [sammesteds] og stor Forsamling med Spil og Dans.

(Under Aar 1768 — men hørende til 1769, da ogsaa dette Aar anføres — findes en udførlig Beskrivelse af *Kristian d. 7.'s Udenlandsrejse*, til Dels kun en Rute-Opremsning fra Dag til Dag. Heraf gengives):

6. Maj 1768 rejste Kong Christian d. 7de med et anseeligt Følge til Holsteen og kom til Gottorp, holdt Bal den 13. og efter at have været [Eftersætning mangler] 17. i Husum, 18. i Friderickstadt, 19. paa Lystjagter over Schley Strømmen . . . , 23. til Neuenwerk og Lysthuset Amalienborg, hvor der blev givet Bal i 2 Dage og Haven illumineret, og den 3. Dag Masquerade paa Ball-Huset i Schleswig, som var talrig, 28. til Kiel og Schireensee, Geheimeraad v. Sældern tilhørende, 30. til Travendal, 4. Juni til Ahrensburg Geheimeraad Schimmelmann tilhørende. Begyndte saa sin Udenlandsrejse af 6. Juni nær forbi Hamborg til Tollenpiker [?], hvor han antog det Navn af Prins af Travendal . . . 6. Juli til Harlem, hvor den store Kirke og det navnkundige Skriftstøberi blev beset saavel som den berømte Edition [Udgave] af Speculum vitæ humanæ, som de der til Lands paaastaar at være den første trykte Bog . . . 7. Aug. til Calais, derfra med en kongel. storbritannisk Jagt til Dower paa England og 11. Aug. til S. James i London. Det er for vidtløftigt at opregne alle de Steder, Baller, Masquerader, Gæstebud, Æresbevisninger og Foræringer, som Kongen indtog.

Okto. 13. rejste Kongen fra London . . . 30. til Versailles. Paa Mønten i Paris blev i Kongens Nærværelse slået en Medaille med hans Billede paa, et Service af Porcelæns-Fabrikken blev ham præsenteret med hans Vaaben paa af Værdi 100,000 Rdl. (Hr. Vanloo³) har afskildret ham og Hr. Duret⁴) stukket ham i Kobber, hvorunder disse Vers [8 Liniers Digt paa Fransk]. 19. Decbr. fra Paris. . .

1769. 2. Jan. gennem Hamborg til Altona. Staden var illumineret. 3. Jan. givet Audiens til Stadens og fremmede Herrer, spist til Middag i Hamborg hos Geheimeraad Schimmelmann; om Aftenen Fyrverk i Altona . . . 14. til Roskilde, hvor Dronning Carolina før var ankommen. De kørte sammen derfra til København og kom der Kl. 5 ind ved megen Stads.

1771. 22. Jan. døde min kære Svigerdatter⁵) paa Sedingegaard i Barselseng. 29. Jan. Min sal. Datter paa Sedingegaard blev begravet, og jeg var tillige med Provst Wulff til Følge.

2. April. Den gamle Grev Holck og Etatsraad Flindt kørte endnu i Dag anden Paaskedag i Kane herhid til mig.

1772. 17. Januar var den store Forandring og Ruptur i København. Dronning Carolina Mathilda med Datter blev ført til Cronborg i Arrest, Grev Struense og Brandt i Kastellet. Gähler, Fjalkenschiold, Bülow og Doctor Berger blev fængslede med flere.

23. Marts. Georg^o) kom fra København, da Grev Knuth [Knuth] havde kaldet ham til Kapellan i Stokkemark. Han gik den meste Vej fra Masned til Gaabense paa Isen, men med stor Fare. — 17. Juni. Mama og jeg . . . til Stokkemark, da Georg blev indsat til Kapellan af Provst Wulff. Vi hørte dem begge med Fornøjelse, om Aftenen hjem. — 29. Juni. Vore Børn fra Westerborg kom her og Georg med. Jeg var en Times Tid paa Binnetze med Joach. Henr.⁷), som Dagen efter havde Ja-Ord med Justitsr. Stampes Datter, hvorved Biskop Ramus med flere og vi samtlige herfra var overværende.

16. Aug. jeg var inviteret af Greven til Knuthenborg for at høre Georg prædike paa Stuen; der var og Baronen fra Friedrichsdal etc.; efter Maaltid hjem. — 19. jeg var paa Søllested Gaard gæstbuden af Baronen; der var og Greven og Grevinden fra Knuthenborg samt Baron Conrad Knuth og min Søn Georg; om Aftenen til Westerborg. — 20. var jeg med Provst Wulff og Georg paa Juellinge til Bords hos Geheimeraad Juell og til Westerborg om Aftenen. — 30. prædikede Georg i Stokkemark Kirke efter Grev Knuths Begæring, hvorved han med Familie var nærværende, Baron Conrad og Baron Christian med Baronesse og alle Børn; jeg var der og efter Invitation og tog om Aftenen til Ladegaard. — 25. Septb. havde Georg Bryllup. — 2. Okt. Jochum Henric havde Bryllup i Dag paa Binnetzegaard, hvorved vi med vore Børn fra Westerborg, som kom til os igaar, var nærværende.

19. Okt. Den gamle Normand Drackenborg døde i Aarhus i sit 146. Aar. Han var barnefødt i Stavanger 1626, var ugift til 1737; da han stod i kongel. Tjeneste som Høj-Baadsmænd ved Holmens Takkelage . . . i sit 111. Aar af

24. Okt. 1737 indgik han første Ægteskab med Enken Maren Michaels Datter 60 Aar gammel. Deres Bryllup blev holdt i Grev Danneschiold Samsøes Hotel paa Kongens nye Torv og bivaanet af mange Høje og Stands Personer; Brudeparret blev gelejdet til Brudeskammelen af Greverne Ulrich Adolph af Danneschiold Samsøe og Christian Conrad Danneschiold Laurwigen; under Akten blev spillet adskillige Brudesalmer paa det daværende nye Sangværk i St. Nicolai Taarn.

A. Hk.

Noter.

¹⁾ Jfr. Aarboeg 1923, 1924, 1925 S. 129.

²⁾ Frands Georg *Wulf* (Wulff). »Denne nidkære Gudsmand«, som Rhode kalder ham (se Rhode-Friis 1859), var født i København og blev Stueprædikant hos Grev Reventlow, som sendte ham til Lolland »for at føde disse to Menigheder (Vesterborg og Birket) med — Ordet«. Han blev 3. Gang gift med Anna Henrikke Hahn (1740—1811), »en værdig« Datter af den smukke Cancellieraad, Dr. Hahn«.

³⁾ Direktør for Kunsthøjskolen i Paris, L. M. *Vanloo* (der er mange Malere Vanloo), som har malet Billedet af Ludvig d. 15. i Kunstmuseet i København (i Katalogen 1922 under Carle (Charles) Vanloo). Et af Frederiksborg Mus. nylig erhvervet Billede af Kongen er vistnok det af Vanloo paabegyndte Arbejde (jfr. Andrup's Katalog 1925 S. 99 og M. Krohn' »Frankrig og Danmark«, I, 179 ff).

⁴⁾ Kobberstikkeren Pierret Jean *Duret*, født 1729 i Paris. Han benævnes, vel paa Gr. af denne Begivenhed, »premier graveur de Sa Majesté danoise« (den danske Majestæts første Kobberstikker).

⁵⁾ Jfr. Aarboeg 1922, V. Holm: »Var Provinsialmedikus Hahn gift een eller to Gange?« og Red.s Efterskrift.

⁶⁾ Georg (Jørgen) Hahn, en »lærd« Søn af Fysikus H., gift 1722 med Birthe Elis. Leth fra København (Rhode).

⁷⁾ Joachim (Jokum) Henrik Hahn (1742—87), 1781 Byfoged i Rødby (tidligere Forvalter, Gammelgaard, Sædingegaard), gift 1770 med Anna Katrine Dresler. 2. Gang 1772 (jfr. ovenfor under 29. Juni 1772). At det kunde knibe lidt med hans Embeds-Præcision som Byfoged, fremgaar af følgende Uddrag af Skrivelse fra hans overordnede (efter Kantor V. Holms Optegnelser): »Da jeg endelig engang har faaet Skifteprotokollen til Eftersyn Skifterne for 1784 og 85 ikke er indførte, hvilket er en utilladelig Nachlæssighed og Uorden uopholdelig .. Byfoged Hahn meddeles til Efterretning og Efterlevelse«. Juellinge 7. April 1786. Wind.

Fra Bogverdenen.

Af A. Hk.

Prof. *Erik Arup's* »Danmarks Historie« (1. Bog til 1282) bringer jo meget nyt, ikke mindst om sociale, retlige og økonomiske Forhold i ældre Tid. Bogens klare Lys falder ogsaa hen over vore Øer, men for disses Vedkommende mest blot som navnløse Led i Helheden. Engang imellem træder dog Lolland-Falster selvstændig frem af Mørket. Ikke blot under kendte Tildragelser som Falstringers og Lollænderes Stilling til Venderne under Valdemar I (en Stilling, der ifølge Forf. maaske var Anledningen til, at Valdemar erhvervede sig saa store Grundejendomme paa Falster) — eller ved Falstringernes Hurtighed i Vendingen, dengang da Sildefisket i Øresund tog Fart (allerede fra Aar 1000 at regne) og de snart opslog deres Boder ved Skaaneørets Landtunge, efterhaanden blev bofaste og gav Falsterbo dets Navn. Vi hører bl. a. ogsaa, at den lollandske Tingalmue henvendte sig til Valdemar d. 2. (Sejr) for at faa ham til at skærpe Straffen for Manddrab og give en ny Lov — et betydningsfuldt Skridt, da Landets Retsforfatning hidtil var knyttet til Tingene — om at almindeligt Manddrab hernede skulde være 40 Marks Sag, d. v. s. at Drabsmanden ikke kunde slippe billigere end ved en Fredkøbsbøde paa 40 Mk. Sølv. Af »Falsterlisten«, en Markbeskrivelse af de falsterske Landsbyers Jordtilliggende (forfattet i første Fjerdedel af 13. Aarh.), udvinder Forf. interessante Resultater om Bymarkens Udviklingsforhold; efter det herskende Trevangsbrug havde hvert Bol, der tidligere havde raadet over et samlet Udsnit paa otte Agre i Bymarken (Plovfællesskab for otte Okser), nu som sin Andel faaet otte Agre i hver af de tre Vange; det viser sig nu, at af Falsterlistens 110 Landsbyer

havde Byer med faa Bol de fleste Agerskifter (Aase) i hver af sine Vange; en By som Bjørup paa eet Bol havde endog otte Aase i hver af sine Vange (tils. 192 Agre under Plov). Jo mindre Byerne oprindelig havde været, des større deres Udviklingsmuligheder og des mere Jord havde de efterhaanden draget ind under Ploven. — Ogsaa *Sophus Müller's »Fælles-Stilarter i Europas yngre Stenalder«* (Aarb. f. nord. Oldkyndigh. III, 13. Bd. 3.—4. Hæfte) er en Oversigtsskilddring — tilmed fra næsten den halve Verden —, som vi maa have med til Forstaaelse af Udviklingen hos os. Ganske vist er det kun i et flygtigt Nu, at et enkelt Lerkar hermede fra drages frem i Dagen. Forf. paaviser, at de forskellige Stilarter i vor Lerkar-Ornamentik er grundet paa Modtagelser fra Syden. Saaledes ogsaa Stilarterne fra den egentlige »Kunsttid«, Vinkel- og Tandstokstilen, der imidlertid viser et nordisk Kunstvirke paa Højde med det bedste af samme Art andensteds i Europa. Under Omtalen af Vinkelstilen, der har sit Hjem i Italien og kun forholdsvis meget sparsomt fremtræder i vort Land, anføres da et Kar fra Vedby-Jættestuen paa Falster.

I en lille læseværdig Afhandling (Aarb. f. Histor. Samfund f. Præstø Amt, 12. Aarg.) fortæller Lærer *A. P. Andersen Bogø's* Historie, denne Ø, som baade Præstø Amts historiske Samfund og vort har historisk Lod i. Under Fremstillingen fører Forf. forbi Læseren et Billedtæppe af kendte historiske Tildragelser, der ofte angaar vort Amt og naturligvis især Falster. Interessen samler sig særlig om den sørgelige Tildragelse, da Svenskerne Natten til Trinitatis Søndag, d. 29. Maj 1659, ført af en stedkendt Mand — en bogøsk Førræder, som Digtningen gav Navnet Sortalf — valde over det lave »Letten« til Møen og ved Overrumpling erobrede denne Ø, der længe havde forsvaret sig heltemodigt. Svenskerne havde i god Tid forberedt sig paa denne Erobring og i Nykøbing skaffet sig Fartøjer med bredt Lastrum (50 Heste i hvert) og solidt Brystværn paa Dækket for Mandskabet; disse Pramme kom til at gøre god Nytte under Kampen med de tililende danske Ryttere og sikrede den heldige Landgang paa Møen. Men for *Stubbekøbing*, hvor

den ventende store svenske Troppestykke ganske forarmede Byen, og vel ogsaa for Bogø, følte Møens Indtagelse som en Lettelse for et uhyre Tryk.

Havearkitekt Johannes *Tholle* giver i en Artikel »*Bonde- og Landsbyhaven*« (i Gads danske Magasin for 1925) en kulturhistorisk Studie af de danske Smaalhavens Udviklingshistorie. Forf. fremhæver Valdemars jyske Lov af 1241 som den første, der indførte Beskyttelsesregler for Haverne, Abildgaard, Kaalgaard og Toftegaard. De givne Plantningspaabud — særlig for Æbler og Pil — kneb man gerne udenom. De indskærpes i hidtil ukendt Omfang i de for den lollandske Bondestand i øvrigt saa ydmygende »*Lollandske Vilkaar*« af 1446: »Hver Bonde og Vorned i Laaland skal have 30 Humlekuler og 6 ympede Pæretræer og Æbletræer i sin Gaard inden Vallborgdag under 3 Mk. Bøde«. Indkaldelsen af »Friserne« (Hollænderne) i Beg. af 16. Aarh. gav Bondehavebruget et mægtigt Fremstød. De indkaldte, med Privilegier forsynede Familier fik ogsaa overladt *Hasselø* og *Bøtø* til Brug. Med deres Dyrkning af talrige Løg, Rødder o. a. blev de da Foregangsmænd ogsaa henede. —

Der staar en *Mindesten* i Skoven ved *Gaabense*. Paa Stenen læses bl. a.: »Amtmanden over Thisted Amt . . . *Gerhard Faye* . . . sattes her paa hans Yndlingssted, hvilket han selv skabte, dette velfortiente Minde af hans skønsomme Ven *F. Ramus*«. Her i denne Skov havde Faye, da han 1791 tiltraadte sin Stilling paa Falster, knælet ned for det blide Forsyn og takket Gud for hans Naade. Som Indskriften viser, var det ikke en Menneskeskare, der rejste Mindestenen for Faye — i levende Live — men kun en enkelt Privatmand. Amtstuefuldmægtig *Frants Ramus* havde unægtelig ogsaa al Grund til at være »skønsom« og sin Ungdomsven saare taknemmelig. Hans Forelskelse i Datteren af Godsejeren til Ourupgaard, Købmand, Justitsraad *Chr. Hincheldey* viste sig nemlig haabløs uden den visse Udsigt til et godt Levebrød, som de gamle *Hincheldey*'ere krævede; nu vilde snart Amtsforsvalterstillingen i Nykøbing blive ledig, men Faye havde Løfte paa Embedet. Med *Justitarius* i

Høesteret J. E. Colbjørnsen — en Svoger til Justitsraadinde Hincheldey — som Mellemand lykkedes det at faa Faye til at træde tilbage til Fordel for Vennen! Indskriften nævner endvidere Faye som den, »hvis kloge og redelige Bestyrelse af de kongelige Gods paa Falster lagde Grunden til disses Velstand og Floer«. I Virkeligheden var Faye ogsaa en Hovedskikkelse i Falsters økonomiske Liv i Slutn. af 18. Aarh. Norsk født havde han med sine æstetiske Interesser erndret sig som Litteratus i København, unægtelig højst kunsterligt, skønt adskillige af hans Digte havde gjort Lykke og han var bleven Rahbek's, Pram's og Wessel's Ven. Et Tillælde skaffede ham ud af Nøden og ind i Pladsen som Høvmester paa *Vennerslund*, hvor han, som han skriver, i »3½ muntre Aar« »befandt sig i en rig og dannet Kreds i en af Danmarks skønneste Egne«; men da Ejerinden Fru Teisling ægtede den lærde Konferensraad Jakob Edvard Colbjørnsen og Faye selv var bleven træt af Pædagogikken, vendte han 1789 tilbage til København med hele eller halve Løter om Embedsstilling. Han skuffedes (skønt han nu havde taget juridisk Examen), »blev en Tid lang af Nødvendighed Dagdriver og Digter« og antoges 30 Aar gl. som yngste Volontær i Kammer-Kancelliet. Imidlertid var han ikke forbleven upaaagtet af Velyndere oppe fra. Ganske uventet tilbød en skønne Dag selve Kammerpræsidenten, den berømte Grev *Christian Ditt. Reventlow* ham Pladsen som Fogtvalter ved *Vestenborg* Gods, og i Efteraaret 1791 tiltraadte han sin nye Stilling — det var paa Vejen hertil, han — som han senere skriver — gik ind i Skoven for i Stillehed at holde sin Andagt.

Om alt dette og om hans senere Livsforhold kan man læse i de af *Chr. Heilskov* (Thisted 1925) udgivne »*Mindeblade om Gerhard Faye*«, der offentliggør en *selvbiografisk* Skildring af G. Faye fra hans yngre Dage, en Fortsættelse ved Provst Djørup og bl. a. ogsaa giver en kort Oversigt over hans Forfattervirksomhed: Digte, Skuespil, en stor fantastisk-symbolsk Roman, udgivne 1822—23 som »Fayes samlede Skrifter« (4 Dele), hvoraf adskilligt hører Falster-Tiden til — hernede modtog han »stundom i Aftentimerne

et flygtigt Besøg af de kære Muser« og skrev bl. a. det tragiske Drama »Clementine Porcella« og »Gjenerindringen af det nordiske Belvedere«.

Et stort Arbejde ventede ham paa Falster. Nedlæggelse af Hoveriet, Udparcellering af Hovedgaarden, Udskiftning af Bøndergods, Udflytning af Bøndergaarde, Skovfredning o. m. a., og Stillingen var vanskelig. Regeringen vilde her paa Godset give et anskueligt Eksempel for Landets øvrige Godsejere i Gennemførelse af Bøndernes Frihed og Ejendom og Agerbrugets Forbedring uden Tab for Husbonden. Men de private Godsejere saa i dette Forsøg Ondsindethed og frygtede Smitte. Holdningen overfor Faye var fjendsk mistænksom. Gang paa Gang maatte han føre Processer for Regeringen og for sin egen Ære. Men efter disses for Faye heldige Udfald og med hans neutrale Holdning overfor Bøndernes Klager fra fremmede Godser faldt der Ro over Sindene. Snart kom *Hvededal* Gods (1794), senere *Vaalse* (1800) under hans Styrelse som Inspektør over de kgl. Godser. Som konstitueret Amtmand fra 1793 ledede han alle Landvæsenissager fra Falster, som Kommissionsformand 1803 Ansættelsen af Arealsskatten for Falster og Møen. Saa kom den omtalte Tildragelse med Ramus og Opgivelsen af Amtsforvalterstillingen. Men Grev Chr. D. Reventlow lod ham ikke i Stikken, og 1805 modtog han, ganske vist med Tab i Indtægter, Bestalling som Amtmand over Thisted Amt, hvor han med rige Resultater og under stor Paaskønnelse fortsatte sit Samfundsvirke. Paa Falderøbet fik han under meget Bryderi solgt Vestensborg Gods til Godsets Bønder for den af Rentekammeret forlangte Pris, og da han til Afslutning efter at have givet et Generalregnskab over sine 14 Aars Styrelse af de kgl. Godser ser tilbage, opgør han med Stoltthed et Nettoudbytte i disse Aar for Hs. Majestæt paa 6 Tønder Guld. — Alt i alt tykkelige Aar havde Faye tilbragt paa Falster. »Foruden mine ikke ubetydelige Embedsindkomster indbragte mit vel indrettede Agerbrug paa Christiansminde (en skøn kongelig Gaard, som jeg havde opbygget, og hvis Jorder jeg havde forpagtet) mig Fordele«. »Mit Hus blev et Forlystelses-Sted for Øens

bedste Familier«. Den smukke Hovedbygning paa *Christiansminde* staar endnu som Minde om Faye. Selv dvæler han i Selvbiografien i *Minderne* »om den humane og vennehulde Tone, som dengang herskede paa Følster«. »Farvel, I ædle Mennesker! Farvel, du blide, skovbekrandsede Ø! Paa dig henbragte jeg mit Livs lykkeligste Dage«. —

Aar 1850 skrev Sognepræsten til Uldum og Langeskov i Jylland Hr. *Rasmus Ussing* i sit halvfjerdsindstyvende Aar sine Livserindringer, som i 1925 er udkomne som »En gammel Landsbypræsts Ungdoms-Minder« i Samlingen »Memoirer og Breve« (XLIV). De handler om hans Livs Tildragelser i hans Fødeby Ribe og paa hans senere Virkepladser, i Hovedstaden, hvor han personlig var med i Krigsbegivenhederne 1801 og 1807, som han skildrer tilforladelig i malende Enkeltræk, og i Jylland. Men uventet forlægges Scenen for en kort Stund — fjorten hastigt svundne Dage — til en lille »fjern Ø« i Smaalandsøhavet, *Askø*. En rænkfuld Moder har her søgt at skjule Datteren, hans Elskede (*Georgine Jette Fridsch*) for hans Blikke og Tilmærmelser. Men Søsteren, der er gift med Præsten paa *Askø*, *G. J. Brøndsted* (Præst her 1800—1808), begunstiger Stævnemødet ved en Indbydelse til ham. Med første agende Post rejser Ussing »paa Kærlighedens Vinger« til *Bandholm Færgested*, sættes over Vandet og lander en Fjerdingvej fra Præstegaarden, »der indesluttede mit Alt, min Himmel og min Salighed«. Efter nogle forstemmende Gensynsøjeblikke, hvor den unge Pige i sin Generthed ikke tør være sig selv under sine Slægtninges ransagende Blikke, kommer Saligheden tilbage, da de lades alene, og han tager hendes »slapt nedhængende, smaa Fløjls elastiskbløde Hænder, der ved første Berørelse ligesom galvaniserede mig og opvakte en ubeskrivelig Fornemmelse jeg aldrig forthen havde havt, ej heller mindes herefter nogensinde saaledes at have følt«, og da de Haand i Haand vandrede ud i den afsides Have og *Jette* laa i hans Arme og deres Læber mødtes, blev »denne lille uanselige og forsømte Have, der lignede mere en Høns- eller Andegaard end en Have, til det mest fortryllende Eden«. Uden Undseelse længere sidder nu Kæresten

med Forlovelsens Ret paa hans Skød i Familiens Nærværelse, begge »i den syvende Himmel«. Dog; Idyllien faar et lille Stød, da Svogeren — uhyre praktisk — faar Ussing til at prædike for sig næste Søndag, skønt han endnu ikke havde begyndt sit teologiske Studium og var helt ukendt med alt herhenhørende. Disse Arbejdsdage, da han maa slide med alle de Hjælpebidler, Svogeren har bragt op paa hans Gæsteværelse, gør unægtelig Skaar i deres Kærligheds Salighed. Første Dag, da han er oppe Kl. 6 Morgens (de følgende Dage bliver det Kl. 4) halv paaklædt, for at studere, gaar det paa sin Vis mindre heldigt; med et venligt Godmorgen triner Kæresten ind med Tevandsbakken, slaar sine varme, bløde Arme om hans nøgne Hals og giver ham et Kys, »der forførte mig til at favne hende og sætte hende paa mit Skød. Borte var Præken med Bøn, Indledning og Thema, og vi hensank i et Dyb af Kærlighed, hvori vi, jeg veed ikke hvorlang en Time, laa i Dvale, hvoraf kun stærke Fodtrin og et Rabalder af noget, som faldt paa Gulvet i den tilstødende Stue, formaaede at vække os«. Derefter sætter Præstefamilien Kærestefolkene paa Kærligheds-Ration, indtil Præken er færdig, og febergysende af Ængstelse vandrer Ussing saa i Kirken op til Præstens med grønne uldne Gardiner udsmykkede Stol »som en Arrestant i sit Fangehul«, skrider op paa Prækestolen og læser sin Præken som Kæp i Hjul op af Papiret, indtil han uventet hurtigt støder paa det i stor Stil skrevne Amen, hører saa bagefter i Koret, befriet i Sindet, paa Degnens og Menighedens gyselige, disharmoniske, skurrende Toner, »en Sammenblanding af Kattemijav, Ugleskrig, Svinegrynten, Hundebjæffen, Lammebrægen, Hestevrinsken og Andeskræppen«, og vandrer omsider glad ved sin elskedes Side hjem til Præstegaardens dampende Suppeterrin. De sidste Feriedage formørkes af Afskedens Smerte. En smuk Sommerdag ligger Baaden med Mast, Sejl og Rorkarle klar til at føre ham og Brøndsted over til Vordingborg. I hans Favn tilhvisker Jette ham til Afsked: »Kærlighed og Troskab indtil Døden«, medens han stammer »Ja, ind i Evigheden«. Men ak! Kun et Par Aar efter var den Salighed forbi. Den »træske« Svigermoder arbejdede for en

anden Tilbeder og fik Bugt med Datteren. 1809 ægtede hun Sognepræst Winding, og med ham havnede hun som Præstekone 1832 i Gunslev paa Falster. — —

Vi slutter denne lille Oversigt med Henviſning til en Bog, der egentlig ligger ganske uden for vort Omraade, da vi jo ikke befatter os med Skønlitteratur. Det gælder *Helene Stranges* nylig udkomne historiske Fortælling »*Jomfru Mos-sin*« der foreligger i smukt Udstyr fra Schönbergs Forlag. Men da Romanen skildrer Tildragelser fra Falster, der gennem Tiderne har sat Sindene i Bevægelse hernede, og den nøje følger den historiske Virkelighed (hvor denne foreligger), bør vi dog vist ogsaa have den Bog med her. De, der har fulgt vore Aarbøger, vil ved Frøken Helene Stranges egen historiske Fremstilling og hendes Fremlæggelse af Retsakterne m. v. være fortrolig med selve denne historiske Virkelighed, som Forf. nu har givet digterisk Form.

Nogle Tilføjelser her om Bøger, som ogsaa hører til dette Aars Høst, maa af Pladshensyn blive yderst kortfattede. Vi nøjes saaledes med den blotte Henviſning til *Brücker's* »Mit Livs Vej« i Haab om nogle Liniers Plads næste Gang. Heller ikke H. *Zanzenberg's* »*Danske Bøndergaarde*« skulde helt nangle i Aarsoversigten. Zanzenberg skildrer i sin Bog (Nr. 31 af Danmarks Folkeminder, København 1925) de danske Bønderbygningers Udvikling efter deres Grundplaner og kommer senere ind paa Bygningernes Konstruktioner, de Typer paa Bøndergaarde, som derved fremkommer, og disses Udbredelse i de forskellige Landsdele. Fra den eenlængede Gaard — Landets ældste Type — føres vi over den tolængede (Parallelgaarden) til den tre- og firelængede. Det er vel sjældent, vor egen Landsdels Forhold dukker op over Overfladen — lidt fra Fejø, Frejlev m. v. —, men de kan nogenlunde følges saa at sige under Vandfladen i den almene Fremstilling. Vi er ikke færdige med Zanzenbergs Oversigt i denne Aarvog, men vilde gerne vende lidt tilbage til den i næste, ligesom til *Ellen Mertz's* lille geologiske Oversigt.

Aarsberetning.

Generalforsamlingen afholdtes i Maribo 21. Nov. 1925. Formanden, Amtsforvalter *Holck* meddelte, at man i Aaret 1924—25 havde holdt to større offentlige, særdeles godt besøgte Møder, et Dobbeltmøde paa Falster, nemlig i Horbelev Kirke og derefter paa Bønned Slotsruin, hvor henholdsvis Formd. og Dr. phil. Vilh. Lorenzen havde været Talere, og Mødet paa Birket Bavnehøj med Museumsinspektør H. Kjær og Redaktør Haugner som Foredragsholdere; desuden var der ved Formd. afholdt et historisk Møde paa Askø i Kirken, hvor der var blevet talt om denne og de lollandske Kirker. Samfundets Hovedvirksomhed havde været knyttet til Aarbogen, der kunde gives Medlemmerne for et Aarskontingent, der var mindre, end den stod Samfundet i; dette skyldtes Tilskud fra forskellige Institutioner, hvem Formd. bragte en Tak. — Samfundet havde i øvrigt ogsaa holdt andre Møder, idet man i Beg. af 1925 havde paabegyndt den Række Møder, der var blevet afholdt paa Lolland og ikke mindst paa Falster til Fordel for Nationalmuseums-Fondet, idet Komiteen for dette havde anmodet Historisk Samfund at varetage og ordne Indsamlingen paa Lolland-Falster.

Den tidligere bebudede Anbringelse af smaa Mindesten var nu ved at blive til Virkelighed, idet der f. T. arbejdedes paa en beskeden Mindesten for Biskop Balle ud for hans Fødested, den gamle Vestenskov Skole. Der var endvidere Forhandlinger i Gang om Opsættelse af en Mindesten paa Falster. — Ogsaa det paa sidste Generalforsamling berørte Hjemstavnskursus var ved at blive en Kendsgerning, idet det 4. danske Hjemstavnskursus vilde blive afholdt paa Lollands Højskole i Beg. af Aug. 1926, i beskednere Former end dets tre Forgængere, saaledes ogsaa i Antallet af Deltagere; det var nu at haabe, at Befolkningen hernede ved Deltagelse i Kursus'et viste sin Modenhed og Interesse for Sagen; det var dog først og fremmest den, der havde Nytte og Udbytte af et Kursus om Hjemstavnen. I denne Forbindelse meddelte Taleren, at Historisk Fællesforening agtede at afholde sit Aarsmøde i Maribo i Juni 1926.

Historisk Samfund kunde atter iaar glæde sig ved Trivsel; der var betydelige Afgange paa Grund af Dødsfald og Bortflytninger, men disse var blevet opvejet ved Tilgang, saa der var et lille Overskud; vi var nu oppe paa ca. 660. Men vi skulde gerne adskilligt højere; Formd. pegede til Sammenligning paa et historisk Samfund som Hjørring Amts, der havde over dobbelt saa mange Medlemmer som vort.

Kassereren, Telegrafbestyrer *Møller* fremlagde Regnskab (se nedenfor), der godkendtes. — De efter Tur fratrædende Bestyrelsesmedlemmer, Bestyrer *Kolbye*, Telegrafbestyrer *Møller*, Lensbaron *Rosenørn-Lehn* og Frk. *Helene Strange* genvalgte. Revisorerne, Boghandler *C. Dein* og Sagfører *Hanson* genvalgte.

Paa *Bestyrelsesmødet* efter Generalforsamlingen genvalgte Amtsforvalter *A. Holck* til Formand, Bestyrer *V. Kolbye* til Sekretær, Telegrafbestyrer *Møller* til Kasserer, Redaktions- (Skrift-)udvalget (Formd. og Lektor Andersen) supplerede sig med Lærer *Bendsen*.

Uddrag af Regnskabet for 1924—1925.

Indtægt:		Kr. Ø.	Udgift:		Kr. Ø.
Formue $\frac{1}{4}$ 1924	3892 70	Styrelsen (Porto og andre		
Rente	219 01	Driftsudgifter)	311 15
Tilskud m. v.	1100 00	Aarsskrift	2255 97
Solgte Aarsskrifter	197 51	Møder	415 78
Medlemsbidrag	2117 00	Formue $\frac{31}{8}$ 25	4836 62
Møder	293 30			
		<hr/>			<hr/>
		7819 52			7819 52

Nye Medlemmer (indtil 1. April 1925).

Gdr. R. Ahrend, Vejringe, Stubbe- købing.	Godsforvalter Blume, Pederstrup, Horslunde.
Lærer Alkjær, Horbelev.	Politimester I. Bondesen, Saks- købing.
Sognepræst Baadsgaard, Dannemare, Nakskov.	Gdr. N. Borre, Tjennemarke, Søl- sted.
Toldforvalter Bang, Saksøbing.	Sogneraadsform., Amtsraadsmedlem V. Christensen, Kallehaugaegaard, Døllefjelde, Saksøbing.
Forpagter Bendzen, Adserstrup, Horselunde.	Lærer Date, Jødevej, Nakskov.
Pastor C. M. Bjerrum, Utterslev, Kasager.	

- Musiklærerinde Fru Johanne Drees, Maribo.
- Gdr. H. P. Frandsen, Utterslev, Kastager.
- Sognepræst Frederiksen, Thoreby, Flintinge.
- Højskoleforstander Kristian Greger, Nr. Ørslev, Egebjerg.
- Lærerinde Fru Agnes Hansen, Jernbanevej 5, Nykøbing F.
- Oversygeplejerske Frk. K. Hansen, Sygehuset, Nakskov.
- Gdr. P. Hansen, Ravnsby, Kragenæs.
- Lærerinde Frk. M. Harries, Maribo.
- Læge Heiberg, Stokkemærke.
- Repræsentant, Købmand Chr. Henriksen, Gunslev pr. Nr. Alslev.
- Gdr. Ch. Jacobsen, Dalsborggaard, Sdr. Ørslev.
- Sognefoged Wenzel Jacobsen, Søborg.
- Gdr. Rs. Jochumsen, Ravnsby, Birket.
- Johs. Johansen, Blands, Bandholm.
- Skolebestyrer Jørgensen, Maribo.
- Fiskeeksportør Lars Jørgensen, Bandholm.
- Landmand H. P. Krag, Mageltving, Torrig.
- Overlærer K. P. Kruse, Maribo.
- Arbmd. L. Larsen, Hauløkke, Bandholm.
- Gdr. H. P. Larsen, Flintinge.
- Godsforvalter, Oberstløjtnant Lehmann, Fuglsang, Nykøbing.
- Lærerinde Frk. Lichtenstein, Maribo.
- Bankassistent C. A. Lund, Nakskov.
- Pastor M. Luppés, Katolsk Kirke, Nykøbing F.
- Gdr. Marius Mortensen, Særslev, Horbelev.
- Overportør Carl Møller, Fiskebæk.
- Rentier E. Nielsen, Vesterborg, Nakskov.
- Gdr. Sv. Chr. Nielsen, Kastager.
- Barber Nielsen, Thoreby, Flintinge.
- Propr. A. Olesen, Engeskovgaard, Vesterborg, Nakskov.
- Førstelærer A. Olsen, Birket Skole, Birket.
- Frk. Kirstine Petersen, Søværnerne, Lindet.
- Lærer Svend Petersen, Alstrup, Guldborg F.
- Murermester Chr. Ramm, Hejringe, Lindet, Birket.
- Højskoleforstander Schmidt, Nr. Ørslev, Egebjerg.
- Parcellist S. Sørensen, Lindet, Birket.
- Propr. H. Thomsen, Egelund, Torrig.
- P. Vejleman, Kastager.

Sted- og Personregister

Aarbøger I—X

Ved Bibliotekar *Knud Hansen*

- Aalye, P. Høj, X 114
Aabye, Th., III 19—22, 24, 25, 37
Aagaard, Abr. Poulsen, III 63, 64, 79
Aagaard, G., VIII 129
Aagaard, H. Chr., I 25
Aagaard, M., I 25, 85
Aagaard, N. Poulsen, III 63, 64
Aageby, IX 102, 115, X 27, 96, 100,
107, 116
Aalevad, VIII 13, X 27
Aallholm, I 14, 33, V 11, 13, 46, 47,
60, 80, VI 79, 85, 128, VIII 15,
X 41
Aalstrup, I 67, 90, 100, III 126, IV
22, 23, 49, 56, 64, VIII 7, X 92, 114
Aanodt, Eva, II 142
Aanodt, Thøger Chr., II 137—42
Aarhus, P. Simonsen, X 57
Aarhus, Simon, III 54—57, VI 2
Aarilevgaard, VII 53
Aaserup, X 23
Aasmarke (nu Knuthenborg), I 68,
VI 49, 81, 85, VII 23, 28, 29, 31,
44, 46, 57, X 29
Aasrup, V 34, 38, 143, VI 10, VII
54, 56, 62, VIII 89, 96, 97, IX 28
Aasrup, H. Andersen, V 140
Abel, IX 112, X 36, 129, 131
Abildtorpe, III 134, X 23, 132
Abildtorpegaard, VII 90
Abraham, Poul, VI 15
Abrahamsen, Ane, X 117
Abrahamsen, H., VI 66
Abrahamsen, Karen M., X 117
Adansen, H., VIII 75
Adansgave, X 42
Adeær, Cort, VI 85
Adeær, Nic., VI 64, 85, 129—30
Adeær, N. Sørensen, VI 85
Adriansen, Cl., I 73
Adriansen, H., I 71
Adriansen, Ole, III 35
Adersen, Laur., II 150—51
Adserstorp, se: Asserstrup
Agerup, X 23
Ahlefeld, II 111
Ahlefeldt, Benedikt von, III 83
Ahlefeldt, H. Daniel, VII 16
Ahlefeld, Sophie, VI 113—14
Ahrnkiel, II 17, 29
Albertidochter, Inger, I 71
Albrecht, Anna, VIII 111
Albue, IX 105—06, X 38
Aldershvile, III 119
Algestrup, V 138, IX 24, 26
Alleenberg, X 38
Allertsen, Jan., I 73
Allertsen, Lambert, I 81
Allerup, Laur. Thura, I 20, 26, 27,
X 87
Allesen, H., II 142
Alminde, X 34, 98, 99, 107—08
Alrøe, Mic., VI 39, 78
Alrøe, P. Simonsen, VII 16
Alsbach, Laurs, VI 149—50
Alstrup (nu Lungholm) I 68
Alstrup, V 71—72, VII 55, 103, VIII
68, IX 28
Alsø, X 40
Alsøgaard, X 31
Amager, N., V 69
Amalienager, X 28
Ammentorp, A., III 128—29
Anchersen, Joh. Joach, V 103, VI 174
Andekær, III 119
Anders Handskemager, VI 65
Anders Smed, VI 66
Andersdatter, Birgitte, V 16
Andersdatter, Bodil, VIII 105
Andersdatter, K., V 27
Andersdatter, K. Sophie, X 109
Andersdatter, Maren, VI 87
Andersen, C., VIII 75
Andersen, Christen, VII 62
Andersen, Fr., VI 120
Andersen, H., VIII 48
Andersen, H. J., VIII 48
Andersen, Henr., VII 12
Andersen, J., VI 82
Andersen, J., VIII 30
Andersen, J., VIII 34, 35
Andersen, J., VIII 59
Andersen, Lorens, VI 149
Andersen, M., VIII 59
Andersen, Mette, VIII 48
Andersen, P., IV 11, 15, VI 29

- Andersen, P., IV 25, 27
 Andersen, P., III 44
 Andersen, Trud, VII 51
 Anderstrup, X 23
 Andreasen, P., VI 64
 Andresen (Lærer), VIII 72
 Andrup, O.: Leonora Christina Ulfeldts Alterklæde, X 119—126
 Ane Spillemands, II 153
 Angel, D. Sophie, II 142
 Appel, G. Pedersen, X 108
 Arenfeldt, Jørg., IX 98, 115
 Arensdorff, Fr., V 36
 Arildsen, H., IX 70
 Arninge, II 112, 113, VIII 15, IX 65, 68, 69, 71, 73, 113—14, X 33
 Arnisæus, Henning, V 13
 Arresødal, VI 106, 115
 Arvelund, X 37
 Askø, V 62, VI 78, VII 134, IX 131, X 40, 96, 98, 99, 104—08
 Asmussen, Fr., VII 8
 Asmussen, H., I 14
 Assenbølle, X 25, 154
 Assens, Kn. Andersen, X 57
 Asserstrup, I 67, VI 80, VII 44, 91, X 22
 Atke, Math. Carstensen, VII 43
 Avnede, X 36
- B**aad, Jørg. Olsen, VII 57
 Baadesby (nu Baadesgaard), I 68, X 27
 Baadesgaard, I 68, VII 16, 17, IX 102, X 31.
 Bachhausen, Joh. Chr., V 95
 Bager, Kristf., VII 73
 Bagge, Clausen (se Clausen-Bagge)
 Bagge, R., VIII 41
 Bagger, Corn., X 105
 Bagger, M., X 96, 97, 107
 Baggesen, J., IV 121
 Balle, N. E., II 5, 6, V 135 36, 141
 Bandholm, II 125, III 102—103, VI 49, 53, 58, 81—83, VII 23, 24, 28, 37, 41, 56, VIII 1, 15, 57, 58, X 41, 153
 Bandholmsgaarden, I 68, VII 23
 Bannerup, IV 125, VII 56, VIII 66, 68
 Barchhausen, Mette M. Rebecca, X. 138
 Barfod, Imm., VI 17
 Barfoed, C., III 97
 Barholmen, VIII 12
 Barneholm, IX 107, X 41
- Barnekow, Joh., VII 56
 Barnerup, IX 28
 Barnewitz, Joach. von, IX 117
 Barnhøj, IX 106
 Bartholin, Casp. Christf., V 104, VI 176
 Bartofte, X 28
 Barup, IX 28, 123
 Basse, Anne, VIII 56
 Bastholm, Math., III 54, IV 7
 Baumann, Chr., II 14
 Bech, L., (se Schevin, Laurs. B.)
 Becher, Jac., V 17
 Beck, Bodil, II 143
 Beck, Ditlev, VII 75
 Beck, Kristf., VII, 75, 81
 Beck, Lave, IV 22, 46
 Beck, R., VI 58
 Beck, Regitze, IV 46
 Becker, Cl., VII 9
 Becker, Henr., VII 11
 Beckmann, P., VI 117
 Beind, Prior, IX 67
 Beijer, X 88
 Bejer, Joh., VII 9
 Beldenak, J. Andersen, IV 1, VII 55, 62, 64, 69, 70, VIII 62
 Bellinge, V 79, VII 51, 53—54, VIII 27, 28, IX 37
 Below, Ellen K. Lavridsd., IX 115
 Bendixdatter, Anne, VIII 69
 Bendsen, A., VI 46
 Benedictes Lund, X 37
 Benniche (Madsen), V 78
 Benniche, Joh., VIII 136
 Bentsen, J., V 50
 Bentzen, Kn., IV 6, V 17, 19
 Benzon, Chr., II 137
 Benzon, Chr. Nielsen, II 137, 154, VII 14—15, 22
 Benzon, E., II 166
 Benzon, Lorenz Jac., II 137
 Benzon, N., II 137—38
 Bentzon, N., VII 22
 Benzon, Olivia, II 144
 Berenwald, VI 86
 Berger, Petrea V., II 144
 Bergeshagen, Anna Hansdtr., V 28, VI 79
 Berner, Brandt, IV 18
 Bernt, C., VI 66
 Berrering, Joh. Henr., V 139
 Berrit (nu Berritsgaard), I 68
 Berritsgaard, I 68, II 143, V 80, 149, VI 64, 85, VII 60, 63, VIII 102, IX 56, X 31, 36

III

- Bert, Povel, VI 66
 Bernelsen, Christf., IX 114
 Bette, A., III 72
 Beulwitz, Frederikke C. von, III 126
 Beyerholm, A. Edvardsen, V 46
 Biering, Chr. H., VI 10
 Bildsøe, Gj. Cathrine, VII 22
 Bille, Anna, VII 54
 Bille, Else Margr., VI 120
 Bille, Elsebe, IV 23
 Bille, Erik, IV 22—23, V 48
 Bille, Jørg., IV 23—25, 36—46, 76
 Bille, Chr., IV 23—25, 36—47, 76
 Bille, Lave Eriksen, IV 22—30, 32, 34, 35, 40, 42, 82, VII 23
 Bille, Manderup, IV 23, 41, 45
 Bille, Pernille Margr., IV 46
 Bille, St., IV 22—23
 Bilsø Mølle, X 35
 Binck, Jac., VI 22
 Bindsbøll, S. C. V., VI 17, X 111, 114, 117
 Binnitze, II 125, III 108, VI 86, X 147, 153
 Binnitzegaard, X 35
 Binus, Mart., II 136
 Birch, Laur., II 136
 Birgitta, den hellige, II 34—109
 Birgitta Staldkarls, V 22
 Birkemosegaard, X 39
 Birkt, V 146, VIII 2, 4, 9, 10, X 35, 113, 129, 132—34, 136
 Bisgaard (Lærer), VI 150
 Bispeballe (nu Vintersborg), I 67, X 38
 Bispensø (nu Ulriksdal), IX 113, X 40
 Bjelle, V 36
 Bjelle, A., VII 53
 Bjelle, Anne, VII 53
 Bjelle, Mogens, VIII 28
 Bjellehoved, X 39
 Bjerby, X 25
 Bjerreskov, X 37
 Bjermark, X 29
 Bjerne, Chr., III 44
 Bjerneæs, X 38, 118
 Bjerre, VIII 126
 Bjerregaard, VI 108, X 67, 83, 84
 Bjørtrup, VIII 25
 Bjørup, V 68, VII 62, VIII 31, IX 26, 27
 Blantz, VII 38, X 34
 Blantzlev, X 34
 Blantzstrup, X 34
 Blich, Joc. Jochumsen, I 26, VI 67, 69, 70, 86
 Blicher, Didr. Nic., IV 124
 Blicher, Maren, V 143
 Blicher, St. St., III 122
 Blieskov, Asmus, VII 9
 Blieskov, Jac., VII 8
 Bloch, H. C., VIII 78, 132
 Bloch, Tønne, X 105, 106, 117
 Blomme, Jørg. Pedersen, VII 11
 Blydh, H., IX 68
 Blæsbjerg, VIII 11
 Blæsenborg, X 30
 Bockart, Glarmester, VI 62
 Bocken, H., VI 64
 Boderup, VIII 15, 29, IX 28, X 23
 Boderupgaard, I 27
 Boesdatter, Gertrudt, II 153
 Boesen, Jac., III 118
 Boesen, O., III 116
 Boesen, O., IX 69
 Boesen, P., X 79—81
 Bogø, V 34, 37, 38, VIII 10, 141, X 40
 Bohrs, Fr., VI 67
 Bojsen, P., III 146
 Bojsen, P. O., III 34, IV 120, 121, 131, VII 82, IX 4, 131, X 72, 105, 113, 117
 Bold, G. F., V 96, 102, VI 145, 146, 156, 166—68, 173—74, VII 5, 19
 Boldich, Povel, VI 79
 Bonde, A., VIII 41
 Bonde, N., VIII 43
 Bondeholm, X 41
 Bondelykke, III 119
 Bonderup, IV 37, 38—40
 Borckmann, P., VI 117, VIII 29
 Borgbanken, X 38
 Borgeskov, X 132
 Borgø, X 40
 Born, Fr., V 103, VI 174
 Borre, H., VII 25
 Borregaard, VIII 141
 Borremose, III 34
 Borsø, VII 56
 Boserup, X 43
 Bostou, A., VI 45
 Braase, Ernst, VII 107
 Braase, P. E., VI 17
 Brabrand, VIII 129
 Brahe, Falk, IX 122—23
 Bram, K. Hansdtr., VI 86
 Bram, N., V 21
 Bramsen, M., VI 46
 Bramslykke, VIII 153—54, IX 69, X 31
 Branderslev, III 67, X 126

IV

- Brandstoffegaard, X 28
 Brandstolpe, X 22, 43
 Brandstrup, III 128, X 43
 Brandt, Fr., III 55—59, 77, 79
 Brandt, Henr., VII 16, IX 99, 115
 Brandt, Jan Samuel, V 135—36
 Brandt, P., X 136
 Brandt-Holst, V., IV 19
 Brarup, V 34, 38, VIII 68, IX 26, X 150
 Brede Sø, IV 90, 95
 Bredfed, III 92
 Bregerup (nu Knuthenborg), I 68, II 163, V 78, 79, X 23, 37
 Bregninge, VII 55, 56, 62, VIII 148—49, IX 37, 133, X 33
 Bregningsgaard, IX 69
 Bremersvold, VI 79, X 22, 32
 Brenneke, H., VI 72, 87
 Breyde, Hennekinus, IX 65
 Briggerup (nu Søholt), I 68
 Brinck, Daniel, II 18—19, 30—31
 Bringe, H., X 153
 Bringe, Jeppe, VII 25
 Bringk, Laur., VII 59
 Brix, Cl., X 108, 112
 Brixen, Th. Ludvig, III 135
 Broager, Andr., I 85
 Broch, Fr., Christiane, VI 16, 32
 Broch, N., VI 32
 Brockdorff, Ditlev, VII 62
 Brockenhuus, Ejler, VII 54
 Brodersen, VIII 133
 Bruun (Christianssæde), X 102
 Bruun, A. Pedersen, IX 58
 Brun, Christen, VIII 53
 Brun, E., II 136
 Brun, H., IX 75
 Bruun, H. Chr. Hansen, VI 14, 32
 Bruun, J. B., VI 16
 Brun, Kn., III 91
 Brun, Math., IX 71
 Brun, N., IX 67
 Brun, P., VII 12
 Brun, R., III 115
 Brundragene, VIII 19, X 40
 Brunk, N., VIII 37
 Bruntofte, IX 33
 Brusserup, IX 33
 Bruus, Karen, VI 136
 Brydebjerg, X 38
 Brydebølle, X 25
 Brüel, G. W., III 24, 46
 Bræmer, Nik., III 115
 Bræmmer, Herm., VII 11
- Brændte Ege, IX 41
 Brøckker, P., VII 11
 Brøstrup, Chr. Maria, VII 21
 Buch, Dorothea Margr., VII 22
 Buch, Fr. Chr., VI 86
 Buchalf, Mette Magd. Pedersdtr., VII 20
 Buchalf, P. Henningsen, VI 123, VII 94—100
 Buchhave, R., II 165
 Budsey (nedlagt Landsby), IX 32
 Budtz, C. Emil, II 25
 Budtz, G. Vilh., II 25
 Budtz, Inger Chr., se Glahn, I. K.
 Bukkehave, II 113, VI 94, 98, X 32
 Bulbro, X 27
 Bulskov, X 37
 Bunde, Wulf Nielsen, IV 64
 Bunkeflod, H. Chr., II 142—43
 Buntsen, Laur. Marie, X 57, 70
 Burd, H., IX 69
 Burseby, VIII 28, 29
 Burserup, Johs., I 81
 Bursø, X 40
 Busch, Jørg. Sørensen, III 69—70, VII 120—22
 Busk, M. D., V 18, 27
 Buskebro, X 27
 Butte, S., V 82
 Bülow, Casp. Fr., IX 108, 116
 Bülow, Fr. Barnewitz von, IX 116, 117, X 41
 Bülow, Joach. Hennig, I 72
 Bülow, Lyder, VI 117, VIII 29
 Bülow sø (nu Stensø), IX 108
 Byrsting, N. Brock, II 159
 Byskov, IX 40
 Byssing, VI 148, IX 109, 117
 Bækkebro, IV 91
 Bækkeskov, X 37
 Bændernæs Skanse, III 92
 Bærentsen, H., VI 46
 Bøcker, H. (Bocken), VI 64
 Bødtker, H. Hansen, III 63, 67, 79, 80
 Bøgeskov, IV 120, X 37, 134
 Bøgeskovholm, III 119
 Bøget, X 35
 Bøgholt, X 37
 Bøgvad, J., III 80
 Bølle, Anne, IV 27—28, 33
 Bølle, Birthe, V 81
 Bøllesminde, X 42
 Bønnelycke (Kbmd), VII 113, IX 126
 Bønnet, V 29, VI 107, VII 51, 53, 128, IX 38, X 36. 79—81, 83, 89, 108, 132

- Børnetgaard, VII 54—57, 67, 69, 113
 Børre, Birthe, III 105
 Bøserup, X 22
 Bøsk, Joh., VII 11
 Bøserup, III 110, 115—17, IX 26, 27
 Bøttern, Jul., VI 96, 98, VIII 132—33
 Bøtt, I 69—83, 92, II 162, V 51, VI 124, VII 2, IX 38
 Bøtt, Nor, I 59, VIII 4, 12
 Bøtt, Alb. Pedersen, III 104
- C**
 Calnette, P. A. B. de la, VI 115
 Canpe, Cl. Hansen, III 71
 Canariis, Frk., II 137
 Canariis, Joh. Nic., II 137
 Capel, Laur. Hansen, VII 74
 Carl af Hessen, VI 104, IX 41, X 89
 Carl Feldbereder, VI 65
 Carlsfeldt, III 20, 135, VI 108, 111, 123, IX 41, X 79—81
 Caroline (se Karoline)
 Carlensen, Valentin, VII 41
 Casper Tolder, V 24
 Casensen, Christen, VI 66
 Catharina I., I 8, 15—17, III 95—96
 Chaisius, H., IV 5
 Chaisius, Jonas, IV 5, 19
 Charlotte Amalie, I 75, V 61, 62, V 5—6, VII 16, 17, VIII, 46, 48
 Charlottenlund, X 37
 Chedorph, M. Nielsdr., VII 22
 Christen Feldbereder, VII 9
 Christensdr., A., VII 20
 Christensen (Overkrigskommissær), II 138
 Christensen, A., X 143
 Christensen, Balthasar: Træk fra den lollandske Grammatik, V 131—34
 Christensen, H., VI 47
 Christensen, H., VI 59
 Christensen, H., VI 67, 68, 70
 Christensen, H., VIII 59
 Christensen, H. Bernt Laur., X 117—18
 Christensen, Jac., V 15, 16
 Christensen, Jørg., VII 73
 Christensen, Kn., VI 47
 Christensen, Kristf., II 147
 Christensen, Laur., VII 9
 Krisensen, Marius: Laalands og Falsters Stednavne, IX 24—43, X 22—45
 Christensen, N., VI 46
 Christensen, N., VI 67, 69, 70
- Christensen, P., V 47
 Christensen, P., X 153
 Christensen, Povel, VI 65
 Christensen, R., VII 11
 Christensen, R., VII 67
 Christensen, S., VII 47
 Christian II, I 69, 73, III 86—87
 Christian III, I 68
 Christian V, IV 6, 26, 28, 35
 Christian VIII, VI 96—98
 Christian IX, III 140
 Christian Apoteker, II 135—36
 Christian Bager, VI 67
 Christian, Den udvalgte Prins, I 74, II 136, III 52—59, V 18—20, VI 4, 30, VII 59, IX 133, X 151
 Christian Skomager, VI 64
 Christian Tjener, V 7
 Christiansborg (nu Christianssæde), X 42, 92
 Christiansdal, III 134, VI 44, 138, IX 117, X 31, 38, 129—31
 Christiansdatter, Karen, VI 133—34, VII 108—09, X 143
 Christiansen, Fr., VI 66
 Christiensen, Jørg., IX 76
 Christiansen, P., III 122
 Christiansholm, I 32, 33, VI 52
 Christiansminde, III 33, 36, 45, IX 42, X 42
 Christianssæde, I 68, III 126—31, IV 117—20, 122, V 96, VIII 130, IX 101, 130, X 22, 42, 102, 118
 Christine, Dronning, V 8
 Christinefeld, X 44
 Christoffer II, V 75, VIII 6, 62
 Christoffer Organist, VIII 53
 Christoffer Slagter, VII 9
 Christoffersen, Christen, VII 28, 45
 Christophersen, Gjert, VI 45
 Christophersen, H., VI 47
 Christophersen, H., VIII 43, 44
 Christophersen, Henr., VIII 43
 Christophersen, Jørg., VII 75
 Christophersen, Rasm., VII 25, 38, 40
 Christoffersen, T. C., VI 26
 Clasen, Adam C. A., II 157
 Classen, H. P., VI 114—16
 Classen, Joh. Fr., VI 99—116
 Classenske Fideikommiss, II 160, III 31, X 64
 Clausdatter, K., VII 26
 Clausen, Agathe, V 94, 95
 Clausen, Chr., VI 66
 Clausen, Chr., VII 11

VI

- Clausen, E., IX 68
 Clausen, H. Glud, I 99, IX 8, 9, 12, 21
 Clausen, Henr. Nic., IX 1—23, 131, X 1—21
 Clausen, J. F., VI 100
 Clausen, Jac., VII 74
 Clausen, J., V 87, VI 161—62
 Clausen, Joh. Jensen, V 87—105, VI 143—79, VII 118
 Clausen, N., VII 77
 Clausen, Oluf, IX 71
 Clausen, Pauline, IX 130
 Clausen, Poul Chr., IX 21
 Claussen, R., IX 132
 Clausen-Bagge, Chr. Ditlev Fr., IX 22
 Clausen-Bagge, Georgia Marg. E., IX 22
 Clausen-Bagge, Henr. G., IX 22
 Clausen-Bagge, Marie Nic., IX 22
 Clausen-Bagge, N., IV 122, IX 1—23, X 1—21
 Clausholm, VI 108
 Clement, Antoni, V 14, VI 22
 Clemmensen, Christen, II 149
 Clemmensen, Karen, V 56
 Clemmensen, M., VII 40, 46, 48
 Clemmensen, N., VIII 79
 Clemmensen, R., V 56
 Colding, Abigaël, VII 21
 Colding, Cec. Dorothea, VI 86
 Colding, M. Jensen, VII 21
 Colding, N., X 112
 Collin, Jomfru, VII 122
 Copmann, K. Svendsdtr., X 95
 Copmann, Sv. Poulsen, X 95
 Corneliussen, Dir., I 71
 Corneliussen, Jac., I 71
 Corseletze, II 162, III 108, IV 130, V 29, 30, 46, 64, 68, 69, VI 103, 107—08, 110—11, 121—22, VII 16, 21, 54, 64, VIII 25—30, 153, IX 39, X 35, 57, 79—89.
 Cranach, Lucas, VI 21
 Crassow, Abele, IX 65
 Crassow, Bernh., IX 65
 Cunningham, Jac. Hansen, VII 90
 Cypressegaard, X 31
 Czar Peters Hus (se Nykøbing F.)
- D**aa, Herluf, VII 53
 Daa, Jørg., VII 53
 Daa, Marine, VII 63
 Daarfeld, Herman, X 101—02
 Daase, Simon, III 115
- Dahl, Maria, VII 10
 Dahl, Th., I 90, 91, V 96, 97, VI 143, 145, 154—58, 163, 165, 167, 170, 175
 Dalby, VII 56, 66, VIII 27, IX 31
 Daldorpf, Elisabeth Cath., IX 117
 Dam, Petro Agnete, VI 79
 Damsmosegaard, X 39
 Danielsen, Chr., VI 65
 Danielsen, H., VII 12
 Danielsen, N., VIII 58, 59
 Dannemarre, VII 73, 77, IX 65, 68, 69, 71, X 34
 Dansted, X 30, 36
 Darket, X 36
 Davidsen, H., VI 67
 Davidsen, R., VI 45
 Debes, P., III 60
 Degn, A., IX 68, 69
 Degn, H., VIII 105
 Degn, Henning, IX 65
 Degn, J. Nielsen, VII 113, VIII 143, IX 126
 Degn, Johs, IX 65
 Degn, Moens, X 94
 Desington, Vennike Cathr., VI 78
 Dethmer, Math. Joc., I 23, 24, 27
 Detlefsen, Kristine, IX 9
 Dideriksen, Markus, IV 80
 Dinesen, H., VIII 60
 Dorn, P. Samuel, II 138
 Dorothea, Dronning, I 32, X 129, 137
 Dorph, Oluf Frandsen, V 86, 90, 94—96, VI 148—52, 160—62, 164, 177, 179, VIII 105—13
 Drage, L., III 44
 Dragsminde (tidl. Toldsted ved Rødby Fjord), III 79, 82—84, 89, 92, 96—100, 107, IV 52, 56—58, 65, 73, VI 80, VIII 130, IX 130, X 147
 Drejerbyen, IX 41
 Dresler, A. Kathr., IX 89, X 147
 Dresler, Fr. Chr., VI 41, 78, 79
 Dresler, Valentin, VI 78
 Dreyer, Math., VI 67
 Drukken, H. Jensen, VIII 59, 60
 Drummeholm, VIII 19
 Duegaard, X 31
 Dukkerup, IX 29
 Durup, V 22
 Dybet, X 36
 Dyre, Palle, IX 98, 115, X 93, 115, 118
 Dyrefod, II 21
 Dyrhauge, Jørg., III 77
 Dyssel, Joh., Arent Eliesen, X 96

VII

- Dølmose, I 60
 Døllefelde, III 71, 78, IV 116, V 77,
 VIII 6, X 29
- E**berstein, Ludv. Albertsen, VIII 6, 62
 Edinger, Vilh., I 17
 Egebjerg, VI 119, VII 57—58, VIII
 23, IX 38
 Egebjerggaard, VII 128
 Egede, Gertrud, V 143, VI 150, 160
 Egede, Poul, V 143
 Egelev, II 15, IX 34
 Egeuse, V 69, IX 37
 Egeuseborg, VII 51
 Eget, IX 39
 Egebølle, IX 102, X 25
 Egholm, I 68, X 41, 132, 136
 Eglved, Chr., VII 21
 Elets, H., X 57
 Elets, H. Chr., X 57, 67
 Elisabeth af Mecklenborg, VII 51
 Ellenhøje, IX 38, X 154
 Ellegaard, Jørg. Knudsen, III 59, 78
 Ellenhøje, X 32
 Ellermann, Joh. Bengt, VI 6, VII 9,
 13, 21
 Ellermann, Kirstine Nielsdr., II 146,
 VII 9
 Emb, II 112, X 34
 Endemann, Fr., VII 74
 Enchøje, X 40
 Engberg, Jesp., VIII 26
 Egebølle, X 25
 Engel (Havnefgd.), X 118
 Engel, Bolette G. Stephine, X 118
 Engel, N., VI 16
 Engelhart, Jørg., VII 9
 Engelsborg, IV 87, 132, VIII 10, X 30
 Engestofte, VI 53, 81, VII 57, VIII
 74, 153, X 27
 Erik af Pommern, IV 3
 Eriksdatter, Birke, VII 63
 Eriksen, E., VII 16
 Eriksen, H. Hansen, VII 103—06
 Eriksen, Jac., VI 130—31
 Eriksen, Jørg., VI 47
 Eriksen, Math., VII 11
 Eriksen, N., X 102
 Erikstrup, X 22
 Eriksvolde, VIII 14, X 32
 Ernst, Kn. Larsen, X 110—12, 117
 Ernst, P., VI 150, 161 *Juni Sign*
 Erndale, V 17, VII 81, VIII 19, X
 30, 154
 Eskildsen, Jørg., VI 46
- Eskildstrup, III 16, 33, 35, V 34,
 38, VII 51, 61, VIII 151, IX 26,
 X 150—51
 Esmarch, Aug., II 29, 30
 Ettehave, X 32
 Eveby, X 26
- F**aber, Daniel, V 13
 Fabritius, Just, VI 101—02
 Fabritius, Konrad, III 70
 Fabritius-Tengnagel, C. A., II 167
 Fache, Karen Steensdr., V 86, VII 120
 Fache, Sophie, V 93, VI 145, 148,
 150, 157, 159, 171, 179, VIII
 105 13
 Falkerslev, V 34, 38, VII 62, IX 34,
 X 71
 Fallesen, Eggert Christf. v., VI 176
 Falsen, Enevold, V 104, VI 176
 Falster, Chr., III 67, 68
 Falster, Dorete, VII 64
 Falster, Hilrad Olufsdtr., VII 63, 64
 Falster, Mogens, III 88, V 78, 79,
 VII 51, 53, VIII 27
 Falster, Oluf, VII 64
 Falsterbode, IX 43
 Farnæs, IX 31, 37, 123—24
 Faxe, Morten, VIII 63, 66
 Faye, Gerh., III 32, 34—42, 46, 125,
 VI 138, VII 133
 Fayesminde, III 119
 Feilberg, Chr. Jensen, VI 44, 80
 Feilberg, J. Chr., VI 80
 Fejø, I 59, 61, V 36, 62, VI 78, X
 40, 150
 Felten, H. v., I 12
 Felthus, Fr., I 23
 Femø, V 36, 62, VI 67, 78, VII 74,
 VIII 9, X 40
 Ferslew, Bondo, I 92
 Fester, VIII 77
 Feuereisen, Elias, III 70
 Fibiger (Mølleer), II 143
 Fibiger (Oberstløjtnant), VIII 131
 —32
 Fibiger, Emil, VI 138
 Fibiger, Helene Nath., II 143
 Fibiger, Johs., VI 138
 Fibiger, Jørg., VI 138
 Fich, Karl, Kasserede Kalkmalerier
 i Nr. Alslev, X 139—41
 Fich, Karl V., X 142
 Fickesen, Anne, VII 54
 Fickesen, Joh., X 129, 137
 Fiil Laur. Hansen, VIII 25, X 94, 115

VIII

- Fincke, Jørg. E. Pedersen, VII 8, 20
 Finke, Maria, V 12
 Finstrup, IX 26, 43
 Fischer, Joh. Thom., III 67, 80
 Fiskebæk, IX 38
 Fisker, Jørg., VI 59
 Fisker, Laur, III 55
 Fjelde, VIII 6, 76, X 29
 Flaarup, X 22
 Flaarupmelle, X 34
 Flensborg, Jørg., III 77
 Flesborg, Madam, VIII 107—09
 Flesborg, A., Lisbet Persdtr., VII 80
 Flindt, A. Jacobsdtr., VI 85
 Flindt, Bodil Birgitte, IX 117
 Flindt, Cl., VII 10, 12, 21
 Flindt, Ditlev, II 137, V 92, 93, VI 149—51, VII 16
 Flindt, H. Bergishagen, VII 19—20
 Flindt, Henr., V 28, 103, VI 79, 167, 174, VII 21
 Flindt, Jac., VI 41, 42, 79, 81
 Flindt, Martha, VII 19
 Flindt, Mette Chr., VI 87
 Flindt, Th., VI 87, VII 21
 Flintinge, I 32, V 53, VII 127, VIII 5, IX 132, X 33
 Flintinge Aa, I 32, 58
 Flor, Jac., IV 31, 32
 Florander, V 122, VII 106
 Florens, Snedker, VI 64
 Flygge, Anna, II 138
 Flygge, Joh. Berendt, II 138
 Flyggegaarden, II 138
 Fog, Jørg. Lemvig, X 67
 Fogh, Joac., II 32, III 122
 Folmersen, Truels, IX 68
 Forbus, Hans, VII 8, 20
 Forbus, Johs., VI 72, 87
 Forneby, X 26
 Foss, Holger, II 19, III 122—23
 Fos, Mikkel, IV 53
 Franck, Joh. Gynter, VII 8
 Fransdatter, Sidsel, VIII 54
 Frandsen, N., VII 43
 Fredelund, III 119
 Frederik III, V 20
 Frederik IV, I 3, 5, 6, 15—17
 Frederik VI, III 40—41
 Frederiksdal, VII 91, X 33, 38
 Frederiksdatter, Kirsten, VI 133
 Frederiksdatter, Maren, VI 133—36, VII 107, 110
 Frederiksdatter, M., X 142
 Frederiksen, Chr. Erh., VII 133
 Frederiksen, H., VI 133
 Frederiksen, N., VI 133
 Frederiksen, R., VI 133, VII 108
 Frederiksen Høj, Lars, II 15
 Frederikslund, VI 109
 Frederiksminde, X 42
 Frederiksværk, VI 101—02
 Fredsholm, IX 107, 116—17, X 41
 Fredskov, IV 120
 Frejlev, I 37, 93, III 87, V 46, 48, 54, X 30
 Frideriksen, P., VI 60
 Frihedsminde, IV 119, X 42
 Friis, Corn., I 71
 Friis, H., I 71
 Friis, I. C., VI 125, IX 42
 Friis, Jac. Jørg., VIII 154
 Friis, L., X 102.
 Friis, Laur., VII 66
 Friis, N., I 71
 Friis, N., III 52, IV 18, VI 15, VII 66
 Friis, Oluf, VIII 26
 Frijs, Fr. Krag Juel Vind, IV 87
 Frisenfeld, IX 42
 Fritscher, Chr., VII 11, 21
 Fritscher, Dorothea Eleonora, VII 19
 From, Abr., VI 79
 From, A., III 63, 64, VI 121—23, VIII 29
 From, A. Simonsdtr., VII 19
 Frostrup, X 23
 Frygt, O., IX 55
 Fuglsang, I 33, 89, 90, III 21, V 37, 53, 64, 142, VII 63, IX 116, X 33, 45
 Fuglsang, J., VI 128—29
 Fuglse, V 146, VII 32, 34, 46, VIII 8, 13, X 34
 Funck, Isaack, VI 57
 Føbus, H. Jakobsen, VII 25—27
 Føllerupgaard, X 23, 40
Gaabense, II 17, 26, 29, III 125, IV 26, VI 11, 127—28, VII 117, 127, VIII 10, 12 15, IX 40
 Gaard, Grete (skal være: Grete Mysse), III 18, 48
 Gaard, H., VIII 43, 44
 Gaard, Jac., X 81, 82, 84, 88
 Gaard, Morten, VIII 41
 Gaard, N., VIII 48
 Gabrielsminde, X 42
 Galde, O., VI 148, 161
 Galmendrup (nu Bremersvold), X 22
 Galminager, X 28

IX

- Gammel, J., VII 90
 Gl. Kirstineberg, II 160, V 69, VI 133, VIII 31, IX 41
 Gammelby (nu Gammelgaard), I 68, IX 98—102, X 26, 93
 Gammelbygaard, se Gammelgaard
 Gamneleje, X 42
 Gammelgaard, I 68, IV 119, VII 16, IX 98—102, 109, 114—16, X 31, 92, 93, 96, 97, 102, 107, 114—15, 118, 146
 Gammelholm, X 41
 Gampen, Joh. Mart., VI 120—23, VII 59
 Garb Poul, III 63, 78, VI 117—21, VII 59, VIII 63, 67
 Garbø, A., Fra Sjællandske Tegnelser, V 139
 Garbø, A., Provincialmedikus Hahn i Maribo, IX 77—95
 Garnvraagaard, VI 108
 Gavlluse, IX 41
 Gavnø, VI 79
 Gebler, Jørg., VI 84, VII 8, 19
 Gebler, Kath. Elisabeth, VII 20
 Gedesby, I 1, 11, 12, V 34, 38, 67, 69, VI 138, VII 51, VIII 66, IX 32, X 151, 154
 Gedting, E., VII 16
 Gedser, I 8, 71—78, 83, II 113, VI 141, VII 1, 51—53, VIII 12, IX 38
 Gedsergaard, III 20, V 69, VI 125—26, VIII 31
 Gedserrodde, VI 125
 Geldtofte, X 28
 Gelstrup (nu Rosenlund), I 68
 Gemzøe, O. Hansen, VI 85
 Georg, Chr., VI 47
 Ger, Henr., IV 53
 Gerhard, P., III 118
 Germansen, Jørg., VI 138
 Gersdorff - Hardenberg - Reventlow, Ida Augusta, VIII 132
 Gert Murmester, V 25—26
 Gertslatter, Gertrud, II 113
 Gertz, Joh., II 147
 Getreuer, Nic. Christiansen, VII 124, X 96
 Geweke (Geuke), Jacob, IX 113, 117
 Gielf, Mic., VII 11
 Gjellerup, X 114
 Gjerdinge, III 86, 106
 Gierlew, A., III 139
 Gierlew, Andr. Nic., III 139
 Gierlew, Frederikke, III 136—39
 Gierlew, J. Chr., I 84—98, III 136—39, VII 82
 Giesler, VIII 73, 74, 78
 Gietzør, se Gedser
 Gjorslev, VIII 59
 Gjøe, Axel Mogenssen, VIII 100
 Gjøe, Christf., V 81
 Gjøe, Eline, Fru, II 126
 Gjøe, Eline, Jomfru, II 126
 Gjøe, Eskild, II 127
 Gjøe, Henning, VII 61, 65, IX 75
 Gjøe, Henr., II 126
 Gjøe, Karine, VIII 100
 Gjøe, Kn., II 126, IX 69
 Gjøe, Markus, IV 70
 Gjøe, Mogens, II 127, VIII 100
 Gjøe, Oluf, VII 63, VIII 100
 Glahn, Adam W., V 143, VIII 141
 Glahn, Heinr., VII 107
 Glahn, H. C., VI 25, 27, 29
 Glahn, Henr. Christf. (1738—1804), V 143, VIII 138
 Glahn, Henr. Christf. (1810—1891), V 143
 Glahn, Inger Chr., VIII 141
 Glahn, Pauline M. Amalie, VIII 141
 Glahn, Poul Egede, V 143, VIII 141
 Glochsin, Joh., VI 61, 84
 Gloslunde, V 82—84, VIII 154, IX 65, 67—73, X 36, 45, 151
 Glostrup, X 22
 Glukse, X 34, 35
 Godsted, VIII 17, IX 128, X 30
 Goltze, Morten, VII 10
 Goøed, Andr. Jensen, VII 9
 Gossmann, Jørg., VI 80
 Gotfred Smed, VI 65
 Gottesgabe, I 67, IX 102—06, 116, X 25, 42
 Graa, A., IX 67
 Graa, Jørg., IX 69
 Gram, Fr. Luise, III 129, 141, IX 94
 Gram, R., VII 13
 Graver, H., X 153
 Green, Fr., I 19, II 149, III 136, VI 8, 10
 Green, N., VIII 65
 Green, Ursula, III 136—38
 Greve, Kirstine Caspersdtr., VI 79
 Griffenfeld, P., IV 30, 31
 Grimm, Joc. Henr., V 118, 125
 Grimmelstrup, III 16, 115, V 69, VII 53, 55, VIII 30, IX 26, 27, X 72
 Grimsted, VI 80, 84, VII 91, X 30, 36

- Grimstrup, II 11—12, III 83, VIII 14, X 22
 Grosmand, Bertel, VII 11
 Grote, Th., III 57, V 36
 Grove, Joc., VII 9
 Grubbe, A. M. Eriksdtr. IX 115
 Grubbe, Elsebe Sigvardsdtr., VII 63—67
 Grubbe, E., IX 98, 115
 Grubbe, Laur., IX 98, 114—15
 Grubbe, M. Eriksdtr., IX 115, X 93, 115, 118
 Grubbe, Oluf, IX 69
 Grubbe, P., VII 56
 Grubedal, Elsebe Albrechtsdtr., VII 57
 Grundtvig, Fr. Vilh., VI 32
 Grundtvig, N. F. S., II 14—15, IX 3
 Grundtvig, Otto, II 14, 21, VII 131, VIII 10
 Grydemose, X 39
 Grænge, I 32—44, II 163—64, V 45—49, VIII 15, 74, X 33
 Grænsemænden, VII 67—70
 Græshave, V 82, 84, VIII 15, 74, IX 71, 102, 115, X 32, 91, 92
 Grønnegade, V 47, IX 133, X 27
 Grønsund, V 62, VII 14
 Gude, Ludv. Jac. Mendel, VIII 133
 Gudmundsson, Thorgeir. III 139—40, 142
 Guldbek, Sr., III 115
 Guldbek, Birgitte, VI 86
 Guldbek, Valentin Christf., VI 67, 86, VII 17
 Guldborg, IV 59, 73, V 44, VIII 5, 10, X 30
 Guldborgland, II 161, V 77, VIII 132
 Guldborgsund, I 9, VIII 5, 6, 12, 15
 Guldbrend, Chr., IV 19
 Guldbrend, Chr. Ancher Vilh., IV 20
 Guldbrend, Joh. Vilh., IV 19
 Guldbækgård, III 114, 116
 Gundelach, Christf., IX 122
 Gundersen, Gunder, V 46, 60
 Gunnildethorp, IX 26
 Gunslev, II 21, III 19, 112, IV 122—23, V 34, 85—105, VI 143—79, VII 118—25, VIII 10—12, 65, 105, 107, IX 34, X 149—50
 Gunslevmagle, I 101, III 19, V 69, VII 67, VIII 26, 65, IX 34, 57
 Gurreby, VIII 15, IX 102, 115, X 26, 34, 115
 Gvitzow, Nanna Jensen, VII 63
 Gydeager, X 29
 Gyldenbjerg, VII 132, IX 42, X 38
 Gyldenfløj, III 119
 Gyldenstjerne, Gjærrild, VII 55
 Gyldenstjerne, Kn. Pedersen, V 8, VII 55
 Gyldenstjerne, P., VII 56, 59
 Gyllembourg, Thomasine, X 70
 Gympes, J., I 12, VII 16
 Gysted, X 30
 Gæreth, IX 68
Haagen, Christen, VII 13
 Haagen, M., VI 46
 Haagen, Mickel, VII 10
 Haared, X 36
 Hachsen, X 88
 Hage, Alfred, III 101
 Hagemeyer, Joh. Casp., VII 67
 Hagenskov, X 94
 Hahn, A. Henrica, IX 89
 Hahn, Henr. Joac., IX 89
 Hahn, Jok. Henr., X 145—47
 Hahn, Vilh., VI 148, IX 77—95, X 145
 Hald, Jonas von, VII 62
 Hald, N. Madsen, VII 80, X 102—08
 Hald, P. Lauritzen, VII 5, 19
 Halkier, H. B., VII 104
 Hallerup, V 68, VI 117—18, 123, VII 60, VIII 29, IX 29
 Halling, Joc. Magnussen, VII 78
 Halmtofte, X 28
 Halmøe, F. N., II 167
 Halse, J., Conradi, II 21, 24
 Halsen, Terkild, VI 67
 Halskov, VI 107, VII 56, IX 40, X 83, 89
 Halskovgaard, VII 56—59
 Halsnæs, VI 111
 Halsted, I 99, III 86, 106, V 13, 29, 83, 146, VII 43, 46, 90, VIII 5, 6—9, 15, IX 4, 7, 21, 65, 67, 114, X 29, 132, 134
 Halvorsen (Klokke), I 88
 Hamborggaard, V 47
 Hammer, H., VII 10
 Hammer, Morten, VI 62. 85
 Hammer, N., VII 5, 18
 Hampe, J., III 115
 Hanberg, X 102, 116
 Handermelle, I 60, X 34
 Hane, N., IV 86
 Hanemosen (Grænge), I 33, 35, 37
 Hanenov, III 44, IX 41
 Hannestofte, X 27

- Hans, Hr., II 124
 Hans Brygger, III 44
 Hans Guldsmid, III 60
 Hans Kong, VIII 62
 Hans Rebslager, I 71
 Hans Skræder, III 116
 Hans Smed, X 48
 Hans Smed, X 102
 Hans Hendrich, VI 58
 Hanslatter, A., VII 81
 Hanslatter, Birthe, III 44
 Hanslatter, Bodil, III 78
 Hanslatter, K., VI 133, VII 107, X 42
 Hanslatter, Kirsten, VII 75
 Hansen (Dyrlæge), II 8, 20, 21
 Hansen, Abr., X 117
 Hansen, Adrian, I 71
 Hansen, A., IX 71
 Hansen, Bertel, X 101
 Hansen, C. A., Bering Liisberg : „Stubbekøbing“, II 152—54
 Hansen, C. A., „Den lollandske Fæber“, I 45—65
 Hansen, C. A., Præsten og Kongen, III 139
 Hansen, C. A., I 45—65
 Hansen, Carl, II 167
 Hansen, Christen, VII 11
 Hansen, Christen, VIII 58
 Hansen, Chr., VI 67
 Hansen, Frands, VIII 53
 Hansen, H., VI 66
 Hansen, H., III 93
 Hansen, H., VII 74
 Hansen, Hansine, III 118
 Hansen, H. Chr., II 132
 Hansen, Jac., VI 46
 Hansen, J., V 99, VI 149, 153, 158, 161—62
 Hansen, J. Hollænder, VIII 30
 Hansen, Jeppe, I 93
 Hansen, Jeppe, VI 58
 Hansen, Just, II 148
 Hansen, Jørg., VII 11
 Hansen, Jørg., VII 12
 Hansen, L., VI 59
 Hansen, L., VIII 70, 74
 Hansen, Laurs, IX 70
 Hansen, Malling, VIII 129
 Hansen, Mats, IX 68, 69
 Hansen, Morten, VI 66
 Hansen, Nic., VII 11
 Hansen, N., IX 68
 Hansen, N., VII 90
 Hansen, O., VIII 48
 Hansen, P., VI 67
 Hansen, P., VIII 58
 Hansen, P., VIII 67
 Hansen, P., VIII 63, 68—69
 Hansen, Poul, V 58—59, VIII 43
 Hansen, Povl, Om Dorte Skov, hendes Venner og hendes Fjender, IV 22—83
 Hansen, Povl, Om Dorte Skov og Tyven, VII 23—49
 Hansen, R., III 23
 Hansen, R., VI 150
 Hansen, Samson, VI 67
 Hansen, Sv. Laur., VII 59
 Hansen, Søren, VII 38
 Hansen, Terkel, III 72
 Hansen, Th., VIII 48
 Hansen, Th. Jensen Jørgen, IV 102—15, V 106—25, VI 88—98, VIII 121—29
 Hansen, Torkild Hoff, II 144
 Hansen, Tønnes, I 71
 Hanson, A., VIII 43
 Hanson, Laur., VIII 43
 Hanson, R., VIII 43
 Hardenberg, I 68, II 161, III 135, V 81, VII 116—17, VIII 75, 100—04, IX 129, X 28, 38
 Hardenberg Aa, I 58
 Hardenberg, C. A. W., IV 127, VIII 103
 Hare, Laur., VIII 41
 Harpelunde, X 36
 Harstall, Dorothea Magdalena von, IX 115
 Hartmand, VII 37
 Hartmann, Christf., II 136, IX 133
 Hartvig, Joh., VI 64, 68
 Hasagergaard, X 29
 Hasling, Morten, VI 65
 Hasling, N., VI 66
 Hasling, P. Sørensen, I 74, VI 14, 117, VIII 27
 Hasselo, I 80, 92, VI 124, VII 2, VIII 12, IX 38
 Hatten, Søren von, IX 114, X 92, 115
 Haudrup, L., VI 59
 Hæuendorph, P. Nic., VII 11
 Haugner, C. C., Bondehelten Otto Kuld, VII 89—91, 132, X 156
 Havbølle, X 25
 Haverlykke (nu Havlykkegaard), I 68, X 44
 Havgaard, I 67, X 31

- Havlykkegaard, I 68, IV 22, 24—76,
V 136, VII 23, 35, 37, 38
- Havnse, IX 37, 123—24
- Havrisgaard, X 31
- Heber, Frk., III 62
- Hedegaard, X 31
- Heden, E. Ernstsens, VII 77
- Hedenstrup, Sara, VIII 56
- Hedvigslund, X 37
- Heerforth, Christf., II 136, V 21, IX
132—33
- Heiberg, Joh. Ludv., X 64, 70
- Heiberg, Joh. Luise, X 70
- Heiberg, Ludv., X 64
- Heilmann, Joh., Ernst, II 24
- Heilmann, Lise (Elisabeth), II 5—33
- Heitmann, Jørg., III 80, X 102
- Hejrede Sø, VIII 12, 13
- Hejringe, IV 91, X 33, 36
- Heldt, Karen, X 57
- Hellinge, IX 70, 110, X 33
- Hellinge Hede, X 132
- Helms, H. F., II 167
- Helnæs, X 39
- Helweg, Thorvald, VIII 154
- Hemmingsen, Ole, VIII 46—50
- Hemmessen, Oluf, VII 13
- Hemingsen, Oluf, IX 69
- Hemmingsen, R., X 79—84, 88
- Hennecke, Hr., IX 67
- Henning, Hr., IX 67
- Henning, Fr., VII 16
- Henrik Bødker, V 21
- Hendrich Snedcher, V 99, VI 148,
153, 156, 159
- Henriksdtr., Gertrud, V 17
- Henriksdtr., Margr., I 32
- Henrichsøn, Bertil, V 78
- Hemriksen, Christen, VI 65
- Henrikson, Cl., VIII 43
- Henrichsen, C. S., VII 104
- Hendrichsen, David, VII 13
- Henriksen, Esb., IX 69
- Henrichsen, Hillebrant, V 80
- Henriksen, J., VII 59
- Hendrichsen, Laur., VI 44
- Henriksen, Laur., VIII 48
- Hendricksen, N., VII 10
- Hendriksen, P., VI 66
- Henriksen, P., VIII 60
- Hendrichsen, R., VI 59
- Henschel (se Hænschel)
- Herholdt, Joh. Dan., IV 16, VI 19
—20, 23
- Herredskirke, X 32
- Herritslev, I 98, III 136, V 46, VII
78—82, VIII 28, X 30, 103
- Herslebslund, X 64
- Hertel, Sam., VI 150, 161
- Herthadal, III 119
- Hertz, Bendix, I 23, VI 62, 85
- Hertz, Elise Christensen, X 56
- Hertz, J. Mic., X 56, 73
- Hertz, Josef, I 23
- Hesnæs, V 139, VI 108, IX 37
- Hesselskovgaard, X 37
- Heuser, Mons Heinr., VIII 100, 102
- Heye, J., IX 69
- Heye, N., IX 69
- Hifvelsø, VII 56
- Hildebrandt, Martin, VI 31
- Hildesvig, X 40
- Hillested, II 126, VI 82, VIII 53,
119, 149, 151, 152 X 29, 152
- Hillestolpe, X 22
- Hillestrup, IX 29, 129
- Hincheley, Chr., I 19, 20, 22, 24,
28, 30, 81, III 20, 22, V 71—72,
137, VI 11, 108, 124—26
- Hincheley, Edv., I 19, 27, 28, VII
9, 19, 20
- Hincheley, H. Bergishagen, I 22,
24, 28
- Hincheley, H. Henr., I 19, 20, 31,
VII 7, 19
- Hindse, O., VI 59, 84
- Hintze, N., VII 90
- Hjelholt, Holger, Var Møllerne paa
Falster Selvejere? VII 92—100
- Hjelm, V 45, VIII 76, X 34
- Hjelmholt, X 37, 132
- Hjortelund, X 37
- Hjorth, J., VIII 39, 41, 48
- Hjorth, P., VIII 43
- Hjul, Math., III 116
- Hobe, Fr., VII 73
- Hoby, IX 68—70, 72, 73, X 26
- Hoff (Proprietær), VIII 133
- Hoff, Dan., X 114
- Hoff, Nielsine Isidore, X 114
- Hoff, Simon Jac., I 94
- Hofgaard, Kirstine, IX 41
- Hofgaard, Laurentia, VI 126
- Hofmann, Amalie Margr., VI 85
- Hofmann, A. Margr., VI 79
- Hoffmann, Henr. Nic., VI 83
- Hoffmann, J. H., IV 49, 50, 60, 66,
69, 70
- Hofmann, Joh. Volchmar, VI 79
- Hofmann, Nic., VI 57

- Hojel, Andr., VII 17
 Holch, H. C., II 167
 Holck A., Bognyt, I 101—02, III 141—45, IV 126—30, V 142—47, VI 137—42, VII 126—33, VIII 145—45, IX 127—34, X 148—57
 Holck, A., Dorte Skov, hendes Venner, VII 118
 Holck, A., Lidt om den Nysted Byfoged og Tolders Embedsliv, I 84—97
 Holck, A., Lolland-Falsters Part i Københavns Befæstning, V 141
 Holck, A., Lolland-Falster og Københavns Befæstning, VII 110
 Holck, A., Det lollandske Digelag 1873—1913, II 155—56
 Holck, A., Maribo Købstadprivilegier, IV 126
 Holck, A., Oldtidsfund, IX 116—21
 Holety, V 46, VII 73, 74, X 26
 Holet, X 35
 Holgershaab, II 19, 32, III 118—21, 123, VIII 87, IX 41
 Holleby, VIII 15, X 26
 Hollænder, Elisa Cathr., VI 83
 Hollænder, Joh. Eberhardt, VI 83
 Hollænder, P., I 73
 Hollænder, Thyge, I 73
 Holm H., III 118
 Holm Joc., Henrichsen, III 68, 80
 Holm Karen, IX 117
 Holm Oluf, VII 9
 Holm P., VI 64
 Holm V., Byfoged Gierlew endnu en Gang, III 136—38
 Holm V., Dorte Skov endnu en Gang, V 136
 Holm V., Enke og Embede, VII 72—82
 Holm V., Fra Erhvervslivet-Skræddere, II 145—51
 Holm V., Fra Pietismens Tid, VIII 136
 Holm V., Industri 1823, II 160
 Holm V., Købstædernes Grænser, III 133—35
 Holm V., Løftet Feststemning i Nysted 1824, II 157—58
 Holm V., Manufakturhandel i Midten af det 18. Aarhundrede, I 18—31
 Holm V., En ny Daarekiste, X 75—76
 Holm V., Nykøbing Kirke og dens Omgivelser, IV 1—21, V 1—28, VI 1—33
 Holm, V., Tingsted som et Tingsted, VIII 62—70
 Holm, V., Træk af Musiklivet paa Lolland-Falster i det 17. og 18. Aarhundrede, III 50—81
 Holm, V., Var Provincialmedikus Hahn gift een eller to Gange? X 144—47
 Holm, Viggo, II 167
 Holmegaard, IX 98, 114—15, X 31
 Holmstrup, P. Chr., II 23, 32—33
 Holst, H., IV 10
 Holst, Jørg. Jacobsen, VII 25—49
 Holstein, Joh. Ludv., VI 8
 Holtegaard, X 37
 Holtshaven (Grønge) I 35
 Hoo, Becke van, IX 65
 Hoo, Otto van, IX 65
 Hoppe, P. V., 104, VI 175
 Horbelev, III 78, V 30, 34, 38, 139, VII 54—56, 58, 67, 113, VIII 27, 148, IX 34, 55, X 56—74
 Horn, H., III 80
 Hornemann, Gerh.: Peter den Store paa Falster 1716, I 1—17
 Horreby, II 140, III 23, V 34, 38, 65, 66, VII 56, VIII 4, IX 32, X 26
 Horslunde, IV 85, 119, 121, 122, V 48, 52, VII, 74, VIII, 2, 4, X 36, 117, 132, 134
 Houstrup, Madame, X 102
 Houten, H., IX 72
 Hovgaard, IX 114, X 31
 Huchens, M., VI 145
 Huggaf, Adelheid, V 76
 Hugaff, Jes, V 76
 Hugge, P., III 116
 Hullebæk, VIII 16, IX 38
 Hullebech, P., VI 153, 159, 171, VIII 110
 Humble, Chr. R., III 36, 39
 Hummersbüttel, Hartvig, IV 86
 Hummersbüttel, Henneke, IV 86
 Hummersbüttel, Joh., IV 86
 Hummingen, X 33
 Hunderis, IX 57
 Hunseby, II 111, IV 102—15, V 106—25, 146, VI 81, 88—98, VII 43, 81, VIII 3, 5, 13, 121—29, X 26
 Husby, X 26
 Husby, Math. Nic., VI 83, VIII 136
 Husher, K., I 29, 30

XIV

- Huusfeld, Dan., III 137, VII 77—79, X 103
 Hvalsøe, Anna, VII 19
 Hvalsøe, E., II 167
 Hvededal, III 16, 39, 47, 115, 119
 —20 V 69, 72, 137, VI 133, IX 41
 Huid, Johanne, IV 86
 Huid, P. Hansen, VI 44, 47
 Hvidstensmarken, X 29
 Huigelstrup, VII 56
 Hvilested, X 30
 Hvitfeld, Kl., VII 62, IX 75
 Hydesby, X 26
 Hydeskov, X 26
 Hyldegager, X 29
 Hyldeholm, X 41
 Hyltøfte, X 28
 Hyllekrog, VIII 19, X 28, 40
 Hænschel, Joh. Adam, I 23
 Hænschel, Josef, I 19
 Hæsø, X 40
 Høeg, Just, VIII 59
 Høeg, Karen, VII 21
 Høffer (Prokurator), I 89, X 87
 Høj, E., V 48
 Høj, L. (se Frederiksen Høj, Lars)
 Høj, Maren, V 48
 Høj, Stygge, IV 41
 Højby (nu Højbygaard), I 68, X 25
 Høje Aas, III 112
 Højet, I 82, VI 118, VII 108, IX 39
 Højet (Lolland), IX 70, 73
 Højfælde, X 29
 Højreby, III 80, VIII 15, X 26, 118
 Højsmarke, X 29
 Høm, N., II 141
 Høm, N. P., II 141—42
 Høserich, Joh. Balzar, V 103, VI 145,
 148, 156, 167, 174
 Høst, Kn., VII 77, 79, X 103
 Høvænge, X 32
 Høyelse, P., III 54, 61, 63—65, IV
 9, 11, VI 2
 Høyen, N. L., II 132, V 130, VI 21
 Høyer, J., VIII 48

 Hsdr., Dorthe, II 135
 Ibsen, H., X 126, 137
 Ibsen, P., V 130
 Idalund, VIII 75, X 37
 Idasminde, X 42
 Idestrup, III 78, V 34, 38, 147, VI
 119, 121, 123, VII 56, 59, 60, IX 29
 Ingemann, Bernh. Sev., V 143
 Ingerslev, F., IX 133
 Ingerslev, P. Laur., II 30
 Ingvorsen, Laur., II 124
 Ipsen, N., IX 71
 Ipsen, P., IX 71
 Isaksen, R., III 78
 Iversdr., Bodil, I 14
 Iversen, H., VIII 60
 Iversen, Kn., VII 12

 Jacob Glarmester, V 26
 Jacobsen, Christf., VIII 41
 Jacobsen, Fr., VII 10
 Jacobsen, Gabr., VI 45
 Jacobsen, Hendr., VI 59
 Jacobson, Henr., VIII 43, 44
 Jacobsen, H. J., V 142
 Jacobsen, Jac., III 93
 Jacobsen, Laur., VII 73
 Jacobsen, M., VII 129
 Jacobsen, P., II 147
 Jacobsen, P., V 23
 Jacobsen, P., VI 64
 Jacobsen, P., VIII 152
 Jacobsen, R., VII 12
 Jacobsen, Tømme (Tønnes), VI 47
 Jantzen, Adam Fr., VI 32
 Jens Feldbereder, VII 10
 Jens Handskemager, VI 67
 Jens Skræder, VI 64
 Jensdr., A. Margr., VI 86
 Jensdr., Annike, II 146
 Jensdr., Else, VI 67
 Jensdr., Joh. M., X 108
 Jensdr., Magd., V 15
 Jensdr., Maren, VI 151
 Jensen, A., VI 46
 Jensen, A., VIII 152
 Jensen, Cathr. Børsmann, X 118
 Jensen, Christen, III 116
 Jensen, Christen, VIII 40, 41
 Jensen, H. P., V 142
 Jensen, H., VI 82
 Jensen, H., V 90, 93, VI 150, 161
 Jensen, H., VII 74
 Jensen, H., VIII 30
 Jensen, Hendr., VIII 76
 Jensen, J., VI 60
 Jensen, J. Jørg., III 118
 Jensen, Jesp., III 71
 Jensen, J. Nielsen, VI 13
 Jensen, Jørg., IV 77
 Jensen, Jørg., VI 61
 Jensen, K., III 124
 Jensen, Kn., VI 82
 Jensen, L., VI 163

- Jensen, M., VIII 144
 Jensen, Math., III 80
 Jensen, Morten, VI 67, 68
 Jensen, N., I 24, 29—30
 Jensen, N., III 19, V 138
 Jensen, N., VI 62, 68, 70
 Jensen, N., VI 117, 119, 120, 123, VII 59
 Jensen, Navne, IX 74
 Jensen, Ole, III 116
 Jensen, Oluf, X 151
 Jensen, P., VI 46
 Jensen, P., VI 66, 68, 70
 Jensen, P., I 30
 Jensen, P., III 115
 Jensen, P., IV 116
 Jensen, P., VIII 75
 Jensen, P., IX 56
 Jensen, R., III 91, 93
 Jensen, R., VI 15
 Jensen, R., VI 60
 Jensen, R., VIII 41
 Jensen, Stine, X 143
 Jensen, Søren, VII 8
 Jensen, Søren, VIII 59
 Jensen, Søren, X 94
 Jensen, Th. Margr., X 118
 Jepsen C., VIII 48
 Jepsen Jørg., VIII 63
 Jeppesen, R., VII 11
 Jerlitz, X 35, 45
 Jesby, X 26
 Jespersen, A. Magd., VI 85
 Jespersen, Fr., VII 11
 Jespersen, R., V 21
 Jessen, E. Joh., IX 96
 Jessen, Fr., III 59, 61, 78
 Jessen, Jesse, III 60, 78, V 26
 Jessen, Math. Reinholdt von, VI 17, VIII 131
 Jide, IX 65
 Jochumsdtr., Joh., X 108
 Johan, Grev, IV 84, 85, 100, V 75, VIII 6, 62
 Johan Dagleyer, VI 66
 Johan Skomager, VI 58
 Johan Skræder, VI 67
 Johan Ludv. Apoteker, II 135
 Johannes (Bøstrup), III 115
 Johansdtr., Salome, V 87
 Johansen, Fr., VIII 75
 Johansen, J. P., III 118
 Johansen, P., VIII 75
 Johansen, Simon, VI 59
 Jokim Guldsmid, III 60
 Jonsen, Andr., VII 12, 21
 Jonsen, J., VII 13
 Joensen, P., III 66, 70
 Jonsson, R., X 94
 Johnsen, Signe, X 143
 Jonsen, Sv., VII 11
 Jordbjerg, IX 103, 106, X 38
 Jostesen, Joh., VI 67
 Jostesen, Jost, VI 67
 Jude, Chr., IX 71
 Judichær, Søren Poulsen, III 77
 Juellinge, I 99, IV 87, IX 109, 130, X 33, 135
 Juelsminde, X 42
 Jungensen, P., III 115
 Junghans, H., IX 116
 Junior (Kbmd.), I 23
 Junior, L., V 81
 Justdtr., Helene, II 148—49
 Jutta, VIII 6
 Juul, Christf., I 81
 Juul, M. Iversdtr., IX 115
 Jyde, J., VI 82
 Jyde, P., V 84
 Jyde. Povel, VI 64
 Jydehaven, I 35
 Jæger, Joh., VII 9
 Jørgen Hjulmand, VII 35, 36
 Jørgen Murermester, VI 87
 Jørgen Snedker, VI 65
 Jørgensen (Lærer), X 118
 Jørgensen, Christen, VII 13
 Jørgensen, Chr.: Fra Krenkerup Birketingsprotokol, VII 116
 Jørgensen, Chr.: Hardenberg Slots- have, I, VIII 100—104
 Jørgensen, Eskild, VII 75
 Jørgensen, Hallander, VII 103
 Jørgensen, H., VII 12
 Jørgensen, Jac., V 129
 Jørgensen, Jac., VII 16, 19
 Jørgensen, Jac., X 126, 137
 Jørgensen, J. Olaf, X 117
 Jørgensen, K., IX 8
 Jørgensen, K., Marie, IX 21
 Jørgensen, L., I 98—101, IX 8, 21
 Jørgensen, Laur., IX 75
 Jørgensen, Math., VI 65
 Jørgensen, N., IV 30
 Jørgensen, Oluf, VII 11
 Jørgensen, Reimer, VI 56
 Jørgensen, Svend, Af Ryde Sogns Skolehistorie, X 91—118
 Jørgensen, Svend, Spøgelshuset ved Ryde Kirke, Nørreballe Markstykker m. v., X 143

*Juul Peter
de Ernt.*

- Jørgensen, Sv. Otto Chr., X 117
 Jørgensen, Th., III 118
- K**aae, P., VIII 48, 154
 Kaal, Oluf, VII 11
 Kaalund, Laur., VII 22
 Kaalund, Sev., VI 80
 Kaare, H., I 19
 Kaare, Jørg., VI 150
 Kaareholm, X 41
 Kaarup, X 22
 Kallehave, X 32
 Kallemosegaard, X 39
 Kalveholm, X 41
 Kalvø, VIII 12, 74, X 40
 Kamper, Kr. Vilh., VII 77
 Kamperhave, X 32
 Kappel, IX 114, 116, X 32
 Kappels Kilde, IX 105
 Karen fra Lommelev, VIII 28
 Karleby, I 40, III 78, V 34, 38, 68,
 141, VII 53, 55, VIII 39, IX 32,
 X 26, 79
 Karlelund, X 37
 Karlsen, Bager, VIII 75, 76
 Karoline Amalie, Dronning, VI 96
 --98, X 114
 Karoline Mathilde, X 155
 Karstensen, O. N., VIII 48
 Karstin, Ingeborg, IX 89, X 145—46
 Kartoffe, X 28
 Kastager, X 29
 Kastrop, N. Svendsen, V 79
 Katrinedal, X 38
 Katrinesminde, X 42
 Katteballe, X 38
 Kehlet, Chr., III 19, V 69, 70, VI
 133, 149—50
 Kehlet, M. Margr., III 19
 Keilsø, VIII 12
 Keis, P., III 118
 Keldskovhuse, IX 39—40, 43
 Keldstrup, III 143, IX 26, 69, X 22
 Keller, Edv., X 117
 Kemp, Aksel G., II 167
 Ketelhout, Gherh., IX 65, 67
 Ketelhout, Syle, IX 65
 Kettinge, VII 120, VIII 2, X 33
 Kielsen, O., I 93
 Kiep, A., VII 13
 Kiep, R., VII 13
 Kiergaard, IV 120
 Kikop, VIII 70, 72, 74, X 33
 Kildegaard, L., IV 11
 Kildeløkke, X 31
- Killerup, VII 127, VIII 71, 74, X 23
 Kingo, Allexander, VII 11
 Kingo, Th., III 56, 57, 59, 72,
 VI 32
 Kippinge, II 12, 21, III 124, V 34,
 38, 71, VII 103, 105, VIII 14, 68,
 154, IX 37, X 150—52
 Kirkelung, X 39
 Kirkeskov, X 37
 Kirsten Knippelkone, V 22
 Kirstinelund, III 133
 Kisbye, Bodil Hansdtr., III 78
 Kisbye, Broderus, VII 10, 21
 Kistofte, X 28
 Kiøl, H., VIII 37
 Kiølle, P., VI 44
 Kiørnes, David, VI 48
 Kiøtt, Jørg., VII 9
 Kjeldskov, Jak., III 80
 Kjelstrup, se Keldstrup
 Kjøge, H., III 44
 Klakmølle, X 33
 Klaumann, P., X 155
 Klausen, se Clausen
 Klein, VIII 70—79
 Klejn, L., Johansen, VI 58
 Klein, P. Helweg, II 137
 Klein, R., VII 12
 Kleinschmidt, Judithe, VI 84
 Klemmensen, se Clemmensen
 Kleppehuse, IX 41
 Klevenfeld, Tork. af, V 104, VI 176
 Klinge, Anton, I 93
 Klitgaard, C., En gammel Bryllups-
 vise, V 82—84
 Klodskov, V 69, VII 61, VIII 30,
 106, IX 40
 Klog, Th., II 142
 Klynge, X 33
 Knabe, Povl, V 80, IX 56
 Knap, Christen, IX 122
 Knappe, Joc. Pedersen, VII 9
 Kneutel, Kr., VII 75—76, 81
 Kneytel, Vallentin, II 136
 Kniphof, Gregers, III 73, IV 116
 Knob, Laur., VII 51
 Knubbeløkke, X 31
 Knubleby (nu Gottesgabe) I 67, X 25
 Knud Murmester, VIII 60
 Knud Smed, VIII 53
 Knudsdatter, Kathr., II 112
 Knudsen, A., VI 58
 Knudsen, A., VIII 43
 Knudsen, Ane, X 108
 Knudsen, Charl. Lovise, X 118

- Knudsen, Gunnar, Fra Maribo Klo-
 sters Nedlæggelse, VIII 52—61
 Knudsen, H. H. K., VI 176
 Knudsen, Issack, VII 13
 Knudsen, Lyder, VII 12
 Knudsen, P., VI 81, 82
 Knudsen, P., VII 10
 Knudsen, P., IX 65
 Knuth, Adam Christf. v., VI 81, 86,
 X 37
 Knuth, C. F. v., VI 138
 Knuth, Conr. Ditlev, VII 77
 Knuth, Eggert Christf. v., V 104,
 VI 176
 Knuth, Eggert Christf. v., VI 81,
 VII 23, 24, 45
 Knuth, Eleonora Margr. v., IX 115
 Knuth, Karen Rathe v., VIII 133
 Knuthenborg, I 68, VI 49—55, 81,
 84, 85, 97, 98, VII 57, VIII 102,
 133, 153, X 30, 152
 Knuthenlund, II 163, V 78, IX 112,
 X 37
 Knuthsen, K. A., X 117
 Kobbernafl, R. Lauridsen, VIII 146
 Kock Bertoldus, IX 66
 Koch E., X 58
 Kok, Hannibal, IV 34
 Koch H., VII 67
 Koch H. C. Elers, X 57, 69—74
 Koch H. P., X 57, 65—70
 Koch L., VI 21
 Kok, N., IV 34
 Koch Nic. Gottfried, II 137
 Koch O. Stampe, III 44
 Kock R., III 118
 Kodel, H., IX 70, 72, 73
 Kofod-Hansen, H. P., IX 131, 132
 Kohave, IX 40, X 32
 Koholt, X 37
 Kolbe, Chr., VII 11
 Kolding, X 39
 Kongestolpe, X 24
 Kongsted, Oluf Petersen, VIII 37
 Konnerup, X 104, 106
 Kool Didrik Janson, I 71
 Kore, R., IX 70
 Korslitze, se Corselitze
 Korshakke, X 39
 Kortrup, X 24
 Kortsen, R., IX 69
 Kousrup, J., X 79
 Kraatup, X 24
 Krabbe, Anton, II 19
 Krabbe, Christf., II 19, III 122
 Kradepohl, Corn. Henrichsen, VI 66,
 85, 129—30
 Krag, A., IX 69, X 94
 Krag, A. Knudsen, IV 70
 Krag, A., IV 79
 Krag, Frans, V 14
 Krag, Fr. Chr., II 165
 Kragh, Kr., VIII 48
 Krag, N., VI 145, 147
 Kragemose, X 39
 Kragenæs, VIII 9, X 39
 Krageskov, X 37
 Kragevig, VIII 75
 Kragh-Juel-Vind, se Vind, Kragh-Juel
 Kraghave, VI 145, 147, VIII 31, 105,
 IX 40, 125
 Kraghe, Grethe, IX 65
 Kraghe, Johs., IX 65
 Kragør, X 39
 Krammer, Iver, VI 65
 Kramnitze, III 82, 92, 97—103, 108,
 VIII 130, X 35
 Krangerne, X 34
 Krebs, H. P. Thostrup, VIII 130
 Krebs, Johs. Henr., II 26
 Krempel, VII 106
 Krenkerup (nu Hardenberg), I 32,
 68, 90, VII 116, VIII 15, X 24
 Kringelborg, III 134, VIII 29, IX 43
 Kristensen, se Christensen
 Kristoffersen, se Christoffersen
 Krogh, Andr. Laur., VIII 133
 Krogh, Godske H. v., I 86, VI 11
 Krogh, J. D., II 167
 Krogshølle, X 25
 Krogstrup, Andr., VII 77, 81
 Kruchov, Axel Nielsen, VII 53
 Kruchov, Christense, VII 53, 54
 Kruchov, Ejler, VII 53
 Krukholm, X 41, 132
 Krungerup, VIII 75, X 24
 Kruse, Wilh., VII 5, 19
 Krybæthorp (nu Kringelborg), IX 29
 Kræmmer, R., III 93
 Krøl, H. Nielsen, III 118
 Krøl, J., III 115
 Krøll, Oluf, VIII 48
 Krøl, R., III 115
 Krølhuse, IX 41
 Krøllegaarden, VIII 48
 Krønge, VII 58, VIII 2, X 33
 Krøyer, Herm. Jensen, III 96
 Krøyer, Lorenz, VI 177, VIII 107—12
 Kuddeholm, X 41
 Kuditze, III 108, X 35

XVIII

- Kudsk, Jørg. Hansen, VIII 74
 Kuld, Otte Jensen, VII 89—91, VIII
 137, 144, X 157
 Kylling, Hans, VIII 48
 Kylling, L., VI 65
 Kylling, P., VIII 48
 Kypler, Pliilup, VII 8
 Küssow, Henriette v., IX 116
 Kældernæs, VII 25, 33, 34, 37, X 39
 Kældersvend, Laur., VIII 53
 Kærstrup, VIII 56, 57, 153—54, X
 22, 28, 43, III 143
 Købelev, VII 90, 91, VIII 136, 144,
 X 30, 126—29
 Købeløse, X 30, 35
 Köhne, Daniel, VI 17
 Kølle, H. Jørg. Nielsen, X 117
 Kølle, Jørg. VI 72, 87
 Køllegaard, X 31
 Køngsberg, P., VI 45
 Køtælitz, se Corselitze
- Laagerup**, X 22, 43
 Lacroix, Joh. Otto, IX 80, 81, 91
 Ladegaard, X 31
 Lambertsen, Corn., I 71
 Lambertsen, Joh., I 71
 Landet, IV 50—53, V 146, VII 80,
 VIII 7, 60, IX 71, 102, 115, X 35,
 92, 94, 98, 104, 108, 118, 144
 Landorph, H., VI 86, VII 1, 15, 18
 Landorph, Jørg., VII 15
 Lang, III 86, 88, 106, X 40
 Lang, Maren, I 89
 Lang, P., VII 59
 Lang, P., IX 67
 Langager, X 29
 Lange, H., V 19
 Lange, Osvald, III 118
 Langeland (i Maribo Sø), X 40
 Langesø, X 40, 111, 117, 132
 Langet, X 36, 99, 116, 144
 Langholm (nu Baadesgaard), I 68,
 X 41
 Langø, IX 38, X 40
 Lars Skomager, II 25, 31
 Lars Smed, VI 65
 Larsen, A., VII 10, 21
 Larsen, Andreas, Af Chr. D. F. Re-
 ventlows Liv, III 126—32, IV
 117—21
 Larsen, Bertr., VI 19
 Larsen, Chr., X 117
 Larsen, Christf., VI 59
 Larsen, Christf., VIII 75
- Larsen, Henr., III 118
 Larsen, Jørg., VII 38
 Larsen, L., III 118
 Larsen, L. Mic. Georg, X 118
 Larsen, L. P., V 142
 Larsen, Mart. Vilh., X 109
 Larsen, N. Chr., IX 126
 Larsen, Nille Kathr., II 25
 Larsen, R., III 118
 Larsen, Simon, VII 67
 Larsen, Vilh., X 110
 Lassen, A., se Larsen, A.
 Lassen, P. Fjelderup, V 104, VI 176
 Lassen, R., V 77
 Lau, E., III 118
 Lau, H., III 121
 Laufer, Lorens, III 64
 Laurentzesminde, X 42
 Lauridsen, Fikke, VII 59
 Lauridsen, H., VII 90
 Lavridsen, Jak., VIII 53, 54, 60
 Lavridsen, J., IV 52, 53
 Lauridson, J., VIII 41
 Lauridsen, N., VII 59
 Lauridsen, P., VII 90
 Lauridsen, P., VIII 43
 Lauritzen, A., X 137
 Lauritzen, Andr., VII 10
 Lauritzen, Christen, VII 8
 Lauritzen, Eva, II 141
 Lauritsen, Ib, VI 128—30
 Lavritsen, M., V 48, 52
 Lauritzen, Morten, II 135
 Lauritzen, N., IX 71
 Laurs Smed, IX 70
 Laursen, A., VI 65
 Laursen, J., VI 86
 Laursen, Jørg., VI 66
 Laursen, N., VIII 48
 Laurszen, R., VII 129
 Leegaard, L. Sørensen, I 80, 81, 92,
 VI 124
 Leegaard, Sophie Magd., VII 125
 Lehmeier, P. A., I 92, 93
 Lekelhut, Gherh., IX 65
 Lekelhut, Sofia, IX 65
 Lemmike, Chr. Mathiesen, VII 10
 Lemvig, P., VII 47
 Lerbjærggaard, X 38
 Lerche, Joh. Corn., VI 79
 Lerche, Knud, VI 138
 Lerche, Korn., IV 28
 Lerche, R., VII 12
 Leth, X 82
 Leth, Madam, II 11—13

- Levtzou, Emmerentia, I 33
 Libekint, Birte, VI 66
 Lidenlund, X 37
 Lidsrup, II 141, III 16, 19, 33, 37,
 44, VII 55, IX 29
 Liise, P., X 79
 Lille Vejlø, IX 107
 Lillebrænde, V 34, 38, IX 37
 Lilleholm, X 41
 Lilleø, X 40
 Lillie, Jonas, VI 65
 Lind, A. Magd. Jespersen, VI 56,
 61, VII 8
 Lind, Benjamin, VI 85
 Lindberg, Jac. Chr., IX 18
 Lindegaard, X 31
 Lindelse, X 39
 Lindenov, Sofie, VIII 56
 Lindeskoven, III 135, VII 60, VIII 29
 Lindet, IX 70, 71, X 36, 132, 135
 Lindholm, X 41
 Lindø, X 40
 Listrup, J., VIII 110
 Lollike, J. L., Forsvundne falsterske
 Herregaarde, VII 50—71
 Lollike, J. L., Hvd fik Per Degn og
 var han tilfreds? IX 54—60
 Lommelev, II 9—10, VIII 26, 28,
 68, IX 24, 34
 Lomse, X 39
 Louisehøj, X 38
 Ludvigsgave, IX 42
 Ludvigshave, IV 120, X 32
 Ludvigslund, I 27
 Lumstrup, VI 30, VII 60, VIII 29,
 IX 29
 Lund, Andr., II 138
 Lund, Anne, IV 28, 31
 Lund, Christen, VIII 59
 Lund, H. Jørg. Lauridsen, III 73
 Lund, Jac., VIII 59
 Lund, M. Rasmusdtr., VI 86
 Lund, P., VII 7
 Lund, P. Jacobsen, VII 78—80, X 103
 Lundager, E. J., X 129
 Lundby, VII 93, IX 3
 Lundbye, J. T., Vejenes Udviklings-
 historie paa Lolland og Falster,
 VI I 1—16
 Lundbygaard, VII 55
 Lundegaard (nu Christiansdal), VII
 19, IX 117, X 31, 131
 Lundeheje, X 40
 Lundsgaard, Jørg., VII 16
 Lundt, A. Nickelsdtr., V 13
 Lundt, H. Nickelsen, V 13, 26
 Lundt, H. Nickelsen (skal være Ni-
 ckel Hansen Lundt), IV 6
 Lundt, Nic. Hansen, IV 6, V 13, 26
 Lundt, O., I 16, 70—75, 79
 Lundt, Oluf Nickelsen, V 13, 16, 17
 Lunge, E sebeth, I 32
 Lunge, Thyge, II 126
 Lungen, X 39
 Lungholm, I 68, VIII 153, X 4
 Lunnum, P. H. S., X 131, 137 ✕
 Lyderste, P., VI 65
 Lühe, Gideon v. d., VII 96, 97
 Lykke, Henr., IV 130, VII 110—11
 Lynghuse, IX 41
 Lyssing, Dorthe Magd., VI 85
 Lysing, Math., VI 66
 Lyssing, Mouritz Nielsen, VI 64, 85
 Lütke (Munk), III 144
 Lütken, Georg F. A., III 139, 142
 Lüttichau, Armegaard, VII 21
 Lützw, Chr. Fr. von, VI 81
 Lützw, Fr., IX 99, 115, X 115
 Lützw, Henning Ur., I 11, 16, 79,
 VI 31, 118, 120, 122, VII 15, 25,
 44, VIII 65, IX 113, 117
 Lützw, Magd. Christine, VII 15
 Lærke, R., VII 12
 Læsø, X 34
 Læsø, M., VI 67, 68
 Løjet, I 88, X 36
 Løjmand, Rasmus, II 141
 Løjtofte, X 27
 Løye, V 109
 Løyet, Rasmus, VII 90
 Löyenschildt, Hannibal v., IV 48—
 52, 57, 58, 60, 70, 72, 73, VII 118
Macheprang, H. Jørgensen, VI 44,
 48, 81, VII 130
 Mackeprang, Joh., III 99
 Mackeprang, Jørg. Joh., VII 129
 Mackeprang, Marcus, VII 130
 Mackeprang, Marius, II 136—37
 Madeskov, III 134
 Madsdatter, A., VII 25
 Madsdatter, A., VII 73
 Madsdatter, Ingeborg, V 93, VI 150,
 157—59
 Madsdatter, M., VI 150
 Madsen, A., X 107
 Madsen, Christf., VIII 43, 44
 Madsen, Jak., IV 18, VI 15
 Madsen, J., VII 8
 Madsen, Jørg., III 115

- Madsen, L., III 23
 Madsen, Laurs, VI 45
 Madsen, M., III 41
 Madsen, Morten, III 116
 Madsen, N., VIII 48
 Madsen, O., VIII 41
 Madsen, Paascke, VI 45
 Madsen, P., VI 44
 Madsen, P., VIII 27
 Madsen, Sv., IX 71
 Madsen, Tobias, VI 65
 Magdalena Sibylla af Sachsen, IV 7,
 IX 133, X 151
 Mageltving, IX 70, 71, X 33, 132
 Magelund, X 37
 Maglebjærg, X 38
 Maglebrænde, II 141, III 19, V 34,
 38, VII 56, VIII 26, 65, IX 37,
 58, X 150, 154
 Magleholm, X 41
 Maglemer, V 57, X 36, 153
 Magleskov, X 37
 Magnussen, Laue, V 76
 Magshøj, VIII 7
 Majbølle, V 27, 44, 45, 47, 50, VIII
 2, X 25, 39
 Malling (Lærer), VIII 133
 Maltrup, VI 93—95, VII 28, VIII
 127, 132
 Maltrupgaard, X 43
 Mander, K. van, X 151
 Marchart, C., VI 84, VII 8, 20
 Marchart, Cathr. Abrahamine, VII 20
 Marcussen, Esb., IX 67
 Marcussen, H., VII 90
 Marckussen, J., VI 44, 48
 Maren Kromands, VI 62
 Margrete, Dronning, I 67, II 111
 Mariager, N., VII 73
 Maribo, I 14, 21, 25, 30, 59—61, 96,
 II 143, 161, III 62, 63, 72, 73, 75,
 80, 96, 133—34, IV 126, 128, 133,
 V 75, 81, 110, 120, 139, 141—42,
 VI 41, 49—62, 79—85, 174, VII
 44, 79, 126, 129, 131, 133, VIII
 1, 2, 6, 14, 15, 118, 121, 129—31,
 136, 152, IX 66, 77—95, X 27,
 77, 120
 Maribo Kirke, II 128—33, IV 76,
 V 136, X 122—24
 Maribo Kloster, II 111—134, IV 130,
 V 29, 41, 43—45, 126—30, VI 49,
 81, VII 128, VIII 52—61, X 120
 Marienberg, X 38
 Mariendal, X 38
 Markmand, VII 53
 Markmann, III 108
 Marmillon, VIII 14
 Marne, X 38
 Marnehuse, IX 41
 Marrebæk, I 79, 81, 82, VI 118, 133,
 VII 107—08, IX 38, X 126, 149
 Marsvin, Ellen Jørgensdtr., IX 116
 Marsvin, Jørg., X 94
 Marsvin, Otto, IV 23
 Marsvin, Pernille, IV 23
 Martens, Jac., VII 12
 Marthasminde, X 42
 Martner, A. Elisabeth, VI 84
 Martner, H., VII 7
 Martner, Laues Poulsen, VII 8, 20
 Martner, R., I 19
 Masnedø, II 27
 Mason, Ketil, VIII 32
 Massehvedal, Balthasar, VIII 39
 Mathias Glarmester, VII 10
 Mathias Snedker, VI 64
 Mathiasen, N. A., III 118
 Mathisen, H., III 118
 Mathiesen, H., VI 59
 Mathiesen, Poul, V 24, 36, VII 44
 Matzen, A. Margr., VII 79, X 103
 Matssen, H., IX 67
 Matzen, Jac., VII 79
 Meelse, VI 141, IX 25, 36, X 81
 Meerheimb, Ilsabe Margr., IX 116
 Meyer, VIII 136
 Mejer, Chr. Carl, IX 21
 Mejer, Catharina, VII 15
 Meyer, H., III 73
 Mejer, Joh., VII 122
 Mejer, Joh. Jac., VI 57, 84
 Mejer, Josias, VII 34, 36, 37
 Meldahl, F., VI 19
 Melsing, VI 125
 Meltofte, X 28, 132
 Menger, L., VI 59
 Merritskov, X 36
 Metner, H. Pedersen, III 80, X 95,
 96, 102
 Michaelsen, Jeppe Prætorius von,
 VI 32
 Mikkil Bødker, III 55
 Mikkelsdtr., K., VII 109
 Mickelsen, H., VI 64
 Mikkelsen, J., VII 66
 Mikkelsen, Jørg., III 118
 Michelsen, N., VI 153, 159
 Michelsen, P., VIII 27
 Mikkelsen, R., V 139

- Mikkelsen, Sten, IV 70
 Miskov, Johan, Sindier og Romaner, VIII 114—120
 Mit, H. Henr., VII 12
 Mogens, E., IX 69
 Mogens, H., VII 67
 Mogens, Jeppe, I 89
 Mogens, P., VII 90
 Molbech, Chr., VI 139
 Molbech, C. F., VI 139
 Mollerup, A. W. J., VI 25
 Morad, Bodil Birg., VI 79
 Morad, D. G., VI 17, VII 102, 132, X 110—11, 117
 Morad, Fr., IV 7
 Moradt, Johs., VII 95
 Mortros, H. Hansen, VII 23—49
 Mortros, Jac., VII 23, 28, 32—33, 45
 Morgenstjerne, Casp. W. v. Munthe, X 97, 116
 Morén Berider, IV 7
 Morén Pottemager, VI 65
 Morén Smed, III 115—17
 Morén Vogter, III 116
 Morénsdtr., Mellen Kirstine, VI 85
 Morén, A., III 116
 Morén, A., V 53
 Morén, A., VI 46
 Morén, Bruus, VIII 75
 Morén, Didr., I 71
 Morén, J., VI 85
 Morén, Laur., V 15
 Morén, N., VII 11
 Morén, P., VIII 105
 Morén, R., III 118
 Mosøby, VII 56, IX 37
 Mosøgaard, X 31
 Mossin, Dines Andersen, V 85
 Mossin, H. Dinesen, V 85—105, VI 142—79, VII 118—25, VIII 105—12
 Mossin, K. Birgitte, IV 122, V 85—145, VI 143—79, VII 118—25
 Mossin, Sophie Kr., V 85—105, VI 142—79, VII 118—25, VIII 105—12
 Mouritzen, Dynes, V 27
 Mull, H. Hansen, IV 50—52, 66—70
 Mufle, M., X 82—87
 Murch, H., IX 67
 Murch, Jørg., IX 69
 Murch, R. Jensen, III 136
 Murk, P., VII 25, 26
 Murk, S., X 116
 Munkebo, N. Chr. N., Horbelev Præstegaard omkring 1800, X 56—74
 Munkebo, N. Chr. Nielsen, VIII 154
 Munkeby, X 26
 Musse, V 47, VIII 6, 13, 14, X 34
 Musse Mader, X 39
 Mussenberg, Joh. Hendr., VI 57, 84
 Myggefed, III 92
 Mygget, IX 41
 Müller, N. P., V 96, VI 176
 Müller, Sten Henriksen, X 95
 Mylting, Cl. Jacobsen, IX 114
 Mütter, F. C., IX 6
 Mysse, Grete (fejlagtig benævnt Grete Gaards), III 18, 48
 Mysse, P., VIII 43, 48
 Mysse, R., VIII 41
 Møen, I 15, VII 14, VIII 12
 Møenbo, Laur. Pedersen, II 138
 Mølleby (Grænge), I 40
 Møllelung, IV 92, X 39
 Møller (Kbmd.), I 25
 Møller, Andr., VII 11
 Møller, C. R., VI 31
 Møller, Casp. Ernst, I 12, 79, V 68, VI 118, 120, VIII 67
 Møller, Chr. Andr., III 135, VIII 130
 Møller, Christf. VII 8
 Møller, Cl., IV 56
 Møller, Dik, VII 13
 Møller, H., VI 66
 Møller, H., VII 13
 Møller, H. Hendrick, VII 12
 Møller, Henr., III 59, 78
 Møller, Jak., VIII 2, X 78
 Møller, Kn., I 26
 Møller, Math., III 135
 Møller, Nic., VII 9
 Møller, N. Mickelsen, VI 66
 Møller, P., III 118
 Møller, P., VI 60
 Møller, R., VIII 57
 Møller, Søren, X 92
 Mørk, Lavr., IV 26—35
 Møs, P., VI 82
 Nagel, Arent, VII 4, 18
 Nagelsti, II 163, IX 49—53, X 27
 Nakken, X 40
 Nakskov, I 14, 23—24, 59—61, 96, 99, II 155, 161, III 51, 60, 61, 63, 65, 68, 69, 73, 80, 89, 91, 134, 136, IV 49, 69, 73, 76—78, 86, 87, 116, 119, V 14, 45, 77, 82,

- 97, 146, 147, VI 60, 72—78, 87, 130, 132, 138, 139, 146, 154, VII 5, 23, 24, 73, 74, 79, 89, 90, 132, 133, VIII 9, 10, 14, 15, 57, 79, 113, 131, 136, IX 73, 74, 105, 112, 113, 133, X 37, 96, 102, 118, 132, 137, 155
- Nannestad, N. C., X 114
- Nauschütz, M. Elisabeth, VI 80
- Naver, P., III 115, 117, 118
- Neander, Jørg. Hendr., VI 57, 61, 83, VIII 136
- Nebbelunde, VII 74, VIII 7, X 37
- Neblesmeden, I 40
- Nebøllegaard, II 23, VII 131, VIII 68, IX 26
- Neergaard, R. V., V 142
- Neergaardsminde, X 42
- Nellemann, F., II 167
- Nestius, Mich., X 92, 102
- Neve, P., VI 37, 83, 87, VII 18
- Nickelsen, H., se Lundt, H. N.
- Niels Jyde, IV 18
- Niels Skræder, V 58
- Niels Skræder, VI 65
- Niels Underfoged, III 116
- Nielsdatter, A., V 82
- Nielsdatter, A., VI 158
- Nielsdatter, Froe, III 19
- Nielsdatter, Kirstine, VII 21
- Nielsdatter, Margr., V 138
- Nielsdatter, Mette, V 80
- Nielsen, A., VII 11
- Nielsen, A., Jacobsdtr., VI 83
- Nielsen, Bendix, VIII 59
- Nielsen, Chr., VIII 143—44
- Nielsen, Chr., IX 71
- Nielsen, Cl., X 153
- Nielsen, E., VI 29
- Nielsen, Gregers, IX 70
- Nielsen, H., VI 47
- Nielsen, H., VI 59
- Nielsen, H., VIII 41
- Nielsen, H., IX 70
- Nielsen, Iver, I 14
- Nielsen, Jac., III 88—90
- Nielsen, Jac., IV 53, 58
- Nielsen, Jac., IX 67
- Nielsen, Joh., VII 11
- Nielsen, Jonas, VI 58
- Nielsen, Jost, VII 12
- Nielsen, Jørg., VI 46
- Nielsen, Jørg., VI 66
- Nielsen, Karsten, VIII 57
- Nielsen, Laur., VI 118
- Nielsen, Lisbeth, VIII 57
- Nielsen, Morten, VIII 41
- Nielsen, N. J., VI 29
- Nielsen, N. P., X 117
- Nielsen, O., VIII 105
- Nielsen, O., VI 64, 86
- Nielsen, Oluf, IX 68
- Nielsen, P., IV 27, 29—30
- Nielsen, P., VII 12
- Nielsen, P., VII 67
- Nielsen, P., VIII 58
- Nielsen, P., VIII 65
- Nielsen, R., VIII 43
- Nielsen, R., X 107
- Nielsen, Syvert, IX 67
- Nielsen, Søren, VI 59
- Nielsen, Søren, X 118
- Nielstrup, I 68, IV 132, V 107—08, 125, VI 53, 79, 81, 85, 174, VII 23, 32, 46, 56, VIII 15, IX 69, X 23
- Nikolajsen, L., III 119
- Nikolajsen, P., VII 10
- Nicolajsen, Povel, VII 12
- Nickolajsen, R., VI 64
- Nimskov, Laur., VI 29, 32
- Nissemose, X 39
- Nobel, VI 138
- Nobelin, Samuel, VII 12
- Noelsnæs, III 134
- Norberg, Fr., III 118
- Norby, Ingeborg, VIII 55
- Nordlund, H., En liden poetisk Skolemester-Ansøgning fra 1808, II 164—65
- Nordlunde, IV 122, VIII 151—52, X 36, 132, 134
- Nordmand, Joh., VI 82
- Nou, Cathr. Elisabeth, VII 20
- Nou, Joh., VII 20
- Ny Kirstinebjerg, VI 133, IX 41
- Nyby, IX 26
- Nybygd., se Nøbbet
- Nybølle, IX 30, X 25
- Nyerup, R., VI 15
- Nygaard, X 31
- Nykøbing F., I 9—16, 18—31, 59—61, 70, 74, 79, 89, 96, II 4, 24, 31, 136, 146—51, 153, 160, 161, 166—67, III 24, 34, 37, 87, 88, 134, 136—37, 143, 145—46, IV 26—29, 127—28, V 30, 62, 64, 68, 71, 96, 139, 142, 147, VI 41, 57, 78, 79, 84, 85, 97, 108, 117, 123, 125, 138—39, 146, 167, VII 2, 5—22, 57, 60, 62, 93, 94, 106,

- 112—13, 121, 125, 133, VIII 6, 10,
12, 14, 15, 27, 29, 68, 69, 152,
IX 7, 26, 114, 126, X 57, 75—78,
82, 85, 86
- Nykøbing F., Czarens Hus, I 1, 13
—14, III 67, V 18
- Nykøbing F., Katedralskolen, III 51
—81
- Nykøbing F., Kirken, IV 121, V 1—
28, 104, VI 1—33, VII 101—03
- Nykøbing F., Slottet, I 10—12, 16,
71, 72, 74, 75, II 136, III 24, 52,
59, IV 18, V 11, 45, 46, 96, VI
107, 145, 147—48, VII 59—61,
127, VIII 42, IX 88, 133, X 151—52
- Nyrop, Anna, VI 85
- Nyrop, C., II 1
- Nyrop, Camillus, II 1—33
- Nyrop, Christf., Pastor, II 4, 8, 22,
23, 27
- Nyrop, Christf., Provst, II 4—33
- Nyrop, Ernst, II 8, 12, 22, 23, 27
- Nyrop, J., VI 65, 85
- Nyrop, Jørgine, II 24, 30, 31
- Nyrop, Karen, II 16, 19, 24, 26, 31
- Nyrop, Vilhelmine, II 19
- Nysted, I 25, 45, 59—61, 84—98,
II 147, 161, III 53, 72, 75, 76, 78,
80, 137—40, 142—45, IV 19, V
46, 64, 75, 85, 86, 143, 147, VI
16, 39—42, 78, 79, 87, 107, 138,
139, 168, 170, VII 21, 77, 80—82,
120—23, 130, 133, VIII 6, 14, 15,
IX 133, X 30, 147, 151
- Næs, V 64
- Næsby, VIII 11, X 25
- Næsbæk, III 101—03, 106, 108
- Næsgaard, V 69, VI 133
- Næstved, II 125—26
- Nøbbet, IV 120—21, X 31, 36, 132
- Nøbbølle, X 92, 95, 98, 101—12,
116—17, 132
- Nøjsomhed, IX 41, X 33
- Nørballe, VIII 15, X 144
- Nørre Alslev, I 101, II 5, III 16,
110—25, IV 125—26, V 34, 38,
143, VII 56, VIII 12, 15, 25, 68,
IX 34, X 65, 139—42, 150
- Nørre Kirkeby, III 110, V 34, 38,
88, VI 176, VII 125, VIII 4, 5,
10, 11, 16, 25, 26, 68, IX 30,
31, 123
- Nørre Ladegaard, III 16, V 51, 68,
69, VI 6, 123, 133, VII 16, 60,
62, VIII 25, 29, 30
- Nørre Tostrup, IX 26
- Nørre Vedby, II 5, 12, III 16, 47,
120—21, IV 125, V 34, 38, 143,
VI 29, VII 103, 110, 131, VIII 68,
137—38, IX 31, X 25, 65, 150—51
- Nørre Ørslev, II 164, III 16, 18, 19,
23, 33, 35, 36, 44, 47, 48, V 34,
38, 40, 59, 66, 72, 138, VIII 16,
32—51, IX 35
- Nørregaard, VII 126—27
- Nørreerod, IV 121, X 38
- Nørresø, III 133
- Oberberg, Johs., VI 21
- Ogesen, P., IX 69
- Oldebrandson, Herman, I 71
- Ole Muurmester, VI 67
- Ole Præstebonde, II 141
- Olle Skomager, VI 65
- Ole Smed, VII 27
- Olivarius, Barbara, V 137
- Olstdr., Johanne, V 138
- Ollesen, Christf., VI 58
- Ollesen, H., VI 45
- Olesen, H., VIII 132
- Olesen, H., VI 98
- Olsen, H., IX 73
- Olsen, H. J., X 116
- Ollesen, Ib, VI 58
- Olsen, J., Fra Vaalse, VIII 141
- Olsen, J., Kagstrygningspælen, V 139
- Olsen, J., Kartegilderne paa Lolland,
III 140—41
- Olsen, J., Overtro fra Thoreby, VI 136
- Olsen, Jørg., I 44
- Olsen, Jørg., IV 25, 30, 34, 35
- Olsen, Jørg., V 89, 94, VI 145, 147,
150, 158, 162
- Olsen, Jørg., IX 69
- Olsen, Kn., III 118
- Olsen, Kn., V 107
- Olsen, Laurs, IX 69, 70, 72
- Olsen, Lucie, X 66
- Olsen, Math., VIII 74
- Olsen, P., VI 145, 147
- Olstrup, VII 63, X 22
- Olufsdtr., Johanne, III 19
- Olufsdtr., Sophie, VII 63
- Olufsen, I 26
- Olufsen, IX 130
- Olufson, N., VIII 41
- Olufsen, N., VIII 59
- Olufsen, N., IX 70
- Olufsen, R., III 93
- Olufsen, Thor, VIII 37

- Onsevig, X 40, 126
 Opager, VII 63, 65, 67, X 29, 98,
 100, 101, 108, 112—14, 117—18
 Opdahl, Amon, VI 59
 Ore, VIII 16, IX 38, 67, 68, X 32,
 34, 132
 Oreby, V 75, 80, 81, VI 69, 123,
 VIII 15, 72, 75, 78, IX 32, 55,
 56, X 25, 32
 Orebygaard, V 80, VI 85, VIII 131,
 IX 55, 122, X 152
 Orehave, X 32
 Orehoved, V 44, IX 38
 Orenæs, III 120, IX 40
 Oringe, IX 123—24
 Orup, VII 59, VIII 29, IX 28
 Osten, Greten van, IX 65
 Osten, H. Hansen, V 21, 27, 28
 Osten, Lyppoldus van, IX 65
 Osvaldsen, P., VI 46
 Ottesen, A., VIII 65
 Ottesen, Jac., VI 44, 47
 Ottesen, Laurs, VI, 44, 47
 Ourupgaard, I 81, III 20, V 69, 71,
 137, VI 117—26, VII 59, 60, VIII
 31, 63, 64, 67
 Oustrup, III 16, 23, 33, 35, 44, IX 29
 Oxe, Albert, VII 62, IX 71
 Oxe, Joh., IV 86, 133, IX 69
 Oxe, P., III 88, IV 132—33, V 108,
 VII 62, IX 70
- P**aarup, VIII 15, X 24
 Paddeskov, X 37
 Palle, H., VII 12
 Palle, H. Hansen, VII 12
 Palle, Th., VI 12
 Pallisgaard, X 31
 Paludan-Müller, Astrid, Bogholder,
 Breve fra Inspektør H. Smidt paa
 Corselitze, X 79—90
 Paludan-Müller, Astrid, Bogholder,
 Generalmajor Joh. Fr. Classen
 . 1725—92, VI 99—116
 Paludan-Müller, Astrid, Bogholder,
 Rytterdistriktets Ophævelse 1766,
 VI 132
 Paludan-Müller, C., V 2, 3, 10, VI 24
 Pandebjærg, IX 42
 Pappenheim, Just Fr., VII 90
 Paprocsky, Bartolomæus, V 18, 27
 Paprocsky, Elisabet, V 27
 Parow, Heyno, IX 65
 Passow, Hartvig, IX 108, 116—17
 Peder Bager, IV 31
 Peder Bødker, I 93
 Peder Guldsmed, VII 25, 26
 Peder Handskemager, VI 66
 Peder, Hr., IX 65, 67
 Peder Kedelfører, IV 29
 Peder Postrider, VIII 53
 Petter Skoflikker, VI 67
 Peter den Store, I 1—17, IV 127
 Peder Tømmermand, VIII 59
 Peder Urtegaardsmand, IV 34
 Peder Vægter, IV 11, V 25—26
 Pedersdtr., A., V 26
 Pedersdtr., A., X 96
 Persdtr., Cec., VII 63
 Pederdtr., Ellen, IV 25, 26, 28, 30,
 33—35
 Pedersdtr., K., V 138
 Pedersdtr., K., VII 108
 Pedersdtr., Mette, V 27
 Pedersen, A., VI 46
 Pedersen, A., VI 67
 Pedersen, A., IX 73
 Petersen, C., IV 20
 Petersen, C. Fr., X 113, 118
 Pedersen, Eskild, VI 64
 Petersen, Georg, VIII 48
 Pedersen, H., III 115
 Pedersen, H., VII 10
 Pedersen, H., VIII 69
 Pedersen, H., VIII 75
 Pedersen, H., X 117
 Pedersen, Henrik, Fromme Broder-
 skaber paa Lolland i Middelalde-
 ren, IX 61—76
 Pettersen, Hendr., VII 8
 Peterson, Henr., VIII 48
 Pedersen, J., I 11
 Pedersen, J., III 115
 Pedersen, J., VII 9
 Pedersen, Jørg., VIII 69
 Pedersen, Kr., IV 26
 Petersen, Kristf., VIII 37
 Petersen, M., VIII 105
 Pedersen, M. Kirstine, X 117
 Pedersen, Mogens, VII 9
 Pedersen, Morten, VI 58
 Pedersen, Mourits, VI 45
 Pedersen, N., VI 66
 Pedersen, N., VIII 69
 Pedersen, N., IX 71, X 144
 Pedersen, O., VII 38, 39
 Petersen, O. P., VIII 48
 Petersen, P., Byen med de tre
 Havne, III 82—108
 Petersen, P., Bøtø Lands Hændel-

- ser til Udgangen af det 18. Aar-
 hundrede, I 69—83
 Petersen, P., Falsters forsvundne
 Lundsbyer, VIII 24—31
 Petersen, P., Fra Saksøbings For-
 till, V 74—81
 Petersen, P., I Anledning af Ole
 Vilumsen, V 137—38
 Petersen, P., Ourupgaards Historie,
 VI 117—26
 Petersen, P., Et Pergaments-Minde-
 blad, II 166—67
 Petersen, P., Træk af lollandsk Land-
 boliv i Fæstetidens Dage. I 32—44
 Petersen, P., II 166—67
 Pedersen, P., VI 45
 Pedersen, P., VI 124
 Pedersen, P., VII 10
 Pedersen, R., VI 46
 Pedersen, R., VI 150
 Pedersen, R., VII 66
 Pedersen, R., VII 73
 Petersen, Søren, VI 81, 82
 Pedersstrup, I 67, 100, III 128, 132,
 IV 117, 119—20, VII 38, 60, VIII
 131, 153—54, IX 116, X 23, 131
 —37
 Penze, Øllegaard, IX 115, 117
 Peperlou, Else Margr. von, VI 121, 123
 Peperlou, Joh. Albr. von, VI 118—
 20, VII 59
 Perlestikker, A. Pedersen, III 51
 Petz, Morton, III 101
 Peyembert, E. J. de, VI 101
 Pfeil, Dan., V 17
 Pfeiffer, Jac., VII 10
 Piil, Mysse, VIII 43, 44
 Piil, Christen, VIII 48
 Piil, P., VIII 41
 Pilehave, X 32
 Pile, X 35
 Planbeck (Dyrlæge), II 141
 Plasche, Ludv., II 166
 Plesner, Henning Christf., VIII 154
 Plessen, Ludv. von, II 148
 Plessen, V. C., VI 103
 Ploug, O. Rasmussen, X 72
 Ploug, R., X 72
 Plötz, C. F. von, I 67, IX 106, 116
 Pløtter, Frederikke, VIII 154
 Pogmosen, X 28, 39
 Pogmosetofte, X 28
 Pogwisch, Otto, V 19, VIII 56, 57
 Pontoppidan, Børge Dinesen, V 86,
 VI 150, 152, 161, 169, VII 125
 Pontoppidan, C. L. F., VI 18
 Pontoppidan, Dines Børgesen, V 92,
 98, 101, VI 143, 169—70, VII 125
 Pontoppidan, E. P., III 134
 Pontoppidan, Jac., VII 73
 Pontoppidan, Joh. Ludv., VI 160
 Pontoppidan, Jomfru, VI 161
 Pontoppidan, Ludv., VI 152, VIII 109
 Pontoppidan, Magd. Sophie, VI 150,
 159—60
 Poppenheim, Jul. Margr., VI 62, 85
 Povelssen, A., VI 46
 Poulsen, H., IV 30, VII 35
 Povelsen, J., VI 59
 Povlsen, J., VIII 59
 Poulsen, Jost, X 126, 137
 Povelsen, L., III 115
 Poulsen, L., X 65
 Poulsen, Laur., III 121
 Povelsen, Laur., IX 58
 Poulsen, M., III 37
 Povelsen, Otto, VII 115
 Poulsen, P., VII 10
 Povelsen, Povel, VII 90
 Poulsen, R., VIII 71, 74
 Poulsen, Sv., III 73
 Povlstrupgaard, X 23
 Pramgaarden, VIII 16
 Pramholm (nu Lillelund), IX 112, X 41
 Prinsholm, VI 30
 Prior, Johs., IX 65
 Priorskov, I 33, 68, V 53, X 37
 Prip, Jørg. Jørgensen, III 78
 Prip, Poul, III 59, 78
 Provstelund, X 37
 Præstevænge, X 32
 Puge, Jørg., V 47
 Pugegaarden (Stubbekøbing), II 135
 Pugerup (nu Lungholm), I 68, X 22, 43
 Pøjseke, Anne, VII 60, 63
Raa, X 35
 Raa, R., VI 47
 Raad, VIII 26, IX 38
 Raagelunde, X 37
 Raageskov, X 37
 Raagø, X 40, 132, 135—36
 Raagø-Kalv, X 135
 Raahave, X 32
 Raahavegaard, I 91
 Raarup, X 24
 Raben, Chr. von, I 33
 Raben, Fr. Chr., I 22, 28, VI 6—8, 10
 Raben, Joh. Otto von, I 33
 Raben, Otto Ludv., I 93

- Radbjerg, I 93, VI 118, 133, VII 108, IX 38, X 143
- Radsted, II 164—65, V 134, VIII 2, 73, 75, 78, X 29, 151—52, 155
- Rafn, Fr., VI 65
- Rammel, Andr., VIII 136
- Ramus, Chr., VI 10, VIII 106
- Ramus, Fr., III 125
- Ramus, Hoforgelbygger, VI 17
- Ramus, Jac., I 88, VI 11, VII 77
- Ramus, Jonas, V 104, VI 175—76
- Ranstorp, IX 29
- Rantzau, Dan., III 95
- Ranzow, Fr. Ernst, VI 114
- Rase, Jak., III 115
- Rase, L., Nickolaisen, III 118
- Rase, Povel, III 116
- Rask, J., Pedersen, I 11
- Rasmus Bødker, II 7—14, 20, 21, 25
- Rasmus, Hr., IX 68
- Rasmus Tobakspinder, VI 44
- Rasmus Visemand, V 122, 124—25
- Rasmusdr., Ane (g. m. Mys Poulsen, Moder til Grete Mysse), III 18
- Rasmusdr., Elisabeth, VI 150
- Rasmusdr., K., VI 133
- Rasmusdr., Kirsten, VI 133
- Rasmusdr., Maren Sophie, VI 135, X 143
- Rasmussen (Lærer), VIII 76
- Rasmussen (Forvalter), VIII 78
- Rasmussen, Alexander, IX 130
- Rasmussen, Bodil, II 5
- Rasmussen, Chr., III 118
- Rasmussen, Chr., VIII 75
- Rasmussen, David, VI 45
- Rasmussen, Gustav, X 109
- Rasmussen, H., III 23
- Rasmussen, H., X 108—09
- Rasmussen, H., X 117
- Rasmussen, Hans, Et Bidrag til Forstaaelse af Befolkningens Vækst, II 159
- Rasmussen, Hans, Fra den gamle Købmands Hovedbog, VIII 71—79
- Rasmussen, Hans, Fra Nakskov gamle Raadhus, VI 130—31
- Rasmussen, Hans, Mordsagen fra Gunslev Præstegrd, VII 118—125
- Rasmussen, Hans, Otto Kuld, VIII 137
- Rasmussen, Hans, Et Par Minder om Leonora Christina Ulfeldt, V 126—30
- Rasmussen, Hans, Et Trængselsaar for Kirken i Nykøbing, VII 101—02
- Rasmussen, Hans, Et uskrevet Blad af vor Historie, I 66—68
- Rasmussen, Henning, VI 14
- Rasmussen, Isak, III 78
- Rasmussen, J., VI 60
- Rasmussen, J., IX 71
- Rasmussen, J. P., Fra Lollands Stenalder. En ny Art Stenalderfund, VIII 17—23
- Rasmussen, Jac., VII 12
- Rasmussen Karl, Bondebrev fra 17. Aarhundrede, IV 116
- Rasmussen, Karl, Krongodserne paa Lolland-Falster, V 29—73
- Rasmussen, Karl, Lidt om nedlagte Byer. — Grænges Historie, II 161—63
- Rasmussen, Karl, Lollandske Selvejerbønder i det 18de Aarh., VI 128—29
- Rasmussen, Karl, Ole Villumsen og Vestensborgs Bønders Frihedskamp, III 16—49
- Rasmussen, Laur., VIII 41
- Rasmussen, N., VI 45
- Rasmussen, N., VIII 65
- Rasmussen, O., III 48, VIII 48
- Rasmussen, O., X 72
- Rasmussen, O., VI 64, 68, 70, 82
- Rasmussen, Ole, Nr. Ørslev By gennem Tiderne, VIII 32—51
- Rasmussen, P., III 115
- Rasmussen, P., III 133
- Rasmussen, P., V 47
- Rasmussen, P., VI 158, 161
- Rasmussen, Søren, VII 12
- Rathlou, Otte, VII 62
- Ravn, A., II 126
- Ravn, H., I 76, 77, 79
- Ravn, Kaj Edv. Emil, X 117
- Ravnsborg, IV 84—101, 131, 133, VI 93, VIII 9, 10, X 31, 129, 137
- Ravnsborg (Nr. Alslev), III 113
- Ravnsby, IV 91, 93, 121
- Ravnse, III 111—12, 115, 123, V 58, 69, VIII 65, IX 37
- Ravnsholt, X 37, 132, 135
- Ravnstrup, III 33, VI 147, VII 56, VIII 68, IX 26, 43, 57, X 22
- Rebes, Margr., VIII 30
- Reddelien, H., En Formodning om Overfarten fra Farnæs til Worthing, IX 123
- Reddelien, H., Gamle Landevej, IV 124

- Reddelien, H., Stubbekøbing Apotek
 184—1914, II 135—44
 Reddelien, H., II 144
 Reddelien, Kn., II 144
 Reerth, V 80, IX 56, X 40
 Reerth, Jørg., I 71
 Reerth, P., I 71
 Reerth, Tønnes, I 71
 Regelsburg, Gabr., VI 4, 5, 22
 Reichou, Jørg. Ernst von, I 11, 16,
 VI 6, 70, 86
 Rejmer, Inger, VI 61
 Rejmer, Jørg., VI 56
 Rejmer, L., VI 79
 Rejmer, Laurs, VI 56, 84
 Rejmer, Lisette, VIII 76
 Rejmer, Math., III 97
 Rejmer, Th. Laursen, VI 56, 84
 Rejmer, Wibeke Laursdr., VI 84
 Rendor, Jørg., I 39
 Rendingaarden (Grænge), I 38
 Rendinghaven (Grænge), I 35
 Rennemann, Chr. Albr., VI 86
 Rennemann, Th. Chr., VI 70, 86
 Rerav, R. Hansen, III 93, 107
 Rersnes, VI 82, X 39, 153
 Resle, IX 41, 43
 Revertlow, Chr. Ditlev F., III 23,
 24, 27, 28, 31, 32, 41—43, 126—
 31, IV 117—22, VIII 154, X 80,
 96, 98, 107, 109, 116
 Revertlow, Chr. D. R., III 131, 132,
 X 111
 Revertlow, Cl. v., VI 176
 Revertlow, Edv., III 132
 Revertlow, Einar, I 100
 Revertlow, Fr. Juliane, IV 127
 Revertlow, Ide Margr., IX 116, 117,
 X 131
 Revitse, X 35
 Revshale, X 39
 Ridde, tofte, X 28
 Riegels, H. E., X 78
 Riegels, N. Ditlev, I 82
 Riegelsen, A., IX 117
 Riegelsen, Andr., III 136
 Riegelsen, Anna, III 136
 Riegelsen, H., III 80, 142, IX 109,
 117
 Riegelsen, Katrine, III 136
 Riegelsen, Margr., III 142
 Rigertsen, H., IX 67
 Riis, Anders, I 14
 Riis, Hans, IX 122
 Riis, Iver Madsen, IV 70
 Ris, Jens Madsen, IV 65
 Riis, Joh. Cathr. Andersdr., I 14
 Ringnis, Jørg., V 14, 15
 Ringseby, X 26, 132
 Ringsebølle, III 73, 91, 92, V 146
 VIII 7, X 25
 Ringsing, Chr., Midsommergilderne
 i Nagelsti, IX 49—53
 Rise Mølle, X 33
 Riserup, II 1—33, V 96, 104, 143,
 VI 80, VII 125, VIII 2, 138
 Risskov, V 68
 Ritz, Alb., V 16
 Ritz, Chr., VIII 48
 Robert, Jørg., V 16, 27
 Rodemarker, VI 108
 Roden, X 38
 Rodsnæs, X 38
 Rodsteen, Margr., IX 115
 Roed, Poul Jensen, II 138
 Rogert, Poul, IX 62
 Rohde, L., IV 53, X 155
 Rohde, M. Lauridzdr., X 155
 Rolykke, V 48, IX 70, X 31
 Romme, Kr., X 117
 Rommerholm, X 41
 Rool, Per, IX 73
 Roosen, Margr., VI 57, 84
 Rorberck, Arnoldus, IX 65
 Rorberck, Wycke, IX 65
 Rosenberg, Thøger, II 139
 Rosenberg, Thøgerina, II 139
 Rosenbjerg, X 38
 Rosencrone, H. Christf. L., V 104,
 VI 176
 Rosendahl, L. C., IV 8
 Rosenfeldt, Borcher, I 14
 Rosenfeldt, Iver, I 14, III 67, VI 5,
 VII 20
 Rosenkilde, P. Pedersen, VII 10
 Rosenkrantz, E., III 88
 Rosenkrantz, Holger, IV 5
 Rosenkrantz, Mogens, V 104, VI 176
 Rosenkrantz, Palle, I 32, 68, III 88,
 V 18, VIII 57, 60
 Rosenlund, I 68, X 28, 37
 Rosenpalm, Andr., VI 100
 Rosenørn-Lehn, C., VIII 131
 Rosenørn-Lehn, Henr. Chr., VIII 78
 Rosenørn-Lehn, O. D., VI 20
 Rosenørn-Lehn, P. Otto, VI 7, 20
 Rosningen, IV 120, X 33, 135
 Ross (Lærer), VIII 74
 Ross, C. W., V 126, 130
 Rostocker, Giertrup Helene, VI 85

XXVIII

- Rostocker, L. Rasmussen, VI 64, 68, 70, 85
 Rostorph, Th., VII 75—76
 Rostrup, H. F., II 144
 Rostrup, Mathilde, II 144
 Roth, Henr. Henriksen, V 130
 Rothe, Eigil, Kalkmalerier i Østofte Kirke, III 1—15
 Rousing, P., III 135
 Rubbeløkke, IX 1, 7, 21, 22, X 32
 Rud, Edv., III 97
 Rud, Kn., IX 108, 116
 Rudbjærg (nu Rudbjærggaard), I 67, X 38
 Rudbjærggaard, I 67, 99, VII 77, 81, IX 107, 114, 116
 Rudolph, Chr. Nik., II 25
 Rudolph, Jørg., IV 56
 Ruhmohr, Alexander Pedersen, V 17, 27
 Runestensvad, X 27
 Runge, Dan., VI 121
 Ruugh, Laurs, IX 70
 Ryde, VII 80, VIII 5, 8, IX 65, 67, 69, 71, 98, 101—02, 115, X 34, 91—118, 143, 146
 Rydse, H., VII 8
 Rye, Henrik Sørensen, V 43, 55—60
 Ryge, Conr., VII 16
 Ryggerup, X 24, 40
 Rytter, Valter, VI 64
 Råd, R., VI 64
 Ræv, A. Nielsen, III 47
 Ræv, J., III 115
 Rød, J., III 93
 Rødby, I 14, 16, 25, 26, 59—61, 96, II 156, III 73, 80—109, IV 56, 73, V 44, 75, VI 41—48, 51, 53, 79—81, VII 74, 78, 80, 129, 130, VIII 6—8, 14, 15, 19, 154, IX 8, 89, 130, X 25, 103, 147
 Røgbølle (nedlagt Landsby), I 68, X 25
 Rødeled, X 27
 Rødsand, VI 41
 Rødsten, A. Gjertrud, VI 87
 Rødsteen, Mona, X 102
 Rødsten, P., VI 86
 Rødt, J., VII 67
 Røgbølle Sø, VIII 12, 13
 Rørbæk, II 161, III 135, V 76, 80, VIII 75, IX 56, X 39
- Saltengen, X 39
 Saltov, X 132, 136
 Saltvig, VII 35, 36, X 40
 Samsing, Thyge, VII 10
 Sand, G., III 118
 Sandager, I 60, X 29
 Sandagermark, I 72
 Sandberg, H. U., V 97, 100—01, VI 146, 154—56, 165, 167, 168, 170, 174
 Sandberg, P. Eggertsen, VII 53
 Sandbjærg, X 38
 Sandby, I 67, IX 70, X 25, 126—27, 131
 Sandby-Lindelse, X 30
 Sander, Chr., III 118
 Sander, H., IV 125
 Sander, J., III 115
 Sandholt, IX 116
 Sangswith, X 36, 45
 Sannegaard, X 31
 Sarup, VIII 25
 Savnse, X 39, 45
 Saxfjed, X 39
 Saxfjedgaard, X 31
 Saxkjøbing, I 14, 25, 26, 33, 58—61, 68, 90, 95, II 159—61, III 71, 80, 135, IV 65, 70, 128, V 74—81, VI 32, 41, 51, 53, 57, 62—70, 82, 85, 86, 95, 139, VII 19, 78, 133, VIII 5, 6, 14, 15, 70—79, 131—32, 152, IX 55, 56, 60, 122, 130, 133, X 27, 155
 Saxtorp, X 22, 27
 Saxtrup, L., VI 46
 Schacht, Detlevus, IX 65
 Scacht, Margr., IX 65
 Schack, Kr., IV 47
 Scheel (Kbmd.) III 135
 Scheel, D. T., II 143, VII 133
 Scheel, Jørg., I 24, V 86, 90, 93, VI 149—50, 162, VII 117, VIII 104
 Skeel, Vilh. Christen, V 51
 Scheffer, Gotfred, VII 8, 20, 21
 Scherning, N., III 20, 22
 Schevin, Laurs B., VII 77—79, X 104
 Schierming, X 67
 Schiøl, Ditløl, VI 72, 87
 Schjøtt, P. M. Fr., VIII 134—35, IX 131
 Schmidt (Fuglsang), I 90
 Schytte, I 87
 Smidt, C. M., Ravensborg, Foreløbige Resultater af Gravning og Undersøgelser, IV 84—101
 Smidt, C. W., VII 17
- Saabye, Jørg., VI 150, 160
 Sadolin, H. Theopilisen, VII 56
 Saks, se Sax

- Smith, Dan., P., IV 121—22, IX 130
 Smith, H., X 79—89
 Smith, H., VI 109
 Smit, Hendr., VII 9
 Schotboe, O. Borch de, V 104, VI 176
 Schotgaard, P., III 135
 Schrizmeier, Henr., V 17
 Schrizmeier, Kn. Leonh., V 17
 Schrøder, Casp., VII 8, 20
 Schrøder, Johs., IX 21
 Schrøder, Ludv., IX 21
 Schudhmann, Casp., II 136
 Schullermand, Henr., V 60
 Schultz, Chr. Euchenbroch. X 79
 Skulte, Frands, VII 10
 Schwurts, Simon Kl., V 24
 Schwensen, Fr., III 134
 Schytte, se Skytte
 Schæfer, A. F., VI 170
 Schøt, P., IX 133
 Seidein, VI 21
 Seidein, B., II 165
 Seidein, Cl., I 9—11, 14—16, 19, IV 127, VI 153, 159, VII 8, 18, 20, 122
 Seidein, Fr., VI 83
 Seidein, Sophie, VII 20
 Sejerlund, X 37
 Severn, Jac., VII 11
 Sidager, X 29
 Sidelmann, Gjort Gregersen, IX 113, 117
 Sidelmann, Gregers Andersen, V 82—84
 Sidenus, Birthe Marie, VII 125
 Sidenus, Isak, V 96, 104, VII 125, VIII 106
 Sidenus, Kn., VIII 129
 Sier, H., VI 48
 Siersted, N., III 96, VI 42, 49, 79, 80—83
 Sildefjerg, X 136
 Sillesrup, VII 56, 130, IX 29
 Simons Melhandler, VII 10
 Simonsen, Karen, VII 74
 Simonsen, Laur., VII 74
 Simonsen, Mogens, VII 10
 Simonsen, R., III 118
 Simsen, C., VI 176
 Sive, N. Kaspersen, V 80
 Sjunkeby, IX 106, X 25
 Sjælsøfte, VIII 19, X 28
 Sjørup, III 44
 Skaarling, P., V 140
 Skaaringshave, X 32
 Skaarup, X 22
 Skaarup, C., II 167, VI 29
 Skaftemarke, X 29
 Skalø, X 41
 Skeby, A., VII 133
 Skeel, se Scheel
 Skelby, V 34, 38, 69, VI 138, VII 55, VIII 12, 66, IX 31
 Skelstofte, IX 116, X 28, 131—37
 Skelstrup, X 24
 Skemminge (nu Maribo), II 112—13, 129, IV 126, X 33
 Skerne, III 111—12, VI 151, VII 56, VIII 11, 12, IX 39, X 48
 Skibelund, X 37
 Skidenstræde, X 27
 Skinderholm, X 41
 Skinkel, Berte, VIII 56
 Skinkel, Lisbet, VIII 56
 Skinckel, Pouell, VIII 27
 Skjoldrup, VI 107, VII 56, 62, IX 30, X 64, 65, 83, 89
 Skjøtte, se Skytte
 Skodsebølle, X 25, 92
 Skomagerhaven (Grænge), I 35
 Skotte, Margr., VII 80
 Skottemarke, IX 128, X 29
 Skov, Christen Pedersen, VIII 30
 Skov, Dorthe Iversdtr., IV 22, 24—76, V 136, VII 23—49
 Skov, H., VIII 48
 Skov, Jørg., X 79
 Skov, M., VIII 43
 Skov, Mikkel, VIII 41
 Skov, P., VII 12
 Skovballe, X 38
 Skovballegaard, X 31
 Skovby, I 59, VI 145, 153, 177, VIII 11, 107, 111, IX 31, 37, 123, 124, X 25
 Skovbyen (Grænge), I 37, 38
 Skovbølle, VII 90, 91, X 25
 Skovgaard, X 31
 Skovgaard, Johanne. Den hellige Birgitte og Maribo Kloster, II 34—134
 Skovholt (nu Orenæs), IX 40
 Skovhuse, X 132, 135
 Skovlænge, III 73, IV 116, VIII 151, IX 65, 67, 69, 102, 115, X 34, 114, 131, 132, 150
 Skovsodde, III 111, 119—20, VIII 87
 Skredtorpe, X 24
 Skricke, Anna, II 135
 Skricke, N., II 135
 Skytte, A. N., V 17, 18, 27

- Skytte, Erik Olsen, VII 105
 Skjødte, Fr., III 115
 Skytte, Gertrud, V 17
 Skytte, H., VIII 41
 Skytte, J. Jørgensen, V 138, VIII 48
 Skytte, Jørg., VIII 43
 Skytte, Jørg. Olsen, V 138, VIII 41
 Skytte, K. Andersdtr., V 16—18, 27
 Skytte, Laur., VIII 48
 Skytte, Oluf, V 17
 Skytte, P., VIII 43
 Skyttehaven (Grænge), I 35
 Skærris, J., V 124
 Skørringe, II 113, 160, 162, III 20, IV 30, 119, 122, 130, V 29, 46, 69, 70, VII 16, 67, VIII 4, 25—27, 30, 62, 130, IX 37, 40, 57, 59, X 33, 68, 100, 108, 110, 112, 117—18
 Skørringegaard, X 58
 Slemminge, II 165, VIII 76, X 33
 Slente (nu Vintersborg), I 67
 Slettenæs, X 39
 Slotsbjerg, VII 58
 Slotø, X 40
 Slytter, Uldr., VII 10
 Slænte, Alkild, VIII 32
 Slænte, Christen, VIII 48
 Slænte, O., VIII 43
 Slænte, R., VIII 41
 Sløsse, VI 141, VIII 13, X 30, 35
 Sløsserup, X 24
 Smalby, X 26
 Smedeholm, X 41
 Smith, se Schmidt
 Snavelsmad, X 39
 Sophie af Mecklenborg, I 71, 74, 75, II 136, 153, III 52, 77, V 11—15, 30, 31, 73, VI 24, 30—32, VII 51, 55, 56, 128, VIII 25
 Sophie Amalie, I 72, 75, III 56, IV 9, V 34, 51, 73, VIII 46
 Sofie Jørgens, II 138
 Soll, Math., VII 129
 Sophieholm, VII 60—61, IX 41
 Sphiendal, X 38
 Somark, X 29
 Sommer, J., VII 103
 Sommersang, III 119
 Sonnesen, P., VIII 57
 Sonsbech, Justus van, IV 48—83, VII 24
 Sorteby, X 26
 Sorterup, Jørg., V 41
 Sortsø, I 59, V 99, VI 148, VIII 10, 11, IX 37, 123—24
 Sparre, A. Villumsdtr., IX 114
 Sparre, Emmicke, VII 63, 65
 Sparre, Henning, VII 63, 65
 (Sparre), Jep Thorbernsen, VII 63—67
 Sparre, Thorb. Jepsen, VII 63, 64, 68—70
 Sparresholm, X 41
 Spidsby, X 26
 Spillekaren, V 140
 Sprogø, I 73
 Staal, Ditlev Flindt, II 138, III 20
 Staal, Karen, II 133
 Staal, L., II 138
 Staal, P., II 137
 Stadager, V 34, 38, 87, 88, VI 143, 176, VII 51, 57, 59—61, 63, 93, 125, 128, VIII 30, 68, IX 33, 41, X 150, 151
 Stadager, R. Isaksen, III 78
 Stadagergaard (nu Vennerlund), II 162, VII 60, 61, 127, 128, VIII 31
 Stallknecht, Lorentz, III 134
 Stampe, A. Margr., X 147
 Stampe, Frants Val. Chr. C., II 27
 Stampe, H., VIII 129
 Stampe, O., V 70, X 153
 Stampe, O. Henr., II 23, 24
 Stampe, P. Ad. Henr., II 25
 Stang, L., VIII 46, 48
 Stang, Morten, VIII 41
 Stang, O., III 44
 Stang, Oluf, VIII 48
 Stang, P., VIII 48
 Stang, R., III 39
 Stangerup, III 19, V 69, VIII 26, IX 29
 Stangerupgaard, V 69, 70, VI 133
 Stavrbj, V 69, VIII 31, IX 31, 32, X 154
 Sten, Anne, IV 27—35
 Steen, Jørg., VI 59
 Steen, Jørg., X 153
 Steen, W., Digt om Biskop Balle, V 135
 Steensen (Kirurg), VI 149—51
 Steensen, E., IX 113, 117
 Steensen, Jokum Fr., VII 44
 Steensen, Kristen, IV 10
 Steenstrup, H. Resen, II 140
 Steenstrup, Joh. P., III 60
 Steenwinckel, O. von, X 151
 Steffensen, Christen, VIII 75

- Steffensen, H., VIII 54—56
 Steffensen, N., VIII 144
 Steffensen, P., VII 103—04
 Steffensminde, V 142, IX 42, X 42
 Steg, II 136
 Stenolt, Iver Kr., IV 58
 Stenolt, J. Lauridsen, IV 58, 65
 Stenler, Maria, IX 117
 Stenølle, X 38
 Stensgaard, X 31
 Stenstrupgaard, X 22
 Stensø, IX 108, X 40
 Stenwænge, X 32
 Stevlis, VII 14
 Stibanken, X 38, 99
 Stibolt, VI 7
 Stigel, O., III 118
 Stiltingerne, X 39
 Stjøvel Sø, IX 40
 Stockfleth, Eckardt Chr., III 41
 Stokkemark, IV 30, V 53, 78, 139,
 VI 70, VII 25, 35, 43, VIII 2, 7,
 15, 151, IX 62, 71, 118, X 29, 44,
 134, 151
 Stokkenæs, X 39
 Stolberg, Chr., III 129, 141
 Stolberg, Luise, se Gram, Luise
 Stordk, H. B., II 133
 St. Slemminge, X 43
 Store Vejlv, IX 107
 Storeholm, II 21
 Storm, Ulr. Fr., VII 16
 Stovby, I 80, IX 32
 Straageby, IX 68
 Strandagergaard, X 29
 Strandgaard, X 31
 Strandhøj, III 119, IV 126
 Strange, Helene, Brev fra Krigens
 Tid, 1849, VII 111—12
 Strange, Helene, Bønnet Slot, VII
 114—15
 Strange, Helene, Det falsterske Præ-
 stenord, Sagens Aktstykker, VI
 143—80
 Strange, Helene, Falsterske Rim, VI
 133—35
 Strange, Helene, Falsterske Rim og
 Sange, VII 107—09, X 142
 Strange, Helene, Gaardejer Hans
 Eriksen, Ø. Kippinge, VII 103—05
 Strange, Helene, Jubel-Gudstjeneste
 i Nr. Vedby 1801, VIII 137—40
 Strange, Helene, Mordsagen fra
 Gunslev Præstegaard, V 85—105,
 VII 118—25
 Strange, Helene, Pigemordet i Guns-
 lev, IV 122—23
 Strange, Helene, Provst Dorph og
 Sophie Fache, VIII 105—113
 Strange, Helene, Soldaterbrev fra
 1811, V 139
 Strange, Helene, Soldaterbrev fra
 1850, IX 125
 Strange, Helene, Soldaterbreve, VIII
 142
 Stroge (nu Baadesgaard), I 68
 Strugnæs, X 39
 Stub (Justitsraadinde), VI 151, 161,
 163
 Stub, H. Pedersen, III 118
 Stub, Jens C. J., Fortidens Arbejds-
 metoder og Arbejdsredskaber paa
 Nordfalster, VIII 80—87, IX 44—
 48, X 46—55
 Stub, Jens C. J., Minder fra Gaa-
 bense, VI 127
 Stub, Jens C. J., Nr. Alslev Sogn,
 III 110—25
 Stub, Jens C. J., Spillekarens Vals,
 V 140
 Stub, Jens C. J., De underjordiske
 i Nr. Vedby m. m., IV 125
 Stub, Jens C. J., De underjordiske
 i Nr. Vedby, VII 110
 Stub, M. Elisab., VII 19
 Stub, L., III 115
 Stub, N., III 115
 Stub, N. G., I 93
 Stub, P. Jørgensen, III 115, 125
 Stub, Simon, III 115
 Stubbehage, IX 37, 40, 41
 Stubbehuse, IX 40—41
 Stubbekøbing, I 24—25, 59—61, 96,
 102, II 135—44, 152—55, 160, III
 71, 80, 135, IV 124, 130, V 2, 14,
 86, 90, 93, 99, 147, VI 103, 107,
 108, 133, 139, 144, 149, 150, 157,
 160, VII 2, 14, 15, 22, 93—95,
 125, 133, VIII 10, 11, 26, 68, IX
 40, 41, 57, 58, X 61, 67
 Stubberup, VII 113, VIII 114, 143,
 146, IX 29, 40, 41, 126, X 22
 Stybe, P., I 23
 Styhr, H. V., II 167
 Styrup, Jørg. Hemming, VIII 105—06
 Stærsmark (Søllestedgaard), I 99
 Støcken, Chr. von, IX 99, 116
 Stødby, X 26, 32
 Stødstrup, III 16, 33, 35, VIII 26,
 IX 29

- Støedt, H., III 80
 Suderballe, X 38
 Suderen, IX 38
 Suhm, Ancher Andr., V 104, VI 176
 Suhr, Fr., III 80, 126, 137
 Suhr, H. Hornemann Berntsen, I 87
 Sur, Klemen, III 114
 Suhr, Morten, VIII 74
 Sullerup, VII 66, VIII 26, IX 30, 57
 Sullerup, J. Jensen, VII 113
 Sundby, I 33, 90, II 163, III 78, V
 87, 88, 90, 91, 93, VI 143, 144,
 148, 149—51, 160, 161, 176, VII
 61, VIII 15, 144, IX 7, 31, X 25
 Sundengen, X 39
 Svane (Orgelbygger), VI 9
 Svane, Chr., II 167
 Svej, Jørg., X 79
 Svend Skræder, VI 67
 Svendsen, Anthoni, III 115
 Svendsen, Cl., VII 12
 Svendsen, N., II 140
 Svendstrup, X 22
 Svinehave, VII 52—53
 Svinholm, III 134, X 41
 Svinsbjerg, X 38, 132
 Svoren, Kristf., VII 26
 Syltholm, III 82
 Systofte, III 45, 77, 78, V 34, 38,
 68, VII 55, VIII 67, 68, IX 33
 Syvbjærgsgaard, X 31
 Sæby, X 25
 Sæbydam, X 136
 Sæbygaard, X 41
 Sæbyholm, VI 79, IX 2, 22, X 41
 Sædinge, III 83, VIII 7, 150—51, X
 33, 146—47
 Sædinggaard, X 146—47
 Særslev, VII 55, 56, VIII 27, IX 34,
 X 70, 79
 Søgaard, X 31
 Søholm, Kn., VI 59
 Søholt, I 68, VI 53, 80, 81, VII 15,
 VIII 102, IX 7, 21, X 37
 Sølle, N., III 53
 Søllested, IV 129, V 146, IX 65, 67,
 69, 71, X 29, 112, 117, 132
 Søllestedgaard, I 99—101, VI 138,
 VII 25, IX 8, 21, 109—13, 116, 117
 Sølling, Kn. Petersen, VI 61, 84
 Sømød, X 40
 Sdr. Alslev, V 34, 38, 64, 86, VI
 126, VII 56, 57, 62, 120, VIII 27,
 IX 34
 Sdr. Kirkeby, I 93, V 34, 38, 69, VI
 119, VII 53, 56, 120, 121, VIII 4,
 6, 16, 27, 28, 68, IX 30, 31, 123,
 X 154
 Sdr. Ladegaard, VI 30, VII 60, VIII 29
 Sdr. Taastrup, VII 56, 86, IX 26
 Sdr. Vedby, V 86, VIII 28, 31, IX
 31, X 25
 Sdr. Ørslev, IX 28
 Sønderborg, Anders, VII 36—49
 Sønderborg, Jac., VII 9, 21, VIII 152
 Søndersø, III 134, VIII 13, X 40
 Søren Skomager, VI 65
 Søren Snedker, VI 66
 Søfrensdtr., Mette, V 18
 Sørensen, Hendr., IV 116
 Sørensen, Jac., VII 7
 Sørensen, N. Georg, II 21, 24, 142
 Sørensen, P., VI 67
 Søfrensen, Per, se Hasling
 Søfrensen, R., II 149
 Sørensen, R., III 107
 Sørensen, S., VI 29
 Sørensen, Sofie, II 142
 Sørensen, Søren, VIII 53—54, 58
 Sørensen, Søren Hansen, X 117
 Sørup, III 17, 23, 35, 49, IV 18,
 VII 51, 63, VIII 12, 15, 26, 62,
 IX 28, 118, 121, 129, X 23
 Sørupgaard, VII 55, 61, 62, 64, 69, 70
Taaderup, III 16, 33, 35, VIII 37,
 IX 30, X 148
 Taagense, X 39
 Taagerup, X 25
 Taagerup, VIII 7, X 23, 25
 Taareby, IX 67, 69, X 94, 99, 100,
 108, 117—18
 Taars, I 87, VI 85, VII 77, VIII 2,
 8, 15, IX 56, 130, X 130
 Taarup, IX 26, 57, X 22
 Teichmann, Ditlev, I 12, VI 37, 78,
 VII 122
 Tegnagel, Elisabeth Fabritius de,
 VI 114
 Tersling, Gerhardine, II 17
 Tersling, H., VI 124, VIII 31, IX 41
 Tersling, Mette Helene, VI 126
 Tesdorff, Edv., VII 133
 Thame, Antoni, I 28
 Thaning (Forvalter), VIII 133
 Thestrup, Chr., III 17, 24, 26, 33,
 35, 37, 42
 Thestrup, Frands, IV 70, IX 73
 Thestrup, Frands Math., III 142, VI
 81, 82

- Thestrup, Frants Nik., II 17, 21, 24
 Thestrup, P., VI 124, VII 61, VIII 31, IX 41
 Thestrup, P., II 17
 Thestrup, Poul Moth, III 136—38
 Thestrup, Søren, V 33
 Thestrupsminde, III 49
 Thodberg, Povl, VI 52—81
 Thomas Træskomand, VIII 59
 Thomasdr., Mette, VI 86
 Thomsen, Cl., X 113—14, 118
 Thomsen, Espen, VI 64
 Thomsen, H., VI 48
 Thomsen, Matth., IX 70, 71
 Thorby, I 32, II 163—64, III 21, V 45, 46, 49, 64, 77, VI 136, VIII 6, 15, IX 131, X 27, 152
 Thorlam, Fr. Jacobsen, X 96
 Thorsen, H., VIII 48
 Thorsø, VIII 19—23
 Thrige, P., X 64
 Thuesen, Frederikke Chr., VI 16, 32
 Thuesen, Jørg., I 19, VI 2, VII 9
 Thuesen, Marie, V 22
 Thuesen, O., I 19, 28
 Thuesen, R., IX 71
 Thugesen, Hendr., VII 7
 Thugesen, Oluf, VII 7
 Thulic, Apollonie Søfrensdtr., X 95
 Thurih, Laur., II 131, 133, IV 7, V 15
 Thygesen, Michel, VI 145, 147
 Thygesen, R., I 81
 Tidermann, Fr., III 65
 Tiegel, Herm., IV 6, 7
 Tillitse, III 108, IV 70, VII 77, IX 65, 67, 69, 71, X 35
 Timm, Reinhold, VI 21
 Timpf, Andr., IX 113, 117
 Tingssted, III 16, 23, 35, V 34, 38, 144, 147, VII 93, VIII 4, 6, 16, 37, 62—69, 105, IX 33, 43, 124—45, X 29
 Tirsted, III 86, 128—29, IV 119, 122, VII 74, VIII 7, 130, 151—52, IX 21, 30, X 100
 Tjellésen, Sophie Chr., X 66
 Tjentemærke, X 29, 129, 131
 Tjæreby, V 68, VI 117, VII 56, 60, VIII 29, IX 31
 Tjæreby, Oluf Andersen, IV 70
 Tjørnbjerg, X 38
 Tjørnby, X 25, 126—27
 Tjørnholm, X 41
 Tjørnevang, V 142
 Tobiessen, L., VI 65
 Toft, H., I 93, VI 107
 Toft, Jørg. Jørgensen, I 26, VI 62, 67, 69, 70, 86
 Toft, N. Jacobsen, VI 61, 81, 84
 Tofte (Prokurator), I 89, V 97, VI 162—63, 169, VIII 106, 109
 Tofte, X 28
 Toftegaard, X 28
 Tokkeløkke, X 32
 Tokkerup, X 23
 Tolderlund, II 24
 Tolstrup, X 22
 Top, Ester, VI 86
 Top, P., VI 136
 Topp, P. Hansen, VIII 136—37
 Toppel, Joh. Math., VII 16
 Torbernsen Sparre, Jep., VII 63—67
 Torkildstrup, II 14, 21, V 34, 38, 86, 92, VI 143, 149, 169, VII 53, 60, 62—67, 125, VIII 26, IX 26, 39, 56, 59, 126
 Torkildstrupgaard, VII 62—71
 Tornby, se Taareby
 Torp, VII 53
 Torpe, IV 116, X 24
 Torpegaard, X 24
 Torrig, IV 117, IX 70, X 40, 132, 135—36
 Torslunde, X 37
 Tostens, Katrine, IX 73
 Tostrup (nu Christianssæde), I 68, X 22
 Tou, N., III 80
 Toxværd, Henr. Chr. Ludvigsen, I 22, 24, 27, 28, 30
 Toxværd, Karen, Florender, VII 106
 Toxværd, Karen, Sognets Fattige, VII 83—88
 Toxværd, Ludv. Hansen, I 27
 Toxværd, R., VII 130
 Tramnitze, X 35
 Trane, J., VI 59, 84
 Trap (Muremester), VI 9
 Trælholm, IX 107
 Treschow, Dorte, V 82
 Treschow, Gjert Rasmussen, V 82
 Troels, IX 69
 Troelseby, IX 110, 112, X 27
 Trolle, P., VI 130—31
 Tromnæs, VI 109, IX 40
 Troyel, A. Elisabeth, VI 87
 Trojel, Chr., III 24
 Trudstolpegaard, X 22
 Truedshave, X 32
 Truelstrup, VII 56, IX 26

- Tryggelev, IX 35
 Tryghus, X 31
 Tryner, R., VI 117, VIII 29
 Trøyel (Løjtnant), X 102
 Tscherning, Eleonora Chr., II 5
 Tue, R., I 80
 Tuesdr., Mette, IV 53, 58
 Tunderup, IX 30
 Tustrup, A., VII 10
 Tuxen, E., VII 81
 Tuxen, S. C. A., Danske Landboeres
 Samvirken i Fortid og Nutid, VIII
 88—99
 Tvede, X 35, 132
 Tvede, Jac., VI 87
 Tvedegaard, II 143, X 31
 Tvedemand, J., III 115, 125
 Tygestrup, X 22—23, 43
 Tømmerholt, X 37
 Tønnisdr., Ellen, VI 87
 Tønnesen, Dan., I 71, VII 60
 Tønnesen, H., II 21
 Tønnesen, Hubert, I 71
 Tønnesen, P., I 71
 Tønnesen, R., II 25
 Tønnesen, R., VIII 113
 Tønnesen, Tønnes, II 25—29
 Tøxen (Huslærer), II 32
- Udstolpe**, X 23
 Ugleholt, X 38, 131
 Uldall, Kaj, Indberetning om den
 økonomiske Tilstand paa Lolland-
 Falster 1735, VI 34—87, VII 1—22
 Uldall, Kaj, Et Privatbrev fra 1617,
 IX 122
 Uldall, Kaj, Tingsted som Tingsted,
 IX 124
 Uldall, Kaj, Topografiske Indberet-
 ninger fra Lolland 1743—44, IX
 96—115, X 127—38
 Ulfeldt, Anton Corfitz, X 120
 Ulfeld, Korfitz, VII 62, X 120
 Ulfeldt, Leo, X 120
 Ulfeldt, Leonore Chr., II 128, 130
 —31, V 126—30, VII 128—29, X
 119—25
 Ulfeldt, Leonora Sophie, X 120
 Ulfstand, Arild, VII 55
 Ulfstand, Gert, VII 51, 53, 55
 Ulfstand, Hack Holgersen, V 11, VII
 65, IX 75
 Ulfstand, Oluf Holgersen, VI 1, 18,
 19, VII 54, 55, 59, 69, VIII 62
 Ulfstand, Sidsel, VII 55, 59
- Ullede, X 36
 Ullerslev, IX 25, X 30, 131
 Ulrick, Justus Sigismund, II 8, 16—20
 Ulriksdal, IX 113, X 38
 Ulslev, V 48, VII 56, IX 35
 Underup, X 23
 Urne (Stednavn), X 35
 Urne (Slægten), VII 57
 Urne, H., VII 62
 Urne, Dorete, VII 128
 Urne, Dorthe Axelsdr., IX 114
 Utterslev, VIII 149, IX 7, 21, 62,
 73, X 30, 126—27, 134
 Utterslevgaard, X 31
- Vaabensted**, II 128, V 75, VI 79,
 VII 120, VIII 6, 13, 74, 75, IX
 56, X 30
 Vaalse, III 20, 39, 79, IV 129, V 34,
 38, 66, 72, VI 31, VII 51, 75, 103,
 127, VIII 4, 18, 68, 141, IX 37,
 X 150
 Vaalshave, X 32
 Vaarskov, X 37
 Vahl, J., VII 131—32
 Valckendorf, Christf., VII 66
 Valdemar Atterdag, II 111, IV 85
 Valdemar den Store, II 152
 Valentin, P. Chr., III 134
 Valentinsen, N., VI 64
 Wallmoden, Georg von, I 90
 Wallmoden, Christf. J. von, III 21
 —22
 Valnæsgaard, II 17, 21, V 69
 Walschleben, Joh. Fr., III 71, V 93,
 VI 171, 177, VIII 107
 Walstorp, Detlevus, IX 65
 Walstorp, Margarete, IX 65
 Walter, Marie, VI 100
 Walter, O., III 118
 Wandel, Dorthea, II 165
 Wandel, Kaspar, I 19, 22—24, 28, 30
 Vanthore, V 47, VII 80, X 32
 Varberg, N. Hansen, IV 27, 33, 37,
 53, 59, 63, 65—67, 69—71, VII
 30—49
 Wederkinch, Henr., VI 9, 10, VIII
 106
 Wegener, C. F., VI 18
 Wegener, J., VIII 129
 Wegge (Skovrider), VI 97
 Weiskopff, Joh. Aug. H., II 165
 Wejer, Jak. Hansen, VII 82
 Wejer, Josef, VII 77, 80, 82
 Vejle, Jens Mikkelsen, VI 31

- Vejjeby, VII 63, VIII 7, 8, 130, X 25, 99, 100, 113, 116
 Vejlø, X 40
 Vejlinge, VII 56, 62, IX 37, X 79—81
 Veilø, VI 78, X 40
 Verdens Bødker, VI 64
 Verdelboe, L. Poulsen, V 25, 28
 Weidt, Henr., I 12, VII 13
 Weidt, Kl., I 12
 Veruerslund, III 20, VI 133, VII 58, 61, IX 41
 Verusholm, X 41
 Verstermand, VII 57
 Verstermand, Anne, VII 63, 64
 Verstermand, Cl., VII 63, 67, IX 67
 Verstermand, Emicke, VII 63
 Verstermand, Hannibal, VII 63
 Verstermand, Henning, VII 60, 63
 Verstermand, Joh., VII 63
 Verstermand, Jørg., VII 51, 60, 63
 Verstermand, Lauge, VII 60—61
 Verstermand, Morten, VII 58, 60, 63
 Verstermand, Nanne, VII 63
 Verstermand, Torkild, VII 63, 64
 Verstermand, Torsten, VII 63
 Verteposemølle, X 33
 Werdel, E., VIII 105
 Weidemann, Fr., VI 81
 Weilin, Christen, VII 122
 Weilin, Margr. M., VII 122
 Weit, R., III 118
 Weit, R., VI 151
 Weitzfal, Mikkel, V 19
 Weiten, Joh. Christf. von, III 16 17, 115, V 72, 137, VI 79, 124
 Weiten, Math. Knudsen von, VI 84 estensborg, III 16—49, V 72, 137, VI 124, 133 VII 60, IX 41
 Vestenskov, IV 53, V 135, 141, VIII 154, IX 65, 69—71, 107, X 37, 134
 Vestensø, X 134
 Vester Karleby, X 126, 132, 137
 Vester Tirsted, IV 129
 Vester Ulslev, VII 132, VIII 17, IX 128, X 30, 154
 Weiterboe (Fuldmægtig), VIII 141
 Vesterbo, IX 70, 71, X 27
 Vesterborg, II 161, IV 119, 121, 122, V 48, VI 70, VIII 2, IX 71, 89, X 31, 109, 113, 117, 134
 Weiterborg Hede, X 132
 Vesterborg Sø, X 136
 Vesterborg, Aksel Hansen, X 95, 115
 Vesergaard, VII 53
 Wetternæs, IX 105, X 39
 Vett, Frederikke, VIII 154
 Weyse, Joh. Chr., V 104, VI 175
 Vibegaard, X 31
 Viberg (Degn), III 122
 Vibert, H., VII 10
 Wiborg, P., II 137
 Wiborg, P., III 24
 Wichen, Christen, IX 116
 Wichman, Bertel, VI 81, VII 20
 Wichmand, Elisabeth Cathr., VII 20
 Wichmand, Jac., II 136
 Wichman, Kasper, V 18
 Wichmand, Kirstine M. Hansdr., VII 21
 Wichmand, Mette Chr., VI 84
 Wied (Fattiggasserer), VIII 76
 Viet, X 35
 Vigsnæs, III 108, VI 85, VIII 2, 28, 77, 78, X 39
 Vigsø, X 39, 41
 Wiibye, P. Larsen, VII 95
 Wiinholt, Cl., X 134
 Wildenrath, Chr., V 136
 Wilder, Margr., VI 81
 Wilder, Otte, VI 45
 Wilhelm, Prins, VII 131
 Vilhelm, Tydske, III 108
 Vilhelmshøj, X 38
 Wilhjelm (Slægten), V 143
 Wilhjelm, III 120
 Wilhjelm, M. H., VIII 131
 Viller, Joh. Marcusdr., VI 81
 Villumsdr., Vinike, VII 53
 Willumsen, Gundel, VII 22
 Villumsen, J., VII 38
 Villumsen, N., VIII 48
 Villumsen, O. Nielsen, III 19—49, V 72, 137—38
 Willumsen, P., VI 57, 84
 Villumsen, P., VIII 41
 Wilstermann, Emmicke, VII 63
 Wilstermann, Heyno, VII 63
 Vind, Chr. Iversen, IV 45
 Wind, Fr. Krag Juel, IV 124
 Wind, J. Krag Juel, I 86, 88
 Vind, Karen, IV 45
 Wind, R., III 80
 Vindeby, VIII 147—50, IX 72, X 26 126—29, 132, 134
 Vindelbor, N. Larsen, VII 13
 Vinne, Laur. von der, IX 133
 Vinther, C., VIII 48
 Winther, Cathr., VII 120—21
 Winther, Cl. Jørgensen, X 118
 Winther, Dan. Jensen, V 86, VII 120

- Winther, Fr., VIII 76
 Winther, Henr., III 65, 79, 80
 Winther, J., VII 120, 122, 124
 Winther, Nik., III 79
 Winther, N., V 78
 Winther, O., VII 120
 Winther, Sophie Chr., se Mossin, S. C.
 Winther, Steen, VI 152, 163, VII 120, 122
 Winther, Th., III 65, 79, 80
 Vintersborg, I 67, IV 129, 138, IX 109, X 31
 Virke, J. Nielsen, III 19, 44
 Virket, V 69—71, VI 142, VII 56, 62, IX 39
 Wisch, Jørg. von der, IV 19
 Wismar, Nik., V 12
 Vit, H. Jørg., VI 65
 Vit, P., VI 46
 Vittrup, Anne, VIII 60, 61
 Witzleben, Georg, V 13
 Vive, N., VI 46
 Wivet, Fr. Vilh., V 103, VI 174—75
 Vogelsang, Vilh., VIII 101
 Vogn, III 114
 Vognmand, H., VII 9
 Vognsted, V 80, VIII 15
 Voigt, Jørg. Fr. Lorentz, VI 79, 80
 Wolder, Jørg., VII 8
 Wolfsdtr., Abel Katrine von der Wisch, V 24, 28
 Volckersen, C. F., I 94
 Volckersen, Hubert, I 71
 Wolchersen, Joh. Henr., VIII 141
 Volckersen, Kr. Fr., VII 79, 80
 Wolsen, H., II 153
 Vonssen, Merde, IX 65
 Vonssen, Otto, IX 65
 Vordingborg, II 26, 130
 Vorden, P., VII 74
 Worm, Johs., VII 47
 Worsaae, J. J. A., VI 19
 Vorskov, II 125
 Worthyng, se Oringe
 Voskamp, Charl. Fr., IX 116
 Vosspeyd, Henr. Jensen, VII 59
 Wrede (Proprietær), V 142
 Wrede, Ide Sophie, VII 19
 Wulff (Provst), VII 79
 Wulff, Frans Georg, IX 89, X 134
 Wulff, Henriette, IX 90
 Wulff, P. W., II 155
 Wulffsen (Byfoged), V 130
 Væder, Jak., IV 18
 Væggerløse, I 16, 70—72, 79, 92, V 18, 27, 34, 38, 143, VI 141, VIII 12, 66, 154, IX 36, 57
 Væver, Chr., VI 65
 Væver, H., V 47
 Væver, J., VI 65
 Væver, J., X 70
 Væver, Jørg., VI 65
 Væver, Karen, X 70
 Væver, P., VII 35—37
 Væver, R., VI 65
Ydø, IX 105, X 40
Zidelman, Birgitte, V 85
 Zierau, N., II 167
 Zepelin (Gartner), VIII 104
 Zobel (Købmand), I 25
Ærø, V 87, VI 48, 53, 81, 143 .
Øllebølle, X 25
 Øllingsø, IV 130, X 33
 Øllingsøgaard, III 80, 142, IV 18, VIII 131, 136, IX 101, 109, 117
 Øm, IX 67, X 34
 Ønslev, II 5, III 16, 23, 36, 107, V 34, 38, 86, 90, 105, VI 143, 176, 177, 179, VII 75, VIII 30, 105—13, IX 35, X 150
 Ørby, X 25
 Ørby Aa, IV 90
 Ørebygaard, I 67
 Ørsholt, VIII 15, X 38
 Ørsløkke, X 31
 Ørsted, A. S., IX 4
 Øertz, Ludv. Chr. von, V 70, 98, VI 146, 148, 157, 166, 170, VII 92, 97
 Øster Ulslev, VI 128, X 30
 Øster Ulslev Høvænge, I 60
 Østerballe, X 38
 Østerby, X 26
 Østerskovgaard, X 31
 Østofte, II 126, III 4—15, 136—37, V 53, VII 24, VIII 5, 6, 13, 152, IX 66, 76, 118, X 27, 99, 100, 151, 153
 Øverup, IX 26